

EL PROCÉS

Núm. VII - 2015

Fogueres de tardor. Capvespre d'octubre. El sol ja s'ha colgat, però la posta és llarga, daurada, mandriosa. Dues fogueres cremen a la vall.

Editorial

De vegades mirem i no veiem, sentim però no escoltem. Tenim ben a la vora una llum radiant i ens n'apartem. Això és una mica el que vam sentir molts quan va morir en Miquel Pairolí. Sabíem que hi era, que escrivia, però de fet no el coneixíem; no el coneixíem perquè no l'havíem llegit. L'impacte de la seva mort va fer que alguns ens hi apropésim. En descobrir-lo una mica l'hem volgut descobrir del tot. Naturalment, és una pretensió impossible; però ho hem intentat. El resultat d'aquest procés llarg i autèntic el teniu a les vostres mans. Amb discreció, calladament, volem dedicar-li aquest número especial: *El Procés VII*. La nostra modesta intenció és anar més enllà d'avui, fer visible aquest escriptor únic i la seva obra, entrar en un estat d'exaltació silenciosa, i requerir-lo perquè es reeditin els seus llibres i puguin estar a l'abast de tothom.

Núm. 8 ?

Equip editorial:

Joaquim Armengol

Quim Cantalozella

Dani Chicano

Marta Negre

<http://revistaelproces.wordpress.com>

Contacte: revistaelproces@gmail.com

Portada: Mim Juncà

Contraportada: Mim Juncà

Dibuixos editorial: Quim Cantalozella

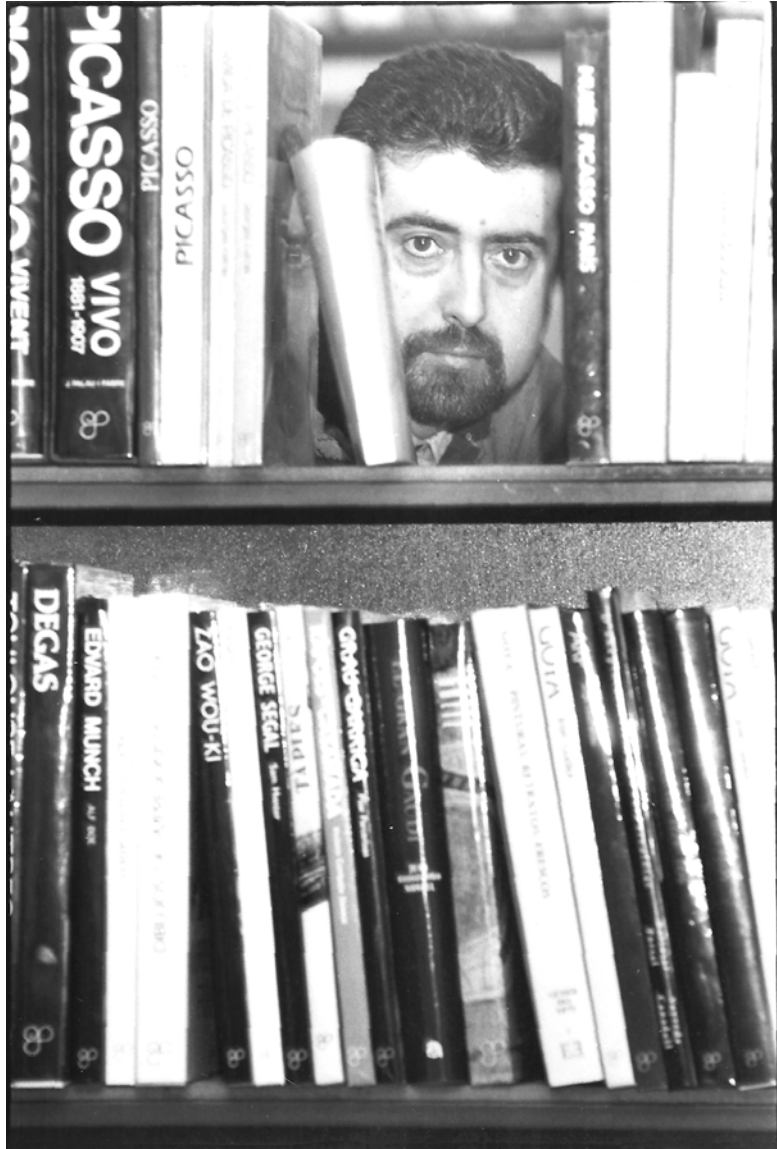
Dipòsit Legal: B-8996-2013

ISSN: 2339-6970

Sumari

Editorial	2
Monogràfic: Miquel Pairolí	5
Correspondència: M. Àngels Anglada - Miquel Pairolí	6
L'home savi, discret. L'escriptor en majúscules. Marta Clos	8
El seductor solitari. Xavier Cortadellas	10
Miquel Pairolí, la mort i l'esperança. Quim Curbet	14
L'enigma. Àngels Viladomiu	15
Prosa perseverant. Josep Maria Fonalleras	16
Pluja al juliol. Àngels Viladomiu	17
La perseverança de l'alzina. Lluís Freixas	18
Correspondència: Miquel Martí Pol - Miquel Pairolí	22
Retrat de Miquel Pairolí. Jordi Armengol	23
De l'amor i altres plaers de la vida. Imma Merino	25
Miquel Pairolí: la memòria com a paisatge. Antoni Martí Monterde	27
Correspondència: Vicenç Pagès - Miquel Pairolí	32
De Quart a l'ànima del lector. Josep Pastells	34
A favor de la dignitat. Xevi Planas	38
Retrat de Miquel Pairolí. Jordi Ribes	39
L'home tranquil. Àngel Quintana	41
Una relectura penitent de <i>Cera</i> . José Luis Bartolomé	43
Entrevista a Raimon	47
Retrat de Miquel Pairolí i Raimon. Jordi Armengol	51
Correspondència: Raimon - Miquel Pairolí	52
Miquel Paorolí, crític literari i amic de Miquel Àngel Riera. Pere Rosselló	55
Correspondència: Miquel Àngel Riera - Miquel Pairolí	59
Correspondència: Montserrat Roig - Miquel Pairolí	68
En efecte, Miquel, tot és ara i res. Pep Solà	70
Correspondència: Joan Vinyoli - Miquel Pairolí	73
L'alzina. Àngels Viladomiu	78
Tot llaurant, adorem. Enric Sòria	79
El discret encant de Miquel Pairolí. Guillem Terribas	81
Miquel Pairolí. Eva Vázquez	80
En Miquel Pairolí a l'escola. Dolça Vert	86
Miquel Pairolí, un home i una obra convincent. Pep Vilà	88
Jo. Miquel Pairolí	92
Teatre	95
Vaig descobrir un novell autor dramàtic. Carles Maicas i Vallès	96
Dietaris inèdits. Miquel Pairolí	107
Assaig inèdit: Jo som i no som en Salvador Orlan. Miquel Pairolí	110
Il·lustracions dietari <i>Octubre</i> . Mim Juncà	121

El procés VII	132
Un aperitiu al Flore. Narcís Comadira	133
Carner, Pla, Rodoreda. Un aperitiu al Flore. Narcís Comadira	134
Fulls de serveis. Marta Negre	146
Reivindicació de Carles Fages de Climnet. Narcís Garolera	149
Historial d'una lectura. Joan Todó	151
Tots els llibres que estimem semblen escrits en llengua estrangera.	
Andrea Valdés	155
Eugeni Oneguin. Aleksandr Puixkin	161
Cinc poemes de <i>Quan escampi</i> . Borís Pasternak	173
Set dits. Quim Cantalozella	179
Coses per traduir i altres poemes. Piotr Sommer	182
Voto per la tradició. Dante Maffia	184
A la meva mare li agradava una verdura que es diu "Catalogna".	
Dante Maffia	186
<i>Singularity</i> : la llum de l'art del futur. Gabriel Ventura	188

Monogràfic: Miquel Pairolí

Correspondència: M. Àngels Anglada - Miquel Pàiroli

m.ª àngels anglada

21-IX-1996

sr. Miquel Pàiroli

Benvolgut Miquel: Fa dies, en tornar de vacances a Planols, vaig trobar, entre els papers de l'editorial "DESTINO", la teua tan amable, documentada i excel·lent crítica dels "Relats de mitologia. Els déus". M'estic ben contenta; espero tornar-te a donar feina amb la segona part, "Els herois", potser abans de Nadal.

El teu llibre "Paisatge amb junes" és dels que rellegeixo de tant en tant.

No són tan abundants els llibres que "resisteixen" una segona lectura; a mi m'agrada molt de rellegir.

Sen afeblesament et saluda,

Ma Àngels

M. Angels Anglada

Muralla, 10-Figuères

1 de maig de 1997

Sr. Miquel Pairolí

Benvolgut col·lega: Et vull felicitar pels teus dos darrers i excel·lents llibres, que he llegit fa poc, primer el dedicat a Josep Pla i tot seguit a la figura i l'obra del Príncep^{ck} Lampedusa. Encara m'ha agradat més el dedicat al segon, potser perquè representa una novetat en les edicions catalanes. Però tots dos són de gran qualitat, al meu entendre. -Ben cordialment,

M. Angels

L'home savi, discret. L'escriptor en majúscules

Marta Clos

Vaig conèixer el Miquel Pairoli a la redacció del *Nou diari*—l'antic *Diari de Barcelona*— l'any 1993. Jo arribava d'*El Observador*, que ja tenia problemes per sobreviure. El Miquel portava la secció d'opinió i escribia editorials. A través d'un altre periodista del diari, el Xavier Grau, vaig apuntar-me als dinars diaris amb el seu grup: el Miquel, el Xus i l'Emili, i alguna vegada s'hi apuntava l'Alfredo. En aquells dinars, un dels records més vius i agradables d'aquella època, vaig conèixer una mica més el Miquel. Al principi imposava una mica, seriós, reservat, observador... intel·ligent. La resta érem passionals, discutidors, xerraires, indiscrets, vitals, i el Miquel ens mirava amb afecte, ens escoltava, sorprès segurament per la capacitat de l'ésser humà de parlar de tot sense pensar massa detingudament les coses. Ell era lent en les formes i en la conversa, perquè 'pensava' i segurament perquè, com tots els savis, només parlava quan tenia alguna cosa a dir. I quan ell parlava tots l'escoltàvem, conscients, és clar, que en aquell grup, el savi era ell.

Em sembla que mai es va acostumar a la vida de Barcelona. Vivia en un apartament i no sabíem res de la seva vida fora del diari, la seva vida d'home discret. Per això, no ens va estranyar massa quan un bon dia, amb el diari ja difunt, ens va dir que marxava a viure a Girona, a la seva casa de Quart, amb la seva mare. Tornava a fer la vida tranquil·la que segurament havia volgut fer sempre, escriure, llegir, anar al cinema, al teatre, a concerts i a viatjar. I ho va aconseguir. El Miquel mai va necessitar fer la vida social literària que molts escriptors s'afanyen a conrear per poder ser algú en aquest món de l'escriptura. Devia pensar que tot aquest deliri per 'ser' i sortir als mitjans, per 'deixar-se veure', eren bajanades, o collonades, com deia el seu admirat Josep Pla. Deplorava la mediocritat que moltes vegades amaga aquest desig de ser públic. Ell, com els bons escriptors, llegia i escrivia. I prou. No cal dir que escrivia

molt bé, ho explicaran molt millor que jo els que saben de literatura, però crec honestament que el Miquel era i és un escriptor en majúscules.

Amb ell vaig experimentar per primera vegada aquella sensació agradable de conèixer primer la persona i després l'escriptor: quan després llegeixes les seves novel·les o els seus assajos segueixes escoltant la seva veu, el seu relat, perquè els bons escriptors amb la mateixa precisió, amb la mateixa gràcia, amb la mateixa elegància, amb què parlen. I per això era un gust dinar o sopar amb el Miquel, era tot un luxe!

Amb el Miquel ja vivint a Quart, vam seguir trobant-nos a Barcelona per sopar de tant en tant el mateix grup que dinàvem al diari. El Miquel mai va faltar a aquestes cites a Can Lluís, a Ciutat Vella. Ell hi acudia des de Quart, aprofitava per comprar llibres, anar al cinema i, després del sopar, tornava a Quart. Seguia aguantant les nostres discussions amb l'elegància que sempre va tenir, amb aquella perspiciàcia dels escriptors d'ofici que prenen nota mental de tot per si de cas els serveix per explicar la condició humana. Quan ja estava malalt -i ho sabíem sense que ell ens en digués res- vaig llegir *Octubre*, el seu darrer dietari. Magnífic! I li vaig escriure per dir-li que m'havia entusiasmat. I ell em va contestar alegrant-se del meu mail. Ni ell ni jo vam parlar de la malaltia. Discret i elegant fins al final.

Quan el Miquel va morir, ja feia més de dos anys que havíem deixat de fer els sopars; la feina, les peripècies vitals de cada u, ens havien portat per camins diferents i sempre massa allunyats. Però no va caldre dir res, aquell dia tots vam acudir al seu enterrament a Girona, com una cita inajornable, irrenunciable. El Miquel ens lligava amb força, sense massa soroll, sense grans discursos sobre l'amistat ni sentimentalisme barat, discretament, de nou. I després, encara vam fer un darrer sopar en homenatge al company mort, a l'amic, a l'escriptor.

No he parlat encara de l'estima del Miquel per la seva terra, o per la terra, en lletres grans, i pel seu país. D'altres en parlaran, com de la seva literatura, molt millor que jo. Però no he deixat de recordar mai el Miquel durant les darreres manifestacions de l'11 de setembre, ni el 9 de novembre. Sé que ell s'hauria enfadat amb uns i altres, amb els polítics, amb les maneres, i ho hauria escrit als articles del *Punt Avui*. Però hauria estat content de veure les mobilitzacions, hauria pensat que en aquest país encara queda esperança. Només un prec: que no es

deixi perdre l'obra del Miquel. En un país petit com el nostre, ple de vanitats i de màrqueting, i a vegades d'un cert menyspreu per l'alta cultura, seria una irresponsabilitat deixar que l'obra del Miquel no es reedités, no es donés a conèixer. No en tenim tants de bons.

El trobo a faltar, com es troben a faltar els homes bons i savis. Tenim la sort, però, de poder rellegir els seus llibres i de tornar-lo a escoltar, a dialogar amb ell, a través del seu llegat literari.

El seductor solitari

Xavier Cortadellas

Recordo el dia que vaig anar a Fitor amb en Miquel Pairoli. Havia arribat la tardor. Una llevantada no gaire severa, amb nuvolades i ruixats de poca durada, tal com va escriure més tard ell mateix, ens va fer arrecerar a l'entrada de l'església de Santa Coloma. L'Eloi Madrià i en Xavier Albertí havien buscat refugi una mica lluny, a la banda de la rectoria. Jo no parava d'explicar a en Miquel anècdotes, llegendes i històries de pagesos, contrabandistes i carboners que havien nascut o que havien viscut a Fitor.

Com és sabut, Fitor és la part més marítima de les Gavarres, una península de turons, suros, pins, brucs i alzines que separa el corredor de Palafrugell de la Vall de Calonge i que s'aboca al mar de Palamós mantenint-se a una distància prudent. A la tardor, si el temps hi ha acompanyat, la gent hi puja a caçar rovellons, pinetells i carlets. En els millors anys, ous de reig. Caçadors, caminants i ciclistes volten per dreteres i camins durant tot l'hivern, fins que arriba l'estiu. Llavors, és el paradís dels grills.

Tres anys abans, també l'Eloi, en Xavier, en Miquel i jo havíem anat al veïnat d'Abellars, a l'est de Fonteta, camí justament de Fitor. Abellars és en un d'aquells punts geogràficament discutibles. No hi sabríeu dir si les Gavarres comencen a enfilarse damunt de la plana o si és la plana la que s'imposa als primers pujols de manera que només permet que s'aixequin amb la mateixa delicadesa que la d'unes faldilles quan bufa la marinada.

A Abellars, aquell dia, tot just començàvem a embastar el tercer número de la revista *Gavarres*. Tot era tan nou i tots sabíem tan poc el que estàvem fent que ni jo mateix, que n'era el director perquè havien cridat a última hora en Xevi Xirgo per dirigir el Punt Diari, tenia una idea clara del que volia escriure en Miquel Pairoli a la secció *Una mirada en el paisatge*. No m'ho va dir mai, però jo diria que no va acabar de sortir del tot satisfet d'aquella anada a Abellars. Va escriure'n -això sí- un text remarcable.

L'Eloi, en canvi, que és qui havia parlat amb en Miquel perquè escrivís a *Gavarres* i qui em va convèncer perquè m'apuntés al que ara no és ben bé un bon record, sí que va comentar-m'ho alguna vegada. Abellars té història, però no en té gaire. I hi ha només un parell de masos d'aquells que "han plegat el rem", tal com també va escriure en Miquel en el seu article. I hi ha, també, una paret que no es pot acabar de tancar perquè diu la tradició que el tros que hi falta justament hi falta perquè és camí d'Anyells, cosa que vol dir que és un camí públic per anar a mercat. Ben entès, però: un mercat de fa cap a mil anys! I hi ha encara el que queda d'un antic hospital de sang i d'una capella que, segons van dir-me i segons vaig escriure a *El poble dels Centfocs. Llegendes de les Gavarres*, amaga una marededéu d'or. Naturalment, vaig explicar a en Miquel aquestes i tot d'altres coses. Però no les trobareu al seu text.

Tampoc tres anys més tard, a Fitor, quan la revista *Gavarres* encetava el seu cinquè any i jo em pensava que ja era més conscient del que ell es proposava fer en els articles d'*Una mirada en el paisatge*, va esmentar la majoria de les coses que vaig explicar-li aquell dia. Callava i somreia sense parar, quasi imperceptiblement, de manera monàstica, per fer-me entendre. Molt de tant en tant, abaixava el cap i anotava algunes paraules. Jo hauria callat si no fos perquè, quan m'aturava, un comentari seu, tan lacònic i breu com un ramiolet d'aire, em feia adonar que estava al cas del que li anava dient i em donava a entendre que li interessava que continués enraonant. Però exceptuant la història de mossèn Joan Batlle, el rector de Fitor que va morir el febrer del 1817, dos dies després que fos assaltat, torturat i deixat per mort per tres pagesos de Sant Climent de Peralta, convertits en lladres i assassins de circumstàncies, tampoc no hi trobareu gaire res més del que li vaig dir aquell dia. Ben suscintament, la tràgica mort d'aquell rector s'explicava a la làpida

que llavors encara era al lliandar de la porta de l'església, just sota els nostres peus, escrita en un llatí que es confon amb el català quasi paraula a paraula.

I recordo avui també que, quan vaig llegir el text sobre Fitor que ens va fer arribar i que trobareu en el número 10 de *Gavarres*, em va sorprendre que l'acabés parlant d'uns ciclistes amb qui vam coincidir en el camí de tornada, mentre uns i altres anàvem acostant-nos a Abellars i a Fonteta, ja cap al vespre. Potser va ser per això que van avançar el nostre cotxe per totes bandes, com un tràmpol de vent. Deixeu-me que us en copii un fragment, és amb aquestes paraules com en Miquel acaba l'article:

La pluja amaina i acaba esvaint-se. Sobre el bosc que envolta Santa Coloma de Fitor s'es-campa una boira baixa, esflagarsada, voleia-dissa, que toca els cimats de les alzines, dels suros, dels pins. Emprenem el camí de tornada. L'aigua espatlla els camins, solien dir els culs de taverna. Hi tenien interès, és clar, però no és cap mentida. La pluja deixa fangueig i xaragalls. L'aigua de l'última ruixada es va escolant. Sortiran bolets, maduraran les aglans que ara ningú no cull i que abans tant favor feien. Uns ciclistes, equipats amb vestuari llampant i màquines de tecnologia moderna, baixen rabents, camí de Fonteta, bruts de fang, temerosos. Abans, per aquestes bosquíries, només tenien tanta pressa els contrabandistes...

Tot el que hi trobareu sobre els contrabandistes en el seu text és en aquesta part final. Potser l'adjectiu *temerosos* estava destinat als contrabandistes. Sigui com sigui, més d'una vegada he pensat que, si l'hagués pogut llegir, un altre Miquel, que va néixer i que va viure a Fitor, que es deia Miquel Torroella i Plaja, i que va escriure *Cuentos que són història*, s'aixecaria de la seva tomba i diria:

Queló, què has fet que no expliques ni una història de la gent que va viure a Fitor?

Potser és perquè ell sí que va explicar-les que, sense ser un gran escriptor, tal com és obvi i tal com va escriure no fa gaire Vicenç Pagès a la *Revista de Girona*, més de cent anys després d'haver publicat els seus llibres, Miquel Torroella i Plaja continua interessant i continua essent llegit. Jo diria que més del que molt probablement ho serem en Miquel Pairoli, en Vicenç Pagès i la gran majoria dels escriptors d'avui, entre els quals tinc la pretensió d'incloure'm. Si més no, Miquel Torroella i Plaja ja no ha de demostrar que en el seu cas serà així.

Com tants altres, però, també segur que com molta menys de la gent que ho diu o que ho escriu, de tant en tant jo també llegeixo en Miquel Pairoli i retorno als seus dietaris. M'agrada especialment *Octubre*. Rellegeixo, en canvi, molt menys, les seves novel·les. És, però en una d'elles, *El manuscrit de Virgili*, d'on copio unes paraules que em sembla que expliquen molt bé què volia i com era en Miquel Pairoli:

No li demano que faci de la seva vida una obra d'art, aquesta ximpleria... Només que dugui la vida que correspon a la qualitat de l'esperit que aflora en les seves obres.

Diu aquestes paraules Berta Canonici, una jueva rica, culta i intel·ligent, soltera d'uns cinquanta anys i acostumada a moure's en el món de les finances. Les diu a Reinald Virgili, després d'haver-li proposat que escrigui exclusivament per a ella, de manera que cada novel·la seva sigui una peça única com ho és cada quadre. Naturalment, el que demana Berta Canonici a Virgili és sobretot un ideal, un plantejament ètic que té molt a veure amb les persones i molt poc amb la literatura. A la pràctica, ben pocs escriptors i ben poques persones s'hi acosten. I ningú no pot dir que hi hagi reeixit fins que es troba al final de la seva vida. Era això el que va fer i el que volia en Miquel Pairoli?

A mi em sembla que no costaria gaire trobar gent que ho hagi escrit, gent que no posaria tampoc gaires problemes a l'hora de defensar-ho, un cop fet l'advertiment, però que "ell tampoc no coneixia gaire en Miquel Pairoli?". És el que diu tothom, el que també hauria de dir jo. Qui és que el va conèixer?

Col·laborador habitual d'El Punt i d'El Punt Avui, tal com és ben sabut, va tornar a Quart, després d'uns quants anys d'estar treballant al Diari de Barcelona. No en va parlar mai gaire de la seva aventura barcelonina, en Miquel. I que jo ara sàpiga tampoc no en va escriure mai gaire res. Però tant se val. Per això i, sobretot, pensant en la manera com escrivia i en la mena d'obra que anava fent, a la Judit Pujadó i a mi no ens va costar gaire aparellar-lo amb Josep Pla i proposar-li que anés al cementiri de Llofríu i escrivís un text sobre ell, quan vam decidir fer *Tombes i lletres*, el primer llibre d'Edicions Sidillà. En Miquel va acceptar-ho de seguida. Ben pensat, ara que ho he escrit, alguna vegada em va dir que no? Francament: no recordo que m'ho digués mai. Ni a la *Revista de Girona*, ni a la revista *Gavarres*, ni tampoc a Edicions Sidillà. Tampoc no va dir-m'ho les vegades que vaig o vam demanar-li que participés

en alguna presentació de la revista *Gavarres* o que presentés un dels meus llibres.

Va dir gaires vegades "No" en Miquel Pairoli? Què en sabem de debò d'ell avui, que malauradament ja no hi és? Avui que ja comença a fer una mica massa que no hi és.

Rellegeixo el text que ens va escriure sobre Josep Pla. Només són sis mil caràcters, però hi escriu dues vegades que hi ha dos detalls que agradarien o que complaurien Josep Pla. El primer, l'alzina surera que hi ha a la porta del cementiri de Llofriu. El segon, l'olivar que l'any 2010 feia poc que havien plantat a l'entrada del cementiri. Parlava d'arbres o del paisatge o de motoristes que passaven rabent, en Miquel. Sovint, feia reflexions iròniques, molt rumiades i molt punyents. Però per què, diferentment del que va fer Josep Pla, parlava tan poc dels altres en els seus llibres? Per què no parlava gaire de la gent? Per què bandejava tan sovint les seves històries? I, quan no era així, per què les concentrava en tan poques paraules?

Acabo amb una anotació d'*Octubre* que contradiu tot el que he escrit. M'agrada perquè en Miquel s'hi mostra un xic, ensenya les orelles com fem tan més sovint tants d'altres. També en Josep Pla.

Es tracta d'un text que em va commoure especialment d'ençà que vaig llegir-lo, un apunt on torno de tant en tant perquè hi escriu sobre una persona que molts vam conèixer i que, també com ell, va tenir la desgràcia de morir massa jove. Em costa no escriure el seu nom. És el que jo hauria fet. Ell no. No sé per què en Miquel s'amagava tant i per què amagava fins i tot les altres persones, fossin aquells pagesos, aquells contrabandistes o aquells carboners de les Gavarres o fos J., el conegut que va trobar una nit en un concert a Peralada. La literatura són paraules, però també és la vida i la gent. Tants com vam ser els que vam tractar-lo! Algú li va gosar preguntar alguna vegada?

L'apunt es titula *El seductor solitari*, l'he utilitzat per titular també aquestes ratlles. Atès que hi ha moltes formes de seducció, penso sincerament que en Miquel Pairoli també seduïa. Ell s'havia proposat fer-ho amb paraules. J., amb la vida quotidiana. Essent literàriament inferior, com Josep Pla, Miquel Torroella i Plaja ens sedueix perquè ens explica també històries de gent que havia conegut o que li havien explicat. Fets, vivències, creences i anècdotes d'un món mort. No és tan lluny del que es proposava fer també en Miquel. Amb una gran el·lipsi. La de la gent. Que també és en els escrits d'en Miquel Pairoli, encara que tan sovint ens l'amagui.

I ara, abans que copii algun fragment d'aquell apunt, deixin-me llançar un dard no gens enverinat perquè, com a la vida, també en els llibres cadascú puja les escales com vol o com pot. Torroella i Plaja i Josep Pla continuen interessants. És segur que d'aquí a uns anys interessaran aquells escriptors que amaguen la gent i que s'amaguen ells mateixos en el bosc de les paraules? La literatura hi és. Existeix. Però el món i la gent també.

Jo compto que algun llibre i que algun text d'en Miquel Pairoli quedarà. Situar algú és imprescindible si vol parlar-se'n. Explicar alguna de les seves limitacions, per dir-ho així, és també una manera de reivindicar-lo.

En vida, el meu amic J. tenia fama de seductor. L'ha conservada després de mort. Ara, quan algú en parla –i passa sovint perquè va deixar una bona memòria, d'home culte, irònic, amb criteri, incisiu en la polèmica-, també sol evocar la seva qualitat de don Joan, generalment amb admiració i amb un deix no gaire dissimulat d'enveja. No retopo mai els qui expressen aquests judicis sobre J., els deixo dir, però quan sento aquests comentaris sempre penso en el pes que tenen les idees tòpiques en la vida quotidiana i com ens equivoquem en formular parers elementals i temeraris, sense atendre els matisos, que són tan importants per afinar tota mena d'opinions sobre fets, idees i persones...

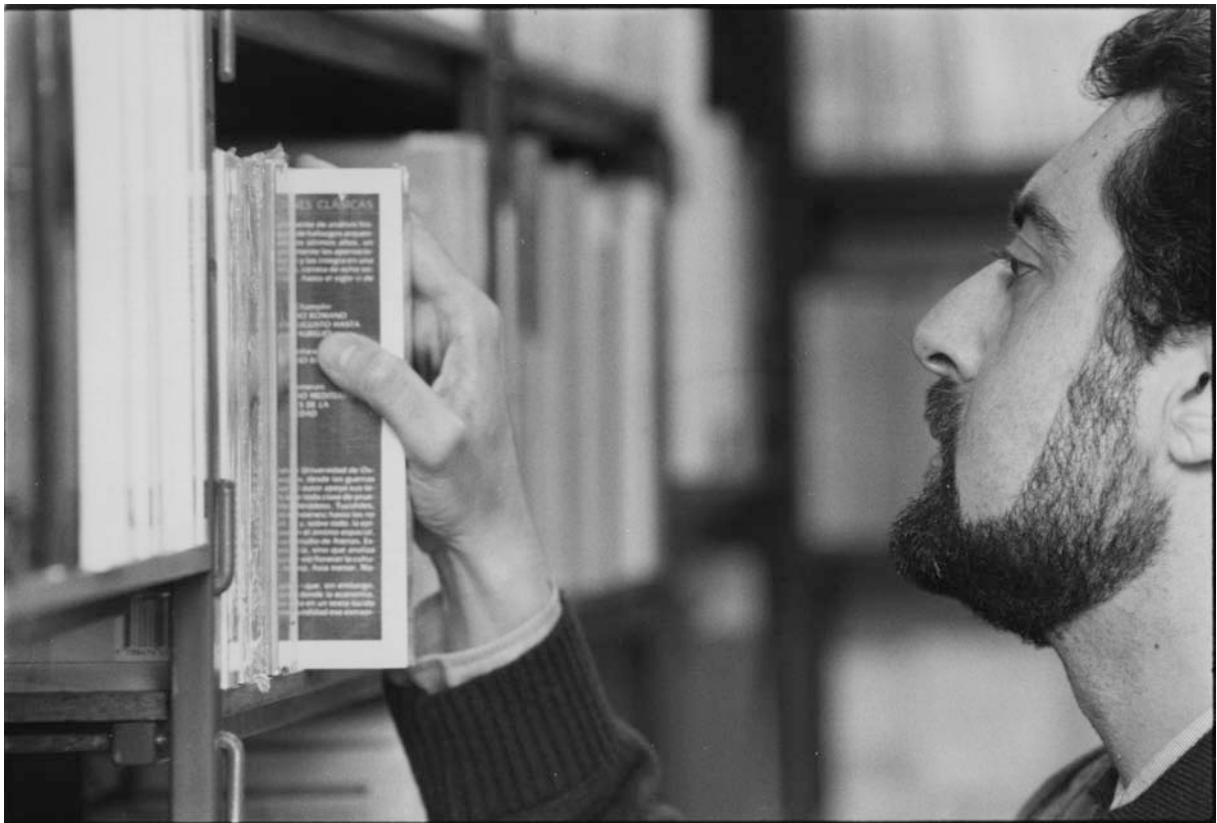
J., en efecte, va tenir relació amb unes quantes dones, però era un solitari. És més: era un home que patia la soledat, que la suportava malament...

J., i jo compartíem el gust per la música clàssica. Solíem coincidir aquí i allà en concerts. Una nit, a Peralada, després d'haver sentit una orquestra simfònica que acabava d'estrenar una obra mahleriana i eclèctica d'un compositor català, vam anar a prendre un gintònic. Era una nit d'estiu, agradable. Una d'aquelles nits que s'agraeixen tant perquè refresquen l'aire i porten una mica d'humitat, després d'un dia calorós. Amb J. solíem parlar de música, és clar, però també de política i una mica de literatura. Era el que teníem en comú. Aquell dia, però, ens vam posar a enraonar d'un altre aspecte que també compartíem. Tots dos havíem anat sols al concert, tots dos érem solters. Vam començar a parlar de dones, però no pas amb el to frívol i lleuger que sol ser freqüent, com un costum de la vida social, sinó de la relació que teníem amb les dones. Del que elles buscaven en nosaltres i del que nosaltres no trobàvem en elles. Del panorama de frustracions i de manies que sempre acabàvem descobrint en les dones que havíem tractat, de com pretenien dissi-

mular-les o disfressar-les. De la tendresa que inspirava l'esforç que feien a tragar la pròpia vida, a buscar una estabilitat que havien perdut o que no trobaven. Tendresa a pesar que sovint jugaven la seva carta amb prou astúcia, amb egoisme, i alguna, fins i tot, amb no gaire bones arts. Vam parlar de la barreja d'il·lusió i d'escepticisme que, a la maduresa, es genera en començar un joc, del qual en coneixes les possibilitats i els límits, així com la paciència, les energies i els diners que hauràs d'invertir-hi. Érem dos homes que no havien trobat, al moment oportú, la dona adequada amb qui compartir la vida i així anàvem passant. Jo m'he avesat a aquesta situació i hi estic bé. Sempre he sigut solitari. De jove ho hauria pogut deixar de ser. Però les coses van anar d'una determinada manera... I després, a mesura que et

fas gran, t'acostumes a una mena de vida i ja no acceptes fàcilment de canviar-la. Minven la innocència i la confiança, i augmenta la prevenció. Hi ha por, sota aquesta aparent prudència? Potser sí, però tant m'és. Només faltaria haver de ser valent en aquestes qüestions...

Ningú no ha escrit mai que en Miquel Pairolí fos un don Joan. No ho era. No ho va ser. Però tampoc no ho hauria sabut ser. Fa un moment he escrit que en aquesta vida tothom puja les escales com pot. No he escrit encara que aquells que com en Miquel estan o estem dominats per la passió d'escriure ens construïm les escales a la nostra mida. Just com el que fa també molta altra gent. I també encara, generalment sense dir-ho.

Miquel Pairoli, la mort i l'esperança

Quim Curbet

A vegades ens sembla que viure es fa feixuc, però viure és fàcil, el que costa és morir. La vida ens envolta i ens acomboia, vivim de pura contemplació, els crepuscles ens esperen pacientment, ordenats i simples, cada dia. Les relacions humanes, els moments de soledat i contemplació, els instants d'ardor i flames i tots els anys de cendres són anècdotes trivials en el correlat natural de les coses.

Viure és recordar. La memòria no ens deixa descansar i constantment ens apareixen imatges de llocs i de persones, de moments plaents i de fets dolorosos. Tot torna a cada instant, com si no fóssim capaços de digerir-ho bé. I, per si no fos poc, a sobre de les experiències viscudes, se'ns acumulen les altres, les literàries. Noms d'indrets inexistents, de personatges de ficció, històries fantàstiques que anem guardant com si les haguéssim viscut de veritat.

Hi ha a qui li sembla que escriure és una tasca extraordinària, però qui més qui menys ho sap fer, el que costa és trobar lectors que sàpiguen desxifrar la complexitat fastuosa dels pensaments dels escriptors i que acabin assimilant els seus desequilibrats somnis. En Miquel Pairoli va intentar viure i va intentar escriure, cosa que hem fet molts de nosaltres, però ell a més, va trobar els seus lectors, uns lectors fidels i apassionats que hem llegit la seva obra i que ens l'hem fet nostra.

Potser per aquesta raó, se m'apareix sovint el mig somriure perenne d'en Miquel Pairoli, fixat per sempre en aquella fotografia que li faig fer un dia, amb el fons difuminat d'un mur de la Girona vella al darrere, i penso que jo també sóc ell, que jo també he enfonsat les mans a la terra i que he vagat pels indrets on ell ho va fer, que he viscut una vida semblant i que m'espera una mort com la seva, per poder-la encarar com ho va fer ell, potser amb l'esperit del príncep de Salina: «Mentre hi ha mort, hi ha esperança».

Prosa perseverant

Josep Maria Fonalleras

No vaig conèixer a fons en Miquel. Vull dir que no vaig ser dels seus amics íntims i que mai no vaig estar a casa seva. Hi mantenien una relació cordial, alguna conversa de tant en tant i, sobretot, una admiració profunda per la llengua que feia servir i per la devoció amb què encarava l'ofici. L'observava i hi veia – segurament influït pel que en sentia a dir i per la lectura de les seves columnes i les seves novel·les – la figura d'un Montaigne, pausadament abrigat pels llibres i pel paisatge del Périgord. I qui diu Périgord diu La Creueta.

Pocs textos he llegit amb tanta intensitat, tanta enveja i tant de respecte com aquell *Octubre* fascinant en el qual batejava la presència imponent de la mort al mateix temps que es convertia en una cerimònia que recollia i detallava la vida, amb una elevació que, essent pagana i d'arrel pagesa (i sàvia, és clar), contenia una forta connotació espiritual, una inflexió quasi religiosa. La combinació d'aquestes dualitats – la celebració i el dol; la natura i la cultura; la pausa anímica i l'acceleració intel·lectual – fan d'aquell últim dietari una obra no solament significativa en la prosa catalana contemporània sinó, per a mi, un autèntic clàssic, és a dir, aquell llibre al qual recorres de forma continuada i regular per aprendre, per compartir. Un llibre que roman per damunt de la muda dels sentits.

En Miquel també podria ser un Léautaud – amb menys misantropia, per descomptat – o més aviat un Chamfort – escèptic i sorneguer, precis –, però qualsevol comparació, tot i els punts de contacte, se n'aniria en orris davant una certa placidesa que en Miquel sempre era capaç de transmetre, fins i tot en els fragments més desesperats, més incisius, més punyents. Pairoli encara ara ens interroga, ens aboca al desconegut, ens ajuda a laminar la realitat. Encara ara, amb la certesa d'una prosa tan perseverant, tan lúcida, transparent i sòlida.

La perseverança de l'alzina

Lluís Freixas

Potser Pla tenia raó i les anècdotes són el mitjà més eficaç per explicar qüestions essencials. El captament d'una persona ens parla més d'ella que tots els intents de definir-lo. S'ha dit i repetit que Miquel Pairolí era un home discret i reservat, amable però poc donat a les confidències o la xerrameca trivial, i que va prescindir de capelles i capelletes. Sabia que aquesta actitud perjudicava la seva carrera literària, però no li importava, o estava disposat a pagar el peatge. L'escriptor Lluís Muntada, a l'article necrològic que va publicar a *El País*, afirmava que Pairolí, mesurat i poc amic de gesticulacions, mantenia inexpugnable el seu cercle íntim però prodigava una amistat noble. No se m'acut cap afirmació més clara i precisa. Tret de quan va estar malalt, mai quan li vaig trucar o el vaig anar a veure sense avisar-lo, mai quan li vaig demanar opinió sobre un text o qualsevol altra cosa, em va dir que no tingués temps per atendre'm. En la conversa, escoltava molt i parlava poc. Tenia també llargs silencis que trencava amb uns "sí" de funció exclusivament fàtica, que semblava emetre per evitar incomoditats al seu interlocutor i convidar-lo a parlar més, a mantenir viva la conversa. No ho puc assegurar, però diria que les meves visites a la casa de Quart –una casa que té entrada pròpia al dietari *Octubre* (pàgina 43)- s'acabaven sempre amb una trucada per recordar-me l'hora i reclamant-me el compliment d'algun compromís domèstic o familiar.

Anècdotes. Setembre de 2010. Miquel Pairolí havia rebut per error una dotzena de llibres del poeta osonenc Lluís Solà que havia de ser a la Casa de Cultura de Girona –on treballa- per participar al Festival de Poesia que s'hi celebra. Fa trenta anys que passo pràcticament a diari per davant de la casa familiar de l'escriptor. Em podia trucar i demanar-me que m'aturés un moment per recollir els llibres, però va agafar el cotxe, em va venir a veure, me'ls va donar perquè els lliurés a Solà i vam poder parlar

una estona. No serà un detall menor afegir que aleshores ja estava malalt, tot i que encara que no tenia un diagnòstic correcte i no sabia, per tant, la gravetat de la malaltia.

Vicenç Pagès Jordà, en un article publicat l'any 2011 a *Revista de Girona*, compara els silencis de Miquel Pairolí amb la solidesa i seguretat que desprenen els seus textos. "Llegint els seus articles – escriu Pagès Jordà-, sempre m'impressionava el contrast entre la discreció amb què es produïa en la conversa i la contundència de les seves opinions publicades: com si en el silenci se li anessin assentant les paraules". Se sentia més còmode en l'escriptura. L'any 2009 en Miquel va accedir a prologar-me un llibre de relats (*Camins particulars*, Accent editorial) i va participar a la presentació, en la qual també intervenien Lluís Muntada i el mateix Pagès Jordà. Pocs dies abans de l'acte, a casa seva, em va proposar que la seva intervenció es reduís a la lectura del pròleg. "El que puc dir sobre el llibre ja ho he escrit – va apuntar-. Si et sembla bé, a la presentació, jo llegiré el pròleg". La decisió estava presa, però jo no ho vaig entendre i vaig intentar convèncer-lo que optés per una intervenció més espontània. Va abandonar el tema i al cap d'una estona llarga va dir: "Mira, Lluís, si et sembla bé, a la presentació, jo llegiré el pròleg". Vaig repetir els meus arguments a favor d'una intervenció més espontània i ell va eludir novament la qüestió. Va tornar a passar una estona llarga i va reprendre la qüestió quan ja semblava oblidada: "Mira, Lluís, si et sembla, a la presentació, jo llegiré el pròleg". Ho va repetir com si ho digués per primera vegada, amb el to neutre i cordial de sempre. No vaig tornar als meus arguments i no se'n va parlar més. El dia de la presentació, òbviament, va llegir el pròleg.

Quan va escriure el seu darrer article, *Teló*, el 29 de maig de 2011, cinc setmanes abans de morir, perquè no es veia capaç de mantenir el compromís

amb els lectors, va trucar a la redacció d'El Punt per anunciar la seva decisió. Ho va fer també com si busqués l'aquiescència dels responsables del diari, però novament la decisió estava presa. Just després de la trucada arribava el correu electrònic amb l'article: un comiat en tota regla, però contingut, sense referències a la malaltia, sense sentimentalismes, una solemne declaració de principis i un monument a l'articulisme. Li va saber greu prendre aquesta decisió. "M'agraden els periodistes que moren amb les botes posades i publicant fins al final com va fer en [Baltasar] Porcel, que va remetre articles des del mateix hospital. Però no puc. No tinc delit", es lamentava pocs dies després de publicar l'article. Com si no hagués donat prou mostres de voluntat i de resistència.

Vaig conèixer Miquel Pairoli l'any 1993, quan vam coincidir a la redacció de *Nou Diari*, un projecte de diari per edicions que va resultar una estafa, no va arribar a l'any de vida i va enterrar la capçalera històrica del *Diari de Barcelona*, el *Brusi*. Pairoli s'havia incorporat a la redacció de *Diari de Barcelona* uns anys abans. Jo treballava a la redacció de Girona, que s'acabava de constituir. En aquell període es va trobar un parell de vegades amb el director de l'edició gironina, Josep Gil Franquesa, i altres membres de la redacció. Parlo de trobades fora de l'àmbit laboral que van tenir lloc al Biaix, un bar nocturn del carrer Bisbe Lorenzana, avui desaparegut. Recordo que em va sorprendre veure'l amb un gintònic a la mà i en un ambient sorollós que no s'adeia a la imatge seriosa i circumspecta que me n'havia fet a través dels articles i del primer dietari, *Paisatge amb flames*, publicat l'any 1990. El recordo també al sopar de comiat de la plantilla de Girona quan el diari va tancar i en conservo una fotografia en la qual se'ns veu examinant la nota del restaurant per fer les partions adequades.

Encara vaig trigar un parell d'anys a tenir-hi contacte amb regularitat. La primera vegada que el vaig visitar a casa seva ho vaig fer com a periodista, el mes de novembre de 1996. Acabava de publicar *La geografia íntima de Josep Pla* (La campana) i una biografia de Joan Oró per encàrrec de la Fundació Catalana de la Recerca, i vaig entrevistar-lo per a *Diari de Girona*. Uns mesos abans hi havia publicat una modesta ressenya sobre *El príncep i el felí* (Pagès editors), un assaig literari sobre *El Guepard* de Giuseppe Tomasi de Lampedusa. L'any anterior havia debutat com a novel·lista amb *El camp de l'ombra*.

Després del tancament de *Nou Diari*, Pairoli havia retornat al diari *El Punt*, d'on ja havia estat

redactor, ara en qualitat d'articulista. En aquell moment podria haver optat per les oportunitats que Barcelona li oferia, però va decidir tornar i instal·lar-se a casa de la mare. Probablement també s'hauria pogut incorporar novament a la plantilla del diari, amb una feina a plena dedicació, però va preferir quedar-se a la casa familiar -que segons diu a *Octubre* és el lloc de l'escriptor: a casa i amb roba còmoda- i així compaginar l'escriptura literària i la periodística sense horaris ni limitacions laborals.

Quan vaig concertar l'entrevista es va mostrar sorprès de l'interès del *Diari de Girona* -al qual sempre es referia amb l'antiga denominació, *Los Sitios*. Òbviament l'interès era més meu que no pas del diari, però la feina em proporcionava una excusa perfecta i, ahora, és de justícia tractar una novetat literària de valor, provingui de qui provingui. A ell, però, semblava fer-li gràcia la situació, per la seva condició de col·laborador de la competència. A partir d'aquella ocasió el vaig visitar amb una certa regularitat que es va anar intensificant amb el temps: li vaig demanar opinió sobre els textos que jo escrivia, vam parlar sobre literatura, periodisme i política o també sobre la seva obra -que òbviament vaig continuar llegint- i es va establir l'amistat, si entenem per amistat una relació cordial i respectuosa que no va tenir mai res a veure amb la companyonia, les trobades festives o la confiança. Tampoc era una amistat horitzontal, o mai m'ho va semblar, tot i que -ho penso ara- ens professàvem afecte més enllà de l'àmbit literari i periodístic que havia estat l'origen de la relació i sempre en va ser l'ingredient fonamental. Crec que -en el fons- em mirava amb un cert paternalisme, que aquí no significa cap forma de suficiència sinó una simpatia i una estima franques que li agraeixo. Si en vida li vaig professar una admiració de caràcter intel·lectual i personal, la seva trajectòria i la seva qualitat humana, vistes amb la perspectiva d'avui, el converteixen també en un referent moral.

Home auster i de sentit pràctic, va mantenir la casa familiar de Quart on vivia tal com l'havia construït el seu pare l'any 1954 i hi va incorporar elements moderns de confort o de seguretat però sense fer-hi mai cap reforma essencial. Era un home que no necessitava coses supèrflues i el trobaves sovint treballant a l'hort, amb eines que ja havien utilitzat el seu pare i el seu avi -com recull en els seus dietaris-, amb uns pantalons apedaçats i un jersei blau marí amb cremallera -un *marcelino*- a la màniga del qual s'hi havia fet cosir un escut de la Colla Excursionista Cassanenca, entitat a la qual se

sentia vinculat, igual que a altres projectes de caràcter local com la revista *Gavarres*, editada pel seus amics Àngel i Eloi Madrià.

Aquesta austeritat contrasta aparentment amb l'exigència de qualitat que també tenia: la tanca metàl·lica exterior que havia fet instal·lar a la casa, per exemple, de patró ben modern i amb un dispositiu de porter automàtic, els automòbils que va fer servir –models utilitaris de Volkswagen i Audi, enginyeria alemanya exigent i d'alta qualitat sense concessions a l'ostentació-, o la seva imatge d'home fora del temps, sense evidència de preocupació per seguir cap moda, però alhora primmirat en el vestir, preocupat per transmetre formalitat i una discreta elegància, una mica antiga. Era, a la seva manera, una mica presumit, i també un bon gormand quan calia.

Treballava en un sala situada a la part de davant de la casa, donant a la carretera, on tenia part de la seva biblioteca: una taula de menjador situada sota una gran làmpada d'aranya i protegida amb una tela feia de taula despatx. A les lleixes destacaven alguns volums de la col·lecció Bernat Metge, Montaigne en l'edició catalana de Proa en tres volums, narrativa contemporània, el diccionari literari Bompiani, algunes edicions antigues de Pla, entre les quals *Coses vistes*, en l'edició de 1925. En una lleixa hi tenia una fotografia de Josep Pla escrivint al mas i una altra on apareixia ell, en Miquel, entrevistant el poeta i editor Joan Teixidor, cofundador de Destino amb Joan Vergés. Al passadís hi tenia penjat el cartell del simposi que Santa Coloma de Farners va dedicar l'any 2000 a Joan Vinyoli, amb qui també va tenir relació. Teixidor, Pla i Vinyoli eren referents literaris de Pairoli. Un dia li vaig preguntar si també havia conegut Pla. Va respondre concisament que no, sense més explicacions. Va fer un llarg silenci i va afegir: "Potser millor, no?"

El sentit pràctic a què al·ludíem va fer que l'escriptor sempre fos conscient de la impossibilitat de guanyar-se la vida amb la literatura. Tot i fer una aposta radical per dedicar-s'hi gairebé exclusivament, no va ser cap decisió ingènua ni forassenyada. Era una aposta radical, però no suïcida. De fet, opinava que la literatura en llengua catalana tampoc no dóna prestigi ni possibilitats de tenir gaire lectors: "Satisfà poc l'orgull, no omple la butxaca i limita la comunicació, que són els tres estímuls habituals que té un escriptor en qualsevol cultura", escriu a la revista *Senhal* l'any 2001. El text, titulat *Per complaure l'amo*, afirma que la literatura només contribueix "a una professionalització paraliterària. Si escriu un

parell de novel·les que tinguin una certa sortida (...) això us podrà servir per entrar en el circuit de les col·laboracions periodístiques o radiofòniques –que haureu de fer probablement en castellà- o del guionatge en ràdio i televisió. Això és el que us donarà per viure modestament i conformada". Per què s'escriu, doncs? La resposta és simple: "Per estar en pau amb un mateix (...) Per satisfer una ànsia personal (...) per obeir la veu interior, despòtica, que ens hi empeny".

Miquel Pairoli va construir una obra amb el convenciment -gairebé diria la tossuderia- de qui està segur d'on va des del principi. I ho va fer amb plena consciència dels peatges que li suposaria. Va ser un articulista de referència per a molts lectors de diari, tot i que els milers de lectors que tenia l'articulista no els tenia pas l'obra literària. Però això li era igual. No perquè no volgués ser llegit, sinó perquè volia ser llegit sense haver de baixar el nivell d'exigència per guanyar lectors. En parla en diverses ocasions en els seus dietaris a propòsit de les novel·les *El manuscrit de Virgili* i *Cera*. Per això –i per moltes altres circumstàncies que seria llarg i difícil d'analitzar- Miquel Pairoli és un autor minoritari, cert, però també d'enorme prestigi. No té desenes de milers de lectors, però la crítica és unànime: han lloat la seva obra figures literàries i crítics rellevants i de sensibilitats i estètiques tan diferents com Joan Triadú, Valentí Puig, Enric Sòria, Vicent Alonso, Martí Domínguez, Ponç Puigdevall, Jordi Llavinà, Màrius Serra, Lluís Muntada o Vicenç Pagès Jordà.

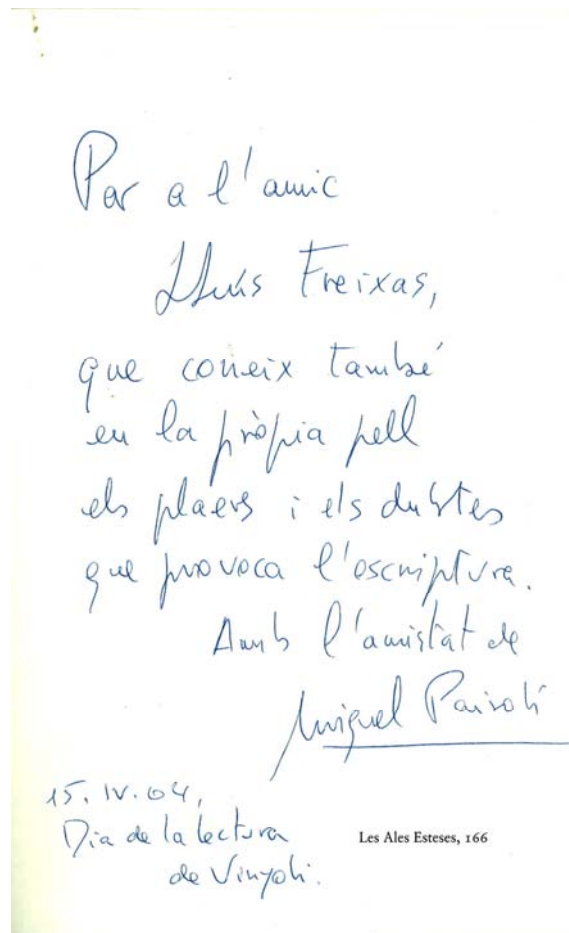
D'altra banda, Pairoli separava molt clarament el periodisme de la literatura. El periodisme no admet flors i violes. Ho diu en el mateix article *Teló*, ja esmentat anteriorment, quan exposa els quatre ingredients que considera fonamentals en els articles: "Sentit crític, reflexió, memòria i una mica de voluntat d'estil, que vol dir escriure els mots amb ordre i ambició de claredat. Sentit crític perquè pensem que és inherent al periodisme d'opinió. Si no hi ha sentit crític envers el poder, els abusos, la intolerància, l'explotació, el fanatisme, el periodisme tendeix a les flors i violes, que fan molt goig als pratins i jardins, però no a les planes d'un diari". "Pensem", diu el text. Ni en el moment del comiat més solemne, Pairoli –autor de dietaris magnífics que possiblement constitueixen el punt més elevat de la seva obra i que són una referència en la literatura del jo en llengua catalana- no permet que el jo entri en un article i manté el plural majestàtic fins al comiat. Em sembla quasi sobrer afegir que l'home que, a un pas de la mort, escriu amb aquest to i aquesta convicció,

amb la mateixa voluntat d'estil i de sentit crític de sempre, com si la seva situació personal fos mera contingència, ha de tenir forçosament una valuosa, admirable i rara força moral.

Quan va escollir un lema per al seu exlibris – *L'alzina perservera* – va prendre'l d'una entrada del segon dietari que va publicar, *L'enigma*. Hi compara la fugacitat del temps humà, sorollós i accelerat, amb la resistència silenciosa i mineral de l'alzina. "L'home fa via de pressa. En el seu camí tot és agitació adelerada i fugacitat incessant. Corre món o s'estableix en un lloc i dona forma als dies amb l'escarpra de l'esforç i el martell del treball, com l'escultor, mentre, imperceptiblement, els mateixos dies se l'enduen. És diferent l'existència de l'alzina. L'home ronda per la terra, l'alzina hi arrela". El text conclou: "L'alzina arrela i persevera". El lema defineix amb exactitud l'home i l'escriptor i es manifesta de diverses maneres. Miquel Pairolí persevera com l'alzina en la construcció d'una obra sòlida, lluny de modes, tendències, escoles, i estils. El lema sembla definir la seva discreció i també l'opció de vida que va fer. També reflecteix la visió que tenia del món i de la vida: l'escepticisme que trobà en Montaigne, en l'estoïcisme dels clàssics llatins, en la freda serenitat d'Espriu. En la fase final de la malaltia es va refugiar en aquests autors. Quan els oncòlegs li van oferir assistència psicològica, la va rebutjar. "No necessito psicòlegs. Jo llegeixo els clàssics llatins", deia. Llegia els estoics que havia llegit sempre i que li conferien "un model de pensament útil i lúcida, allunyat d'ascetismes, tolerant, una moral individual que no entra en conflicte amb la vida social" i que "tant si ens arriba diluït en el cristianisme com a través de les pàgines originals de Sèneca, Epictet o Marc Aureli encara ens parla a l'orella i ens és grat de sentir tants segles després".

La seva manera d'afrontar la mort va constituir una lliçó suprema i sorprenent de fermesa moral, dignitat i valentia. Si tenia febleses, les va saber cobrir amb la pàtina d'elegància i discreció que el van caracteritzar tota la vida. En l'última conversa que vam mantenir va parlar obertament dels preparatius del seu funeral, que havia planificat fins al darrer detall, i em va demanar que posés veu al text que voldria però no podria llegir en la cerimònia. "Jo no podré per raons òbvies", va bromejar, i va deixar anar una rialla que, inevitablement, se'm va encomanar. Va ser un home coratjós i generós que encara aquell dia, cansat i abaltit, va tenir la delicadesa d'interessar-se per la meua família i per detalls del viatge que acabàvem de fer a París. Un home que es

va acomiadar de la seva família i amics amb un text vitalista, sense lamentacions, un text que convidava a viure i celebrava la vida i els dons que li havien estat atorgats en els pocs anys de què va disposar. Com bé va observar Josep Maria Fonalleras (*Revista de Girona*, 2011, número 271), les veus contingudes en l'obra de Pairolí "tard o d'hora faran que se'l reconegui com un dels escriptors més bons (no dic més importants o més transcendents, perquè això no forma part de la literatura sinó de la casualitat) de la segona meitat del segle XX i dels primers anys del XXI". La transcendència no depèn de nosaltres, o no en depèn completament. Però sí que depèn de nosaltres l'exercici de la memòria – "la facultat més preciosa que té l'home", segons ens va deixar escrit en Miquel. Sí, depèn de nosaltres ser prou perseverants, com l'alzina.

Correspondència: Miquel Martí Pol - Miquel Pairoli

26.3.81

Miquel Pairoli
Quart

Benvolgut amic: Us dono molt sincerament les gràcies per la vostra afectuosa carta, que vaig rebre ahir, i per l'article que vau publicar a PRESENCIA parlant del meu últim llibre.

L'he llegit amb deteniment, el vostre article, i trobo que posa de manifest una lectura molt atenta i profunda del meu llibre. En no gaires ratllés, dieu coses molt interessants, que us agraeixo, i que poden ser una pauta eficaç de lectura. M'agrada que hàgiu remarcat la voluntat de comunicació de la meva poesia, i m'agrada sobretot que hàgiu fet notar l'evolució del llenguatge, que sempre ha estat de rel simbolista i que, com vós observeu, mai no ha estat descurat, al-

c. de les Escoles, 23
Roda de Ter
tel. 854 03 70

MIQUEL MARTÍ I POL

menys pel meu voler. La confusió entre poesia social (sic) i llenguatge vulgar, palesa una ignorància esfereïdora. Per això us agraeixo que no em considereu només el poeta d'una determinada època.

Recordo amb goig l'article que vau publicar a l'AVUI sobre Estimada Marta, i, ara que en tinc ocasió, també us l'agraeixo.

Maneu i disposeu del vostre afm.

M. Martí Pol

EL PRÍNCIP I EL FELÍ
UNA LECTURA DE *EL GUEPARD*

Per a la Imma,
aquest assaig sobre una
novel·la que és a l'origen
d'una pel·lícula memorable,

Amb la complicitat
d'amaunt del cinema i la literatura,

Miguel Píndol

Sant Jordi 1996

De l'amor i altres plaers de la vida

Imma Merino

Una tarda d'una primavera de fa uns quants anys vaig coincidir, com altres vegades, a la Llibreria 22 amb Miquel Pairoli, que em va mirar amb un somriure potser irònic abans de dir-me alguna cosa semblant a aquesta: "Veig que t'ha agradat la pel·lícula que ara fan basada en una novel·la de Graham Greene; a mi també, és una cosa sèria". La pel·lícula a la qual es referia en Miquel és *El final de l'idil·li*, dirigida per Neil Jordan i basada, certament, en una novel·la de Graham Greene que, amb inspiració autobiogràfica, narra un amor adúlter viscut amb sentiment de culpabilitat mentre, durant la II Guerra Mundial, cauen bombes alemanyes sobre Londres. És una passió turmentada que, a més, s'esquerdarà per la gelosia, la desconfiança que els amants poden sentir perquè mai no es té la certesa sobre els sentiments de la persona estimada, la sospita que du a malinterpretar les aparences. Però la passió hi és (o, evocada, hi va ser) entre els amants (un novel·lista i una dona atrapada en un matrimoni) que en la pel·lícula de Jordan interpreten Ralph Fiennes i la gran Julianne Moore. En Miquel i jo ens vam dir que l'amor pot fer mal, però que els seus plaers són tan incomparables que, un cop s'han perdut, retornen com una ferida. És així que vam parlar d'un detall que dóna la mesura de la sensibilitat eròtica de la pel·lícula: quan el novel·lista torna a la casa de la seva ex-amant, una imatge fugaç mostra que recorda que va acariciar la cama de la dona pujant aquelles mateixes escales. Potser també vam parlar que en un altre moment, en què els amants són al llit, ella acaricia la cama d'ell i hi troba la cicatriu d'una ferida provinent de la guerra civil espanyola. Les ferides íntimes, com ara les de l'amor, i les ferides de la Història.

A en Miquel li agradaven les pel·lícules històriques que a la vegada podien ser intimistes, com ara *El guepard* i el *Dr. Zhivago*, però, com a mi, també les pel·lícules d'amor serioses. Per això, una altra de les pel·lícules per les quals compartíem una

debilitat és *Terres de penombra*, en què, adaptant un relat declaradament autobiogràfic de C.S. Lewis, Richard Attenborough relata que l'escriptor era un professor a Oxford amb totes les peces encaixades fins que va conèixer una nord-americana vital i espontània, la poetessa Joe Grisham, i se'n va enamorar de manera inesperada, com sol passar amb l'amor. Amb ella va sentir la felicitat de l'amor, però també el dolor de la pèrdua quan la dona va morir de càncer. "La felicitat d'ara és part del dolor que vindrà. Aquest és el tracte", diu Grisham (Debra Winger); però, com sap Lewis (Anthony Hopkins), també forma part del tracte que "el dolor d'ara sigui part de la felicitat viscuda abans". Ho recordàvem. Sí, a través de les pel·lícules, en Miquel i jo parlàvem de l'amor, de la seva felicitat, de les seves conseqüències a vegades devastadores. Sense parlar mai dels nostres amors. Però si en parlo és perquè, potser en contra del que pot suposar-se, crec que a en Miquel li importaven l'amor i els plaers que procura. No m'ho invento. Encara que no formi part dels seus temes més constants i que possiblement pugui haver passat desapercebut a molts dels seus lectors, ho he trobat en la seva obra, reflectit en la intimitat dels seus dietaris, com ara a *Paisatge en flames*, on pot llegir-se:

Hores de plenitud. Rere els vidres de la finestra va caient la tarda d'octubre i la llum que mor ja du el cristall del fred. Hem passat junts aquesta tarda, tan serena, estimant-nos, jugant com dos cadells, besant-nos, posseint-nos. Un temps enrere, ella no gosava, es reprimia, parlava, amb un lleu somriure, de vergonyes i temors. Ara, s'hi sent feliç i fins i tot a estones pren la iniciativa. No hi ha cap plaer que s'iguali al de l'amor, ni el de beure ni el de menjar, ni el de submergir-se en l'aigua. La joia, el gust d'abraçar, de besar un cos tan càlid, tan ple de vida, a res no pot comparar-se.

No m'estranya aquesta consideració sobre la joia de l'amor en un home tan sensual com en Miquel, a banda que pogués comportar-se socialment de manera tan austera i discreta. No tenia res de purità. I la seva sensualitat hi és en els textos, en els quals hi ha la celebració de la naturalesa, amb una experiència vibrant del paisatge, i dels diversos plaers de la vida. Hi és en el mateix llenguatge, en què la sobrietat no exclou una estima per l'adjectiu càlid o per imatges eròtiques com ara aquesta que sempre he recordat, malgrat que no sé si la cita és precisa: "Llegir Plató és com fer un petó als llavis del pensament". S'ha considerat la influència de Josep Pla, també tan sensual. Com ell, escrivia dietaris. Com ho va fer Cesare Pavese, a propòsit del qual, també a *Paisatge en flames*, va escriure:

M'emociona sempre llegir les últimes paraules que apuntà en un paper: 'No escriure més'. Com la de tants escriptors, la seva vida només tenia l'excusa de la literatura. Ell, però, sabia perfectament que escriure és un pur entreteniment, un pur engany al temps, una pura generositat: 'He donat poesia als homes', però el que compta de veritat és viure, és a dir, gaudir, estimar, abrusar-se en els diferents focs que el plaer, la intel·ligència i la sensibilitat ens ofereixen.

Sentint aquesta constant tensió entre l'escriptura (l'art) i la vida, no contenen aquestes mateixes paraules una altra afirmació de la joia de viure? No recordo haver parlat d'en Pavese amb en Miquel, tot i que potser ho vam fer, però sí d'un altre escriptor italià pel qual sentíem una altra debilitat compartida: Giorgio Bassani que, integrada dins de *La novel·la de Ferrara*, va escriure *El jardí dels Finzi-Contini*. Esmento aquesta obra perquè, llegint-nos al diari, vam descobrir que ens agradava una actriu, Dominique Sanda que, en l'adaptació cinematogràfica de Vittorio De Sica, va interpretar Micòl Finzi-Contini, un personatge del qual en Pairo (com li deíem a "El Punt") va escriure que és complex perquè té "moltes capes interiors, que inclouen la ficció i la mentida, un joc d'aparences en el si d'una rica família de Ferrara amb un final tràgic". Ho va escriure a "L'escaire" (aquells articles que fan que cada dia el trobem a faltar pel rigor, la precisió, la mirada crítica envers els poders amb els quals analitzava la realitat) en resposta a una columna que jo havia publicat el dia abans en què lamentava que, de les parades dels dibuixants del final de les Rambles, havia "desaparegut" un retrat

de Dominique Sanda: tal absència em feia sentir una capa d'oblit sobre l'actriu francesa, de manera que havia escrit sobre ella per fer-ne memòria i compartir-la. A l'endemà, doncs, en Miquel va publicar un "escaire" en què, citant-me d'una manera que em va fer sentir afalagada pel sol fet que m'havia llegit, afirmava recordar-la i compartirla. No sé per què, que jo recordi, no havíem parlat abans, de manera significativa, d'una actriu que va treballar amb directors, com ara Visconti i sobretot amb Bertolucci, que formen part dels nostres gustos comuns. El cas és que en Miquel va esmenar un meu oblit parlant de la Dominique Sanda encarnant Micòl a *El jardí dels Finzi-Contini*. O, de fet, no ho vaig oblidar: no havia vist la pel·lícula. Quan en vam parlar, li ho vaig dir i potser també li vaig comentar que, essent una de les últimes pel·lícules de Vittorio De Sica, no tenia gaire bona fama. Em va dir que no en fes cas, que De Sica, al qual apreciava molt, tenia una mala fama infundada per la qual, en comparació amb d'altres, fins i tot li posaven en qüestió els seus films neorealistes. Vaig dir que li faria cas. Hi penso quan, baixant a peu per la carretera que du a Aiguafreda, a Begur, veig una pista de tennis abandonada. Sempre em revé la part de la novel·la de Bassani en què el narrador, que va enamorar-se de Micòl, recorda els partits de tennis a la finca dels Finzi-Contini que va haver de ser abandonada quan la família va ser detinguda i deportada a Auschwitz, on va desaparèixer. La pista abandonada em fa present l'absència d'en Miquel. Cada vegada penso que encara no he vist la pel·lícula. Un dia ho faré.

Miquel Pairoli: la memòria com a paisatge

Antoni Martí Monterde

En les darreres pàgines d'*Exploracions. Notes i converses de literatura*, Miquel Pairoli assaja una autobiografia de lector que constitueix una veritable poètica: «Lectures inoblidables». No es tracta solament —que ja seria molt— d'una memòria personal de com els llibres llegits l'havien fet com a persona i, alhora, com a escriptor; des d'aquest punt de vista, aquell escrit destil·lava i condensava tot el que el lector d'*Octubre*, de *l'Enigma* i de *Paisatge en flames* pot recordar, i reconèixer també, d'una altra manera, com a lector de *Cera*, *El manuscrit de Virgili*, *El convit* o *El camp de l'ombra*. L'autoretrat amb llibres a les mans és un gènere difícil d'escriure, pel que té de confessió al llindar de l'exhibició, però també molt complicat de llegir, perquè cal deixar de banda tant l'esperit tafaner com l'erudit. Té un component memorialístic que, de llibre en llibre, medita sobre un moment en la pròpia vida en què de sobte, aquesta successió d'instantos resulta prou significativa com per a vèncer la discreció, i té un vessant de crítica literària vinculada a una explicació de l'obra pròpia que aixeca els seus mapes en públic alhora que pren consciència d'un cert ordre i en fa balanç. Per això, la primera frase d'aquell escrit, «La lectura és una de les formes de la felicitat», resulta clau per entendre el paper que els llibres dels altres tenen en la vida dels escriptors. Però no s'ha de perdre de vista l'explicació de com «Cada lector cultiva un jardí privat, que té distribuït a la seva manera, amb parts i vials, on la disposició i la naturalesa de les plantes, dels arbres, dels arbusts i les flors, sempre és diferent de tots els altres». En el plànol dels llibres i els dies que dibuixa Pairoli en aquelles pàgines, la descoberta de la literatura, de la llengua literària, és una forma de consciència.

Aquelles pàgines sobre la lectura tenen un doble concebut des del punt de vista de l'escriptura: *Per complaure l'amo*. Es tracta d'una breu meditació sobre el fet d'escriure en català, i al capdavall, d'es-

criure, publicat a la col·lecció *Senhal*, l'any 2001. En les conclusions d'aquell text Pairoli cita Karl Kraus, qui *deia que escrivim perquè no tenim prou caràcter per no escriure*, argument que subscriu i desenvolupa d'una manera molt interessant: «escrivim en català, per la mateixa raó que escrivim, per satisfer la veu interior que ens donaria malestar si no l'obeïssim. (...) L'escriptor és el servent que obeeix un senyor íntim que li ordena escriure i que, si no l'escoltem, dona turment. És per això que, tot i que les condicions siguin adverses, seguim escrivint, per complaure l'amo. Diuen que nosaltres no hem triat la literatura, sinó que la literatura ens ha triat a nosaltres. Això també és cert.» La fórmula de complaure algú —que pot recordar *Complaure una ombra* de Joseph Brodsky— no ens ha de portar a l'equívoc: es tracta de l'únic amo, tot sigui dit, que no crea un esclau, sinó un home cada cop més lliure, precisament, per la capacitat de vèncer aquest turment; un turment sense el qual, però, no podria sentir aquesta tensió d'escriptura que acaba convertint-se en un compromís insubornable amb la paraula: «amb el plaer i el benestar que ens dona llegir una pàgina acabada després d'haver-la imaginada, escrita, polida i repassada ens haurem de donar per ben pagats». Lliurat a una servitud literària intangible, l'escriptor situa en l'escriptura la més alta exigència voluntària, però no obvia tot de condicionants que, sense convertir-los en excusa, són ineludibles. Qui recordi el plantejament inicial d'*El manuscrit de Virgili* podrà entreveure que, tant en aquella novel·la com en aquests mots, hi ha una mateixa consciència exigent sobre el sentit del que és i ha de fer un escriptor, portada al límit; una consciència, una exigència que Pairoli renova a cada llibre.

Podem descriure el memorialisme i la narrativa de Miquel Pairoli com la satisfacció d'aquesta veu interior, també a través de l'assaig literari. En aquest sentit resulta molt adient mirar de sintetitzar

les dues perspectives: la de la lectura i la de l'escriptura, exposades en aquells dos escrits. És a dir, considerar que el fet d'escriure sobre literatura, a Pairoli, el porta a concebre uns quants llibres, que en altres novel·listes es considerarien complementaris, com a part essencial i una de les claus d'aquesta mateixa consciència i compromís.

Si tenim presents alguns dels referents que Pairoli traça en el seu plànol, i que el lector avesat de la seva obra reconeix clarament a cada pàgina, la memòria —i la consciència literària d'aquesta memòria— és el gran eix que travessa els seus llibres. En aquest punt, Josep Pla, Giuseppe Tomasi di Lampedusa i, en menor mesura, Llorenç Villalonga, destaquen clarament com a còmplices en la seva consciència literària. Els tres —als quals caldria afegir, en un segon cercle no menys decisiu però no tan palpable, Stendhal, Marcel Proust i Henry James— aporten a la mirada literària una convicció ferma, que Pairoli destil·la en unes frases de *Paisatge amb flames*:

La memòria és la facultat més preciosa que té l'home, encara que no —i en som prou conscients— la més precisa. (...) Val la pena de veure l'avui per, un altre dia, fruit-ne als boscos acollidors del record. I cal deixar pistes i col·leccionar fetitxes que temps a venir ens faran més viva l'evocació. Així, no és pas que la vida se'ns torni estantíssima, sinó que la convertim més aviat en fantasia; ai las!, en literatura.

És important remarcar que escriu aquestes paraules quan encara no havia publicat més que un recull d'articles —*L'enrenou dels anys 80*—: en aquell moment, Pairoli és un llicenciat en Filologia catalana que té algunes idees clares sobre la necessitat de distanciar-se del sectarisme metodològic de la Plaça de la Universitat de Barcelona. En comptes de seguir els camins que generalment fressaven els llicenciats del ram, es dedica fonamentalment al periodisme cultural i d'actualitat política, tant a Girona com a Barcelona, una activitat que va desenvolupar dècades, tota la seva vida, diàriament, a les columnes d'opinió d'*El Punt* i, durant un temps, al desaparegut *Diari de Barcelona*. El periodisme no és pas una activitat negligible en parlar de la seva obra —un petit incís: quins articles estaria fent ara!—, sobretot si tenim present que el periodisme és la matriu d'una part important de la prosa més potent de les lletres catalanes contemporànies. Des d'aquesta posició desenvolupa la reflexió sobre literatura, o la imbricació de la cultura en la reflexió política d'una mane-

ra que, per moments, recorda el primer dietarisme de Joan Fuster, a mig camí entre el diari literari, íntim, i el diari de rotativa, públic. Però, en aquell moment, la publicació d'un diari com *Paisatge amb flames*, i d'una anotació com la que acabem de subratllar, sens dubte devia resultar sorprenent, fins i tot en una literatura com la nostra, en què a banda dels clàssics esmentats i d'altres, no eren pocs els diaristes en actiu.

Semblava primordial, en aquell llibre, la voluntat de marcar una temporalitat natural —les estacions de l'any— a les lectures i les reflexions, de manera que el temps de l'escriptura i el del paisatge s'acompassessin per crear un espai en què els records quedarien fixats. És una mena d'estructura que manté fins al seu darrer llibre publicat, *Octubre*, aquesta manera de vincular l'escriptura i la temporalitat demostra haver estat una constant i un cert, ja que situa el lector fora de la temporalitat quotidiana sense esborrar-la, el fa aturar-se —els fa aturar-se, al lector i al temps— d'una manera una mica proustiana que exigeix llegir —o aprendre a llegir— amb certa lentitud.

Per a un escriptor que atorga un paper tan decisiu al temps i a la memòria, Proust és un referent, sense dubte; però la seva possible influència està refractada per alguns autors sobre els quals, més tard, Pairoli va escriure alguns assaigs que, en aquella breu anotació, es presagien. Es tracta dels dos llibres que publica en 1996: *La geografia íntima de Josep Pla*, centrat en quatre llibres clau de l'autor empordanès per anotonomasia, i *El príncep i el felí. Una lectura d'El Guepard* de Giuseppe Tomasi di Lampedusa; un llibre que, d'altra banda, inclou no poques meditacions sobre un tercer autor imprescindible en aquesta lectura: Llorenç Villalonga, segurament l'escriptor sobre el qual Pairoli va escriure més pàgines —com les que es publiquen en aquest número d'*El procés*, que fins avui havien romàs inèdites per atzars editorials— al marge de l'empordanès i el sicilià.

Ens centrarem només en el primer, segurament el més important en una reflexió que inclouria tots els altres, però que ara no podem abordar. Josep Pla és una tradició literària per ell mateix, tan atractiva com perillosa, tan fascinant que pot arribar a ser pernicioso, per extremadament propera, modèlica, falsament apamable. Més d'un talent literari del país ha quedat esgarriat per amarar-se tan profundament de l'obra de Pla que només ha pogut continuar-la. I no tot en una tradició és continuació —santa o no—; una tradició inconscient només es

repetició. La manera com Pairoli converteix Pla en un dels puntals de la seva tradició individual és, clarament, impecable i implacable: parteix d'una lectura profundíssima, però no el *repeteix* en cap moment. L'afirmació que Pla té una influència determinant en Pairoli no podrà ser demostrada fefaentment amb tres adjectius arrengrerats.

En els seus primers diaris Pairoli rememora el dia que va morir Josep Pla. No comentarem ara els sentiments més profunds en assabentar-se, per la ràdio, de la notícia. Són sentiments que narra fent una veritable demostració de com serenitat i sinceritat no són incompatibles, sense caure en allò que se sol anomenar contenció. Però sí cal subratllar com:

Pla m'havia ajudat d'una manera definitiva a estimar la literatura i en els seus textos havia començat a intuir caires de la vida que els anys m'anirien confirmant, de vegades dolorosament. Mestre de l'art i de la vida que només vaig conèixer a través dels llibres, aquell dia de la seva mort vaig deixar transcórrer força hores tot resseguint els racons més estimats dels seus textos, en un exercici poc recomanable que, això no obstant, recordo que m'aconhortà.

D'altra banda, en *Lectures inoblidables*, explica com l'aproximació a Pla va ser doble. Pairoli no el va conèixer personalment, estem parlant només d'una aproximació literària, d'un acostament que va haver de vèncer, a banda dels sectarismes filològics abans esmentats, els prejudicis dels periodistes pseudouniversitaris barcelonins —amb futura segona residència a l'Empordà: una subsecta— que, en els anys del *Tele/Exprés*, d'Ibáñez Escofet, Montserrat Roig, Terenci Moix, Robert Saladrigas, entre d'altres, van forjar una distància de Pla a partir d'una idea absolutament mesella del barcelonisme, incapaç de veure-hi clar en les pàgines de Pla sobre Barcelona —o sobre el món sencer. Es tracta d'una d'aquelles paradoxes que ha generat la nostra cultura: la distribució de patens de cosmopolitisme i de provincianisme —terme molt emprat per Pla— sense tenir la més remota idea del que significa el terme cosmopolita, ni menys encara el terme *provincial* en la literatura catalana, en què, com Pairoli va saber subratllar, té un sentit molt semblant al que té en la literatura realista francesa del XIX: «El provincianisme es presenta com un qualificatiu que aspira a l'exactitud. No és usat per denigrar, sinó amb un afany de justícia, de clarividència, d'honestat narrativa. (...) és mediocre, però també amable, és limitat però també confortable, posseeix ambicions discretes i

realitzables, és una mesura força ajustada a les possibilitats reals i comunes de l'existència humana». Amb contundència i intel·ligència Pairoli es distancia de qui oblida interessadament que Josep Pla havia fet tants els quilòmetres literaris pel món que li van permetre d'escriure, amb el mateix esperit, *El carrer estret* o *Week-end d'estiu a New York*, com abans havia escrit sobre París, Girona, Moscou, Madrid, Berlín, Buenos Aires o Venècia, i que és això, i no una boina tel·lúrica, el que li permet ser alguna cosa més que un paisatgista vibràtil. En aquest punt, Pairoli es mostra subtil i dur amb els seus companys de professió i, en algun cas, també de generació, i val a dir que, al costat dels treballs de Xavier Pla —elogiats per Pairoli en una assenyada ressenya—, la mirada de Pairoli és un puntal de la renovada consideració de l'autor d'El quadern gris.

La relació de Pairoli amb Pla port caracteritzar-se, doncs, com d'una mena de desallunyament, que implicava sotmetre a crítica la crítica mateixa, però que exigia també acostar-se a Pla des d'una proximitat preexistent, geogràfica, gens fàcil de descobrir i més difícil encara de gestionar, un cop assumida. Així, a pocs quilòmetres d'on Pairoli havia nascut i crescut, amb un ensenyament en què ningú no n'havia parlat, a divuit anys, va llegir *El quadern gris*:

En català, en la llengua familiar en què sempre havia pensat i parlat però que tot just aleshores començava a reconèixer com a instrument literari, es podia escriure allò, es podia aconseguir aquella emoció, aquella bellesa, aquella sensualitat que desvetllava tots els sentits, la mirada, l'olfacte, l'oïda, el gust. Vaig descobrir el català, com a llengua literària, en aquelles pàgines de Pla. A més, era un escriptor que parlava d'uns paisatges coneguts, de gent que identificava, de pobles i de noms que havia sentit anomenar des de sempre. Pla convertia en literatura el meu món familiar, el país i la llengua, i era una literatura que estimulava tota una mena de sensacions i de curiositats. Com a lector, que és del que parlem aquí, va ser la descoberta més important de la meua vida perquè Pla agermanava literatura i realitat immediata. (...) El quadern gris va ensenyar aquell jove —educat sota la irrealitat lingüística que havia imposat el franquisme per imposar i negar la llengua i cultura catalanes— les possibilitats literàries del territori immediat i de la llengua pròpia.

A la vista d'aquesta meditació, cal tenir present que, de la mateixa manera que a Sueca els escriptors estan condemnats a no poder aspirar a ser

més que el millor escriptor del seu carrer, perquè del seu poble ja ho serà sempre Joan Fuster —i això que fora del carrer de Sant Josep de la ciutat del Xúquer hi ha molt bon nivell, especialment al carrer del Pou—, Josep Pla no ho posa gens fàcil als empordanesos, i al conjunt dels gironins, especialment si es tracta d'escriure sobre certs indrets. Hi ha certs carrers, certs racons, a Palafrugell, a Girona, però també a Barcelona, o a París, que han quedat saturats per l'escriptura de Josep Pla. És ineludible: quan Pairoli va fer la (dura però assenyada) crònica del Col·loqui Universitari Josep Pla, de 1997, des de la finestra de l'aula situada a les antigues casernes de Sant Domènec en què van tenir lloc les sessions, comenta:

Des de l'aula A-5 s'albira un ampli panorama de teulats de la ciutat vella i se senten, properes i dominants, les campanes de la catedral. Són elements que formen part de la mitologia planiana de Girona i que van contribuir a vincular la música de l'erudició amb aquella realitat material, immediata i tangible sobre la qual es basa, com a fonament més ferm, l'obra del mestre.

La pregunta és —si se'ns permet parafrasejar Gabriel Ferrater— com gosar poder tornar a escriure sobre Girona, per exemple? Ser fort no basta com a resposta. Com compartir una geografia íntima amb un autor com Pla?

Aprentent a mirar seria la resposta més evident, i no seria del tot inexacta. Però, en Pairoli caldria parlar més aviat d'aprendre a recordar. Ho podia fer amb Lampedusa, o amb Villalonga, o amb Stendhal, o Proust. Però Pla l'obliga a aprendre a recordar des del principi, és a dir, des del mateix *material* compartit per un atzar del destí. Uns carrers concrets, uns paisatges concrets, limitats i delimitats: no n'hi ha prou a tornar a passejar-los per escrit i repassejar-los en la lectura de Pla, sinó que cal buscar una manera de recordar-los, després d'haver descobert que un gran escriptor ja els havia salvat de l'oblit.

Això és el que Pairoli fa en *Cera*, la seva darrena novel·la publicada. El narrador, des del primer capítol, és algú que recorda, i que no només ha de narrar els seus records, sinó també la manera com va anar fent-se conscient que el present seria recordat, algun dia. El llibre comença amb l'enterrament del bisbe Cartanyà, vist per un nen, el narrador que ara es recorda com a nen, que pràcticament és obligat a assistir al pas de la comitiva fúnebre per la

Rambla de Girona, enmig d'una munió de dol. El moment en què el narrador es limita a dir: «Un bosc de mitges negres» resulta il·luminador. Pairoli aconsegueix fer avançar els records del narrador —ja adult— alhora que va desenvolupant-se la consciència del nen que era aleshores, respecte allò que passava al seu davant i que no acabava de comprendre. La memòria que desplega el llibre és la història d'aquesta comprensió. I el narrador, que ja ho ha comprès tot, acompanya el nen que mirava, i així ho fa durant les pàgines en què es desplega una manera de mirar la història recent de la societat gironina, des del franquisme fins als nostres dies.

Aquelles primeres pàgines de *Cera* segurament no s'haurien escrit igual sense les primeres pàgines de *Girona. Un llibre de records*, concretament el passatge, que Pairoli comenta al seu llibre, en què Pla rememora el moment en què, de nen, arriba a Girona en tartana, per estudiar el batxillerat. La manera de recordar de Pla, en aquell llibre dels anys 50, implica a més a més un tomb per les màscares, atribuint el llibre a un tal Albert Ferrer, de qui s'ha trobat un manuscrit que Pla presenta. Una màscara que, en realitat, resulta bastant maldestra, si, com remarca Pairoli, es tenen presents els pròlegs i epílegs dels diversos llibres recollits en el volum tercer de l'obra completa. L'interessant és que, redactat en els anys quaranta o començaments dels cinquanta, publicat el 1952 —amb el pròleg esmentat datat, problemàticament, entre 1939-1952—, tot el llibre es refereix a uns episodis viscuts entre 1907 i 1912, amb la forma que tenia aleshores la ciutat. Però la ciutat creix, precisament, a partir del moment en què comença *Cera*, agost de 1963, i les categories descriptives traçades per a Pla no poden tenir vigència material, encara que sí immaterial. Per això, Pairoli fa evolucionar la teoria del provincianisme de Pla —basada en la vida discreta i sense ambicions— cap a un provincianisme de grisor trepitjada, malaltissa, de mal respirar, de la segona postguerra, quan dels sorolls de la guerra l'únic ressò que quedava a la ciutat era una humiliació imperceptible convertida en una quotidianitat sense interès, com l'arquitectura que s'havia anat afegint, juxtaposada, a la ciutat antiga.

Per parlar d'aquesta nova Girona dels anys seixanta i següents, a Pairoli ja no li servia la reescriptura de Pla, sinó que calia posar en moviment, de manera diferent, el que de Pla havia après. Per això són tant extraordinàries les darreres pàgines de *Cera*, que constitueixen el cim d'una literatura que, sorgint de la lliçó planiana, la desborda. El narrador

se situa, en el darrer capítol, «Des del viaducte», en un horitzó inimaginable com a record per Pla: les andanes de l'estació de ferrocarril de Girona, situades sobre un viaducte de ciment inaugurat precisament en els anys en què comença la novel·la. En el penúltim capítol, la construcció d'aquell viaducte és narrada, des de la perspectiva de la casa del carrer Barcelona que ha centrat el llibre, a tocar de l'antiga platja de vies, com el darrer cop que la modernitat dona una forma de vida, que acaba extingint-se, i va a reunir-se amb els morts. Però, el narrador, que vol prendre un tren l'any que enceta el mil·lenni, decideix perdre'l, perquè precisament en aquell moment s'està enderrocant la casa, que havia resistit el pas del temps, però no dels temps. De la mateixa manera que la mirada als anys seixanta traçava una frontera amb el món planià, Pairoli traça una nova frontera. Les pàgines dedicades a l'especulació urbanística són d'una duresa que recorda les que Pla dedica a la burgesia de la capital catalana a *Barcelona. Una discussió entranyable*, que Pairoli va saber subratllar com el retrat duríssim d'una generació que es presentava com a genial, però que en el fons era profundament mediocre o, més a viat, mesquina.

En aquest punt, Lampedusa —traduït per Villalonga— passa a ser el referent per a Pairoli. L'estructura de *Cera* és calcada de la d'*El Guepard*, vuit capítols. De la novel·la del sicilià, un cop més amb una meditació sobre la temporalitat natural, Pairoli va escriure que «L'estructura d'*El Guepard* és com la d'un arbre que es desfulla. Ens els quatre primers capítols assistim al moment zenital de l'arbre, als mesos estivals en què és ple de vegetació i de frondositat. A partir del cinquè capítol, l'arbre ja està desfullat i en collim de terra ara una fulla ara una altra i ens les mirem amb detall i una mica de recança». No és gaire diferent l'estructura de *Cera*, amb la diferència que tot comença ja quan el narrador va recollint fulles, i necessita fer comprensible la seva recança, fins al moment en què l'arbre és sotmès a una tala que ningú podia preveure com a necessària, però que ningú no farà cap esforç per evitar. Les darreres frases d'*El Guepard* —la caiguda del gos llançat per la finestra—, que van merèixer en l'estudi de Pairoli un comentari explícit, ressonen en la caiguda de la casa dels Castells. La manera en què cada envà, cada paret, cada cruixia que s'ensorra a cop de retroexcavadora és narrat, remet a tot allò que el narrador sap i ens ha fet saber: els records. «Identificava les habitacions pels colors que encara conservaven, grocs, verds, pàl·lids, magres, que recordava i que ara em mostraven a plena llum del

matí de juny. Cada cambra, cada passadís em suscitava records. (...) En un moment donat, es va enfonsar el terra de l'habitació que ocupava l'oncle Arcadi i de seguida va cedir, sencera, una ala de l'edifici, com si hagués perdut tot el suport.» La narració combina sàviament el soroll amb el silenci.

Ara bé, es tracta d'una relació amb els llocs a través del que Josep Pla, a *El quadern gris*, anomenava la memòria moral: «La memòria moral —l'única que importa— neix en un determinat moment de desenvolupament de l'organisme. La por de perdre el que hom té o de no arribar a tenir el que hom pretén és el que fereix, el que emmotlla la vida. La por neix de la injustícia biològica, és a dir, de la possible o real conculcació de la noció de justícia que tot organisme, pel fet de viure, posseeix». Aquestes paraules de Pla, reinterpretades en la ficció per Pairoli, ens porten a un vagó de tren en què, finalment, el narrador, puja —«va ser un acte de voluntat»— per deixar-se emportar —involuntàriament i voluntàriament alhora— lluny del record, i de la desaparició del lloc de la memòria. El gest amb què Lampedusa dibuixa un escorç del gos mort, en caure, com una imprecació, esdevé, de la mà del maquinista que arrossega la mirada, un escorç cap a la pèrdua: el narrador encara s'asseu a la banda de l'enderroc, i quan la ciutat és deixada enrere, «Les imatges del que havia vist tornaven i tornaven... Les parets caient, la indiferència amb què uns desconeguts retiraven la runes». Res d'això estava previst en la memòria moral de Pla, que, tanmateix, hi és present. La por de perdre alguna cosa ha quedat substituïda per la sensació que no hi ha res més en aquest món que una immensa pèrdua, de la qual els records és l'únic que queda. Per això, quan el narrador sent que el tren accelera, endevina que en realitat ho fa a través del temps, no de l'espai.

En aquest sentit, Josep Pla i Miquel Pairoli constitueixen dues grans maneres de fer literatura contra l'oblit —relacionades a través del llegat de la lectura, no a través de la dependència d'una tradició ineludible— que tenim el privilegi de tenir molt a prop.

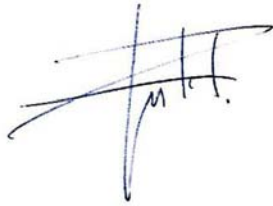
Correspondència: Vicenç Pagès - Miquel Pairoli

Miquel,

sé que fa temps que t'he de trucar per fer un bistec amb patates i parlar de les nostres coses, però per qüestions personals m'és impossible, de moment, trobar un forat per veure'ns a Girona. El meu pare ha mort exactament un mes després que tinguéssim una filla (la Berta) amb la Camil·la. D'altra banda, ja saps que si no ets funcionari i et vols guanyar la vida dedicant-te a la lletra has de renunciar a gairebé tot.

En resum: si et vingues bé de passar un dia per casa a fer un cafè, potser seria la manera de veure'ns una estona. Si no, esperarem un moment més propici.

Cordialment,

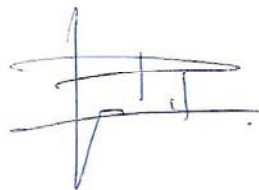

Miquel:

És cert que fa deu anys vaig escriure una ressenya de *Paisatge en flames*, fet que volia citar a l'última crítica. Naturalment, si no hi havia temps per dir això tampoc n'hi havia per fer una petita llista dels textos que més em van impressionar de *L'enigma*. Llegint *La lentitud* vaig recordar quan, al *Diari de Barcelona*, els teus desplaçaments pausats contrastaven amb l'alta velocitat motriu dels qui t'envoltaven. He celebrat molt els textos sobre art: Picasso, Nonell, De Kooning, Balthus i sobretot Judes Duchamp, que trobo definitiu. I també els contes d'observador, estil *Apunt del natural a Trieste*, que em fa pensar en un excel·lent contista potencial.

De fet, l'únic que no m'ha agradat del llibre és el pròleg.

Espero que d'aquí a deu anys hi tornem, i d'aquí a vint, etc.

Miquel Pairoli

Quart, 8. III. 00

Benvolgut Vicenç,

Gràcies per l'article que vas escriure sobre "L'enigma" i que va sortir a El Periódico de divendres passat. M'he fet pensar que, ja fa força anys, també vas fer una ressenya del "Pensatge amb flames".

M'agrada sobretot que diguis que no hi ha ni una sola pàgina que no valgui la pena de ser rellegida.

Tenir pocs lectors, però bons, compensa amb escreix l'esforç d'escriure. Gràcies, Vicenç.

Una abraçada

Miquel Pairoli

De Quart a l'ànima del lector

Josep Pastells

El dia que va morir Miquel Pairolí, el brogit causat per l'allau de comentaris elogiosos contrastava espectacularment amb la placidesa dels boscos de les Gavarres i la quietud de l'Onyar. Aquell sis de juliol de 2011, els plors del món cultural català rebentaven el silenci que l'escriptor de Quart s'havia imposat mentre veia passar el món cap a la posta. Cinc setmanes abans, quan la malaltia es va revelar irreductible, Pairolí va acomiadar-se dels lectors d'*El Punt-Avui* amb el seu *Teló*, un article memorable en què enumerava els quatre ingredients d'una bona columna periodística: sentit crític, reflexió, memòria i una mica de voluntat d'estil, "que vol dir escriure els mots amb ordre i ambició de claredat".

Cant a la vida

La certesa que el rellotge s'aturava no va interferir amb la discreció i l'aplom que sempre l'havien caracteritzat, ni tampoc amb la coherència dels seus actes: encara va tenir el coratge d'escriure un text postrem, de to elegíac, en què els ressons d'Horaci, Kavafis i Vinyoli amplifiquen un exquisit cant a la vida, a la terra i la llum, a l'amor i la força de les paraules. Un dels seus grans amics, el poeta cassanenc Lluís Freixas, va rebre l'encàrrec de llegir *No ha estat un somni*, no el dia de l'enterrament, i va continuar fent-ho en homenatges en què, més enllà dels inevitables i justificadíssims adjectius laudatoris, intel·lectuals molt centrats i sobris en l'expressió dels sentiments (Xavier Pla, Enric Sòria, Imma Merino, Màrius Serra o Lluís Muntada, per citar-ne només uns quants) van coincidir a assenyalar que el missatge pòstum de Pairolí és fruit d'una reflexió molt fonda, d'una saviesa que sembla venir de molt lluny.

La cadència del temps

Tot va començar ben a prop, però. A la casa de Quart on va néixer el 9 de desembre del 1955,

situada al costat de la carretera de Girona a Sant Feliu de Guíxols. Allà, i també a la casa pairal de Palol, on l'avi i el pare tenien cura del bestiar, Pairolí va descobrir de ben petit la cadència justa del temps, el color dels matins i els capvespres. No és gens estrany que anys després la natura es convertís en un dels seus temes favorits, tractat sempre amb paraules ajustades que sembla que brollin de la terra. La rutina aparent de les estacions, l'olor dels solcs que obre amb el tràmec, la flaire de l'alzina després d'una tempesta o el sabor de les cireres acabades de collir són descrits per Pairolí amb una precisió que permet assaborir els mots com si fossin comestibles o ensumables, com si estiguéssim al seu costat mentre dina i llaura o trepitgèssim el mateix terreny per on passeja al captard entre ombres i rierols.

Mots i camions

Però si llegir Miquel Pairolí és fer camí amb ell, resseguir les seves petges ens ofereix troballes que indiquen que va avançar sempre en la mateixa direcció. En viure al costat d'una carretera prou transitada, una de les seves principals distraccions a l'estiu, quasi sempre en companyia de l'avi Francisco, el *Babu*, consistia a veure passar els cotxes estrangers per endevinar el país d'on venien, un al·licient menor comparat amb les caravanes multicolors de voltes ciclistes que de tant en tant llançaven alguna gorra. Ben a prop de la casa també circulaven molts camions amb enormes caixes plenes de paraules que el petit Miquel no entenia. Per això preguntava: "Què posa aquest camió, *Babu*?". Com que els camions acostumaven a passar ràpid, l'avi sovint no tenia temps de veure-ho bé i en Miquel s'enfadava amb ell, però a còpia d'insistir va arribar un dia en què era capaç de desxifrar els mots sense cap ajut. Molt abans d'anar per primer cop a l'escola, Pairolí va aprendre a llegir tot sol.

Lletres i música

La facilitat per adquirir coneixements no va abandonar-lo mai, ni tampoc l'interès per les lletres. Tot i que els pares no eren grans lectors –de tant en tant compraven el diari, això sí– quan en Miquel va matricular-se a primària la casa es va començar a omplir de *Tebeos* i *Patufets*. I també de llibres. Primer eren de gran format i plens d'il·lustracions, però aviat va predominar el text. Sovint llegia mentre feia temps per agafar l'autobús de la *Hispano Hilariense*, i també al pis de la cosina de Girona on anava a dinar i més d'un cop es quedava a dormir. Allà hi va trobar una biblioteca prou ben assortida, que de seguida va complementar amb la de la Casa de Cultura. No tot era llegir, però. També el seduïa la música: de ben petit improvisava bateries per fer ritmes amb culleres de fusta, olles i pots quan la mare els eixugava per desar-los al rebost, i més endavant fruïa d'allò més amb cassets de la Nova Cançó (Llach, Maria del Mar Bonet, Sisa i Raimon, sobretot) i de cantants com Joan Baez, Leonard Cohen i Paco Ibáñez que també feia escoltar a la seva germana Fina, nou anys més petita que ell.

Perseverança

Les notes a l'escola confirmaven el que ja s'intuïa: no només mostrava una curiositat infinita, sinó que excel·lia en totes les assignatures. És fàcil imaginar-se'l. Absort. Amb els ulls verdosos, esquitxats de filaments marrons, fixos en les pàgines que devorava a gran velocitat. Era com si des de ben jove ja hagués decidit que no faria ni un gest sobrer, que per molt que la realitat s'embrollés com un eixam de papallones boges, mai no es desviaria del camí de l'anàlisi i la reflexió. Això no vol pas dir que no fes les entremaliadures pròpies de qualsevol dels seus amics de Quart o de la Salle, ni que més endavant, quan cursava secundària a l'institut Vicens Vives, no cometés els excessos habituals dels adolescents, però el cas és que l'any 1974, en iniciar els estudis de filologia al Col·legi Universitari de Girona, era evident que aquell noi més aviat alt i prim sabia molt bé cap on volia anar. I malgrat que mai no havia sentit un gran entusiasme per les feines del camp, que en aquella època assumia quasi per obligació per ajudar el pare, feia camí amb l'esperit de treball i la paciència i perseverança pròpies dels pagesos, amb la vista clavada en un horitzó de lletres que contemplava amb delit.

Un estil clar

Llavors ja se sentia fascinat per la prosa de Josep Pla, amb qui compartia la capacitat d'observar d'una manera incisiva i reposada, la solidesa d'un estil que, per sobre de tot, cercava una forma reeixida de dir les coses. Però també admirava Montaigne, Lampedusa, Plató, Márai, Steiner i una llarga sèrie d'autors grecollatins que mai no deixarien d'acompanyar-lo. Quan encara no tenia vint anys, Pairolí ja s'havia convertit en un lector molt sòlid. Els seus primers articles de crítica literària a *Presència*, publicats l'any 1976, són textos precisos i aguts que, perfeccionista com era, no acabaven de satisfer-lo. "Intento aconseguir un estil clar, sonor, una prosa que pugui ser llegida en veu alta i que tingui una cadència, una claredat, una harmonia", afirmava ell mateix en una carta dirigida a Narcís Jordi Aragó amb motiu de l'edició, al 1984, del seu primer relat, *El carrer de la Llebre*. En els vuit anys transcorreguts entre l'ingrés al món periodístic i el debut en la narrativa de ficció, Pairolí va col·laborar en les pàgines literàries de *l'Avui* i del *Punt Diari*, a més de completar els estudis de filologia a la Universitat Autònoma de Barcelona, complir el servei militar a Santiago de Compostela i fer classes de català per a mestres i funcionaris a l'Institut de Ciències de l'Educació de la UAB i a l'Escola d'Administració Pública de Catalunya.

Cartes de la mili

La *mili* a Santiago va treure'l de polleguera. En una carta datada el vuit de setembre del 1979 i escrita mentre feia guàrdia al polvorí, afirma: "El principal problema d'aquest quarter és que es fan molts de serveis, moltes guàrdies, moltes cuines, moltes *limpiezas*, etcètera, i que cada mes he d'estar una setmana de maniobres a los Monegros, una setmana fent el ximple pel mig d'aquells deserts". A més d'anar amb helicòpter, dormir a terra i muntar tendes de campanya, pujava i baixava "turons que només crien quatre romanís i quatre farigoles", comentava Pairolí als pares i la germana en una missiva en què descrivia així aquelles operacions militars: "Molta fressa, molt de fum i molta pudor de pólvora. Més o menys com els focs que fan a Girona l'últim dia de Fires". Durant l'estada a la *Brigada de Infantería Ligera Aerotransportable Galicia VII* també va constatar la seva tendència a engreixar-se i es va deixar barba per primer cop, convençut que així dissimulava els quilets acumulats. De tota manera, en reincorporar-se a la vida civil, l'esveltesa es va convertir en un objectiu indefugible que al llarg dels

anys el va dur a posar-se a dieta en més d'una ocasió.

Determinació

En tornar a Catalunya, les fluctuacions en el pes i en l'aspecte físic (la barba apareixia i desapareixia, de tant en tant només duia patilles, en alguna ocasió es va deixar els cabells llargs –i arrissats– per la part del clatell) no el desviaven en absolut de la direcció elegida. “Volia anar al Parnàs, amb els grans noms de la literatura”, afirma Antoni Puigverd. I és veritat. Amb la mateixa determinació que el pagès que escampa les llavors, Pairoli es preparava per escriure “una obra literària que justifica de sobres tota una vida de dedicació”, en paraules del mateix Puigverd. Esclar que el tracte exquisit de la llengua i l'energia i la sagacitat amb què dotaria molts dels seus textos no eren exclusius de la narrativa, sinó que es podien aplicar perfectament als articles periodístics, els dietaris, les biografies i els assajos.

Efervescència i retorn

Entre 1987 i 1990 va treballar a la redacció d'*El Punt* i de 1990 a 1994 va fer-ho al *Diari de Barcelona* i al *Nou Diari*. Va ser potser l'època de major efervescència vital, amb multitud de tertúlies i presentacions, nombrosos viatges per Europa i alguna relació sentimental que en cap cas es va allargar més d'un any. Al seu primer dietari, *Paisatge amb flames* (1990), ja parla de la lluita contra el temps, i també del pes de les circumstàncies en els esdeveniments que marquen la vida. Quatre anys més tard, la fallida del *Nou Diari* va propiciar el seu retorn a Girona i l'inici de les col·laboracions regulars a *El Punt*, primer a la secció *El Tríptic* i a partir del 2000, a *L'escaire*.

El lloc ideal

La decisió d'abandonar el pis del carrer Julià Romea de Barcelona per instal·lar-se a la casa de Quart que els seus pares havien construït abans de casar-se, la mateixa casa on de fet havia viscut quasi sempre, no era en absolut improvisada. Havia rebut ofertes d'alguns dels millors diaris del país, però va rebutjar-les. Preferia quedar-se al que mai no va deixar de ser el seu lloc ideal. Així faria companyia a la mare, Montserrat Sarrà, que havia quedat vídua tres anys enrere. I estaria més a prop de la germana i del nebot. I segur que trobaria la tranquil·litat necessària per llegir i observar, per escoltar música clàssica, òpera i jazz, per pensar i, sobretot, per escriure.

Talent

El seu despatx –ample, lluminós, ple de lleixes atapeïdes de llibres– va convertir-se en l'espai perfecte per assolir el silenci i la solitud imprescindibles per tirar endavant la tasca periodística i literària. En tornar a Quart ja feia temps que patia la *miopia de l'estudiant*. El forçava a dur ulleres que, a més de reforçar l'aspecte d'intel·lectual, contribuïen a fer que la seva visió de la realitat fos més nítida i senzilla, més lúcida i directa. El talent i la tenacitat van fer la resta. En aquell despatx gairebé idíl·lic, ben a prop de l'hort que treballava, de les Gavarres i de les ribes de l'Onyar i del Celrà on passejava amb la seva gossa Kuin, Pairoli va escriure milers d'articles farcits d'opinions argumentades i assenyades, sovint iròniques, mai pirotècniques, amb frases tan concloents com aquesta: “A la fi sempre hi ha el mur de Madrid, en les lleis grosses, en les mitjanes i en les petites que elabora el Parlament de Catalunya. Tot acaba encallat, empantanegat, rectificat, ribotejat, esporgat i generalment triturat a Madrid”. Ho va escriure al 2010, uns quants mesos abans que es fes pública la sentència del Tribunal Constitucional sobre l'Estatut.

Textos inoblidables

Era com si ho tingués tot controlat, com si ho veiés tot, com si ho intuís tot. No li calia fer-se notar, ni menys encara pertànyer a cap capelleta. Més amable que esquerp, tenia els amics que volia tenir i, amb els anys, va ser cada cop menys solitari. De tant en tant jugava a tennis, li agradava molt veure futbol, boxa i automobilisme, sovint anava al circuit de Montmeló... Era un home normal i ple de sentit comú, un literat que traduïa del francès i l'italià i que va escriure assajos sobre Pla i Lampedusa, biografies vibrants com les d'Oró i Badia i Margarit, una peça teatral inspirada en Voltaire, quatre novel·les resplendents (*El camp de l'ombra*, *El convit* –traduït recentment al francès per Editions Autrement–, *Cera* i *El manuscrit de Virgili*) i, potser en un nivell superior, tres dietaris inoblidables: el ja citat *Paisatge amb flames*, *L'enigma* i *Octubre*. En aquest últim, publicat a les acaballes del 2010 i mereixedor del Premi de la Crítica Serra d'Or, Pairoli ens ofereix la seva visió d'un món que complerts els cinquanta anys comença a mostrar-te el camí de baixada. Resseguint un any sencer de la seva vida, amb una primera peça que relaciona *La Creació* de Haydn amb un pit-roig jove i vigorós que s'atura a l'ampit de la finestra i una darrera que al·ludeix a

Montaigne i a la llibertat de morir, basteix un text de tanta volada que, si en lloc de néixer a Quart ho hagués fet a Nova York, tothom parlaria d'ell com un dels escriptors més notables dels darrers temps.

La vida que s'escola

En qualsevol cas, la seva vàlua no es limita de cap manera a l'obra. Fins a l'últim instant es va comportar amb una calma impressionant, sense rebel·lar-se inútilment contra la injustícia (només tenia 55 anys!) ni renunciar a la claredat que tant percaçava en els seus textos. Ja ben a prop de l'últim alè, quan algun amic el trucava o el visitava per interessar-se pel seu estat rebia una resposta inequívoca i contundent: "Això s'acaba, m'estic morint.". Sense esgarriar-se, conseqüent amb el que dotze anys enrere havia escrit a *L'enigma*: "És com si la vida que es va escolant i la mort que ens atrapa perdessin el dramatisme, la transcendència i la tristesa". Fins que un mal dia, el sis de juliol del 2011, a dos quarts de tres de la matinada, es va confirmar la mala nova. L'endemà, com ell mateix havia previst, el seu multitudinari funeral al tanatori de Girona va incloure música de Raimon, amb el poema d'Espriu *He mirat aquesta terra*.

MIQUEL PAIROLÍ (Quart, 1955) va estudiar Lletres i s'ha dedicat al periodisme i a la literatura. Ha publicat, entre altres llibres, les novel·les *El camp de l'ombra* (1995), *El convit* (1998) i *El manuscrit de Virgili* (2004); els dietaris *Paisatge amb flames* (1990) i *L'enigma* (1999) i els assajos *La geografia íntima de Josep Pla* (1996) i *El príncep i el felí* (1996), sobre Lampedusa i *El guepard*. És col·laborador del diari *El Punt* i del setmanari *Presència*.

Un ritme propi

Tot i que les seves obres sempre van ser ben acollides per la crítica, que llibre rere llibre propagava suaument les virtuts d'una prosa acadèmica però exempta de pedanteria, mai no va arribar al gran públic que sens dubte es mereixia. Per sort, com va apuntar Josep Maria Fonalleras el dia del seu funeral, els escriptors no deixen de ser-ho després de morts i l'autor d'*Octubre* encara menys, potser perquè, com va remarcar Vicenç Pagès, "es desplaçava a un ritme propi, digne, com si passegés per un camí de Quart en una tarda de primavera. Aquesta diferència de velocitat –d'actitud–, aquesta diferència de pòsit, és el que manté vius els seus llibres".

Sempre present

Era, millor dit, és tantes coses que costa parlar-ne sense deixar-se endur per l'emoció. És un d'aquells estranys autors que aconsegueixen introduir-se en l'ànima del lector. I també un escriptor ample, profund, resistent, que, tot i saber que rere els grans silencis hi ha les paraules més franques, és capaç de convertir el paisatge quotidià en literatura. Per això persistirà. Miquel Pairolí és un dels grans, un dels mestres. Sempre viu, sempre present.

Exploracions

NOTES I CONVERSES DE LITERATURA

Per a
Josep Pastells,
que també batalla
cada dia a la trixera
del periodisme.
Amb l'amistat de
Miquel Pairolí

A favor de la dignitat

Xevi Planas

Hi ha pocs autors dels quals he après tant llegint-los com he après llegint Miquel Pairolí. Els tres dietaris que va publicar, escrits amb un gust literari exquisit, són per a mi una font inesgotable de saviesa, com els seus articles. «Tot passa, tot canvia. La vida intel·lectual té com a únic patrimoni les terres pantanoses del dubte, el boscatge de la incertesa», conclou Pairolí al final de la segona entrada del primer d'aquests dietaris, *Paisatge amb flames*. Des de la humilitat de qui confessa que té molts més dubtes que certeses, exposa la seva visió sobre la vida amb una capacitat d'anàlisi i una sobrietat d'expressió insòlites. Veig Pairolí com un pensador lúcid que amb les paraules essencials ofereix als lectors atents la possibilitat de treure profit d'unes meditacions profundes, fruit d'una observació pacient de la roda del temps.

La lliçó que més valoro de les moltes que m'han aportat els dietaris de Pairolí és la que ens deixa la seva defensa de la dignitat. Em sembla que Pairolí és, abans que res, un autor intel·ligent i madur que ens alerta sobre els perills que ens poden allunyar de la dignitat necessària per viure en pau amb un mateix. «La vanitat és incompatible amb la felicitat» és la frase d'un dels personatges de *Les amistats perilloses*, de Pierre Choderlos de Laclos, que Pairolí cita al començament de l'extraordinària entrada *Contra l'orgull*, del seu tercer dietari, *Octubre*. A propòsit d'aquesta frase, Pairolí elabora una admirable reflexió sobre la vida. «Una de les estratègies per aconseguir la serenitat, l'equilibri i el benestar consisteix a vèncer l'orgull», apunta. Sobre el mal que provoca l'orgull, recomana: «Qui la pateix, ha d'aprendre a lluitar contra aquesta malaltia de l'esperit que rosegua de dins i cap endins. Però és una lluita que depèn de cadascú i en què poca ajuda pot venir de fora. La millor estratègia consisteix a acceptar les justes dimensions humanes, la matèria fràgil de què som fets, el temps breu que ens és donat. Al costat d'aquesta reflexió més general, un ha d'esforçar-se a mesurar amb gasiveria el que és i el que fa, per important que ho consideri. No es tracta d'humiliar-se, sinó de reconèixer i lligar curt la tendència a la fatuïtat. El millor remei contra l'orgull és aquesta frase: 'El que jo he fet, ho hauria pogut fer un altre'».

Contra l'orgull, a favor de la dignitat. Aquesta és la divisa que es desprèn de l'argumentació de Pairolí: «No s'ha de confondre l'orgull amb la dignitat. Sense dignitat, la vida es torna cendrosa i amarga, menyspreable. Tot sovint és cert que val més morir que no pas viure sense dignitat, que és una mena de mort en vida». Lluitar contra l'orgull dóna dignitat i viure amb l'orgull treu dignitat: «La dignitat construeix la personalitat com l'orgull tendeix a destruir-la. S'ha de procurar abolir-lo. Sense el punxó agusat de l'orgull es viu més descarregat i lliure, més bé. Ningú no us deu res i això dóna pau».

Miquel Pairoli

Carles Puigdemont

Miquel Pairoli va morir quan havia entrat en una etapa de maduresa i fecunditat creativa, que el projectava com un dels valors més importants de les lletres catalanes. Deixa un llegat que ens permet intuir abastament fins on l'hauria conduït aquesta etapa, però no hi ha cap dubte que se'n va anar massa aviat. Tinc la convicció que en Miquel va anar aplicant un pla perfectament conscient d'anar consolidant etapes per tal d'assolir sempre la màxima excel·lència. Des que el vaig conèixer, quan començava a col·laborar amb el diari El Punt, fins a la irrupció voraç de la malaltia, vaig observar un capteniment molt característic. Observador, pacient, reflexiu, i alhora molt exigent en temes fonamentals com són la llengua i el vocabulari, abordava l'anàlisi de la realitat amb una estètica pulcra i definida que va anar madurant a mesura que anava disseccionant els grans clàssics. En aquest sentit, Pairoli va desenvolupar una mirada sobre l'actualitat molt poc deutora del pensament políticament correcte però tampoc de l'esnobisme o les modes, i, en canvi, molt influïda per les grans plomes de la millor prosa periodística que ha donat aquest país. Escriptor i periodista, o periodista escriptor, en Pairoli és, malgrat el que a mi em semblava tímidesa i discreció, un dels referents imprescindibles del paisatge narratiu del país en el període que va del final del segle XX a la primera dècada del XXI. A mesura que passin els anys, i si mantenim el rigor en el conreu de la llengua pròpia i les seves millors expressions literàries, la prosa de Miquel Pairoli esdevindrà part dels nostres clàssics.

L'home tranquil

Àngel Quintana

L'any 1988 a la secció de cultura d'*El Punt* hi havia molta tranquil·litat. L'atzar va fer que a la redacció del carrer Figuerola ens reuníssim un seguit d'homes tranquils sota el control de la mirada sempre comprensiva de Joan Ventura. En Joan exercia com a cap i responsable de la secció però per alguns de nosaltres era com el nostre avi adoptiu. Jordi Falgàs s'encarregava amb certa o, més aviat, molta parsimònia de la crítica d'art. Miquel Pairoli era el responsable de la secció literària i mirava deu vegades la pauta del text abans de posar-se a escriure. Pere Puig parlava de teatre i compaginava l'escriptura amb la seva passió secreta per la creació. Jo m'encarregava del cinema i de la resta d'espectacles. Encara que mai em posava nerviós m'agradava posar l'accelerador a l'hora d'escriure, fet que em convertia en el més barroer de tots plegats. Més tard, l'any 1989, al grup d'homes tranquils va aparèixer una dona, l'Imma Merino, a la qual tampoc agradava córrer massa. Quan estava a punt d'acabar un article, tenia dificultats per quadrar-ne els seus caràcters i no parava de donar la culpa de tot a la dictadura del disseny informàtic que aquells anys començava a actuar. Els que havíem quedat amb ella per anar on fos, sempre patíem. Fins al darrer moment l'Imma no entregava l'article. També va aparèixer, com a becari, un jove de Barcelona, en Xavier Castellón. Recordo que els primers dies de la seva arribada al diari semblava disposat a fer realitat el mite del Dr. Jekyll i Mr Hyde, en la versió de Jerry Lewis a *El professor Chiflado*. Un dia apareixia mudat amb americana i corbata i l'endemà el vèiem amb una camiseta dels Ramones.

La secció no engegava mai a massa velocitat. El mig gas caracteritzava el seu tarannà diari però també s'ha de dir que el resultat solia ser excepcional, encara que era de les últimes a tancar l'edició. Hi havia una estranya passió calmada que ens portava a controlar-ho tot, a veure-ho tot, a discutir-ho tot i

a alternar la redacció d'un article amb eternes disquisicions sobre allò que ens agradava i que no sempre compartíem. Qualsevol espectador llunyà que hagués volgut acostar-se al carrer Figuerola per preguntar-se com funcionava la secció de Cultura hauria quedat sorprès, sobretot perquè probablement els components de l'equip cultural trencàvem amb tots els tòpics que imperaven sobre l'ofici periodístic. Escrivíem llargs textos després d'haver menjat un succulent plat de lleties amb gambes al Restaurant Gara-Gara que era com la seu oficial dels dinars de la secció i no paràvem de fumar mentre ens barallàvem sobre la darrera pel·lícula que havíem vist o intentàvem fer la crònica del concert que acabàvem de veure la nit d'abans al Festival de Peralada. Tots plegats posàvem en crisi la creença que el bon periodisme era resultat de l'estrès i que el nerviosisme és una condició inherent al contacte permanent amb l'actualitat.

Entre tots els homes tranquils de la secció, no tinc cap dubte que en Miquel ho era el que més. Quan treballava desprenia una estranya harmonia. Estava concentrat en allò que volia fer i li era igual que al seu voltant tot el món s'enfonés. Ell sempre anava a la seva. Desprenia una certa calma de pagès il·lustrat. Tenia un sentit agut de l'observació i una fina ironia que ridiculitzava la majoria de tòpics que els que érem més joves no paràvem de repetir. L'actualitat no el podia vèncer mai. No hi havia cap sorpresa que l'alterés, ni cap esdeveniment que posés en crisi les seves fermes conviccions. De portes en fora semblava no emocionar-se mai, però em consta que a dins seu molt sovint sentia la recremor de l'emoció. Reconec que més d'una vegada en Miquel em desconcertava. Treballar al seu costat era com estar prop d'una persona que vivia al marge del seu temps, que ja estava de tornada de moltes coses però que no dubtava a escoltar-te i a interioritzar allò que li oferies. Això sí mai ho feia evident. Amb

en Miquel eren molt habituals les discussions al voltant del cinema de Luchino Visconti. Jo considerava Visconti com algú que havia entrat en crisi amb la modernitat, que s'aferrava al decadentisme del seu univers i que les seves obres eren l'exaltació d'una cultura vella. M'agradava molt més l'univers de Rossellini, era més directe. M'interessava un cinema més proper a la realitat que fes certa la màxima de Rossellini de que "si les coses són així, per què manipular-les". Visconti, en canvi, era algú que vivia fora del seu present. No és estrany que Miquel Pairolí sentís una atracció extrema per *Il Gatopardo*. Tenia alguna cosa de guepard llançat a una modernitat que el cansava. El món de la premsa quotidiana amb les seves servituds a l'actualitat, també l'esgotava.

Sempre recordaré un dissabte de finals de juliol de 1990 que em va tocar anar a Peralada a fer la crònica d'un concert de Josep Carreras. El tenor reapareixia als escenaris després d'haver vençut la leucèmia. En arribar a Peralada vaig assabentar-me de que Lady Di i la Reina Sofia anaven al concert. Vaig fer tot el possible per aconseguir les fotos de Carreras al costat de Lady Di, perquè el fotògraf del diari havia marxat abans de la mitja part, moment en què el cantant va posar amb les alteses reials. La gestió em va fer retardar però l'havia de fer perquè d'ella depenia la porta del diari. Eren prop de les dotze de la nit que tornava de Peralada cap a al redacció i encara tenia dues planes del diari per redactar. En Miquel estava a la redacció ajustant algun text i em mirava amb un posat murri mentre jo posava l'accelerador per redactar el text que obriria l'edició del diumenge. El director del diari, Joan Vall Clara no parava de cridar per què redactés el text i poder tancar l'edició. En Miquel no s'alterava veient-me suar la gota grossa mentre donava forma a la meva improvisada crònica llampec. Estic convençut que a dins seu pensava que tot plegat no era res més que una gran "collonada".

En Miquel tenia un clar sentit de l'amistat. Podia mirar-te amb sarcasme però quan necessitaves la seva força moral podies comptar amb ell. En el fons, sempre he pensat que tots plegats érem uns dissidents que buscaven altres formes de practicar el periodisme i que la nostra tranquil·litat tenia alguna cosa de desafiament a l'ordre periodístic que imperava arreu. La imatge de guepard que tenia en Miquel l'acostava a una altra temporalitat i creava en ell la imatge d'algú amb un gust exquisit per l'alta cultura. Poques vegades l'havia vist tan emocionat com el dia després d'haver tornat del Festival de Torroella on havia assistit a un concert en què es va

interpretar el *Rèquiem* de Verdi. Recordo que en Miquel s'havia comprat un abonament a la platea del Liceu, fet que provocava una sana enveja a la resta de membres de la secció, que aprofitàvem els dies de festa entre setmana per anar a veure les òperes a les butaques barates de 400 pessetes que hi havia al quart i cinquè pis. En Miquel va quedar impressionat d'*Els mestres cantaires de Nuremberg* de Wagner i molts vàrem compartir la seva passió. De tant en tant, però, en Miquel tenia cops amagats i podia obrir-se cap altres experiències que semblaven radicalment oposades al seu univers. Una nit d'hivern li vaig dir si volia venir a la discoteca Boomerang on actuava un vell rocker anomenat Elliot Murphy, autor de la increïble *Rock Ballad*. Murphy era un music molt marcat per Bob Dylan que intentava donar una estranya poètica a les seves lletres, mentre electrificava l'ambient amb la seva guitarra. El concert era tot un luxe per a la Girona d'aquell temps, però la discoteca estava buida. En Miquel va sortir entusiasmat i l'endemà va oferir-se a fer una entrevista amb el cantant que va descobrir que havia estat professor de filologia anglesa. Aquell dia vaig pensar que sota l'aparença de viure en un món tancat, l'univers d'en Miquel era molt més obert. Entenia la cultura com un pòsit que calia sedimentar i interioritzar. No li agradava llançar-se al vuit per defensar el que fos si abans no ho havia valorat profundament. Probablement per tot això era un estrany dins del periodisme. Era un home tranquil perdut en un món on manava la premsa.

Una relectura penitent de *Cera*

José Luis Bartolomé

He llegit *Cera*, la quarta i darrera novel·la de Miquel Pairoli, dues vegades. La primera per l'avidesa de consumir fresca d'impremta la producció literària d'un amic de llarga trajectòria (des dels anys universitaris a Girona i després a l'Autònoma de Barcelona); la segona, com a expiació d'un cert sentiment de grolleria envers aquesta obra.

Sempre havia tingut per costum fer-li arribar el meu parer sobre els títols que anava publicant; només en aquesta única ocasió els meus llavis i teclat varen emetre un comentari poc elogiós: trobava (ara em sembla que potser eren foteses o observacions primmirades elevades a la categoria de crítica) que hi havia un petit reguitzell de dissonàncies en el teixit argumental i d'ambientació. En Miquel ho va encaixar amb esportivitat i sense rèpliques, però els seus ulls no dissimulaven una certa estranyesa.

Cera (La Magrana, febrer 2008) havia obtingut recensions molt positives, de les quals en conservo dues de memorables, que amb el temps també he rellegit: "Pairoli i la memòria" (Jordi Llavina, *El Punt Diari*, 21 febrer) i "Museu de cera" (Manel Ollé, *El País*, 20 març). A més, va guanyar el premi El Setè Cel (Salt, desembre 2009) per a una obra ja editada, on la primera tria — abans de la del jurat— la feien els vots populars dels lectors. Haig de dir que aleshores aquestes bones acollides no varen modificar la meva primera impressió. Tanmateix, durant el seu funeral al tanatori gironí (7 juliol 2011) no vaig poder deixar de pensar en el simbolisme d'aquesta substància groguenca que com a litúrgia sacramental marca l'alfa i l'omega de les nostres vides, particularment fusible i d'hora en el cas de la d'en Miquel. Aquell dia em vaig imposar la relectura serena d'aquesta novel·la i —si arribava el cas— cantar la palinòdia.

Colpit — com la resta d'assistents al sepeli — per l'estoïcisme i epicureisme (el *Carpe Diem* horacià) de la seva esquila original d'autocomiat, el pri-

mer que vaig fer en arribar a la meua llar del Balcó de l'Empordà va ser cruspir-me novament durant una setmana les seves quatre novel·les, la seva única peça teatral i els tres dietaris per escriure tot seguit un article sobre la presència dels clàssics a la seva obra (*Presència*, nº 2057). Escorcollant *Octubre* ("Les raons de l'autor", p. 121, núm. 6) em va semblar haver trobat la clau, el codi d'accés per reintentar una lectura més satisfactòria i gaudidora de *Cera*: "Fa temps que explico que la novel·la, com a gènere, és, en literatura, l'equivalent a la simfonia en la música". Aquesta cita no em va entabanar, coneixedor de la seva melomania i delit per altres arts. Per a Pairoli, *Cera* és una simfonia amb quatre moviments, que ell mateix glossa i detalla:

Els dos primers capítols constitueixen el moviment inicial, amb una forma musical precisa, a estones solemne, obscura, fins i tot amb una mena de marxa fúnebre inicial —un tema que es va repetint al llarg de tota la novel·la—, però en gran part és una música expansiva, amb un gran volum de so, amb agitació i amb freqüència de tutti. Música que es desenvolupa al carrer, plena de vitalitat i diversitat, amb moviments de masses, amb diàlegs entre la fusta i el metall.

A continuació, els capítols relatius a Agustí Castells constitueixen el segon moviment, que comença com una prolongació del primer, expansiu i obert, però que es va tancant, es va recloent, fins acabar en la lentitud, en la represa de la marxa fúnebre i en el silenci. Els capítols dedicats a Hermínia correspondrien al tercer moviment. És una música que arrenca de la gravetat que té el final del moviment anterior i se'n va desprenent fins a arribar a una harmonia lleugera, irònica, amb motius populars, que dura una estona i que tot seguit es va apagant, apagant fins a retrobar el leitmotiv fúnebre. El quart moviment, breu, és un final en què l'orquestra, al principi, torna a sonar en plenitud, amb agitació. Després, sense perdre ritme i

nervi, la música es va descomponent fins a l'última nota. Un tren que s'allunya...

Em vaig proposar fruir de la relectura d'aquesta novel·la fent un recull de peces musicals que l'acompanyarien amb el màxim de simetria possible. Com a la pel·lícula *Music and Lyrics (Tú la letra, yo la música)* de Marc Lawrence, vaig compartir una experiència sinestèsica amb l'autor literari, tot i el convenciment que la meua tria ben segur que no era ni de bon tros la que en Miquel devia tenir al cap en compondre els vuit capítols del seu llibre, però que no deixava de donar-li la raó quan conclou aquesta entrada d'aquell dietari: "Què hi farem! Tot això encara em reforça més la idea que tinc que val més no afegir explicacions a les obres que un ha escrit. Que cadascú —que cada lector en aquest cas— hi trobi el que bonament pugui o vulgui."

Capítols 1-2:

- "Introitus Requiem" i "Kyrie" del *Rèquiem en Re Menor* de Mozart
- Primer i segon moviment de la *Simfonia núm. 1* de Gustav Mahler

Capítols 3-4:

- "Selig sind, die da Lied tragen" d' *Un Rèquiem alemany* de Brahms
- *Música per al funeral de la reina Mary* de Henry Purcell

Capítols 5-6:

- *Concert per a clarinet i orquestra en A (K.622)* de Mozart
- *Dansa de les hores* de Camille Saint Saens

Capítols 7-8:

- *Guia d'orquestra per a joves* de Benjamin Britten
- "Et j'entends siffler le train" de Richard Anthony

No cal dir que he assajat músiques alternatives. De fet per al segon capítol prefereixo "Entrada de la reina de Saba" de Händel, que rima més amb l'arribada i proclamació del nou bisbe ("Un enviat de Déu"). Pairoli insisteix en el *leitmotiv* fúnebre, però hi ha atmosferes dins dels diferents capítols que requereixen altres partitures, algunes difícils de trobar: els diàlegs vitals al carrer entre la fusta i el metall, els suposats espiritisme i arts d'encanteri de la Palmira Serra, les malalties i desgràcies com a tema principal de conversa al gineceu d'Hermínia (aquí per a les xafarderies i tertúlies amb la Sabina, Rosita, Aurora, Obdúlia, Florinda, Guadalupe, Apolonia i la

Francesa del Rosselló també aniria bé música de la Belle Epoque o el "Vol del Moscardó" de Rimsky Kórsakov), la confusió teològica de les monges joves de Sant Josep, la nostàlgia amarga i depressiva de la mort, la misantropia... Del capítol musical del qual vaig quedar més convençut va ser la *chançon* melancòlica de comiat quan el narrador parteix en tren al final de la novel·la. Pairoli condueix aquest tren "cap a la república, acollidora silenciosa, dels morts", per a la qual cosa hauria calgut una melodia més planyívola. Per a mi lligava més, però, la lletra de Richard Anthony (1962):

*J'ai pensé qu'il valait mieux
Nous quitter sans un adieu.
Je n'aurais pas eu le cœur de te revoir
Mais j'entends siffler le train,
Mais j'entends siffler le train,
Que c'est triste un train qui siffle dans le soir*

perquè associava el seu to de tristesa i melangia amb dos poemes que vaig dedicar en solitud al Miquel ja absent el dia de la seva onomàstica (29 setembre 2011):

AUTUMN LEAVES
(Les feuilles mortes)

*Voir un ami pleurer
Sa jeunesse
Seul sur son étoile
Le jour où la pluie viendra
Quand il est mort le poète.*

MICHAELMAS DAISY*

*Botó de llum d'aquest crepuscle
De bromes grises,
Color covat per al genet tardoral
Que cavalca amb trenca tèbia
Envers la frontera somorta
De paraula balba i caputxa freda.*

* Margarida de tardor (de Sant Miquel)

Aquesta recerca d'una simetria o paral·lelisme entre literatura i música és el primer que em va seduir i em va submergir en una lectura més simpàtica envers el text literari. Una segona troballa va ser constatar amb més nitidesa que el fil conductor o motiu dominant de la novel·la —com a la major part de la seva obra, i en concret dels dietaris— tornava a ser el temps, una preocupació existencialista i literària que ens agermanava, i que em portaria a una tercera lectura dels seus dietaris per escriure un segon article sobre ell ("Miquel Pairoli, poeta zen del temps", *Auriga*, núm. 74).

El temps a *Cera* no té esfera, ni busques ni manetes, només indicis (camises de popelín, minifaldilles, texans acampanats, mòbil...) per ubicar-nos en el moment. El darrer capítol s'enceta un matí de juny del nou mil·lenni, però les necrològiques que orlen i farceixen el *tempo* i *feelings* dels relats anteriors (bisbe, Agustí, Elvira, Arcadi, Hermínia) no tenen calendari. Aquest és un recurs que no omple de buidor el pols del relat. Com l'Hermínia i els seus pares, molts de nosaltres voldríem una quimera: que el temps s'aturés. I el temps és fugisser i viatger, de fet intueixo que la narradora fantasmagòrica de la novel·la (el "jo" que ens acompanya des de la primera pàgina, que ens diu que havia tingut mare i que té fills, que duia "calces llargues" abans de Ram en la visita als cosins Castells per veure des d'un balcó l'arribada del bisbe) és en realitat el Temps, la Parca, la Dama de l'Alba ferida de mort, desencisada i nihilista que en comptes de viatjar en l'espai cap a un futur de més progrés ("la gran capital") prefereix retornar al passat ("La pèrdua dels llocs és una ferida a la memòria [...] Perdre un lloc ens deixa en el no-res").

"Escrivim novel·les per aferrar el temps", havia destacat l'autor en referir-se al fonament de *Cera*, la perspectiva sociològica i crònica d'una època d'una ciutat que — sense anomenar-la— sabem que es tracta de la Girona dels anys 60, des del barroquisme de l'enterrament del bisbe Josep Cartañá Inglés [sic] a la catedral, fins a l'"urbanisme democràtic" de finals de segle, quan la ciutat vivia la febre del ciment ("taurons del maó") i conseqüent orgia deconstructiva de la seva fesomia tradicional. Era la segona ocasió en què la ciutat de l'Onyar apareixia a la narrativa de Pairoli; la primera havia estat —sense màscares— al conte "El carrer de la Llebre" (1982, accésit al Premi Just M. Casero de narració curta). La personalitat del bisbe Cartanyà havia atret el seu interès i curiositat des dels temps de jove estudiant universitari a Girona, i sovint dissertava sobre la seva figura amb amics de comarques (un d'ells allotjat a la residència d'estudiants Bisbe Cartanyà!).

La relectura de *Cera* va ser detinguda i pacient, d'aquelles d'agafar bolígraf, paper, *post-it*, coixins ergonòmics a la cadira, i de dilatada consulta del *Diccionari General de la Llengua Catalana* (potser m'hauria calgut més el *GDLC*). El tercer element captivador de la novel·la va ser la seva riquesa de llenguatge, la sòlida construcció sintàctica, el lèxic ubèrrim dins d'una prosa elegant, curosa, pulcra. *Cera* és probablement el text narratiu de més artificis, el més elaborat, una mica lluny de la "simplicitat

lluminosa", títol amb què l'escriptora M. Rosa Font repassava la seva producció narrativa (dossier "Miquel Pairoli. L'escriptura serena", *Revista de Girona*, núm. 271); aquí coincideixo més amb l'escriptor Lluís Freixas quan parla d'una llengua d'una riquesa inusual al conjunt de la seva obra, fins i tot en persones cultes.

El tresor lèxic de *Cera* conté embalums de registres que el poden fer feixuc de traduir a altres llengües (no va ser el cas d' *El convit*, 1998, en versió francesa *L'invitation*, 2011); altrament, no m'explico que no hagi estat traduït al castellà havent estat tan admirada la seva ploma per crítics de més enllà de l'Ebre. Combina i aplega Pairoli expressions populars i del món rural ("treure el ventre de pena", "esquenadret", "guardar una poma per a la set", "casament de pinyol vermell", "banyabaix", "perdre bous i esquelles", "tocacampanes", "fugir de fam i de feina", "cul de mal seure", "donava voltes com l'ase a la sínia"). Afegeix sonoritat amb mots reduplicatius i onomatopeics ("gara-gara", "garric-garrac", "mamellam pengim-penjam", "rau-rau", "nyeu-nyeu"), vocables d'arrel clàssica ("bisbe d'origen demòtic", "gineceu", "retrobrament homèric", "en mans d'un Polifem", "serenitat àtica").

Hi d'altres nivells d'ús lèxic (culte, metafòric...) dels quals només rescatarem unes parelles d'exemples dels que podríem anotar a dojo: alterna "penós" i "penible" ("escenes penibles"), alterna el sentit literal amb el metafòric ("torbonades d'agost", "torbonades revolucionàries"). La meua metàfora preferida és "posar dics a la crescuda del cor" (pàg. 109). Pairoli conrea jocs de paraules amb ironia (l'ús de "ramat" al primer capítol, o "casta inferior del clergat" al tercer) o bé amb sarcasme ("desfilava l'exèrcit de seminaristes, tropa juvenil de xoc", pàg. 8). De vegades empra el símil literari per descriure un personatge amb austeritat gràfica (l'Arcadi Castells és el senyor Esteve de Santiago Rusiñol; el comptable Guiu el *Bartleby* d'Herman Melville).

Recordo que el rerefons històric d'alguna paraula me la va explicar el mateix Miquel ("fejocistes"). A *Cera*, el nostre escriptor de Quart fa bones l'etimologia del mot "poeta" (creador, fabricant, artesà... de paraules) i la llarga tradició de 700 anys dels quartencs com artistes de la ceràmica i de la terrissa.

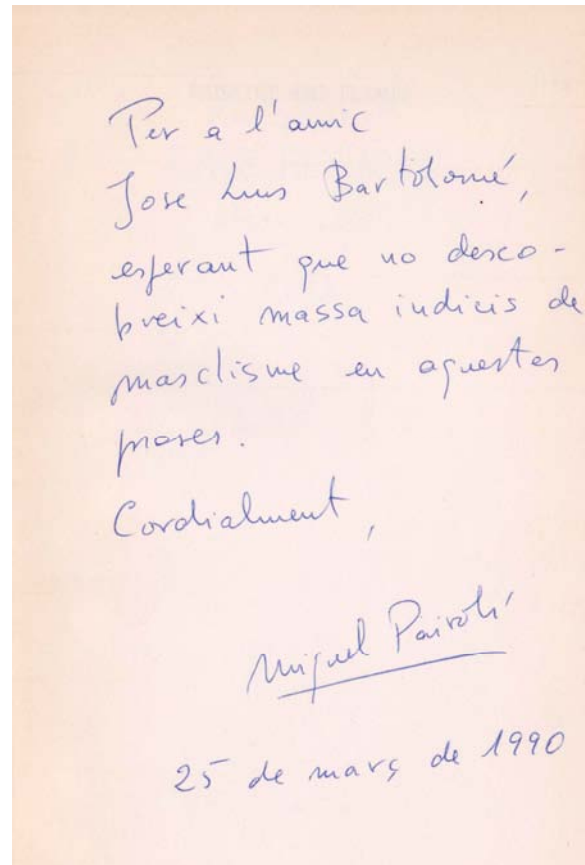
Haig de confessar —com a cloenda— que només per reviure el primer capítol, la processó del bisbe, pagava la pena tornar a obrir les 202 pàgines de *Cera*. També, però no amb tant de fervor, pel segon amb l'arribada del nou bisbe [Narcís Jubany].

Són retrats admirables —estàtics i dinàmics— de les classes socials d'una època, fetes amb els pinzells de diferents tonalitats cromàtiques i amb un lèxic molt acurat i exuberant. Sembla com si Pairoli hagués estat el narrador omniscient present en aquells esdeveniments, no com el vailet de set anys que acompanyava la Montserrat, la seva mare (episodi real i record de la seva infantesa), sinó com a reporter de *Los Sitios de Gerona* o un filmador del NODO.

Aquests apunts en solfa intimista, i d'altres que deso amb un punxó en la tauleta [de cera], expliquen que, paradoxalment, sigui *Cera* a hores d'ara la novel·la que més m'ha suggerit, més m'ha enriquit i que recomanaria als nous lectors de Miquel Pairoli, de la mateixa manera que *Octubre* és el dietari imprescindible per descobrir una de les veus més singulars de la literatura catalana de totes les èpoques.

Espero, doncs, estimat Miquel, que aquesta retractació sincera hagi servit per fer justícia poètica en la nostra relació. També aprofito per dir-te que el poemari que et vaig enviar pocs mesos abans del teu viatge a l'enigma, sortirà per fi a la llum: **Revetlla d'hivern** [del qual hi ha dues mostres en aquest article] anirà dedicat a l'amic que només va poder gaudir de la revetlla d'una tardor de creativitat esplendorosa.

* Fins a la seva jubilació el setembre de 2015, l'autor d'aquest article ha estat catedràtic d'anglès d'institut i escola oficial d'idiomes.

Pairoli (segon per l'esquerra) amb uns amics universitaris a Sant Cugat (1978). La primera per la dreta, l'escriptora M. R. Font

Entrevista a Raimon

Com vas conèixer en Miquel Pairoli?

El Miquel estava al *Diari de Barcelona*, feia una columna, i jo el llegia. Un dia em va telefonar, perquè a mi em deien, i em diuen encara, d'escriure alguna cosa, fer alguna columna, però jo sempre dic que no, perquè no sóc disciplinat, i amb aquest ofici que tinc no ho puc fer. Ho havia fet a *Destino* l'any 1963-64, però anava molt de bòlit perquè sempre havia d'entregar algun paper i se m'oblidava... Llavors el Miquel, des del *Diari de Barcelona*, es va presentar i va venir a veure'm a casa. Jo ja havia llegit alguna cosa d'ell, i crec que havia comprat algun llibre seu, *Paisatge en flames*, el seu primer dietari. Vàrem parlar, i al final vaig dir-li que sí. Aleshores, se'm va oferir la possibilitat, des del circuit català de televisió espanyola, això era l'any 1991, de fer un programa de televisió de mitja horeta sobre llibres. I vaig pensar en el Miquel i amb en Jaume Cleries. Entre els tres preparàvem les entrevistes que feia jo; la majoria dels llibres dels autors que vam fer ja els havia llegit prèviament, i els que no en Miquel, que era un pou de geni i sabia tot el que s'havia escrit, com i de quina manera, m'aconsellava: "Escolta, aquest valdria la pena!" Jo el llegia i fèiem l'entrevista. Llavors, l'Annalisa, la meua dona, ho posava en ordre tot. El programa es deia *Literal*, n'hi ha algun, el del Vázquez Montalban, crec, penjat a internet. En vàrem fer 36, de programes. I dins el que era vam tenir una certa audiència. Recordo que vam fer una entrevista al Martí de Riquer, i va donar la casualitat que durant dos mesos, abans o immediatament després del meu programa, anava una sèrie una mica eròtica de tebeos d'estos italians, no recordo com es deia (*El clic*), en aquella època era molt..., un tebeo d'un que havia treballat amb Fellini. Ah, sí! MiloManara, aquest va treure una xicona que anava... I el Martí de Riquer va dir: "Hem tingut un èxit! Hem tingut un èxit!!! Ens ha vist tothom, perquè com que tots estan esperant la sèrie eròtica s'han tragat el programa sencer!" Vam fer entrevistes al

Martí de Riquer, al Fuster, al Mira... En vam fer a molta gent, al José Agustín Goytisolo, al Manuel Vicent, al Pepe Hierro, de fora; i d'aquí al Manuel Vázquez, el Calders, el Quim Monzó..., molta gent, varen ser 36 programes.

I com ho fèieu per fer el programa? En Miquel proposava o ho feies tu?

Jo proposava, perquè, és clar, qui mana, mana!!! (riu) Allà hi havia un cap i, en aquell cas, el cap era jo! Home, allò que en diuen "la veu cantant", doncs era jo (riu). No, jo presentava, i aleshores, ens posàvem d'acord. Tenia un programa sobretot d'autors que havia llegit, sobretot de la gent que tenia d'entre 40 i 60 anys, però més avall jo no coneixia tant, no estava tant a l'aguait, no ho seguia tant, amb l'atenció que seguia el Miquel i el mateix Jaume. El que passa que ells me deien: "Home, Raimon, això estaria bé" I llavors m'ho mirava i ens posàvem d'acord. Per exemple, la Barbal. Jo no la coneixia de re i va ser ell qui em va dir llegeix la *Pedra de tartera* que està molt bé. I la vaig llegir. I alguna altra que ara no em ve al cap. D'altres no, per exemple el Calders, era obvi; o el Josep Maria Castellet..., eren gent que jo coneixia de lectures o personalment, com el José Luís Goytisolo i el Vázquez Montalban, que érem molt amics. Gent molt diferent. A València, en Fuster i en Mira; a Mallorca, en Miquel Àngel Riera i en Josep Maria Llompart. Al Miquel Àngel Riera en Miquel Pairoli hi tenia una gran afició, molta, molta. I amb tants programes ens vàrem fer molt amics amb en Miquel. Ens veiem sovint. Després, quan ja vàrem deixar de fer això, doncs ens escrivíem; o quan venia a Barcelona ens veiem. Ell venia als recitals i aquestes coses, i jo llegia els seus llibres. Li vaig fer un pròleg per *La Campana*, per un altre dietari *Enigma*, i parlàvem molt. Ell volia posar-li un altre títol al dietari *El ball de la civada*, crec. Em va agradar molt també *El manuscrit de Virgili*. Jo he llegit bastant en Miquel, i penso que estava en un moment dolç, però

se'n va anar. Perquè el Miquel, com t'ho diria, era molt ordenat en certa manera, i molt com un corredor de fondo, no s'havia plantejat allò d'ara vull tenir èxit. No, no, ell anava i hagués anat a molt més del que ha fet, que ja és molt. Quan penses en la quantitat d'escriptura de l'escriptor que escriu sempre, que escriu cada dia, de tot el que veu... I al mateix temps feia novel·la, cosa que molt sovint no dona, i penso que pensava en alguna cosa de teatre, també. L'escriptura per ell és: tot és escrivible, per dir-ho alguna manera; i ell tenia això al cap.

Excepte la poesia!

Sí, excepte la poesia, que no hi ha entrat. I això que era molt bon lector de poesia.

Per mi és una de les coses més interessant d'ell, ha tocat tots els pals gairebé. I penso que no hi ha ningú més com ell, de la seva generació, amb aquesta capacitat, no? Que hagi fet teatre, novel·la, dietaris, articles, assajos...

No..., que jo sàpiga no. Perquè l'Espriu, que també va tocar tot el que semblava literari, això del dietari

no ho va fer mai. A més en Miquel va fer llibres de divulgació molt ben fets. Aquell paper sobre en Josep Pla és magnífic! I vaja, moltes coses. Després, lectures de francesos, lectures d'italians, en Pasolini. No, no, amb ell sempre llegies a gust perquè t'explicava molt les coses. Jo he estat sempre molt a gust amb ell, personalment conversant i després llegint-lo també. De tant en tant ens vèiem i ens assenyalàvem coses. Per exemple, per la fira d'octubre, aquesta del llibre antic. Va ser ell que me va dir que hi havia una carta de l'Espriu en la qual contava fil per randa la impressió que va tenir el primer dia que jo vaig anar a parlar amb ell. Era una carta que li havia escrit a la germana, després em vaig assabentar que aquesta carta, en el traspàs del pis, algú se la va xoriçar. Clar, això és de la germana, dels Bonet. Algú se la va xoriçar o es va perdre... Sigui com sigui estava allà. I jo vaig anar a veure si podia comprar-la. Però demanaven, em penso, que 1500 euros. Una animalada! Al final la van vendre a la Biblioteca de Catalunya amb moltes altres coses, i em van fer una fotocòpia. I va ser en Miquel qui m'ho va dir. De les poques, últimes vegades que ens vam veure. Des-

prés a Girona, quan vaig cantar a l'Auditori. I si passava per aquí, alguna vegada ens vèiem. Venia poc per Barcelona. Al principi venia més, quan encara tenia el pis, que anava i tornava.

I pels que no l'hem conegut, com era en Miquel?

Home, era una persona d'una gran discreció, molt ben educat. Li agradaven les coses endreçades. Tenia el gust pel menjar i també pel vi. No, no, era una persona molt agradable des de tots els punts de vista. Per mi era com una persona que ens coneguéssim tota la vida. Venim de camins molt diferents i, d'altra part, jo sóc més gran, en el sentit dels anys, vull dir. Perquè a Xàtiva diem més gran en el sentit d'alt. I en això, ell era més gran que jo. Però jo era més gran que ell. Bé, molt a gust. I em va saber molt de mal, em va sentir fort... De fet, alguna cosa m'havia insinuat en alguna conversa de la malaltia, però jo pensava que encara... He tingut tants amics que encara estan així, que podia ser qüestió de fer bondat i... Què hi farem!

I sentit de l'humor, en tenia?

Sí. Bé, jo sóc molt conyon i ell s'hi apuntava; però sempre des d'una certa distància... Però s'hi apuntava. De tant en tant, te'n soltava una d'aquelles... Però clar, les persones que normalment no en solten, quan te'n solten una d'així penses: collons!!! Sí que tenia sentit de l'humor, en la seua escriptura també es veu.

Imagino que la música també us devia unir

Sí, molt! Ell era molt melòman i anava al Liceu. Jo no sóc tan aficionat a l'òpera com ell. En parlàvem. Home, és que teníem moltes aficions comunes. Perquè a mi la literatura sempre m'ha interessat, des dels dotze anys o abans. I el fet que l'Annalisa sigui italiana, jo ja tenia certa predilecció i ell també tenia una predilecció pels italians. A ell li agradava molt el Quattrocento italià. I tots dos m'han fet conèixer una quantitat de gent que jo no coneixia. També els francesos. I una mica menys la part anglosaxona, aquest era el panorama literari. També el castellà i una mica el portuguès. Miguel Torga, i poc els alemanys. Els italians tradueixen molt bé de l'alemany, en canvi molt malament del castellà, perquè es pensen que el saben...

Les vostres trobades eren literàries?

Home, no és que quedéssim per parlar de literatura. Pensa que el meu ofici és molt nòmada. Avui estàs aquí, demà estàs allà. Ja tinc ganes d'una miqueta

ordenar-me! No, estàs poc a casa; per mil raons. I el tenir la casa a Xàtiva, en València, també estem allà. Però, vaja, per qualsevol cosa ens podíem escriure si necessitàvem alguna cosa un de l'altre. Sí, sí; ha sigut un contacte per mi; una amistat, qualsevol cosa que ens pogués ser útil un per l'altre ho fèiem.

I dels seus llibres?

Home, *El manuscrit de Virgili* em va sorprendre molt. En canvi en aquesta última novel·la de Girona, *Cera*, jo crec que hi havia punts més febles que a l'altra; no em semblava tan sencera. Es veia que era un punt de partida, no? Mentre que *El manuscrit de Virgili* era una cosa molt cinematogràfica, molt espectacular i, a més, molt ben escrita i el problema molt ben resolt. A mi em va impactar molt. Després els dietaris sempre tenen interès; sempre, sigui la descripció dels paisatges, de les lectures que fa. Poc íntims, és a dir, no hi ha gaire presència de la persona; hi ha un vel. No hi ha aquell exhibicionisme del dietari, tot el contrari. I després aquestes coses que semblen menors i no ho són, els assajos; que no ho són de menors, tot el contrari. Jo vaig fer un dietari els anys vuitanta, vaig publicar *Les hores guanyades*, i vaig continuar escrivint fins que em vaig cansar: "aquest tipus ja el conec i ja m'ha tocat los collons", era jo. Clar, perquè al dietari sempre estàs tu! Vaig parar al final dels vuitanta. Ara ho han tornat a publicar en català i castellà amb un altre títol que és el que jo volia *La vida immediata*. La idea era que com que jo estava gravant tot l'any, fent un elapé cada mes, durant nou mesos, aleshores era fixar una mica tot el procés de gravació, junt amb coses viscudes, records... El vaig publicar perquè em pensava que d'aquest tipus d'ofici no s'ha publicat gairebé res. Pensava que era interessant; fins i tot el vocabulari no estava catalanitzat. I bé, el vaig començar i al final de desembre el vaig publicar. Jo he continuat escrivint, però ja no he publicat res més, no val la pena.

Home, potser...

Que jo ho sé, que jo l'he llegit i tu no! Tampoc s'ha d'emprenyar el personal!

Quan en Miquel va deixar el Diari de Barcelona, del fet de tornar a Girona, te'n parlava de tot això?

Ell estava molt emprenyat. Ell va intentar en un primer moment d'estar per aquí, havia buscat feina. Una mica ho insinua en una carta, i n'havíem parlat. Jo no ho recordo exactament. Sé que es va quedar una mica de temps per aquí..., i després no sé si la

situació de casa... Aquí, a Barcelona, no acabava de trobar una cosa amb cara i ulls... Ho va decidir ell que escrivia millor allà a Quart que aquí. I per altra part, com que sempre escrivia en un diari o altre... Això sí que no ho deixava. Perquè, a més, ho feia molt bé. Les columnes aquelles que feia eren molt llegibles i molt amenes. El que passa aquí és que, si no estàs lligat a una editorial, sembla com si no passés res. Sí, te faran una coseta en un diari i punto i no en parlem més. Està, està fotut.

El problema és que alguns llibres d'en Miquel ja no es troben!

Ja ho sé, ja ho sé! Que jo l'he recomanat a gent, ho he dit a gent. Mireu el *Virgili*, veuràs! Ho he recomanat a molta gent i algú m'ha dit: "Escolta és que no està a les llibreries!" Han desaparegut les editorials, en certa manera. Tot és del Lara o del Rodrigo de RBA, i poca cosa més. El panorama no és massa engrescador.

En Miquel es pronunciava políticament?

Nosaltres, com que en aquella època no hi havia tantes pronunciacions, entre nosaltres érem progress, en el sentit de la paraula. Nosaltres no en parlàvem massa d'això, perquè ens trobàvem per altres coses. No sé si en aquella època va votar el PSUC,

no sé si socialistes d'aquella època, no ho sé. Esquerra, ho dubto. Però sempre dins d'aquest món. El que era segur és que l'altra banda no. Això sí que ho sé, pel tipus de conversa que teníem.

I la vostra correspondència?

Bé, era un correspondència molt intermitent, perquè ell venia per aquí de vegades i aleshores la carta ja no calia. I si jo anava cap a Girona també ens vèiem. Jo li enviava discos que feia, com que no en feia molts tampoc. Ell comentava els discos, eren uns comentaris molt bonics i molt a favor. I alguna actuació a l'Auditori la va escriure en públic. Me'n recordo que quan li vaig enviar el doble aquest de l'Olimpia, doncs em va dir: "Jo també t'envio un doble." Dos llibres que havia publicat, deia així: "Sóc tan pesat que ara ja publico els llibres de dos en dos, em sap greu per al amic com tu i l'Annalisa, però què hi farem, d'alguna manera ens hem de guanyar la vida els pobres, sort que avui dia això del reciclatge del paper ja està molt avançat!" És fotut! Quan penses una mica! Ara que he estat per València, hòstia! I després tothom és més jove, quan havíem quedat que el més jove era jo! (riu) Quan vaig començar, era jo el més jove! Cony! Ja fa uns quants anys que el tio més vell del teatre sóc jo! Fa molt d'efecte això!

Correspondència: Raimon - Miquel Pairoli

Quart, 15. II. 94

Amic Raimon,

Ja quasi deu fer tres anys que ens coneixem i encara no t'havia escrit mai cap carta. Bé, algun dia havia de ser. El cas és que dissabte passat vaig llegir una notícia a El Pont en què Xevi Planas informava que t'han donat dos premis a França, un d'ells el Grand Prix de la Nouvelle Académie du Disc, que s'ha exhaurit la primera edició de l'Integral i que Arvidis ha posat a la venda la segona. Per totes aquestes coses tan agradables, l'enhorabona.

En canvi, jo, ja veus, m'he tornat a instal·lar al poble. Tot m'hi ha anat empenyent. He deixat de fer vida de periodista — ja saps que el Nou Diari he tancat — i faig vida d'intel·lectual: llegeixo, escric, m'ocupo una mica de les coses de casa, tot això. La novel·la no hi ha manera de publicar-la, però, bé, algun dia o altra hi haurà sort. Aquests últims mesos m'he dedicat a escriure un llibre d'encàrrec sobre la comarca de la Selva. M'han pagat bastant bé per un centenar de folis. Ara corregeixo les proves. En definitiva, em sembla que la meua vida ha fet un giravolt d'aquests que es fan de vegades. I a més, s'ha cremat el Llicen...

De tant en tant beixo a Barcelona i dino amb els antics companys del Diari de Barcelona. Tot pagat només per insultar una mica els germans Dalmau, aquests aventurers de Lleida que ens han deixat a deure un munt de diners i que han acabat d'enfonsar, amb la màxima inconsciència, un diari.

En fi, Raimon, que estic content que et donin tots

aquests premis i que l'Integral tingui bona sortida, home. Fes un petó a l'Annalisa de part meua, i a tu, una abraçada,

Miquel Pairoli

Quart, 7 de juliol de 1999

Benvolgut Raimon,

Tal com vam quedar en la conversa per telèfon de divendres passat t'envio l'original d'aquest llibre que he anat escrivint i que finalment he titulat **El ball de la civada**, perquè te'l llegeixis i, si et ve de gust, hi escriguis un pròleg, cosa que ens agradaria molt tant a mi com als editors, la Isabel Martí i l'Espinàs.

No cal que t'expliqui en què consisteix el llibre perquè tu mateix ho veuràs. De fet, tal com et vaig dir, és una mena de fals dietari o de dietari sense dates que he anat escrivint als darrers anys, igual com als anys 80 havia escrit els textos que després vaig reunir a **Paisatge amb flames**. Em sembla, però, que un llibre i l'altre són diferents, si més no perquè els anys van passant... De tota manera tenen aspectes en comú. Igual com en aquell llibre hi ha un fil conductor de tots els textos que són les notes de caire paisatgístic o meteorològic. Comença amb un text datat al gener i acaba amb un del desembre i així va seguint una mica l'evolució de les estacions de l'any encara que els apunts pertanyin a anyades diverses. Es tracta, doncs, d'un doble joc en relació al temps, un any que, de fet, són uns quants anys. Enmig hi ha anotacions de tema divers, unes referides a la literatura, a la lectura i als escriptors, unes altres sobre pintors i pintura, encara unes altres sobre observacions directes de la realitat –la gent en els restaurants, etc.–, unes altres de caire més especulatiu i filosòfic... En fi, ja ho veuràs. Em fa l'efecte que és un llibre que busca un diàleg amb el lector, un diàleg que de vegades pot ser fins i tot provocatiu, que pot fer emprenyar el lector, cosa que em sembla que no és pas dolenta sinó més aviat sana i estimulants.

Bé, a les teves mans entrego el meu esperit i t'agraeixo d'avançada la teva bona disposició. Ja em trucaràs o m'escriuràs, tu mateix. Records a Annalisa. Que passeu un bon estiu.

Una abraçada,

Miguel

19. XI. 96

Miquel Pairoli

Benvolgut Rainan,

Sóc tan pesat que ara ja escric els llibres de dos en dos. Em sap greu per als amics, com ara tu i l'Analis. Però que li farem. D'alguna manera ens hem de guanyar la vida els pobres. Sert que avui dia això del reciclatge del paper ja està molt avançat. El de

l'Oró me'l van encampegar. L'altre, el del senyor Pla, me l'he encampegat jo mateix. I així, d'una manera o altre anem fent. Records a l'Analis. Una abraçada.

Miquel Pairoli

Miquel Pairoli, crític literari i amic de Miquel Àngel Riera

Pere Rosselló

El 25 de març de 1979 Miquel Pairoli publica al *Punt Diari* una ressenya de la novel·la *L'endemà de mai* (1978).¹ Miquel Àngel Riera és aleshores un escriptor nou, pràcticament descobert just fa uns anys pels sectors lletraferits de Catalunya. Abans gairebé només era conegut a Mallorca. Pairoli i Riera encara no es coneixen. L'escriptor manacorí ni tan sols s'adona de l'aparició d'aquest comentari al diari gironí: tardarà dos anys a poder-lo llegir. En la ressenya Pairoli copsa perfectament el caràcter de la novel·la: «és imprescindible –aconsella– que el lector adopti un ritme de lectura lent, molt lent», que anivelli «el seu ritme de lectura amb el ritme de la narració», per tal que pugui gaudir «d'una prosa singularment rica i bella, d'una definició matisadíssima i molt intel·ligent dels personatges i del marc ambiental». Després d'haver explicat el conflicte que *L'endemà de mai* narra, insisteix en el fet que la novel·la permet diverses lectures: una de sociopolítica, però també una altra de psicològica. Destaca la qualitat de la prosa, l'estil complex i el domini del lèxic de l'escriptor illenc. Finalment, el vincula als autors mallorquins de la denominada Generació dels 70 i traça unes breus comparacions amb Gabriel Janer Manila, amb Baltasar Porcel i amb Antoni-Lluc Ferrer.

Dos anys més tard, Miquel Pairoli torna a interessar-se per la novel·lística de Miquel Àngel Riera i li dedica un article a la revista *Presència*.² En certa manera, aquest treball és una conseqüència de l'anterior: el crític de Quart, conscient de la connexió entre *Morir quan cal* (1974) i *L'endemà de mai*, ara vol comentar les dues obres, car sap que la segona és la continuació directa de l'anterior. Tanmateix, el text aparegut a *Presència*, titulat *Miquel Àngel Riera, en la narrativa dels anys setanta*, respon, més que a l'objectiu d'enquadrar el novel·lista en aquest grup generacional, com anuncia el títol, a la intenció d'oferir una visió conjunta d'aquestes dues obres. En remarca que no són dues «novel·les de guerra», sinó dues

històries sobre el tema de la violència. Després d'explicar les dues obres i com estan enllaçades entre si, conclou que «hi ha unes diferències estilístiques i d'estructura importants en una novel·la amb relació a l'altra» i que, mentre a *Morir quan cal* Riera «cerca un objectivisme en ésser els personatges mateixos els qui donen la seva visió dels fets»³, a *L'endemà de mai* aplica un distanciament mitjançant l'ús d'un narrador en tercera persona omniscient; la qual cosa condueix a la utilització de dos *tempos* narratius força diferents per a cada obra.

És a partir de l'aparició d'aquest article que Miquel Pairoli entra en contacte amb Miquel Àngel Riera. El mes de maig de 1981 li envia per correu postal una lletra, juntament amb una fotocòpia de l'article aparegut a *Presència*. En la missiva subratlla l'admiració que sent per l'obra de Riera i li diu que ha llegit les novel·les «amb gust i amb interès» i que l'atreu «particularment la densitat moral i l'escriptura, la construcció del text, sobretot a *L'endemà de mai*.»⁴ A partir d'aquest moment s'inicia una breu comunicació epistolar entre ambdós escriptors. Miquel Àngel Riera li contesta amb una bella carta, en què comença agraint-li l'article i la tramesa:

Voldria que les expressions d'agraïment no anassin tan gastades per un ús tot sovint insincer, per poder-les emprar ara, amb garantia de donar idea de fins a on arriba el meu. Aquestes coses són les que millor paguen l'esforç solitari i silenciós –al meu cas, endemés, tan dolorós i ple de temors– de la creació literària. Aquest descobrir, de sobte, que, mercès a l'obra que se'n derivà, s'ha establert un pont, dins la distància, amb algú que en altres circumstàncies, mai no hauria entrat dins el nostre entorn vital, me resulta, sempre, commovedor. Quan, com en el cas del seu treball, s'hi afegeix la intel·ligència, el resultat és rodó: un moment perfecte dels que, de tant en tant, ens fan avinent que la vida, malgrat tot, malgrat tots, és, pot ser, ha de ser, quelcom apassionant i ado-

table. Com si inventàs ara la paraula, senzillament, gràcies.⁵

En la seva carta Miquel Pairoli també l'assabentava del primer article sobre *L'endemà de mai*. Riera li'n demana les referències per poder-lo aconseguir i l'informa de la publicació imminent de la segona edició de la novel·la *Andreu Milà*.⁶ En la seva resposta, el mes següent, el crític literari s'excusa de no poder-li enviar la fotocòpia del primer article, atès que no en conserva ni l'original ni el retall publicat.⁷ Això no obstant, Pairoli li'n dóna la referència de publicació i li resumeix breument, de memòria, el que hi deia. A més, tot responant a una petició del nou amic mallorquí, li resumeix una mica la seva trajectòria humana, formativa i professional. D'entre els seus mots destaca l'atenció a la dedicació a la crítica literària: una activitat que confessa que li interessa molt, però a la qual cada vegada té menys temps per dedicar-se. Quant als altres llibres de Riera que Pairoli li diu que ha llegit, remarca el poemari *La bellesa de l'home* (1979), cosa que li dóna peu a comentar les diferències entre l'expressió poètica i la narrativa: «Em féu l'efecte que hi vessàveu [a *La bellesa de l'home*], que hi deixàveu fluir tot allò que, pel fet d'ésser més íntim, més personal, no podeu expressar de manera tan directa a la narrativa que, per les seves pròpies lleis –un argument, una acció– requereix un sistema de creació diferent i, en conseqüència, s'obté una comunicació diferent amb el lector.»

Passen els mesos d'estiu sense que la relació epistolar continuï. El 23 d'octubre Miquel Àngel Riera li respon, tot demanant-li disculpes pel retard. Una de les raons que addueix és que «hi havia, per enmig, el temps màgic de l'estiu, que jo acostum dedicar a escriure intensament, ajornant les coses que es puguin ajornar sense fer estralls.» En haver sabut que Miquel Pairoli era aleshores un home jove, es permet donar-li un consell molt propi de la seva manera d'encarar la vida, que també fa palesa en els seus llibres: li diu que ha d'aprofitar el temps «en el sentit de fruir-lo intensament, sense desaproveitar-ne un sol àtom, del gaudi possible», atès que «una de les primeres obligacions de l'home és procurar-se el major plaer.» Li aconsella també que no deixi de fer crítica literària, ja que «ho fas molt bé –li escriu– i és conreada per molt poca gent preparada.» Quant a ell, l'assabenta que ha acabat la primera redacció de *Paisatge amb dona* –títol que, finalment, canviarà per *Panorama amb dona*– i que una editorial de Praga ha contractat una traducció al

txec de *L'endemà de mai*. Finalment, s'acomiada tot desitjant conèixer l'obra creativa de Pairoli, amb l'anhel «que, algun dia a algun lloc, tndrem l'avinentsa de trobar-nos i lligar una cordial conversa.»

La trobada d'ambdós escriptors encara tardarà anys a produir-se. Entre tant, l'octubre de 1983 Miquel Àngel Riera publica *Panorama amb dona* i el mes de desembre el *Punt Diari* en treu un nou comentari de Miquel Pairoli.⁸ Es tracta d'un text encara més arrodonit que els anteriors, ja que fa palès un coneixement molt més profund de l'obra del manacorí. Hi emmarca *Panorama amb dona* en el conjunt de les novel·les anteriors, que havia obert *Andreu Milà*, i sobretot torna a assenyalar que no es tracta d'un llibre sobre la Guerra civil, sinó d'«una indagació en l'esperit humà, en les nostres passions i en les nostres debilitats, en els temors, en els anhels, en les grans contradiccions que conformen la condició humana.» Després de presentar l'ambient en què té lloc la història, es refereix a la protagonista, na Gabriela, un personatge que, per la seva vitalitat i pel sentit hedonista de l'existència, s'oposa a l'amo en Cosme, el protagonista de *L'endemà de mai*. Després es refereix al tema de la violència i del poder que tracta la novel·la, contraposats al caràcter alliberador del sexe: «Davant el poder que destrueix, el sexe que crea, davant el poder que deshumanitza, el sexe que enriqueix.» Finalment, Pairoli subratlla dos aspectes de la novel·la: l'estructura i el llenguatge.

L'aparició d'aquest comentari iniciarà la relació epistolar entre ambdós. El 14 de gener de 1984 Miquel Àngel Riera li agraeix l'article i li assenyala que el seu comentari «és –elogis apart– un dels més clarividents que, fins ara, he llegit», perquè, entre d'altres motius, «estableix un contagi: fa sentir ganes de llegir el llibre comentat.» A més, li dóna l'enhorabona per haver obtingut el premi de periodisme Manuel Bonmatí i per haver quedat finalista al premi de novel·la breu Just Casero. Riera, que per aquells anys impulsava els escriptors joves, ofereix a Miquel Pairoli la possibilitat de publicar-li algun llibre de creació a la col·lecció «Tià de sa Real», que aleshores codirigia amb Josep M. Llompart i Guillem Vidal Oliver. No s'ha conservat la resposta de Miquel Pairoli, però es dedueix que aquest oferiment de publicació al final no fou possible. El 4 de març de 1984 Riera diu que es conhorta amb la possibilitat que algun dia pugui publicar-li *Pavana*⁹ i observa que casualment hi ha una coincidència amb la seva propera novel·la *Alexis* –després es dirà *Els déus inaccessibles*–, obra aleshores en curs: «És ben curiós, per cert, el que em dius del seu protagonista:

un terratinent llatí i traductor de Properci. El de "Alexis", una novel·la que tenc gairebé acabada (hi vénc treballant des de l'estiu del 82), és un sacerdot també llatí i traductor de Domici Mars, un poeta llatí l'obra del qual és definitivament perduda...»

Hauran de passar encara uns anys perquè Miquel Àngel Riera i Miquel Pairolí es coneguin personalment. Ho faran l'estiu de 1987 a Barcelona, quan Riera hi presenta *Els déus inaccessibles*. Aleshores, Pairolí aprofita l'avinentsa per fer-li una llarga entrevista que apareix publicada al *Punt Diari*.¹⁰ Es tracta d'una conversa entre ambdós autors molt aprofundida i que constitueix un material molt útil per entendre com l'escriptor mallorquí entenia la literatura i com va arribar a la novel·lística. Just uns dies més tard, ja arribat a Manacor, Riera li manifesta per carta «l'alta satisfacció íntima que me produí el fet de poder, a la fi, conèixer-te personalment». També el felicita per l'entrevista, que considera «verament excel·lent» per haver sabut «aconduir el diàleg d'una forma intel·ligent i aclaridora».

No tornem a tenir notícies d'ells dos fins el 1989. El 10 de gener Miquel Àngel Riera escriu a l'amic de Quart per comentar-li la lectura d'un original que aquest li havia enviat. Per la carta no podem saber exactament de quin llibre es tracta, però creiem que ben bé podria ésser de *Paisatge amb flames* (1990). Val la pena reproduir els mots de Riera, tant pel que contenen de valoració crítica com pel fet que intenten ser una injecció de moral en el jove escriptor:

Aprofitant els lleures dels darreríssims dies de festa, m'he pogut dedicar a fer una atenta lectura de l'original que has tengut l'amabilitat d'enviar-me. L'he llegit d'una tirada, cosa que és indicatiu de com m'ha agradat. És un llibre polièdric on tu hi apareixes en relleu. De fet, està bastit per una teoria de pinzellades pertanyents a una mena d'autobiografia lírica. D'aquí que resulti tan comunicatiu, tan transparent, tan amical. El que més m'ha agradat d'ell és el poder constatar una cosa que me sembla clara: ets un excel·lent narrador i t'hauries de dedicar a escriure contes i novel·les. Acabaràs fent-ho, ho veig clar. I quan ho facis ho faràs bé.

Uns mots, aquests, que, a més, tenen un caràcter premonitori. Riera hi endevina, i encerta, el futur: Pairolí acabarà fent novel·la i entre el 1995 i el 2008 en publicarà quatre, tot i que Miquel Àngel Riera sols serà a temps de veure'n la primera. Per altra part, Riera li dóna a conèixer les novetats que atenyen la seva producció literària: ha acabat d'es-

criure *Illa Flaubert*, algunes de les seves obres es traduiran al castellà i al txec i potser al noruec i, també, l'assabenta que la Generalitat li ha concedit la Creu de Sant Jordi.

No hem trobat més cartes entre ambdós escriptors fins al 7 d'abril de 1996, quan Miquel Pairolí fa saber a Riera que, pels volts de la Setmana Santa, ha llegit els relats de *Crònica lasciva d'una decadència*, una «lectura "greument perillosa"» –li diu bo i fent broma–, poc adient a la penitència que aquests dies exigeixen. Sobretot, però, aquests contes li han descobert un altre punt en comú amb ell. Pairolí li parla de Giuseppe Tomasi di Lampedusa –autor que l'escriptor manacorí admirava profundament i que és invocat a l'inici del relat que dóna títol al volum–, sobre el qual ha escrit l'assaig *El Príncep i el felí* (1996), que li farà arribar. El 29 d'abril Miquel Àngel Riera, que aleshores ja està malalt de càncer, li respon amb una lletra plena d'admiració:

La tramesa del teu llibre "El Príncep i el felí" ha representat, per a mi, una agradabilíssima sorpresa. Tant que, tot i tenir una altíssima torre de llibres per a llegir, l'he preferit a tots i ja he viscut el plaer de la seva atenta lectura. Partint de la teva ben demostrada sensibilitat, no és gens difícil sospitar que fossis un devot de l'obra –senyorívolment escassa– de Giuseppe Tomasi di Lampedusa. El que ja era més difícil era imaginar que en fossis un especialista de talla. Enhorabona! I gràcies pel viu plaer intel·lectual que m'has permès tenir amb la seva lectura i, també, per un grapat de coses que encara ignorava entorn a qui és una de les meves pregones devocions literàries.

Tot seguit, Miquel Àngel Riera passa a relatar-li els dos viatges que l'estiu anterior havia fet a Sicília, amb el recorregut emocionat pels indrets lampedussians. Per altra part, l'informa també de les mancances de la traducció al català d'*Il Gattopardo* feta per Llorenç Villalonga, per qui Miquel Àngel Riera mai no va sentir gaire simpatia. Així, li diu que la traducció publicada va ser fruit d'objecte d'una profunda revisió a càrrec de Miquel Dols, així com d'una intensa correcció lingüística realitzada per Aina Moll, per la qual cosa «ens aproximarem a pensar que l'atribució del treball a qui el signà [Llorenç Villalonga] va ser forçada per, potser, interessos editorials.»

La carta acaba amb un «Fins sempre i fins prest!» Un adéu que, sense saber-ho, era definitiu. La malaltia de Miquel Àngel Riera es precipita els mesos següents i el duu a la mort el 20 de juliol de

1996. Vuit dies després Miquel Pairolí publica a *El Punt* un treball necrològic sobre l'escriptor desaparegut. Hi fa un repàs de la trajectòria seguida, tot partint de la idea que el caràcter narratiu i discursiu de la poesia de Riera l'havia portat a la narrativa. I, després d'oferir una visió sintètica de cadascuna de les novel·les, acaba amb un vaticini força pessimista:

Ara, la novel·lística de Riera, mort l'autor, encara una posteritat difícil. Aviat les novel·les de Riera faran l'efecte que les proses de Roís de Corella, que són com un treball d'orfebreria que fascina per l'antiguitat i l'estranyesa. La llengua catalana es va degradant a marxes forçades. En algunes ciutats de Catalunya l'idioma que se sent als carrers ja no té gaire a veure amb el català, encara que ho sembli. Així, la literatura catalana és cada cop més un monument funerari a un idioma que se'ns mor a les mans i en aquest bell cementiri l'obra de Riera és com un d'aquells refistolats panteons modernistes en què descansa la pols d'il·lustres famílies extingides.¹¹

No crec que, a Miquel Àngel Riera, li hagués agradat gaire un comiat tan desesperançat. Aspirava a poder ser llegit almenys cent anys després de la seva mort. Tanmateix, des d'un punt de vista sociolingüístic, potser Pairolí tenia raó. Potser també preveia el desinterès que els editors catalans que l'havien editat en vida tindrien a partir de la seva mort?¹² O tal volta augurava que la desaparició de l'escriptor mallorquí era un anunci de la proximitat del final de la nostra literatura i, potser també, de la nostra llengua?

¹ Miquel PAIROLÍ: «Miquel Àngel Riera: cronista d'una degradació» *Punt Diari* (25 de març de 1979).

² Miquel PAIROLÍ: «Miquel Àngel Riera, en la narrativa dels anys 70» *Presència*, 547 (abril de 1981), p. 41.

³ *Ibidem*

⁴ Carta conservada a l'arxiu particular de Miquel Àngel Riera (Manacor). Agraesc a la seva esposa, Roser Vallés, la consulta d'aquest material.

⁵ Carta conservada a l'arxiu particular de Miquel Pairolí (Quart). Agraesc la tramesa d'aquesta lletra i de les altres de Pairolí a Joaquim Armengol i a Josefina Pairolí.

⁶ La primera edició, amb el títol de *Fuita i martiri de Sant Andreu Milà* –títol que més tard tornarà a recuperar–, havia aparegut a l'Editorial Moll l'any 1973. La segona edició, *Andreu Milà*, va aparèixer a Edicions 62 el setembre de 1981. D'aquesta mateixa reedició, se'n féu també una edició especial per a Mare Nostrum S.A.

⁷ Li diu: ...«en els cinc últims anys he viscut en cinc llocs diferents: a Girona, a Sant Cugat, a Barcelona, a Santiago de Compostela i ara a Quart, i la carpeta on guardava una còpia de l'original em fa molt l'efecte que quedà a Barcelona»...

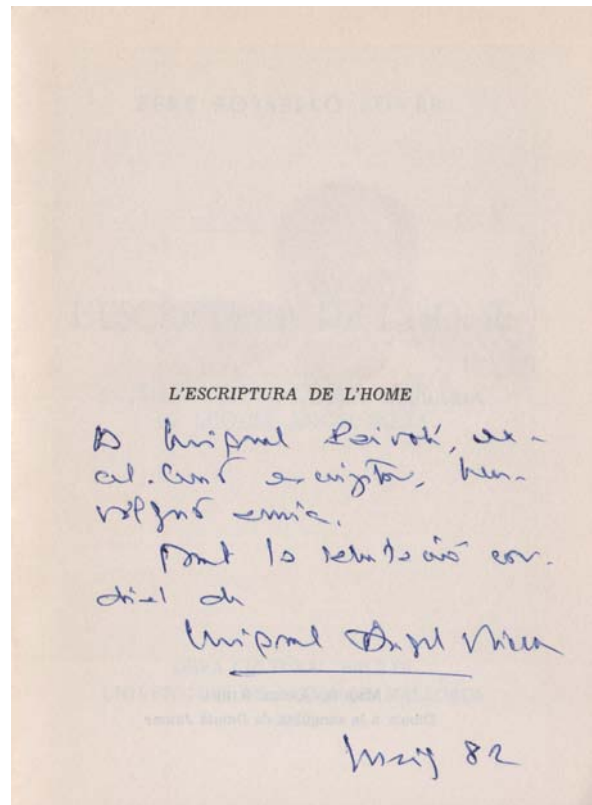
⁸ Miquel PAIROLÍ: «"Panorama amb dona", obra entorn de la repressió» *Punt Diari* (29 de desembre de 1983), p. 33.

⁹ Podria tractar-se d'un títol provisional d'algun dels llibres que posteriorment Miquel Pairolí va publicar.

¹⁰ Miquel PAIROLÍ: «Miquel Àngel Riera, fascinat per la paraula» *Punt Diari* (2 d'agost de 1987), p. 4-5.

¹¹ Miquel PAIROLÍ: «El panteó de Miquel Àngel Riera» *El Punt* (28 de juliol de 1996), p. 23.

¹² No oblidem que tant la poesia com l'obra narrativa completes de Miquel Àngel Riera finalment varen aparèixer publicades per Edicions del Salobre, una petita editorial mallorquina desapareguda fa poc, víctima de la crisi econòmica. Ni Destino, ni Edicions 62, ni Proa, que el publicaren en vida, després de sa mort no han tornat a manifestar gaire interès pels seus llibres.

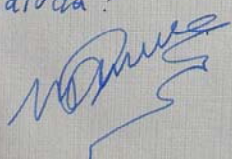
Correspondència: Miquel Àngel Riera - Miquel Pairoli

Miquel Pairoli
QUART. -

Benvolgut M. A. Riera:

Us envio una fotocòpia de l'article que veig publicar a la revista Presència de Girona, parlant d'una part de la vostra obra, d'aquestes dues novel·les: Morir quan cal i L'endemà de maig. Les he llegides amb gust i amb interès i me n'atran particularment la densitat moral i l'escritura, la construcció del text, sobretot a L'endemà de maig. Quan aquesta novel·la es publica, veig escriure una nota per a un diari en català de Girona, el Punt Diari, i des d'aleshores me n'havia quedat la intenció de fer una cosa una mica més arrodonida, que parlés del conjunt del relat. Aquesta febre, més o menys lògica, que ara s'ha estès, de parlar de la literatura dels anys setanta m'ha servit de motiu. L'article no va a les anelles del relat, és simplement descriptiu i divulgatiu, de pretensions breus. Espero que em serveixi de punt de partida per, si s'escau, en una altra ocasió, fer un estudi més aprofundit de la vostra obra, que admiro.

Amb tot l'afecte el saluda:

Benvolgut amic:

He rebut la vostra amable carta, i m'alegra que us hagi plagut el meu article, al capítol avall senzill, i del qual, com gairebé sempre, me'n queda el regust que podia haver estat millor.

Les dades de la revista en que sortí són les següents: "Presència" n.º 547, que correspon a l'Abril de 1981. Actualment la revista és mensual. Respecte de la nota que vaig publicar al "Tont Diari" parlant de l'endemà de mai, he de dir-vos que em sap greu no poder-vos enviar una fotocòpia, perquè es dona el cas que no en tinc ni de l'original ni de l'article publicat. Ara bé, en tinc la referència, car de tots els articles que he anat publicant n'he fet una llista que és la única cosa que en conservo. La referència és la següent: "Miguel Àngel Riera, cronista d'una degradació", Tont Diari, 25 de Març de 1979. Em sap greu, com us dia, no poder-vos enviar la fotocòpia, però el cas és que, en els cinc últims anys he viscut en cinc llocs diferents: a Girona, a Sant Cugat, a Barcelona, a Santiago de Compostela i ara a Quart, i la carpeta on guardava una còpia dels originals em fa molt l'efecte que quedarà a Barcelona, on vaig perdre algunes coses molt valuoses com, em sembla, aquesta mateixa carpeta i, segur, un exemplar d'"El quadern gris", de Josep Pla, amb una dedicatòria seva que estimava molt. Espero que amb la referència feu el fet. Recordo que la nota era, com totes les que vaig publicar allà, d'un foli i mig aproximadament i que centrava l'article en el personatge de l'amic en Cosme, que, a més, parlava de la molt singular prosa en què era escrita (la novel·la) (la sintaxi sobretot i el text) i que recomanava que el lector adoptés un ritme de lectura compassat amb el ritme lent de la novel·la, que si no ho feia així, no podia de cap manera "entrar-hi", per dir-ho amb un mot no just però gràfic.

Altrement, em demanen en la vostra carta que us parli una mica de mi mateix, que és una cosa sempre difícil, però comprenc perfectament que m'ho demanen i, tot seguit, passo a fer-ho amb molt de gust. Aquest poble de Quart, des d'on ara mateix us escric, és on vaig néixer fa vint-i-cinc anys, en una família de petits propietaris rurals, que posseeix algunes terres en aquest poble de Quart i, sobretot al poble veí, Palol d'Onyar. De petit em portaren a l'escola dels germans de La Salle de Girona, i després vaig acabar el batxillerat a l'Institut d'aquesta mateixa ciutat. Com que aleshores, quan era un nen i després un adolescent, era una criatura negada per a les Matemàtiques, la Física, i coses

similars, em vaig inclinar de manera natural i lògica, gairebé inconscient, per les Lletres. En aquells anys darrers del batxillerat, quan jo tenia quinze, setze o disset anys, vaig fer la gran sort de tenir una colla de professors de Filosofia, de Literatura, de Llengües Clàssiques, que — era a principis dels setanta i el franquisme ja coïeva — a més de fer-nos estimar aquestes matèries, ens donaren una formació humanística i racionalista que, per a molts, fou decisiva. Després vaig estudiar Filologia Hispànica al Col·legi Universitari de Girona i a la Universitat Autònoma de Barcelona i també vaig tenir molt bons professors, com en Salvador Oliva o en Joaquim Molas, que m'ensenyaren a llegir la literatura i a comprendre-la. Acabada la carrera, vaig fer el servei militar a una unitat especial de l'exèrcit de Terra, la "Brigada Aerotransportable" a Santiago de Compostela, i ara dono classes de Llengua i Literatura catalanes al reciclatge per a mestres que ha organitzat la Generalitat i a més em preparo, de maneres diverses, per a poder, algun dia, escriure narrativa. Des de l'any setanta-sis que encic crítica literària, que he anat publicant a Presència, al Punt Diari i, entre l'any setanta-vuit i el setanta-nou, vaig publicar també una colla d'articles a l'Avui. És una activitat que m'interessa la crítica literària, però cada vegada tinc menys temps per a dedicar-hi, tot i que procuro no abandonar-la.

Us agrairé que m'envieu el llibre de benaventures, que no he llegit. Pels volts de Nadal, vaig llegir La bellesa de l'home, que és un llibre que m'agrada i que és l'únic que coneix de la vostra poesia. Em féu l'efecte que hi vessàveu, que hi deixàveu fluir tot allò que, pel fet d'ésser més íntim, més personal, no poden expressar d'una manera tan directa a la narrativa que, per les seves pròpies lleis — un argument, una acció — requereix un sistema de creació diferent i, en conseqüència s'obté una comunicació diferent amb el lector. També m'agradaria poder llegir l'Andreu Milà quan es publicui. Ara us puc dir que em feia un cert temor escriure aquell article sense haver llegit l'Andreu Milà que, pel que es diu sobretot a Florir quan cal, té una relació, no sé fins a quin punt profunda amb aquesta novel·la. Volia llegir-la abans d'escriure l'article, però no la vaig trobar ni a les llibreries més assortides de Barcelona, com la "Públic" o la "Cinc d'Oros". Bé, perdemen l'extensió d'aquesta carta. Segons com la ploma llisca i llisca sobre el paper i després el qui en pateix és aquell qui la rep, la carta. Fins a un altre moment.

Us saluda amb tot l'afecte:

M. Quirós

Miquel Angel Pierra

23 octubre del 81

Miquel Pairoió,
Quert.

Benvolgut (i desig que pacient) amic: m'avergonyeix un poc haver trigat tant a contestar la teva carta, tan amable, (escric "teva" perquè trob que, als dos, em agradarà més tutejar-nos), de fa, ja, tres mesos i mig. Però és que esperava la sortida d'"Andreu Milà" i, endemés, hi havia, per enmig, el temps màgic de l'estiu, que jo acostum dedicar a escriure intensament, ajornant les coses que es puguin ajornar sense fer estralls. "Andreu Milà" ha sortit fa uns pocs dies, i te l'envii, per correu apart, juntament amb un exemplar de "Poemes a Nai" i un de "Llibre de benaventurances". Crec que no me'n queden de "Biografia" ni de "Paràbola i clam de la cosa humana".

M'ha agradat molt saber, de tu, aquest grapat de coses que me contes. És una maravillosa cosa, aquesta de tenir vint-i-cinc anys. Esper la sabràs aprofitar com pertoca, com en tens obligació. Per les coses que ja has fet, veig que sí, que aprofites el temps. Però no em referesc a això, precisament, sinó a aprofitar-lo en el sentit de fruir-lo intensament, sense desapropiar-ne un sol àtom, del gaudi possible. Com més major torn, més me sent vinclat cap a un sentit hedonista de la vida, més pens que una de les primeres obligacions de l'home és procurar-se el major plaer. Una humanitat de gent plaenta, seria una humanitat feliç.

Pere Rosselló, poeta i professor a la Facultat de Filosofia i Lletres de Palma, va aconseguir una fotocòpia del teu article de "Punt Diari" i el té, per tant, fitxat per al treball --tot un llibre de cent cinquanta pàgines-- que ha escrit entorn a la meva migrada obra. Prest es publicarà, i te'l faré arribar. Gràcies, també, per aquest treball, tan generós de cap a mi. No deixis de fer crítica literària, que ho fas molt bé i és conreada per molt poca gent preparada.

He acabat, aquest estiu, la primera redacció d'una no-

vel·la, que es dirà "Faisatge amb dona", que me tenia ocupat des de fa tres anys. Ara, fet el més difícil, just em resta el treball de retoc, pel que normalment no tenc mass dificultats.

Una editorial de Praga, ha contractat una traducció a txec de "L'endemà de mai". Es veu que hi ha catalanbills per tot arreu. No sé com se'n desfaran amb un text tan ple de modismes. Pens que jo no hi voldria pert, en aquest negoci...

Considera'm un bon amic teu. He fet amistats magnífiques per un camí idèntic al que ha provocat aquest contact nostre. Esper que, algun dia a algun lloc, tendrem l'avine tesa de trobar-nos i lligar una cordial conversa. M'agrada ria molt conèixer la teva obra de creació, si la publiques per favor, o envia-me-la o dona-me'n notícies!

Fins prest i fins sempre, rep una bona abraçada del teu amic

Miquel Angel Pierra

14 gener del 84

Miquel Fàroli,
Quart.

Beivolgut amic:

M'has fet, amb el teu comentari a "Punt Diari", el millor dels obsequis que, per Reis, se'm podien fer. Moltes, moltes gràcies. No solament per haver-lo publicat, sinó per la cura amb què l'has escrit. "Panorama amb dona" ve essent objecte d'un nombre de comentaris crítics que, des de la meua perspectiva, sembla infreqüent. Doncs bé: et puc assegurar, i no és un afalac motivat pel meu agraïment, que el teu és --elogis apart-- un dels més clarividents que, fins ara, he llegit. És, en conjunt, un article molt ben ordit, que dona al lector una informació de base i, el que és més important, estableix un contagi: fa sentir genes de llegir el llibre comentat.

Me dónes una alegria amb la notícia d'haver obtingut el premi de periodisme "Manuel Bonmatí" i haver-te classificat de finalista al Just Casero. Enhorabona. Això me dóna peu a dir-te que m'agradaria de veritat llegir narrativa teva. Pensa, fins i tot, que, si fos del teu interès, te podria oferir, tal volta, una possibilitat de publicació en una col·lecció que co-dirigesc amb altres dos companys: Josep Maria Llopart i Guillen Vidal Cliver. T'enviaré, per paquet apart, uns exemplars per què vegis de què va la cosa. No te puc garantir, com és natural, la publicació: compta, obviamment, el criteri dels esmentats companys, endemés del meu. Però m'agradaria aprofitar les possibilitats que hi hagi. Així que, si fe fa il·lusion i tens material llest, envia'm, per exemple, entre vuitanta i un centenar de folis, aproximadament.

Amb l'ajut que li donau tots quants, amablement, us n'heu ocupat, "Panorama amb dona" resulta ser el llibre meu que més bona acollida inicial està tenint. No sé si has vist altres comentaris crítics, per exemple el que Josep Faulí publicà abans d'ahir a "La Vanguardia". És altament elogiós i, curiosament, diu, respecte al personatge de Na Gabriela, unes coses que semblen la transcripció del que tu dius a l'article i a la carta.

Res més, amic, per avui. Me donaràs una bona alegria si m'envies algun original, alegria que es duplicaria si aconseguís que es publicàs.

Fins prest i fins sempre, rep una cordial abraçada de

Miquel Fàroli

Miquel Angel Riura

4 març del 84

Miquel Pairoli
Quart.

Benvolgut amic:

Gràcies per la teva amable comunicació. Me sap greu no poder proposar4, ja, als meus companys de direcció de "Tià de Sa Real", un original teu. Però me consol pensant en la possibilitat de poder fer-ho algun dia amb "Pavana". És ben curiós, per cert, el que en dius del seu protagonista: un terratinent llatínia i traductor de Properci. El de "Alexis", una novel.la que tenc quasibé acabada (hi veng treballant des de l'estiu del 82), és un sacerdot també llatínia i traductor de Donat Maro, un poeta llatí l'obra del qual és definitivament parlada...

Quant als llibres que te vaig anunciar, es veu que vaig acabar per no enviar-te'ls, història per certes coses. Però te promet que ho faré, i així podràs conèixer el munt i les característiques de la nostra col.lecció.

No vull acabar sense donar-te una notícia que m'ha arribat just fa unes hores, que sé que t'alegrarà: "Panorama amb dona" ha estat guardonada amb el premi de la crítica de "Serra d'Or". Endemés, serà traduïda, també, al txec Dic "també" perquè "Panorama...", vull dir "I'endemà de mai" ja hi està.

Fins prest i fins sempre, rep una abraçada de

Miquel Angel Riura

Miquel Angel Riura

8 agost 1.987

Sr. Miquel Pairoli,
Girona.

Benvolgut amic:

A l'alta satisfacció íntima que me produí el fet de poder, a la fi, conèixer-te personalment, s'hi ha afegit ara la que m'ha ~~produït~~ produït la lectura del teu treball, verament excel.lent. Vares saber aconduir el diàleg d'una forma intel.ligent i aclaridora i el resultat, en unes bones mans com les teves, no podia ser d'altra.

Si la qualitat de la teva entrevista no m'ha sorprès --era ben d'esperar!--, t'he de dir que sí ho ha fet, i en un grau molt alt, "Punt Diari", globalment considerat. Tot i que en tenia molt bones referències, la veritat és que la realitat comprovada ultrapassa tot el que me fou possible imaginar. Feis un diari magnífic, pel qual felicito tant la Direcció com tots els que hi aportau el vostre esforç quotidià. Aquesta sí és una gran manera de fer pàtria!

Ja t'ho vaig dir i ara ho repetesc: si vens per Mallorca algun dia, fes-m'ho saber i m'encantarà atendre't fins allà on les teves ocupacions i les meves ens ho permetin.

Amb el meu agraïment ben sincer, rep una cordial abraçada del teu ja vell amic

Miquel Angel Riura

Miquel Àngel Pierra

10 de gener del 89

Sr. Miquel Pairoli,
QUART.

Benvolgut amic:

Aprofitant els lleures dels darreríssims dies de festa, m'he pogut dedicar a fer una atenta lectura de l'original que has tengut l'amabilitat d'enviar-me. L'he llegit d'una tirada, cosa que és indicatiu de com m'ha agradat. És un llibre polièdric on tu m'apareixes en relleu. De fet, està bastit per una teoria de pinzellades pertanyents a una mena d'autobiografia lírica. D'aquí que resulti tan comunicatiu, tan transparent, tan amical. El que més m'ha agradat d'ell és el poder constatar una cosa que me sembla clara: ets un excel·lent narrador i t'hauries de dedicar a escriure contes i novel·les. Acabaràs fent-ho, ho veig clar. I quan ho facis ho faràs bé. És una llàstima que un original així acabàs per no guanyar el premi al que va concórrer. D'haver tengut una mica més de sort, probablement es publicaria amb facilitat. I mira: el llibre és exactament el mateix i potser te resultarà difícil trobar editor. Per una pura qüestió de gènere. De qualsevol manera, com a exercici és un esforç

ben aprofitat. Enhorabona!

Quant a mi, ja sabràs, per l'entrevista de "Lletra de canvi", que, de fet, he acabat una nova novel·la, "Illa Flaubert". Però no tenc pressa per publicar-la: la data d'aparició de "Els déus inaccessibles" és encara molt propera i no s'ha d'abassar de la parròquia. L'estiu qui ve me dedicaré a fer-hi retocs, intensificar passatges, millorar tot quan pugui. Després, la lliuraré a l'editor quan m'hagi decidit entre els que me la demanen ferventment.

Els darrers mesos del 88, varen ser molt positius en un sentit. Hi hagué això que se'n diu "moguda" editorial entorn als meus altres llibres i tots, absolutament tots, estàn traduiran al castellà: "Els déus inaccessibles" a Alfabeta; "La rara anatomia dels centaures" a Destino; tota la resta, a Mondadori. Endemés, un editor norueg s'ha interessat pels drets de traducció de "Els déus...". Per aquests dies, a Praga a sortit la de "Andreu Milà".

Avui m'ha arribat una bona notícia, i te la don pel que té d'actualitat: la Generalitat m'ha concedit la Creu de Sant Jordi (que no sé ben bé que és, però que supòs una distinció)...

Esper tenir prest una nova ocasió de saludar-te. Amb el meu millor record, una cordial abraçada d'en

Miquel Àngel Pierra

Quart, 7. IV. 96

Benvolgut Miguel Angel,

Aquests dies de Setmana Santa he disfrutat llegint els teus contes de "Crònica lasciva d'una decadència". Ja sé que la setmana santa no és temps per disfrutar i menys d'una lectura "greument perillosa" com són la majoria dels teus contes. N'hi ha uns quants en què hi ha sexe i ereccions i al que més m'ha agradat de tots, que és "La tossudesa dels àngels" hi ha un comportament més aviat poc discret d'aquestes celestials criatures. Potser no era una lectura per a temps penitencials però a mi m'ha vingut molt de just. En horra bona.

M'ha fet gràcia veure que el conte que dona títol al volum hi ha una invocació al palau dels Lampedusa, de Santa Margherita di Belice, sobretot perquè, tal com pots comprovar, als últims temps m'he dedicat a llegir Lampedusa i a divagar.

sobre el personatge i la literatura que va escriure i sobre la versió catalana que va fer Llorenç Villalonga de "El Guepard". Mira, m'he pres aquesta llibertat.

Bé, Miguel Angel, espero que el llibre que m'ha sortit de tot això, si tens la paciència de llegir-te'l, si més no t'entretingui una mica. És amb aquesta intenció que te l'opereixo de tot cor.

Amb antiga amistat,

Miquel Paresol

Correspondència: Montserrat Roig - Miquel Pairolí

Benvolguda Montserrat.
 Fa anys que vas veient els ^{teus llibres} que publicaves - franc i
 tot he escrit alguna crítica ~~a~~ respecte de les teves novel·les -
 i darrerament he fet sempre que puc la teva columna a El Periódico.
 L'escric perquè el 27 de desembre passat vas
 publicar una columna titulada dos lepidòpters
 que em va fer ^{una} gràcia especial. Resulta que
 hi va publicar una narració - que és la que
 t'adjunto - en què el símbol principal són
 les falenes, les papallones de nit. Va sortir publica-
 da a la ^{Revista de Girona}, que edita la Diputació,
 d'altra banda a part d'escure ^{literatura "de la frontera"} quan em llençai
 una columna dia per altre al Punt Diari, de Girona
 i treballa per a la Generalitat tot ensenyant català
 als francorais. Una vida ^{deu}, diguem-ne, provincial.
 Be, res més, simplement volia fer-te arribar la
 narració perquè sembla que tant tu com jo hem
 tingut alguna forma de tracte amb aquest animals
 misteriosos i, penso, que obsessius que són les
 papallones nocturnes.

Montserrat
Roig

Los lepidópteros

Una vez conocí a un joven carnicero andorrano que estaba loco por las mariposas nocturnas. Recuerdo que una noche en París me habló de las falenas de noche y, sin saberlo, me enseñó el tenue palpito de una pequeña existencia. De día, yo escuchaba los trágicos testimonios de los ex deportados en los campos nazis y, de noche, el joven carnicero me contaba por qué estos lepidópteros sienten la atracción hacia la luz que les mata.

Aunque parezca extraño, aquel joven carnicero, que estaba en París porque quería aprender a cortar la carne como los franceses, que en esto son unos maestros, me dio las claves para entender el horror del nazismo y la permanente fragilidad de la vida. Luego, leyendo a Nabokov, pensé que el escritor ruso no superaba irremediables nostalgias estudiando la vida completa de unos animales tan sencillos.

Ahora he hojeado un libro escrito por tres catalanes, **Albert Masó, Josep Pérez de Gregorio y Francesc Vallhonrat**, *La vida de les papallones*, y he vuelto a pensar que este país todavía tiene la consistencia de un paisaje humano: tres solitarios deben de haber pasado madrugadas y crepúsculos observando el vuelo nupcial de algunos machos de esta especie, que sólo copularán si la hembra quiere. Estos tres sabios me corroboran la idea de que nuestra vida es tan breve y frágil como la de un lepidóptero.

MONTSERRAT ROIG

11 gener 86

Amic Pairoli:

Moltes gràcies pel teu conte sobre
les papallones nocturnes! En cert
sentit són obsessius i misteriosos. El
conte ho reflecteix molt bé!

Que et vagada

Montserrat Roig

En efecte, Miquel, tot és ara i res

Pep Solà

El darrer paràgraf de l'emotiu text de comiat que Miquel Pairoli va escriure adreçat als qui l'acompanyàvem en el dia del seu funeral, diu així:

A l'hora del comiat, només dos mots d'Horaci: carpe diem, amics, companys, beveu el vi, gaudiu la mel. Que la vida és breu i passa, i tot és ara i res.

Així, doncs, aquest text on en Miquel agraeix tot allò que li havia estat concedit en aquesta vida, que no és poc, acaba amb un dels versos més coneguts del poeta Joan Vinyoli, vers que apareixen en diversos poemes i que dona títol a un dels llibres més celebrats, *Tot és ara i res*, publicat l'any 1970. Amb aquest llibre iniciava la seva darrera etapa, caracteritzada per una desbordant febre creativa.

Pairoli retia el seu darrer homenatge i reconeixement al poeta que se li havia revelat amb el poema "Jo sé que tinc una tirada als somnis" i que havia tingut ocasió de conèixer personalment. Com Jaume Pont, Josep Albertí i Francesc Parcerisas era, en aquells moments, un dels joves crítics literaris que descobria, valorava i divulgava la poesia de Vinyoli, en el seu cas des de les pàgines de la revista *Presència* i del diari *Avui*.

La primera ressenya que va dedicar a la seva obra fou del *Llibre d'amic* i en Miquel hi deia:

... és una experiència de tipus místic: el pelegrinatge de la parella humana que cerca aquest Trascendent, aquest Inaccessible, que el poeta no vol identificar amb Déu sinó amb una Totalitat, amb una Plenitud en la inserció de l'home en el cosmos. La Naturalesa, l'Amor, i un obsinat avançar vers aquest Trascendent són els mitjans que l'hi acosten. (Presència, 10/XII/1977)

Vinyoli, agraït per l'article, li dedicava el poema "Cor poderós" del següent llibre, *El griu* (1978), i en una carta datada el 13 de juny de 1978 s'excusava per la demora en la resposta i li explicava

que la trombosi cerebral del mes de maig li havia paralytitzat el costat esquerre del cos. També li deia que si no hagués estat per la malaltia hauria anat a Quart per veure'l i que desitjava que aquest estiu es poguessin trobar a Begur o Girona i "passar tot el dia junts".

Però la trobada estival no va poder ser i l'encontre hagué d'esperar la tardor d'aquell mateix any quan, després de concertar la visita per telèfon, en Miquel el visitava al seu pis de Barcelona, al carrer Castellnou, en el barri de Les Tres Torres. D'aquella visita va impressionar-lo l'estat físic del poeta, encara convalescent de la trombosi:

Vinyoli tenia 64 anys, però semblava molt més vell. Tremolós, caminava encorbat, ajudant-se d'un bastó. Parlava amb coherència, però molt a poc a poc, sense expressar idees complexes, tot mirant cap a un punt indefinit de la paret, amb la boca una mica de gairell i amb un regalim de saliva humitejant la commissura dels llavis, que es torcava amb un mocador [...] tal com diu en el poema ["Autoretrat a seixantacinc anys"] tenia un rostre de color vinós, tentinejava, palpava les parets.¹

En les visites posteriors, el poeta havia millorat notablement el seu estat de salut i pogueren conversar amb més normalitat sobre poesia i poetes, en especial Rilke i Cernuda. De la seva poesia li havia explicat que no estava prou convençut de la publicació d'*El griu*, que potser l'havia d'haver deixat reposar i madurar més temps.

El juliol de 1979 Pairoli tornava a escriure sobre la seva poesia. Ara ho feia a l'*Avui* i a propòsit de la publicació del volum *Obra poètica 1975-1979*. Acabava l'article amb aquesta síntesi de l'obra de Vinyoli:

Amb una exigència constant, la d'ésser fidel a la pròpia experiència vital, la d'ésser fidel al propi dolor i a la pròpia voluntat de saber, la poesia de Joan Vinyoli, que neix de la intransfe-

rible aventura personal del poeta se'ns fa entrançable als altres perquè és l'essència del viure humà, la problemàtica de la nostra condició, allò que nodreix els seus versos. I aquesta, de manera general, és, sens dubte, la mesura principal que defineix el clàssic.

Crec que Pairoli va ser, doncs, el primer a entreveure la categoria de clàssic en Vinyoli i aquest, agraït, li tornava a escriure:

És un bon article, ben estructurat, ben escrit, qualitats no freqüents en la crítica jove de la nostra terra. El felicito per aquesta manera tan digna de treballar i li auguro i desitjo de tot cor una brillant carrera en aquest difícil mester de la crítica literària, que ens és tan necessari. El seu article em fa molt de bé perquè dóna una idea prou clara de la meua obra. La lloança probablement immerescuda que em fa en l'últim paràgraf em conforta i m'encoratja. (Barcelona, 4/VIII/1979)

La quarta i última visita fou a finals de 1979, quan Pairoli feia el servei militar lluny de Catalunya i aprofitava un permís per desplaçar-se a Barcelona on dinarien plegats, prop del seu domicili, segurament al Bang-Bang o al Pensylvania. L'any 1984 Pairoli assistia a l'enterrament del poeta i en sortia dolgut com posen de manifest aquestes ratlles:

Vaig anar a l'enterrament. Hi havia molta gent amb ulleres fosques, però que reia i conversava relaxadament. Després va venir la inevitable pluja de medalles. Totes tres coses, la fotografia del cadàver [apareguda en un mitjà de comunicació], l'enterrament i les medalles em van disgustar. Preferiria no haver-ho vist. M'estimo més recordar Vinyoli assegut al sofà de casa seva, bevent Bitter Kas a pesar seu i parlant de poesia amb paraules lentes, amb un gest de la mà dreta a l'aire, amb respecte i saviesa.²

Però Vinyoli, com ja havia avançat en Miquel, era un clàssic i els clàssics quan arriben ho fan per quedar-se i així havia estat. Anys després, m'honorava venint-se a presentar a Girona, i a Santa Coloma de Farners, la biografia del poeta, *La bastida dels somnis*, editada per CCG Edicions. Recordo, entre moltes altres coses, que li agradava utilitzar unes paraules que un autor que admirava, Cesare Pavese, havia escrit en el seu dietari, *L'ofici de viure*: "He donat poesia als homes", escrivia Pavese. I en Miquel deia que "Vinyoli, com Pavese, també havia donat poesia als homes i això era el que havia donat sentit a la seva vida."

Més tard, va voler venir a Santa Coloma per visitar la biblioteca personal de Joan Vinyoli, dipositada en aquesta ciutat, precisament a la biblioteca municipal que porta el seu nom. Tenia un interès especial per veure les edicions de Rilke i Hölderlin però sobretot dels *Pensaments* de Pascal i recordo que en va prendre algunes notes. Abans, tot dinant al Restaurant Vent d'aram, havíem estat conversant sobre l'equivalent musical de la poesia de Vinyoli. Ell opinava que s'acostava més a l'expressió solitària i crepuscular del blues mentre que jo era de l'opinió que ho feia a la del jazz, del jazz líric de Coltrane o Baker. Tots dos coincidíem que la música del poeta cercava l'Absolut i evocàvem el poema "Pyramid", que pren el títol d'un blues que interpreta The Modern Jazz Quartet.

En el seu darrer text, un veritable testament moral, ens convidava a beure el vi i a gaudir la mel perquè, seguint Horaci, cal aprofitar el temps i, d'acord amb Vinyoli, "tot és ara i res". Aquesta divisa, al costat de la d'Horaci, adquireix un significat complementari i sembla dir-nos que la vida és un continu format per una successió d'instantos que cal viure plenament, amb la màxima intensitat, com ells dos van fer, amb tots els plaers i dolors associats, perquè efectivament, Miquel, en la màgia de cada instant podem fer moltíssimes coses, des de convocar els morts fins a tocar el foc primer de l'amor.

¹ Miquel Pairoli, text inèdit, febrer 2009.

² *Idem*

Miquel Pairó

Quart, 28. VII. 07

Benvolgut Pep,

Aquí t'envio fotocòpia dels papers
referits a Vinçoli que van comentar.
Hi ha fotocòpia de les tres cartes
que en conservo i fotocòpia
dels dos articles que van dedicar

a la seva poesia en vida d'ell.
El de "Previdència" sobre Hibre d'amic és
del 10. XII. 77 i el de l'"Arvi" és del
juliol del 79. També t'envio fotocòpia
d'un altre - una mica indignat - que van
publicar ^{al Pont} després de la seva mort i a conse-
qüència de tot el que es va esdevenir. Bé,
Pep, ja requirirem en relació. Buona feina.
Salutacions cardials.

Miquel Pairó

Correspondència: Joan Vinyoli - Miquel Pairoli

Barcelona 13. VI. 78

Benvolgut Sr. Pairoli

Fa mesos vaig rebre una carta seva molt amable i el número de "Presència" on va publicar una nota sobre el meu "llibre d'amic" i el conjunt de la meua obra. Li prego que perdoni el meu silenci: malalties i altres circumstàncies varen ser-ne el motiu. Que deu haver pensat de mi? Tanmateix, el que li dic no són excuses i no m'allargo en detalls. Ara mateix estic convalescent d'una trombosi cerebral que ha paralytitzat tot el costat esquerre del meu ~~restat~~ cos. Confio que podré recuperar-me si no del tot, el suficient almenys per fer una vida quasi normal.

La seva nota i la seva carta em van fer un gran bé i és molt meritori que en el poc espai de què disposava sintetitzés d'una manera tan clara i encertada i tan ben escrita el què ha estat el meu treball de poeta. El felicito molt sincerament per la nota i m'afecta l'agra molt el seu propòsit d'escriure un treball més extens sobre la meua poesia. El felicito per la seva capacitat de síntesi i per

la seva manera d'escriure.

Si no fos per la malaltia que li he dit, hauria vingut a veure'la a Omet per poder parlar llargament i donar-li personalment el meu darrer llibre "El griu", del qual ja dies vaig enviar-li un exemplar per carta certificada. Si l'ha rebut i fullejat haurà pogut veure que malgrat el meu silenci no l'he oblidat gens i que li dedico explícitament un poema.

Es molt possible que l'estiu passi un mes a Begur per recuperar-me del tot i canviar d'aires. Potser podria volé pujar algun dia a Begur o trobar-nos a Girona i passar tot el dia junts.

No li escric més llargament perquè desseguida em canso. Li agrairé que em digui per la meua tranquil·litat si ha rebut el llibre. No ^{se} senti obligat a comentar-lo si no l'ha pogut llegir defintidament. Si prefereix telefonar-me, joestic sempre a casa elevat dels dimarts, dijous i divendres, de 5 a 7 de la tarda, perquè vaig al gimnàs de la clínica a fer exercicis amb un fisioterapeuta.

En l'espera d'unes lletres o d'un truc de telefon el meu salut molt atentament
Joan Vinyoli

El meu telefon: 2032434

Barcelona, 4.8.79

Benvolgut Parolà: Li quedo molt agraït per l'extens article que va dedicar-me a l'Avui del dia 8 del mes passat sota el títol "La poesia de Joan Unyols els anys setanta. És un bon article ben estructurat i ben escrit, qualitats no freqüents en la crítica jove de la nostra terra. El felicito per aquesta manera tan digna de treballar i li auguro i desitjo de tot cor una brillant carrera en aquest difícil món de la crítica literària, que ens és tan necessari. El seu article em fa molt de bé perquè dona una idea prou clara de la meua obra. La clonça probablement immensurada que en fa en l'últim paràgraf. Em comporta i m'encanta tractant-me de la manera que ho fa, i m'encanta a seguir rebent de la meua manera que sí. El moment només volia dir-li gràcies. Telefonem un dia, si li vege, de tant de la tarda a la 9 del vespre

Molt cordialment i molt afectuosament
Joan Unyols

Barcelona, 17.9.79

Amic Pairoli:

Tal com li vaig prometre en la
conversa telefònica que vam tenir fa al-
guns dies li envio amb aquestes lletres
una fotocòpia dels 6 poemes de Nietzsche
que he traduït als "Quaderns Crema" i
que es publicaran en el n. 2.

Si li vaga escrigui'm.

Cordialment
Joan Vinyoli

NOVEMBRE

Dilluns

Dimarts

Dimecres

Dijous

Divendres

Dissabte

Diumenge

Tots Sants

Dia dels Difunts

Silvia
Ermengol

Carles
Carla

Zacaries

Sever
Leonard

Carles
Ernest

Severia

Teodor

Noè
Lleó

Marti

Christòfol
Renaud

Dida
Leandre

Sido
Filomena

Alber
Leopold

Marga
Edmond

Elisabet

Aureli

Felicia

Ocavi

Demetri

Cecili
Roger

Climent

Florent

Caterina

Amador

Defina

Ruf

Serafí

Andreu

● Nova ● Creixent ○ Plena ● Minvant

Tot Llaurant, adorem

Enric Sòria

La primera notícia que vaig tenir de l'existència i de la literatura de Miquel Pairolí va ser un llibre, o més exactament un mecanoscrit, que havia presentat a un premi valencià en què va quedar finalista. El text duia el títol d'*El camp de l'Ombra* i era, fins on jo sé, la primera temptativa narrativa, o almenys la primera amb cara i ulls, del seu autor (l'editorial La Campana el va publicar al cap de poc). Una amiga meua que era jurat d'aquell certamen n'estava molt favorablement impressionada i me'l deixà llegir. També a mi em va agradar. Més enllà de les vicissituds de la trama, de les vacil·lacions constructives i de certes concessions genèriques, més que comprensibles en una novel·la primerenca, el que captivava d'aquell text amerat d'enyor per un univers pairal debolit i quasi oblidat era la qualitat límpida i gustosa d'una prosa vívida i poderosament evocadora, i també la intel·ligència perceptiva d'un escriptor que sabia convocar sense cap èmfasi els tons més encobertament ombrívols de la melancolia.

Vaig conèixer l'autor pocs anys més tard, quan em vaig traslladar a Catalunya. A l'endemig, havia llegit un breu dietari, *Paisatge amb flames*, que Pairolí havia publicat el 1990. He de dir que prefereixo que els bons dietaris siguin extensos, per poder-me immersir més a pler en la seua atmosfera com dins d'una casa amiga, i aquest, la brevetat, és l'únic retret que puc fer a *Paisatge amb flames*, perquè és un dietari esplèndid, refinadíssim, que sap convocar un món ben habitable on s'agermanen les reflexions perspícaces sobre l'art i la vida amb uns apunts lírics en què les formes canviant de la naturalesa al llarg de l'any es plasmen amb una vivacitat difícil d'igualar. Si com a comentarista de llibres, quadres o peces musicals l'autor era sempre agut i original, com a paisatgista de l'instant es revelava un autèntic mestre, capaç d'esbossar en molts pocs traços panorames bellíssims i rics de claroscurs, on la constatació de la fugacitat inherent a les coses —el maridatge entre vida i mort que la natura ens ofe-

reix sempre, per poc atentament que l'observem—aportava el baix continu elegíac, penombrós i lleument acorador, que relligava els textos.

De nou, tot això estava escrit en una prosa admirable, segura, senzilla i cristal·lina, cenyida i densa, d'un ritme compassat i fluent, que de vegades podia concentrar-se en encunyacions lapidàries d'una fulgurant precisió. Així, tot parlant d'una vella del seu poble que acabava de morir, Pairolí, després de traçar-ne el retrat en dues línies, resumia la seua aspra circumstància: "Una dona de pagès, de casa de poc rem, de sopes magres". En llegir-ho, un pensa que també la retratada hauria reconegut, i potser aprovat, la concisa contundència de l'idioma. Aquesta incisiva rotunditat també llueix quan s'adreça a desentranyar qüestions prou embullades, com en aquest càustic apunt sobre l'evolució de l'art del segle XX: "La pintura, després d'un esforç de segles per arribar al matís, ha tornat a l'art rupestre". Són aquesta mena d'esclats els que omplien de felicitat l'instant de la lectura. Quan ens presentaren, li vaig dir que aquest breu i prodigiós *Paisatge amb flames* m'havia enlluernat. Ell va canviar de tema de seguida.

No tinc cap dubte que Miquel Pairolí era un narrador molt considerable —*El manuscrit de Virgili*, per exemple, és un intent molt ambiciós i essencialment reeixit de construir una gran novel·la que incloguera a dins una reflexió profunda, escèptica i veladament sinistra, sobre l'art mateix de novel·lar— i un excel·lent periodista, a més d'un crític literari singularment perceptiu. Per a mi, sobretot, és un dels millors dietaristes de la nostra literatura. Tant *Paisatge amb flames* com els posteriors *L'enigma* i *Octubre* són obres mestres. Els seus dos últims dietaris, una mica més extensos (per a la meua alegria) que el primer, participen de les virtuts d'aquest, però amb més amplitud. Per regla general, les seues notes són més dilatades, i el que puguen perdre d'esmolada densitat, ho guanyen en riquesa de paleta i

capacitat de matisació. En les millors, els seus meandres reflexius no solament encerten a plasmar un clima moral i vital personalíssim, sinó que ens permeten assistir al diàleg interior de l'escriptor mentre que escriu. Ací ens passegem pel seu món amb la plena llibertat que ell ens consent.

Per descomptat, Miquel Pairolí no diu en els seus dietaris tot el que va pensar i sentir en el temps que va transcórrer mentre els escrivia, perquè això és impossible, però sí que va pensar i sentir a fons tot el que ens diu. Ací, les idees, les intuïcions i els sentiments no són manllevats ni es reiteren consignes, i els tòpics, quan n'hi ha, s'examinen abans de descartar-los o assumir-los (perquè llavors, examinats a fons, ja han deixat de ser tòpics). Pairolí sempre parla a compte i a risc propi. Fins i tot quan critica una peça, *Antoni i Cleopatra*, d'un autor que admira tant com Shakespeare, el que hi diu és tan penetrant, tan basat en una lectura atenta i, sobretot, és

tan seu, que el lector (que també admira Shakespeare sobre totes les coses) es veu obligat a rellegir l'obra per concloure que, potser, Pairolí té raó. Comparat amb els cims de *Hamlet*, *Otel·lo* i el *Rei Lear*, per dir tres títols, *Antoni i Cleopatra* incorre en flaccideses que un bon lector té dret a detectar. Això sí, cal finesa per veure-ho i coratge per dir-ho. Finalment, un llibre com *Octubre*, que ens mostra el món interior d'un escriptor en plena maduresa, sense cap nota falsa, amb una fastuosa humilitat, és un d'aquells regals que no agraiem mai prou.

Els tres dietaris de Miquel Pairolí, com els seus altres llibres, honoren la literatura catalana. Només cal desitjar que els bons lectors puguin tenir un accés irrestringit a aquest univers peculiar, atent, penetrant, variat i dúctil, extremament intel·ligent, però també subtilment melancòlic, molt íntim, tan propi com la prosa incandescent que l'il·lumina, que constitueix el seu llegat d'escriptor.

El discret encant de Miquel Pairoli

Guillem Terribas

Miquel Pairoli era un personatge discret, encara que la seva presència sempre es feia notar allà on fos. La discreció de Miquel Pairoli era allò que el feia destacar en tertúlies o sobretauls. El discret encant de Miquel Pairoli tant raïa en el que deia com en el que callava, en el que opinava o en el que aportava a la conversa.

Com passa molt sovint, quan una persona desapareix de la teva vida, et vénen records, moments viscuts junts, anècdotes, situacions divertides, moments agradables i d'altres que no ho són tant. Amb en Miquel m'ha passat i m'està passant. I més quan rellegeixo alguns dels seus dietaris, sobretot el darrer *Octubre*. És ara que entenc algunes de les situacions, dels silencis, d'anar junts a algun lloc i no assabentar-me del que pensava.

En Miquel sabia parlar però, sobretot, sabia escoltar. En les nostres converses, no amagava res, però tampoc no deia gaire. La seva discreció el duia a no publicitar-se. Podia publicar-se un nou llibre seu i no només no saber que ja era a les llibreries, sinó ni tan sols tenir coneixement que l'havia estat escrivint. En preguntar-li com era que no m'ho havia comentat, la seva resposta era: "tampoc m'ho vas preguntar..."

A en Miquel li agradaven l'òpera, el teatre i el cinema –com sabia seleccionar les pel·lícules!–, i moltes vegades vam comentar films que havíem vist junts o per separat. Coincidíem força, tot i que ell era molt més exigent que jo. Em va sorprendre quan em va dir que una de les pel·lícules que sempre revisava i recordava era *Doctor Zhivago*, que ell sabia que m'agradava molt. Mai no m'ho havia comentat fins aquell moment, quan jo, moltes vegades, li havia referenciat aquest important i interessant film de David Lean. Fou la darrera vegada que el vaig anar a veure, tres dies abans de la seva mort. El mateix dia que em va dir que ja no tenia esma per a res. Ni per llegir, ni per mirar la tele o alguna pel·lícula. Però el que li sabia més greu era no poder escoltar música. I és que en Miquel Pairoli estimava la música. En veure la meua cara d'estranyat, va recalcar que quan ell escoltava música, "Escoltava" música, i només estava per viure i interpretar la melodia, els sons i les sensacions. I això ja no ho podia fer.

En Miquel era així i molt més. Per això ara penso que, amb una mica més de temps, l'hauria pogut conèixer millor i en comptes d'esperar que fos ell qui m'expliqués coses de la seva vida quotidiana, ara hauria après a preguntar-les-hi. Segur que ell les hauria respost, encara que fos a la seva manera discreta i encantadora, entre altres coses perquè en Miquel no tenia res a amagar.

Miquel Pairolí

Eva Vázquez

He recollit tres o quatre articles que vaig escriure sobre Pairolí arran de la publicació d'*Octubre* i de la seva mort. No és així com voldria recordar-lo, però és tot el que tinc fet. Hauria preferit explicar com em commou la seva capacitat de dir "jo" sense vanitat, sense imposar-lo. I com de fet buscava aquesta manera de dir-se a través de les lectures que feia. Hi ha un llibre poc comentat d'ell, *Exploracions*, que dóna moltes pistes del seu interès per la prosa autobiogràfica, tan curiosa aparentment en algú tan reservat com ell. El text que no he escrit havia d'anar per aquí, però no he fet cas del seu consell (viure, deixar-se de punyetes) i m'he enfiat en mil feines inútils i mutilants en lloc de dedicar-me a aquest escrit a través del qual, vés per on, no hauria dit res de nou ni potser gaire rellevant sobre en Miquel, però segur que a mi m'hauria fet molt de bé. És el que tenen les literatures com la seva, fins i tot pels que ens hi acostem des de fora, que "ens fan bé", no trobes? Perdona haver-te fet estar pendent d'un text que no ha arribat. Amb el teu permís, me l'apunto entre els deures (joiosos, si valgués la paradoxa) pendents.

A la roda del temps

El Punt Avui, 31 d'octubre de 2010

És un migdia de novembre radiant i per la ràdio estan emetent en directe un concert de *La Creació* de Haydn. L'ambient a casa és lluminós, la música encomana un estat d'ensenyament i embriaguesa, i de sobte un jove pit-roig s'atura a l'ampit de la finestra, com si també escoltés. En un altre temps, diu Miquel Pairolí, aquesta escena –l'himne exultant, la llum esplèndida, l'aparició inesperada d'un vigorós pit-roig– hauria donat lloc a alguna elucubració intel·lectual o simbòlica que ajudés a atrapar la imatge dins un sentit, però ara ja no. Res de relacions força-des, cap pirotècnia verbal: mirar i prou, ser plenament dins aquest moment de felicitat.

Aquest és el primer fragment dels setanta que componen *Octubre* (A Contravent), el nou dietari del novel·lista, assagista i articulista d'*El Punt* i *l'Avui* Miquel Pairolí (Quart, 1955) i el més personal dels disset llibres que ha publicat fins ara: madur, concís, profund, d'una pacient i treballosa claredat. El pas següent, comenta l'autor amb menys ironia del que podria semblar, seria ja ni escriure una escena com la de *La Creació* i el pit-roig: viure-la solament, fins a tal punt ha arribat a una escriptura tan fina, tan des-

pullada de tot element superflu, que quasi apunta a la idea de transparència. "Quan escric és per necessitat de donar forma a una experiència, a la contemplació d'algun fenomen natural, però cada vegada em tempta més mirar i prou, sobretot aquests fragments més paisatgístics", explica l'escriptor.

Octubre és el tercer dietari que publica Pairolí, després de *Paisatge amb flames* (Columna, 1990) i *L'enigma* (La Campana, 1999), i com ells, honorant les seves arrels de pagès –un món pel qual llaurar és una forma d'adoració, i treballar la terra, una via de comunicació amb els morts, com reflexiona en dos textos memorables del llibre–, també ha estat ordenat seguint el cicle de les estacions, respectant el batec de la naturalesa, amb la diferència que entre el primer i l'últim han transcorregut vint anys i l'escriptor té al darrere una perspectiva més dilatada que convida a fer memòria ("som matèria inscrita en el temps", escriu en un altre dels fragments), sobretot perquè pel camí ha intervingut la mort, tan present al llarg del dietari, arrencant-li de prop uns quants i bons amics. És per la franquesa amb què Pairolí parla no només dels llibres i la música que l'acompanyen i del seu paisatge quotidià, Girona i les Gavarres sobretot, sinó també dels absents, dels seus orígens familiars, dels amors impossibles, de

les passions fugaces, dels viatges, dels somnis rars, del retir i la soledat, que aquest dietari és també la seva obra més autobiogràfica, com ell mateix admet: "A *L'enigma*, el dietari anterior, hi havia més distància entre l'autor i el text. Aquí, aquest distanciament s'ha escurçat, potser ja no són tan lluny l'un de l'altre."

Hi ha també una presència més sonora de la música, mentre que a *L'enigma* predominava la reflexió sobre les arts plàstiques. Aquest decantament cap a la més etèria de les arts, paral·lel al descarnament de l'escriptura, es fa explícit en l'audició d'unes quantes obres que el captiven, en especial de compositors russos, però també en un dels pocs fragments que encara dedica a la pintura, un quadre de Miró, *Blau*, que l'atrau justament perquè, pintat a prop de la vellesa, l'artista hi fa una exhibició de l'aconisme: una línia prima, unes taques negres i un blau esplendorós, de cel acabat d'esbandir, cobrint-ho tot.

Pairolí, que de manera sostinguda només ha redactat un dietari personal, d'ús exclusivament privat, uns pocs anys, i que confessa haver ja abandonat, ha elaborat *Octubre* a partir de notes redactades poc abans d'arribar a la cinquantena i que ha anat reprenent, reelaborant i ordenant en uns textos breus que tracen un arc temporal d'una tardor a una altra, probablement perquè aquesta és per tradició l'estació lligada a la plenitud de la maduresa. Potser per la dedicació darrera a aquests textos íntims – però no pas impúdics –, ara està pensant en "un treball narratiu de tipus memorialístic en què intervindran més els records que la ficció".

Tot són escaires

El Punt Avui, 07/07/2011

Des que el 29 de maig passat Miquel Pairolí es va acomiadar del seu espai d'opinió diari a "L'Escaire", el món va començar a ser més obtús, una vastitud intricada i ruda, sense confins, sense fars, sense angles. Pairolí abaixava el teló comparant la seva concepció de l'articulisme, indestruable d'una certa idea de claredat i honestat, amb la recepta d'un arròs. Era la seva manera d'alleugerir de transcendència un ofici que cada cop més tendeix a l'inflament i la vociferació, oposant-hi el sentit comú d'un sofregit casolà. Segurament no pensava pas, en el moment de divulgar la seva recepta, el seu "principi deontològic", en cap d'aquests guisats de laboratori que s'estilen avui, sinó més aviat en l'arròs caldós de la seva pròpia mare, el que s'hauria servit a la taula de

qualsevol dels masos veïns de Quart o de Palol d'Onyar, entre pagesos "que tenen l'honor d'haver treballat molt", i al costat dels quals sentia una companyia immediata i amable perquè comprenia que llaurar era també una forma d'adoració, perquè amb ells assolia l'única certesa sostenible: "El seu camí també és el meu. Un compromís d'humilitat." Quan va publicar aquell article de comiat, els lectors que l'havien seguit quasi cada dia a *El Punt* els últims deu anys, i feia poc també a *Avui*, confiaven que es tractés d'un adéu provisional. Fins i tot els més pròxims, hi confiaven. Potser l'únic que entenia que ja no hi havia tornada possible era el mateix Pairolí, sense estridències, sense dramatisme, amb una entesa apresada dels epicuris i els estoics que tant admirava i feta a propòsit per facilitar, fins al final, el curs de la vida.

"Amb la certesa resignada, doncs, que un dia o un altre ens tocarà desésser, sabedors que som matèria inscrita en el temps, celebrem, com el poeta, el moment de ser amb el ser i de ser en el ser, de participar, amb consciència, de la vida", escrivia a tocar de la primavera en el seu últim llibre, el dietari *Octubre* (Acontravent 2010), que rellegit ahir, amb el pes de la notícia de la seva mort, als 55 anys, fa tant de bé i tant de mal. Fa bé perquè aquest és el llibre més important que ha conegut la literatura catalana recent, una celebració de la intel·ligència que sap reconèixer també l'emoció, sempre a ratlla, tibant com una corda de violí just abans de ser polsada, i fa mal perquè és ara, sobretot, que un s'adona de l'ondulant presència de la mort insinuant-se a cada pàgina, la mort dels amics, de la joventut, d'una determinada manera de viure enfonsant les mans a terra per treure'n fruit, la mort fins i tot d'una papallona amb unes ales de dibuix enigmàtic que en tocar-les deixen als dits un rastre de polsim blanc.

Avui les paraules són dures com pedres, no hi ha manera de fer-les dicibles, d'esmusar-ne les arestes com sabia fer Pairolí amb l'escaire a punt, i els que tenen, com hauria de ser a totes les redaccions del país, el seu 'Teló' ben a prop de la taula de treball, se'l miren ara de reüll, amb les galtes enceses de vergonya per haver traït tan estrepitosament el seu consell de sobrietat. Fora de Girona, d'on va preferir no moure's exceptuant els pocs anys que va treballar a la premsa de Barcelona, tot això potser no s'entendrà. Tant se val. La cultura oficial, la cultura institucionalitzada, ha fet en general poc cas de Miquel Pairolí, de les seves novel·les, dels seus assajos sobre Pla i Lampedusa, dels seus dietaris, dels seus articles. No es prodigava a les tertúlies ni a les

capelletes, i això resta puntuació al joc de la fama. En lloc de deixar-se enlluernar pels escenaris, escrivia i llegia a la casa que havia construït el seu pare al mateix terreny que l'avi havia humanitzat fent-hi obrir un pou abans de la guerra. Una producció com la seva, doncs, no se sosté perquè hagi estat l'obra d'una persona discreta, senzilla i bondadosa, sinó perquè darrere hi ha hagut talent, hi ha hagut intel·ligència, hi ha hagut memòria, hi ha hagut una estima profunda per la literatura.

Un clàssic que escrivia sense odi

El Punt Avui, 01/11/11

"Siglos y siglos de historia, y sólo en el presente ocurren las cosas". La cita és de Jorge Luis Borges i la va deixar ahir flotant en l'aire Lluís Muntada per expressar la recança que Miquel Pairolí (Quart, 1955-2011) hauria pogut donar encara més de si mateix si hagués rebut el reconeixement que mereixia en vida, una frase d'altra banda tan gastada, que "ja és un mantra de la nostra cultura". Un escriptor, va dir, viu justament en el present, no pas en el supòsit de la seva posteritat, però en el present l'única realitat tangible era que Miquel Pairolí ja no hi era, i que als nombrosos lectors, amics i coneguts congregats ahir a La Planeta per honorar-lo els costava d'assumir-ho, confonent els temps verbals, adreçant-se-li com si hi fos, demanant obertament, quasi amb impaciència, que hi fos de veritat, com Raimon, que no entenia, no podia entendre-ho de cap manera, que no fos Pairolí mateix, amb qui havia compartit tantes vegades plató al programa televisiu *Literal* a principis dels noranta, qui llegís els fragments dels llibres que havia escollit per evocar-lo. Podia esperar-se, i l'homenatjat probablement ho hauria perdonat, que el d'ahir fos un acte dolorós i emotiu. No ho va ser.

Els escriptors i amics convidats a rememorar-lo van ser rigorosos, continguts i serens fins i tot a l'hora dels grans elogis, com si ben mirat no fessin altra cosa que constatar evidències: que era elegant, que era clàssic, que era disciplinat, lúcida i respectuós; que els seus dietaris, en especial *Octubre*, són obres mestres de la literatura catalana moderna; que la seva prosa afinada, com proposava Merleau-Ponty, tenia la capacitat de fundar una nova universalitat, d'humanitzar i dignificar la llengua, com va subratllar Xavier Pla; que amb l'agudesa dels seus articles s'havia erigit en un dels crítics més punyents de l'actualitat; que sense histrionismes ni escarafalls, discretament, creixia com a escriptor en cada

nou llibre que lliurava; que per millorar no li calia, de fet, cap claca, perquè els reptes ja se'ls plantejava tot sol; que la seva és una obra cuinada amb lenti-tud, d'una encomiable densitat moral. Era escèptic, estoic i líric a la vegada, potser algun cop fatalista davant un món que creia inexorable, però mai lleuger, mai buit ni frívol. Enric Sòria va fer notar que, fins i tot en les seves novel·les, "els personatges són tractats amb un enorme respecte, amb delicadesa i fins i tot amor". "Mai no escriu amb odi", va afirmar; a tot estirar, es permetia algun cop de geni, més a prop de la ironia que del mal humor, en els articles més incisius, com va recordar l'alcalde, Carles Puigdemont, que va posar la nota solemne advertint que "una ciutat que no honora degudament els seus creadors no és digna de dur aquest nom". No n'hi haurà prou de dedicar-li un carrer o el nom d'una distinció qualsevol per saldar l'expedient dels honors, va admetre l'alcalde, probablement perquè l'únic reconeixement digne de celebració seria saber que encara escriu, saber que encara és llegit, van coincidir tots els participants a la taula.

Submergits en la intimitat penombrosa de La Planeta, la sortida al carrer va ser com un bany insolent de realitat vessant-se violentament al damunt, i la realitat era que, de manera del tot incomprendible, Miquel Pairolí no hi era.

Un matí de juliol radiant

Presència, 13-19 juliol 2012

El dia que va morir, jo era a la platja jugant amb el meu fill. Quan em van trucar del diari per donar-me la notícia, estava embadalida amb els xiscles del nen vora l'aigua. Hi havia aquell blau d'immensitat al davant, el reflex solar centellejant-hi al damunt, el gust de la sal incrustada a la pell, la mà petita i tova del meu fill agafada a la meua. Si hagués odiat aquell matí perquè de sobte s'hi havia estès una ombra tenebrosa, m'hauria sabut perdonar la debilitat, aquesta flaqueza per la qual castiguem els paisatges bells perquè contradiuen la nostra tristesa. Però no va anar així. Vaig sentir que aquella placidesa d'estiu acabat d'estrenar, a prop del nen, era un regal i un consol, i així no me n'ha quedat cap ressentiment o nàusea, potser tan sols una vaga sensació d'insomni, d'atuïment, que em feia engrapar la sorra a punys com per una necessitat imperiosa de sentir als dits una escalfor suplementària de terra, aquesta terra que, tal com havia llegit feia poc en un dels seus llibres, s'ha de guanyar cada dia a força de cor i múscul, com els pagesos que llauen el

camp, plegats sobre el món en un gest d'adoració perquè a les profunditats hi ha enterrada la via de comunicació amb els morts. El mòbil va tornar a sonar. Era en Guillem Terribas, consternat, impetuós, com si aquella mort li fos una ofensa més que una aflicció. Li vaig suplicar que no pengés, que la seva ràbia em feia bé. La llum era prodigiosa. El mar estava lleument arissat. Un airet suau feia onejar els serrells dels para-sols. Feia un matí preciós, aquell primer dia sense en Miquel Pairoli.

A la tarda, a la redacció del diari, va ser diferent. La platja em semblava ja molt lluny, com una vivència de molt temps enrere. La majoria treballàvem amb els ulls enrogits i vidriosos. Amb prou feines parlàvem ni gosàvem mirar-nos. Fins i tot els que l'havien conegut poc semblaven commocionats. Ens respectàvem el dol els uns als altres. Se'ns veia quiets, reservats, sols cadascú amb la seva pàgina. És l'única vegada que hem estat a prop de l'estil honorable i discret del mateix Pairoli. Pocs mesos abans, l'havia anat a entrevistar a casa seva per a *Presència* arran de la publicació del que seria el seu últim llibre, *Octubre*, un dietari que compto, i ho afirmo sense exageració ni rubor, entre les millors lectures de la meua vida. Hi anava amb aprensió i quasi amb por, perquè en Pairoli sempre m'havia fet molt de respecte. No sé si va ser per aquell neguit de

defraudar-lo o que ja covava alguna infecció, que al matí vaig llevar-me amb l'estómac regirat. Però em va sortir a rebre a la porta, amb aquella mirada tan franca i neta, i vaig saber que no em caldria cap esforç per adaptar-me a la seva altura, que ell ja havia fet el gest d'acostar-se a la meua.

Va ser una conversa llarga, agradable, sobre el seu llibre, sobre molts altres que tots dos havíem llegit, sobre els amics comuns, sobre tenir fills i sobre no tenir-ne, fins que vaig notar que em pujava fel a la boca i em feia rodar el cap. Em va proposar de sortir a fora, a passejar prop dels aurons, pel camí del roure, fins al riu. Me'n moria de ganes: ser amb ell al mateix paisatge d'*Octubre*, ser amb ell dins el seu llibre. No hi vam ser a temps. Vaig haver de córrer al lavabo, incapaç de reprimir més el vòmit. M'avergonyia la covardia del meu cos. Podia haver estat una situació ridícula i va ser, en canvi, airosa i humaníssima. En cap moment vaig notar-li el més lleu indicatiu d'incomoditat o trasbals. «Deu ser una passa», va dir-me, perquè ell es ressentia d'una molèstia semblant, «aquí al costat».

Fins i tot amb la seva malaltia va ser generós: un mal de panxa... Al cap d'uns mesos, jo era a la platja i enfonsava el puny a la sorra, una forma d'adoració salvatge un matí de juliol radiant.

En Miquel Pairolí a l'escola

Dolça Vert

Tinc la sort de treballar en una escola de Quart que, a més de ser un poble terrisser, és el poble d'en Miquel Pairolí. A Cicle Inicial ens agrada conèixer allò que identifica el poble i és per això que dediquem un trimestre llarg a estudiar la figura i l'obra d'aquest escriptor.

Per donar a conèixer la seva obra, hem seleccionat diferents fragments, bàsicament dels seus dietaris i dels escrits d'*Una mirada en el paisatge* de la revista *Gavarres*. D'aquesta manera posem a l'abast de la mainada uns textos que ens permeten treballar la lectura i l'escriptura, la plàstica, el medi natural i social... Els escrits de Pairolí, amb un vocabulari ric i precís, ens parlen del temps que fa o ens fan veure amb una nova mirada paisatges propers a través de la descripció d'una planta del nostre entorn o dels detalls d'una papallona aturada sobre una fulla. Els nens i les nenes, a partir d'aquests bons models de textos, aprenen paraules noves, en descobreixen el seu significat i les utilitzen en textos de producció pròpia (en podeu veure uns quants exemples a

<http://blocs.xtec.cat/stamargaridaci13/category/miquel-pairolí/>

El domini que té Miquel Pairolí sobre les paraules, ens permet, també, introduir els jocs de llenguatge. Quan fem que els infants s'adonin que les flors de l'acàcia són de "color de tel de llet" (*L'enigma*. Flor d'acàcia, pàgina 77) o que Pairolí es refereix a les flors del cirerer com a "borrallons de neu" (*L'enigma*. Cirerer, pàgina 69), fem que entrin en contacte amb el llenguatge poètic i que estableixin la relació lògica que comporten figures com la metàfora i la comparació. Aconseguir que a partir d'aquí inventin maneres originals de dir els colors i altres qualitats dels objectes no és difícil.

Els textos de Miquel Pairolí són textos per viure, per passejar, per aprendre a estimar el poble on va néixer. Un recorregut per la via verda, ens

permet contemplar Cal Moliner (*Octubre*, pàgina 214) i aprofitar per descriure la casa i dibuixar-la, asseure'ns al mateix banc on s'asseia l'escriptor, sota el roure (*Octubre*, pàgina 279), reconèixer el paisatge que hi descriu i imaginar-lo passejant amb la seva gossa Kuin. Una excursió fins al Castell de Palol esdevé un pretext extraordinari per endinsar-nos en *El Castell de Palol, el pas del temps* (Gavarres 1, Juny 2002) ja que, a partir de fragments d'aquest article, organitzem una gimcana per descobrir alguns dels elements que s'hi descriuen:

... amb una **era** per batre el gra,...

Hi ha **una alzina, un surolí**, amb una brancada esponerosa, que fa una bona ombra, ...

La casa de Miquel Pairolí, al costat de la carretera, és un punt de visita obligada. Llegim la descripció que en fa (*Octubre*, pàgina 45), tot aturant la lectura per anar relacionant el text amb l'edificació. I des d'una situació privilegiada, dins del jardí de la casa i davant la façana principal, els alumnes la dibuixen al seu bloc.

Però més enllà d'aquests coneixements pròpiament escolars, Miquel Pairolí, a través dels seus textos, aconsegueix despertar en nosaltres lectors, petits o grans, la curiositat per allò tenim davant, desvetllar la capacitat d'observar amb deteniment, sense pressa, les petites coses que ens envolten, meravellar-nos amb el que a vegades no veiem de tan proper, i ser capaços d'explicar-ho amb detall, en un text ric i ben construït.

Literatura i territori, lleure i aprenentatge. Ben segur que aquests nens i nenes, no troben gens estrany que a Quart, el seu poble, la sala de lectura on tot llegint aprenen i passen bones estones, porti el nom de Miquel Pairolí.

Dibuix de Toni Ortiz Peláez (8 anys)

Miquel Pairoli, un home i una obra convincent

Pep Vilà

Amb el cartesià Miquel Pairoli (1955-2011), home en molts punts d'absoluta fermesa, contemplatiu, a voltes un xic adust i càustic, m'hi unien relligats, com en una mata de jonc, diversos tipus de lligams:

a) Érem gairebé d'una mateixa generació, educats en temps difícils. Vam cursar estudis de Filologia Hispànica, branca de filologia catalana (1974-1979) al Col·legi Universitari de Girona (tres anys) i després dos més a la Universitat Autònoma de Barcelona, sense haver estudiat mai català al batxillerat, autodidactes. Vam escoltar i compartir les lliçons dels mateixos professors, teníem, llevat dels gustos personals, de les assignatures optatives, gairebé les mateixes lectures obligatòries. Per acabar-ho d'adobar, vam fer la tesina doctoral amb el mateix professor: el doctor Josep Romeu i Figueras, de grata memòria, que vivia a Barcelona. Una vegada al mes anàvem, per separat, a veure'l, al carrer París, per comentar-li els nostres avenços en la recerca. Ell la va fer sobre un tema folklòric, la importància de la nit de Sant Joan en la cultura popular catalana (encara inèdita), un servidor sobre una obra de pastorets, barroca, rossellonesa, del segle XVII. En certs moments vam recordar junts el mestratge de Jordi Castellanos, entre molts altres professors que llavors es desplaçaven en tren des de Barcelona a Girona per a donar classes.

Als anys vuitanta la literatura catalana, resistencialista, amb pocs nuclis de poder, no tenia encara les possibilitats de difusió, ni de riquesa polièdrica, que li atorguem avui. La militància cultural estava molt arrelada. Les editorials eren poques i concentrades gairebé totes a Barcelona. Hi havia una colla de mandarins que filtraven i manaven molt. A Girona la gent del gremi llegia la revista *Presència*, freqüentava els Premis Bertrana, les sales d'art i assaig, s'endinsava en les diverses versions del realisme històric i social que, predominants, marcaven un territori tot just desbrossat. Tothom encara usava

màquina d'escriure, tenia paper carbó i jocs de paper ceba si volia conservar còpia d'algun treball després que l'hagués lliurat. Pairoli fou autor d'un llibre: *L'enrenou dels anys 80* (1987), on comenta alguns aspectes d'aquelles diades amb la pressió accentuada dels mitjans de comunicació de masses i els audiovisuals, de les lluites polítiques i culturals al carrer i a la universitat, la defensa de la llengua catalana, etc.

Des del punt de vista de les afinitats estètiques, sorgien nous escriptors, se'n valoraven d'altres ja de consagrats, que animaven aquell panorama del darrer franquisme i de la primera democràcia: Terenci Moix, Baltasar Porcel, Joan Brossa, Pere Gimferrer, Mercè Rodoreda, Llorenç Vilallonga, Pere Calders, Salvador Espriu, Montserrat Roig, Narcís Comadira, Josep Pla de qui va pouar aquesta sensibilitat descriptiva, amb un accent de familiaritat, Joan Vinyoli, Biel Mesquida, el primer Quim Monzó, i un llarg etc. Ara poca gent valora el paper importantíssim que van fer Llibres del Mall en la recuperació del panorama poètic del país. Encara que no era poeta, la poesia sempre fou del seu interès. Recordo que en Miquel tenia una especial predilecció, una devoció per l'obra sencera de Josep Pla, rica en notícies i detalls, pel novel·lista mallorquí Llorenç Villalonga, per l'Espriu poeta i narrador. En el camp de les lletres universals, sentia atracció per les lletres italianes. Crec que la seva vessant com a dietarista es deu, principalment, a la lectura del famós dietari de Pavese (*Il mestiere de vivere*, *L'ofici de viure*, en traducció catalana de Bonaventura Espinosa), la coneixença dels dietaris del portugués Miquel Torga (1907-1995). També valorava l'obra de Giuseppe Tomasi de Lampedusa, la d'Umberto Eco. Si llegiu, però, la seva obra, que il·lumina fragments de la seva vida, veureu que el catàleg de lectures i de predileccions és molt més vast que aquests noms i escoles que tot just us apunto com a balanç d'urgència. Era molt bon coneixedor i tra-

ductor de literatura francesa. Tenia capacitat per assimilar contínuament nous autors i cultures sorgides del nostre entorn.

b) Per raons de veïnatge teníem un tracte prou sovintejat. Els dos veníem d'una pairal contrada. Una sensibilitat de petit pagès emmotllava el seu esperit amb la mitificació d'uns indrets molt concrets del poble de Quart, tocats amb art de miniaturista. Com a descendent de petits propietaris rurals, els seus avis tenien casa i camps a Palol d'Onyar, que gairebé es tocaven amb els que posseïa la meua besàvia, abans que la família Pairoli, pels volts dels anys 40 decidís anar a viure, a una casa nova, al pla, a peu de carretera, abans d'arribar al poble de Quart. Un seu rebesavi havia estat paborde de l'església de Sant Sadurní de Palol, detall que vaig descobrir unes setmanes abans que morís en llegir un llibre d'obra de la parròquia a l'Arxiu Diocesà de Girona. Ben segur que l'hi hagués plagut conèixer aquesta notícia. En Miquel venia a peu, amb el gos, fins a ca meua, Can Llagosta, amb els seus llibres dedicats. Allí compartíem xafarderies culturals, ens deixàvem llibres, parlàvem del temps, dels vents, de veïns i de masovers amb la vista al fons d'unes tardes incandescentes rere el Montseny. Podria donar fe de notari de l'exactitud de moltes de les descripcions que surten al dietari *Octubre* (2010), de masos, de persones, de camins, d'aquells darrers raigs del dia que dauraven aquelles muntanyes de les Gavarres, de la cultura d'un aspre món, de terres eixutes, de l'ús i la prevenció de la memòria. La majoria de la pagesia del lloc que posseïa un verb en català molt de la terra, es feia un sobresou llarg tallant i lligant feixines de bruc que venien als forns de ceràmica i a les fleques del poble. Amb la modernització, el fuel i el gas-oil van desplaçar aquest combustible, que de retop va perjudicar la neteja del bosc amb la recollida de la ramassa sobrera. Mentre feia el seu llibre sobre el poble de *Quart* (2003) li vaig facilitar la documentació que tenia recollida sobre l'existència d'una confraria medieval dels terrissaires del poble. Crec que moltes pàgines que va escriure sobre el seu jo joiós i vital, la seva coneixença de la natura, sobre les eines del camp, els signes del cel, els vents de marinada que arribaven cansats fins la carretera dels Àngels, provinents de la zona de Sant Feliu de Guíxols, es deuen al contacte que en Miquel mantenia amb la terra i la gent, mentre tancava tractes sobre la poda, el llaurar o la sega, en aquesta illa breu, de portentosa vida, plena d'ocells de ribera que freqüentaven

l'Onyar, que eren les seves Gavarres, amb aquests fons de muntanyes terroses, cada dia més despoïats, amb menys poques veus humanes. En Miquel tenia una certa debilitat per aquells entrellums d'estiu, quan després d'un llarg dia, que la posta del sol venerava, s'asseia rere un porxo leial fet d'arbres. Aquest món avui en vies d'extinció ajudava a comprendre la visió de l'home que molts vam tractar i conèixer.

Els dos teníem l'ànima enlairada per entre els núvols, gaudíem d'aquells ponents dolcíssims, del petrificat oneig de les antigues muntanyes de les Gavarres. Mas Puig de Dalt o can Llagosta, situat damunt un pujol, és el centre d'un paisatge meravellós, entre quatre feixetes, amb dues cases fetes de pedra i argila amassada. Ara recordo com el seu gos corria per entre el bosc de roures, pins i alzines, pinastres, brolles de bruc, estepes i mates d'arboç. Com deia el poeta renaixentista Careta i Vidal: «Com arbre rabassut de vella soca, / assentat al damunt de ferma roca, / desafiant los vents i les centúries, / s'aixeca de mos avis lo casal».

c) Sempre he admirat la figura d'en Miquel lliurat radicalment, en cos i ànima, a la creació d'una obra polièdrica, que una mort cruel i prematura va segar i va interrompre. Llevat d'uns guanys que obtenia de terres familiars llogades, a propietaris i masovers veïns, sempre es va defensar, es va guanyar les garrofes com a articulista de llarga volada, guionista, escriptor de biografies per encàrrec. En ell coincidien la persona real i la persona lliurada com un ermità a la feina intel·lectual, sovint malpagada, a llegir i a escriure amb total llibertat, atent al batec quotidià, sense massa lligams externs que l'atenallessin, llevat de tenir cura de la seva mare. M'agradava com escrivia, la seva finor tècnica, l'agilitat narrativa de molts dels seus articles i proses de creació.

Com a editor, juntament amb Enric Prat, que érem de la revista l'"Estruç", full literari de l'Associació d'exalumnes de català (ADAC), (1981-1985), que s'editava a Girona, allí l'hi vam publicar comentaris sobre la poesia de Josep Carner, reflexions a l'entorn de l'obra de Pier Paolo Pasolini, que admirava com a escriptor i cineasta, fragments d'un primer dietari que en aquell moment ja portava, alguns textos retocats dels quals han estat reaprofitats i millorats en obres posteriors (*Paisatges amb flames*, 1990 i *l'Enigma*, 1999). Més endavant, va col·laborar en una altra empresa editorial que encara tirem endavant, la plaquette SENHAL. Allí li vam publicar da-

rrerament la reflexió teòrica: *Per complaure l'amo* (2001), i la *Carta a la meva filla*, traducció de Georges Hyvernalud (2006). En el número 7 de la revista l'"Estruç" (juliol de 1981), hi va publicar un fragment d'una novel·la curta que tenia en dança: *La revolta d'Isidor*, un text, que va situar als anys quaranta del segle XX, que possiblement més endavant va desdenyar o bé que encara roman inèdit, que tractava «del desarrelament d'un personatge d'origens rurals en instal·lar-se, forçat per les circumstàncies, en un medi urbà», una obreta que em recordava l'empremta d'aquells personatges de la ruralia, descrits per en Prudenci Bertrana i la seva colla que es feien presents en la novel·la modernista, gent que aterrava a la ciutat plens d'enyorança, conflictius, perduts en un ambient físic i social desfavorable. Heus-ne aquí un petit fragment de ressons proustians:

A posta, no obrí el calaix del mig, per evitar aquella sentor forta i dolça de la roba endreçada de naftalina: les vànoves antigues, brodades, els llençols de fil que mai no havia vist desplegats, i el que fóra el vestit de casament de la seva mare. El calaix de baix, recordà, era el que més excitava la seva imaginació infantil, l'obrí i, gairebé inconscient, repetí un gest de la seva infantesa: agafà un vella pipa de bruc que havia estat del seu avi i, amb una precaució fonamentada, en la repugnància —com aquell qui gosa o no gosa— després de llevar-se'n la cigarreta, se l'acostà a la boca i, finalment, va prémer-la amb els llavis. Aspirà i sentí a la boca la fortor del romaní que — li ho havien explicat— tenia costum de fumar el seu avi». Per cert, què se n'ha fet d'aquesta novel·leta? L'alzina persevera.

Cadaqués, 2

OCTUBRE

Pev a eu Pep,
amb qui compartim
paisatges, aires i
olors que s'entenen
en aquest llisne.

Amb una llarga
amistat,
Miquel Perrotó
Wau/mmx

LLIBRES LLEGITS EL 2009

(1)

- * Sàndor Márai, L'última trobada, Empúries
 - * Just Cabot, Vida i cartes de l'exili (1939-1961), A Contra Vent
 - * Pep Vila, De la felicitat gastada, CCS edicions
 - * Roberto Saviano, El contrari de la mort, Empúries
 - * Antoni Pladevall, La prefallona usua, Columna
 - * Jean Giono, L'home que plantava arbres, El Cercle de Viena
 - * Francesc Prat, Finjiments, CCS edicions
 - * Albert Caraco, Post mortem, Niqueme
 - * Sàndor Márai, Els rebels, Empúries
 - * Arthur Schützler, Història somniada, Quaderns Crema
 - * Hans-Gerd Koch, Quando Kafka viu kacic mi, El Acauntillat
 - * Franz Kafka, Narracions, Quaderns Crema
 - * Klaus Mann, El condemnat a viure, El Nadir
 - * Mílvia Alcántara, Olor de Colòmbia, Eds de 1924
 - * Stefan Zweig, Mandel, el de los libros, diu "Sueños olvidados y otros bellos", Alba Editorial.
 - * Ahevon Appelfeld, Katerina, Losada
 - * Enric Belaguer, La casa que vull, Avola Editors
 - * Marguerite Yourcenar, El tret de gràcia, Edicions B
 - * Albert Caraco, Breviari del caos, Sexto Piso
 - * Philip Larkin, Finestrals, La Bruixa Edicions
 - * Daniel O'Hara, La caiguda de l'estiu, Empúries
 - * Julià l'Apostata, Contra els galileus, PUV
 - * Julià l'Apostata, El bany dels Gesus, Adenara
 - * Alberto Vigevani, Verano en el lago, Minisala
-
- * Fages de Climent, Les hurnes de Lleis, Quaderns Crema
 - * Fred Uhlman, Reencuentro, Tusquets
 - * COSES SOBRE MARC AURELI Imperator, en diversos llibres (Nova traducció catalana de Joan Albench, articles de Carles Garcia Gual, etc.)
 - * COSES SOBRE HIPATIA i l'ALEXANDRIA DEL SEGLE V (Carles Garcia Gual, diversos articles)
 - * Rèdles de Giocchenio Lanza Tomasi a la nova traducció d'El Gottopredo, a càrrec de Pau Vidal, i nous apèndexs. Comparació amb la traducció de Miquel Vilallonga i amb l'edició italiana vigent de Feltrinelli, any 2002
 - * Julien Gracq, La literatura como bluf, Noustar
 - * Dos amics de 20 anys. Salvador Espriu, Bartomeu Rosselló-Pòrcel. Barcelona, 1930-1938.
 - * Giuseppe Tomasi di Lampedusa, Shakespeare, Noustar
 - * S. M. Partellet, Reductors, il·lustrats i virtuòs, Eds. 62

Publicat en el
 "Nou Breviari de Catalunya"
 2009

JO

Prescindim de falses modèsties: per a mi, jo sóc el principi i la fi. No és egolatria, sinó ^{ciència} ~~realitat~~; no pas psicologia, sinó bioquímica. Jo sóc aquest cos humà circumscrit en el temps, que fou engendrat i que s'extingirà, que va néixer i créixer i que va envellint entre dolors i plaers. Un ^{episodi} ~~accident~~ biològic afortunat i complex. Jo sóc aquest cos que gaudeix de sentits i que conté pensament, emocions i experiència, llenguatges. El cos que origina la persona. Sota aquesta constitució viu, i tindrà una sola i única existència. Raó de més, doncs, per tenir-ne cura i procurar que prosperi i perduri.

El món, però, és regeix per la dialèctica i el meu jo ha d'estar en contacte amb tants d'altres. És una relació fonamental i delicada. En ella, pren forma i sentit, actua, juga, es va perfilant, a través del dolor i del plaer, també. El pacte moral, la norma ètica governen aquesta fricció constant. Són invencions, certament, però cabdals per a la convivència. Convé atènyer-s'hi, benvolguts Nietzsche, Ibsen, perquè, en últim terme, són estratègies per sobreviure, un acord de no agressió i de suport mutu.

Què sé de mi? Què sé dels altres? Aquesta és la qüestió clau i definitiva: el coneixement. Sé poc de mi i encara menys dels altres. Ombres, observades des de la caverna platònica. M'he de confiar dels sentits, de la raó, de la memòria i de l'instint. No dispo de d'altres instruments. Valent-me'n, doncs, m'he de manejar en aquest món, preservar-m'hi. Evitem falses modèsties, però, atesa l'espessor de la boira, s'aconsella prudència.

Miquel Pairoli

llibreria

hortes, 22 - tel: 21 23 95 - girona

DIVENDRES DIA 28 DE GENER DE 1983, 8 del vespre.

lectura
de les
obres
Guanyadores

II Premi de Narració Curta
JUST M. CASERO

II Premi de Narració Curta
JUST M. CASERO

Ier PREMI:
"HEU VIST TANA?"
de Miquel
Fañanàs.

II Premi de Narració Curta
JUST M. CASERO

II Premi de Narració Curta
JUST M. CASERO

II^{on} PREMI:
"CONXA
PIQUER
A NOVA YORK"
de Josep M^a
Fonalleras.

II Premi de Narració Curta
JUST M. CASERO

ACCÈSSIT:

a càrrec de membres
del
GRUP PROSCENIUM

"EL CARRER
DE LA LLEBRE"
de Miquel Pairoli.

presentarà l'acte: ANTONI PUIGVERT.

Teatre

Vaig descobrir un novell autor dramàtic

Carles Maicas i Vallès

Va ser el dia que ens reunírem el Jurat de Premi de Teatre "Joan Santamaria" l'any 1994. Érem el Josep A. Codina, l'Ester Formosa, el Jordi Mesalles, el Josep Salvatella i jo mateix, en un restaurant situat al Passeig de Sant Joan, el nom del qual, ara mateix no recordo, per llegir el veredict del premi.

Uns dies abans ens havíem trobat els companys que componíem el Jurat, per comentar els textos que havíem llegit. Per unanimitat tots vam coincidir en l'obra que portava per títol *El retrat de Voltaire* i de qui desconeixíem l'autor. Una obra basada en la trobada que el filòsof francès Voltaire va tenir amb Suzanne Corsembleu, de Livry marquesa de Gouvernet, una dona que havia estat molt important per a ell en els anys de joventut de François-Marie Arouet. El text ofereix una hipòtesi sobre el que va succeir en aquella històrica reunió. Aleshores, l'intel·lectual era ja una gran figura pública d'aquell París prerevolucionari del 1778.

En obrir el sobre, doncs, ens trobem amb el nom de l'autor: Miquel Pairoli, i després sabem que és periodista i escriptor, que ha treballat en diversos camps del periodisme, com la televisió o la premsa escrita, col·laborant principalment amb el diari gironí "El Punt". Que ha publicat entre altres llibres el dietari *Paisatge amb flames*, la novel·la *El camp de l'ombra* i els assajos *El Príncep i el felí* -sobre Giuseppe Tomasi de Lampedusa-, *El Guepard* i la geografia íntima de Josep Pla.

A mi em va colpir ràpidament aquell text, amb uns diàlegs enginyosos, d'una gran fluïdesa que no tenien pèrdua i que anaven obrint, a poc a poc, frase per frase, el meu interès. No em va costar gens decidir-me! Volia posar en peu aquest text! I ràpidament després de parlar amb el Miquel, vaig exposar la meva proposta i vaig demanar-li permís, i que generosament em va donar.

Durant el temps que va durar el muntatge i el treball amb els dos actors, vam mantenir sempre contacte. Jo li explicava fil per randa els assaigs i contínuament li feia preguntes i més preguntes sobre el text i els personatges. El 23 de maig de 1997 fou el dia de l'estrena. En Miquel, naturalment, va venir; li feia molta il·lusió, tanta com a nosaltres.

I li va plaure molt. Una cosa és el text escrit i una altra, -deia ell- és escoltar com parlaven aquells personatges que ell havia construït, de viva veu. Una experiència extraordinària! Fou la seva primera experiència teatral que jo sàpiga i, malauradament, l'única!

Mataró, 17 de Març del 1997.

Benvolgut amic Miquel:.

Ja fa uns quants dies, bé, setmanes, que volia escriure't, per informar-te de com van els assaigs de la teva obra "El retrat de Voltaire". Penso que amb molta generositat has depositat la teva confiança amb mí per posar en escena el teu text i m'has permés de tirar endavant aquesta apassionant aventura, i la meva obligació és de mantenir-te . un xic informat de com va rodant, la construcció d'aquest espectacle, del qual naturalment tu ets el pare i que en definitiva tens la darrera paraula.

Una vegada vaig contactar amb tu, i aconseguir el teu vist i plau, vaig començar a rumiar, els dos actors més idònics per interpretar els dos personatges. Dins de l'extensa nòmina de la nostra Entitat Sala Cabañes, hi podien haver-hi molts candidats. Però necessitava dos actors, que a més a més de merèixer la meva confiança, a l'hora es fessin seu el text, i tinguessin una capacitat, diguem-ne, intel·lectual, per assumir, cosa que em sembla totalment imprescindible, tota la càrrega històrica que el text reclama.

Em sembla que no m'he equivocat en l'elecció, al escollir a l'actriu Sra. Encarna Hernandez, i al Sr. Enric Mons, als que els estic molt agraït, d'haver acceptat, la meva proposta, i que d'ençà que els vaig trametre el text, m'han demostrat al llarg de les primeres lectures, un entusiasme, i una curiositat sense límits, en tot el que fa referència a Voltaire i la seva apassionat època en que va viure.

Els he passat els llibres que tu em vares enviar, que són de molta utilitat i paral·lament als assaigs hem estat fent una recerca de bibliografia i també pel·lícules que fan referència al segle XVIII, així com grabats, músiques, vestuari, etc.

Per exemple.

El Segle XIII a França. (T'envio els apunts)

Bibliografia:

CANDID o l'optimisme .Trad.Carles Soldevila

CANDID o l'obtimisme .Trad. FERRÀN Meler

EL SOBRINO DE RAMEAU, Diderot

EL REVERSO DE LA HISTORIA CONTEMPORANEA, Balzac

EL LLIRI DE LA VALL, Honoré de Balzac.

MELMOTH RECONCILIAT, Honioré de Balzac.

Marat-SADE, de Peter Weiss

1789-1793-LA CIUDAD REVOLUCIONARIA ES DE ESTE MUNDO -

Theatre du soleil.

1789-LA REVOLUTION DOIT S'ARRETER. Theatre du Soleil.

CONTRATO SOCIAL, de J.J. Rousseau.

VOLTAIRE- Gran Eciclopèdia Catalana.

VOLTAIRE- Enciclopedia "Monitor"

CINTES DE VIDEO:

Títols- "LA PIMPINELA ESCARLATA"	VHS
"MARIA ANTONIETA"	"
"LA NOCHE DE VARENES"	"
"DANTON"	BETA
"MARAT+SADE"	"
"HISTORIA DE UNA REVOLUCION"	"
"LAS AVENTURAS DEL BARON DE MUNCHAUSEN"	VHS
"HISTORIA DE DOS CIUDADES"	"

I encara no hem acabat en la recerca de més documentació.

Durant les lectures, hem anat analitzant, cada frase i procurem trobar-hi tota la intenció, irònia i sarcasme, que és després al llarg de tota la conversa. Per poder trobar el ritme i la progressió de tema, m'he fet una mena d'escaleta (que en diem la gent de teatre) que és com una pel·lícula, on ens anem fent càrrec del que es parla. Per exemple:

- 1- Avalot al carrer. El poble de Paris.
 - 2- Voltaire, explica en quina situació es troba "físicament" en perill, doncs a vegades "temo que em volcarán la carro ssa. (Frase final de l'obra)
Premonició de la Revolta.
 - 3- Recor^ds de joventut. Retrets.
 - 4- L'aspecte libidinós de Voltaire, a pesar de l'edat.
 - 5- Entrem en matèria. Motiu de la visita.
- etc. etc.

3-

A més, porto endavant, un petit dietari de cada dia d'assaig. Això em permet d'anar repassant, tota la feina feta fins el darrer dia.

27 de Febrer 1997. 10 nit.

Grabo amb radio cassete, les lectures. Faig escoltar als actors les frases que van llegint, i anem corregint, parant i engegant l'aparell, a fi i efecte que s'adonin dels errors, de fonètica i dicció i també d'intenció. Els actors quan s'escolten quasi mai s'agraden. Així penso que es bo, doncs auto-critiquen allò que en principi sense escoltar-se, els semblava que funcionava.

2 de Març, diumenge. 6 tarda.

Hem assajat a casa meua. El motiu és que ens anem repartint l'espai d'assaig entre els actors i jo. L'altra dia ho fem a casa de l'Enric i un normalment ho fem a l'estudi de l'Encarna. Penso que és molt important, que els actors i jo mateix, es trobin còmodes a l'hora d'assajar. El lloc ha de tenir unes mínimes condicions com és que no si passi fred, que l'espai no els sigui inòspit, en una paraula. Cosa que acostuma a passar quan no tenim més remei que fer-ho, al Centre, on el silenci i recolliment normalment és impossible, degut a la gran quantitat de personal que transita pels passadissos i habitacions. A més a més s'agreuja al haver-hi el pati de Basquet dins el mateix local on d'on surten els crits i pitades molt sovint excessivament sorolloses. Sempre dic, que assajar teatre al Centre es propi d'autèntics herois.

Hem assajat a gust. He continuat grabant quina cinta una vegada l'hagi escoltat, la passaré a l'Encarna, que diu que li facilita, primerament la memorització i després la correcció de tons i paraules difícils ja que normalment usem barbarismes i deformació del llenguatge.

Vindre per venir, casaca per cassaca, per xo, per això, butxaca, per butxaca, comprendre per comprendre, etc, etc, .

3 de Març, 10 nit.

Assaig al menjador de casa l'Enric.

He notat que la memorització va endavant, i les correccions es van tenint en compte. continuo amb la grabació. Comentem diverses coses de la història francesa. La pre-revolució sempre la tenim present. L'assaig, ens va apropant als personatges. Encarna, recita el troç de l'obra Edip, i li recomano que prengui un to de tragèdia. L'horror de Iocasta, ha de ser present. A més a més, trenca automàticament, amb el naturalisme de la resta de la comèdia. l'actriu, penso que ho ha trobat. A l'Enric li recomano, que faci servir el cinisme i la ironia, amb un to, més aviat baixet, això li donarà aquesta imatge del Voltaire, que ja ve de tornada.

4.

6 de Març. 10 nit.

Assaig a l'estudi de l'Encarna. Abans de l'assaig, explico als actors, que el president de la nostra Entitat, en Josep M. Cabré, m'ha comunicat que ala reunió que tingueren ahir la Junta de la Secció, han trobat acertada la possibilitat de trobar un lloc alternatiu per a la representació de "El retrat de Voltaire". Que ja ha parlat amb la regidora de Cultura del Patronat Municipal de Cultura en referència a poder utilitzar la sala de conferències, al primer pis de Can Palauet. Aquesta li ha respòs, que malauradament, hi ha un acord de l'Ajuntament, de que ara per ara, totes les activitats que fan referència al teatre, estiguin concretades al Teatre Monumental. Es una llàstima, perquè el lloc té un marc on l'obra hi encaixaria perfectament.

Hem quedat amb en Josep M. que aniré a can Coll i Regàs, l'edifici de Puig i Cadafalch, al carrer d'Argentona, i actualment propietat de la Caixa d'Estalvis Laietana, a veure si disposa d'algún espai que ens anés bé. També hem comentat la possibilitat d'estrenar per les festes de Sant Jordi, encara que jo ho trobo, una mica just de temps, i que seria més convenient estrenar dins el més de Maig.

He buscat la paraula "garnir". Resulta que és una paraula francesa i que d'aquesta manera s'ha de pronunciar. En això no hi ha cap problema, doncs l'Enric, domina aquest idioma.

12 de Març. 10 nit.

Assaig al estudi de l'Encarna. Ja hem grabat tota l'obra i corregit totes aquelles paraules que s'ens resistien. He trobat un disc amb la música de Jena Jean Philippe Rameau, que ens recomana el Miquel. Repassant la meva discografia, i dins de la col·lecció Història de la Música" trobo La escuela clavecinista francesa. D'aquest autor les peces: Cuatro piezas para clavecin" en un enregistrament pel Conservatori de música "G. Verdi" de Milà. i també músiques de François Couperin el Grande.

Les he fet escoltar als actors i desseguida ens hem situat a l'època. Els actors tenen practicament memoritzat el text fins a la pàgina 18. Això ens ha permès, aixecar-nos un xic de la cadira i fer moviments, en principi improvisats d'acord amb l'estat d'ànim dels actors i els he fet algunes consideracions en referència als moviments característics dels personatges de l'època. Els actors també han aportat els seus suggeriments, d'una gran importància. -

-He sentit l'impuls d'aixecar-me, n'he sentit necessitat. em diu l'Enric. Perfecte, li he dit.

-Aquí, penso que haig de centrar la conversa, diu l'Encarna, amb la ma al llom de la cadira. -molt bé, molt bé. responc li contesto jo. -Ara, hauriem d'incorporar alguns objectes... els dic, com per exemple. un ventall per la Suzanne, i un bastó i un mocador per Voltaire.

I al moment els dos actors, han desaparegut de l'estudi i rapidament han comparegut amb els objectes indicats.

Un pal matusser l'Enric i un ventall plegat de coloraines l'Encarna.

-El meu pare, te un bastó amb puny de metall extraordinari, que em podrà servir. Li "mangaré", diu rient,

Avui hem disfrutat de veritat. Hem trobat coses noves i cada assaig és una disfrutada. -El text ens domina i ha d'ésser al revés. jo sempre els comento que aixó, és com l'alumne que acaben de donar-li el carnet de conduir, el cotxe el domina a ell, però que a la llarga, el conductor ha de dominar el cotxe.

He anat a visitarla casa de Coll i Regàs. L'espai disponi-

nible és molt reduït, tot i que l'entorn és preciós. Ho he desestimat. Penso que un altre lloc on l'obra encaixaria és el petit anfiteatre de Mare Nostra, a l'antic local de Repsol. Espai que el meu amic Josep M. Cusachs, em va dir, quan un dia li vaig comentar, que en principi li semblava que no hi tindrien cap inconvenient.

Fins aquí una mostra de com funcionen les coses, Miquel. Més endavant, penso trucar-te per convidar-te a venir a Martoró, a estar amb nosaltres un dia d'assaig i si pots, ja amb temps et faré saber el dia. Pot ésser molt interessant, ja que és un privilegi poder tenir l'autor tant a l'abast.

I a més a més, els actors tenen ganes de conèixer al creador de "El retrat.... i comentar tot alló que tal vegada hem interpretat malament el teu propòsit.

Ara, que me'n recordo, .el que no tenim clar és una frase: que diu Suzanne cap al final de l'obra :

"Aquell Arouet, estimada Suzanne, no aquesta senyoreta que ni tant sols existia.."

De quina senyoreta fa referència ? Es tal vegada la senyoreta Variécourt ? A mi, em sembla que sí, però ens agradaria que ens fessis una aclaració. La Suzanne, amb aquesta frase li retreu l'estat de degradació de Voltaire a les seves velleses. Potser que jo vagi equivocat ?

Ja em diràs, quelcom.

Entretant, rep una forta salutació del l'Enric i l'Encarna i una forta abraçada del teu amic:

Carles Mascaró

NOTA: M'has d'enviar el teu "curriculum vitae, pel programa ~~una~~ una fotografia (encara que sigui carnet) per les notes de premsa.

**SALA
CABAÑES**

EL RETRAT DE VOLTAIRE

de Miquel Pairoli

Premi de teatre "Joan Santamaria" 1994

Divendres 23 de maig de 1997 • 10 nit

Fundació "Mare Nostra"

La Riera, 104. Mataró (edifici Repsol) - Aforament limitat

ESTRENA ABSOLUTA

Entrada lliure

L'AUTOR

MIQUEL PAIROLÍ (Quart, el Gironès, 1955) és periodista i escriptor. Ha treballat a les àrees de cultura i d'opinió de diversos mitjans de comunicació i actualment col·labora al diari *El Punt*. Va ser guionista del programa *Literal*, de TVE. Ha publicat, entre altres llibres, el diari *Paisatge amb flames*, la novel·la *El camp de l'ombra* i els assaigs *El príncep i el felí* (sobre Giuseppe Tomasi di Lapedusa) i *El guepart*, així com també *La geografia íntima de Josep Pla*. Amb l'obra *El retrat de Voltaire* va obtenir el premi de teatre "Joan Santamaria" l'any 1994.

L'OBRA

El febrer de 1778, després de molts anys de viure a Ferney i de no trepitjar París, Voltaire retorna a la capital de França empès pels seus familiars més propers i amb l'excusa de l'estrena d'*Irène*, a la Comédie. Voltaire està malalt però encara conserva una vitalitat extraordinària. Convertit en gran figura pública d'aquell París pre-revolucionari, la gent l'aclama pel carrer i el segueix. Tot i que ja es troba prop de la mort, Voltaire duu a París una intensa vida de relació social, pública i privada. Presideix les sessions de l'Académie i hi és coronat de llorer.

Un dia, Voltaire va a visitar Suzanne Corsembleu de Livry, marquesa de Gouvernet, una persona que havia estat molt important per a ell en els anys de joventut. Feia molt de temps que no es veien i el filòsof hi acudeix per un motiu ben concret. S'han divulgat diverses versions contradictòries sobre el que va passar en aquella trobada. De cert i amb exactitud no se sap. Aquí oferim una altra hipòtesi que es basa, en tot cas, en la veracitat històrica.

REPARTIMENT

SUZANNE CORSEMBLEU DE LIVRY,
MARQUESA DE GOVERNÉT
Encarna Hernández

FRANÇOIS-MARIE AROUET,
"VOLTAIRE"
Enric Mons

UN CRIAT
Josep-Lluís Gallemí

Música
Jean-Philippe Rameau

Vestuari i maquillatge
Equip de Sala Cabañes

Catifes
Casa Masferrer

Canelobres
Monvell - antiguitats

Assistent a la direcció
Carme Prat

Direcció
Carles Maicas

Realització i producció
Sala Cabañes

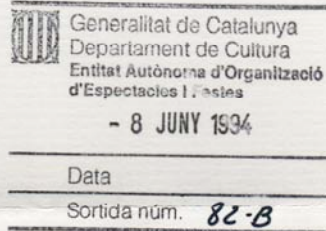

Companyia
Flotats

Barcelona, 8 de juny de 1994

Senyor Miquel Pairoli
Cra. de Sant Feliu s/n
17242 Quart

Benvolgut senyor,

He tingut el goig de rebre el seu text *El retrat de Voltaire* que ha obtingut el Premi Joan Santamaria. Procuraré llegir-lo, bé que haver d'enllestir els temes pendents del Poliorama, ocuparà gairebé tot el meu temps.

Tanmateix és molt probable que, degut a la meva absència, no es pugui donar continuïtat a la seva obra, ja que les futures programacions no dependran més de mi.

Li agraeixo les seves amables paraules de suport i la seva confiança.

Molt cordialment.

Josep Maria Flotats

Rambla dels Estudis, 115
08002 Barcelona
Tels. 317 58 32 - 317 59 54
Fax 412 22 39

PARA Miguel Prioli

Día 16
Agosto
1992

QUISE ESCRIBIRLO ANTES, PERO LOS ENSAYOS DE LAUCA ME TENÍAN
- Y ME TIENEN - TOTALMENTE ABSORBIDO. PERDON.

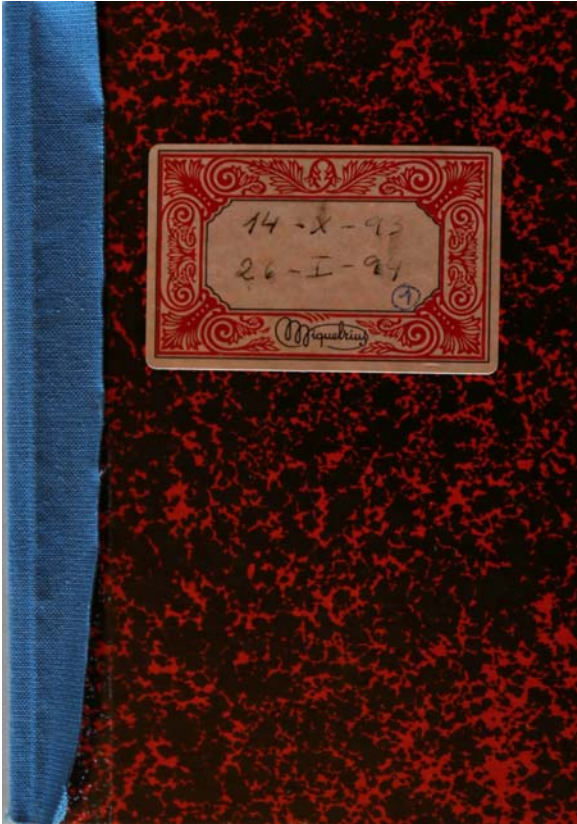
SU OBRAS "EL RETAT DE
VOLTAIRE" ES INGENUOSA, SUTIL Y SABROSISIMA. ENHORABUENA.

GRACIAS TAMBIEN POR LA DEDICACION: MI
"AIRE VOLTERIANO" ME SIGUE DIVIERTIENDO A PESAR DE LOS MIESCOS. O
QUIZAS POR ELLOS.

LE SALUDA

J. M. L.

Diataris inèdits

21.X.93.B.

Vaig al cinema, als Verdi, a Gràcia. Una pel·lícula de Bertrand Tavernier sobre un grup de policies de la Brigada d'Estupefaccions de París. To realista. Pel·lícula correcta. A la tornada m'adono que a Gràcia cada dia hi ha més restaurants. Tots amb el mateix aspecte precari - com si no s'haguessin tret de sobre que fa quatre dies eren un taller mecànic, una rewalleria o una fusteria - i amb la mateixa sospita de menjar-li pec, mal cuinat i car. tot pura pretensió. Res a veure ha de tant vulgar avui dia a B., com obrir un restaurant a Gràcia. — Havent sopat escolto música. Els

20.IV.94

Al matí i primera hora de la tarda continuo la lectura de "El guepard", amb admiració veixent. Tot és ben mesurat en aquest llibre, fins l'extensió dels capítols, que és l'adequada per donar un bon ritme de lectura. Així, llegir "El guepard", mentre a flonxa queia aquella pluja de primavera que combina els veixats i les estones i les estones de pluja fina i calmada, ha estat un gran plaer íntim. "El guepard" m'ha fet un gran bé, com l'aigua a aquesta terra, que es queda tendra, receptiva, fèrtil.

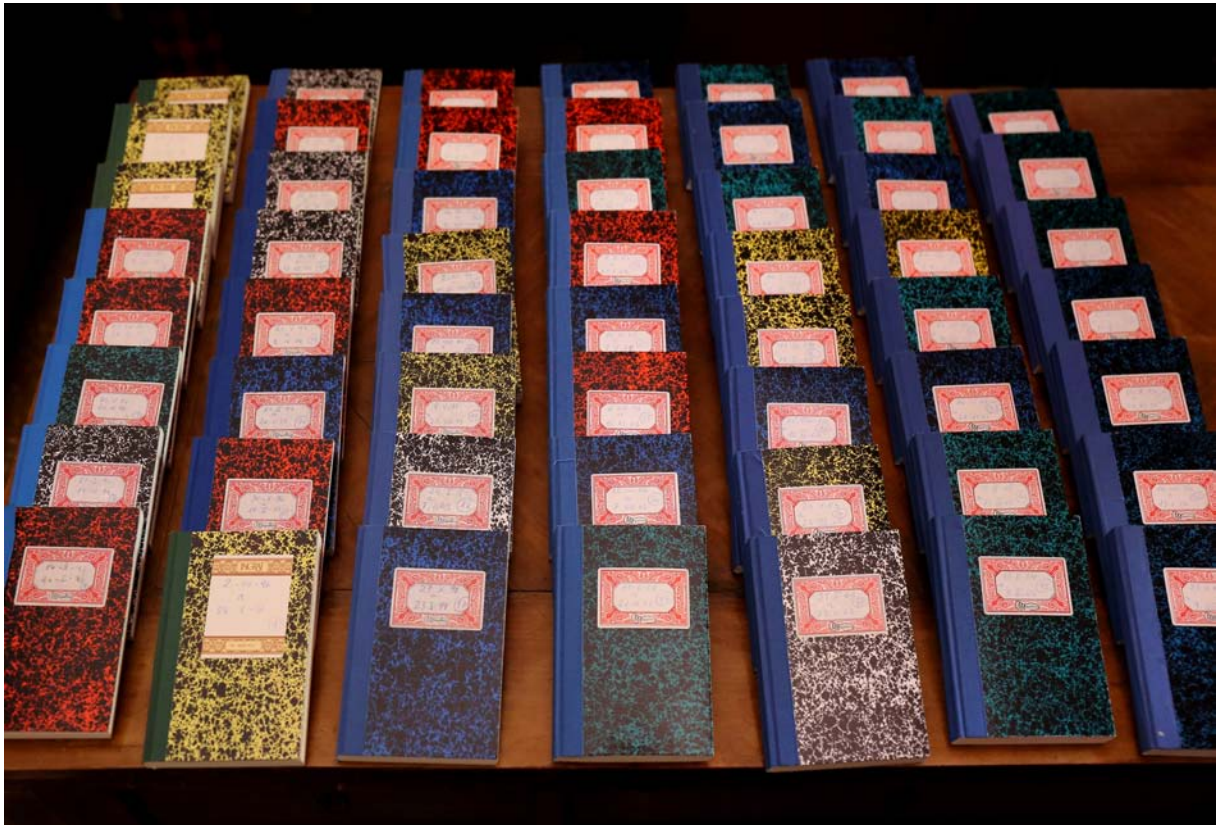
21.IV.94

Al matí, lectura de dampeduna. A la tarda, a Girona. Primer algun gestions. Després, a la Mercè, a la conferència de Fernando Savater sobre Nietzsche. Savater en diu una "charla" i en realitat és això; molt lluny del to acadèmic i solemne de dyuch. Sembla que les condicions de la "charla" són una certa informalitat i una tendència a la divagació. Savater balla per un peu, però com que coneix Nietzsche la seva dansa té una certa amenitat, encara que se'n vagi d'una banda a l'altra i no defugui cap tòpic. Una estona entretinguda, doncs, però potser no saire res més.

26. I. 01

Dia passat enmig del nefredat. Al matí no m'he pas aixecat gaire d'hora, he esmorzat i m'he posat a la feina. He escrit un "escaire" i he repassat el que ja tenia escrit d'anit. Quan els he tingut tots dos a punt els he enviat al diari per E-mail i la cosa, sorprenentment, ha funcionat. Avui, doncs, per primer cop, he enviat articles per E-mail al El Pont. Bé... Després m'he posat a treballar en "el príncep...": fins a l'hora de dinar. A la tarda, tot i que no feia gaire bon temps i estava constipat, he volgut anar a taller i deixar a punt les canyes bones, perquè han anunciat que vdran plujes i bé

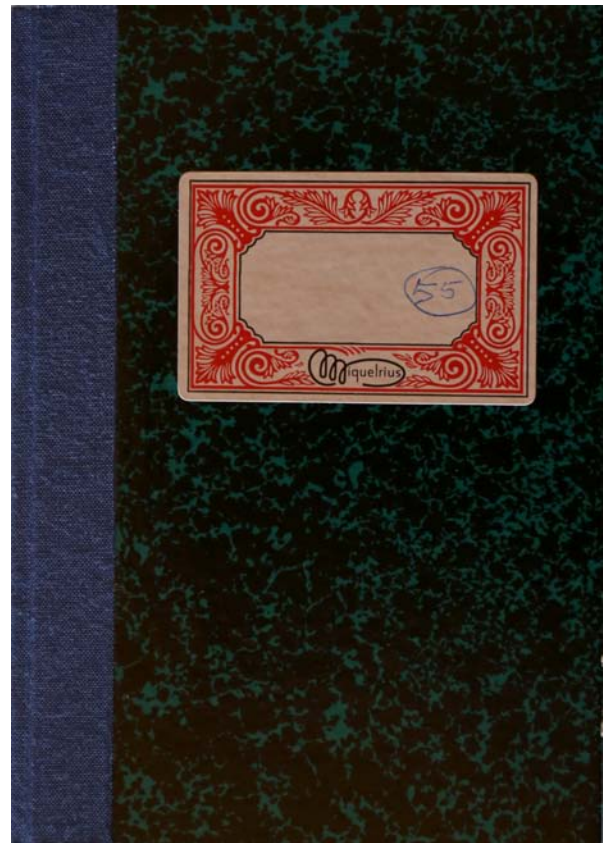
calia treure-les de prop del camí, escapar-les i aixecar-les. És el que he fet, i fins i tot he portat la gossa fins a l'el·lè i a l'an leina. He passat el vespre a casa, llegint l'article sobre "Nacionisme", tan aclaridor, que va publicar Isaiah Berlin. Potser entra massa la seva anè·si en el nacionisme alemany, però el que diu, com a criteri general és molt exacte i d'una aplicació pràcticament perfecta a Catalunya. Al vespre sopem amb m. i vaig a dormir no gaire tard, amb una única de caparassa i molta rajera de nas. (Al matí m'ha truncat en Brunera, exalcalde socialista de l'Escola, per convidar-me a una trobada, dilluns, a G., amb el secretari general del PSC, Montilla. Li he dit que hi aniria...)

ven i omplint-ne els dipòsits de
dalt per tenir aigua a la casa.
A la tarda vauen F. i D. M'ar-
vibo jun a G., conduint D, per
enviar des de casa seva l'anti-
de a El Pont. Sort que el tenia
escrit des d'ahir al matí. Després,
torno cap a casa i m. se'n va
amb els cap a G. però no pas-
sar una mitja hora a casa.
De telèfon tampoc no en tenim
des d'ahir, ni fix ni mòbil.
Cap a 2/4 de 8 del vespre, torna
a venir el llum. Truco a E. per
dir-li-ho. Ara veurà que a
ells se'ls ha espatllat la calefac-
ció. El dijous, amb D., acon-
seguim tornar adreçar el problema
del nou i que torni a funcionar

el motor de l'aigua. Tot plegat,
però, molt precari i provisional.
Vuit dies després de la gran
nevada, el dijous 15, encara
quedava ven pels vacans obacs.

Fi darrera entrada, 9/3/2010.

Assaig inèdit: Jo som i no som en Salvador Orlan

Miquel Pairoli

Induït per l'editor Joan Sales, cap a la meitat de la dècada dels seixanta, Llorenç Villalonga es va posar a escriure les seves memòries. O, si més no, un text que havia de retirar-hi. Desconeixem el moment precís de l'inici, però la redacció del llibre va ser feina, sobretot, de l'any 1966, tal com l'autor esmenta diverses vegades en el text –i sembla que en aquest punt no menteix. El llibre es va publicar de seguida. *Falses memòries de Salvador Orlan* es va acabar d'imprimir el 28 de febrer de 1967, el dia abans que Villalonga complís setanta anys i es va distribuir les setmanes posteriors, per bé que l'autor es queixava dels pocs exemplars que hi havia a Palma el dia de Sant Jordi. Diu que només n'hi havia sis. Però l'exactitud, en aquest punt, ja és més improbable...

El cas és que Villalonga, un cop més, havia fet cas de Sales i havia escrit les seves memòries, tot i prenent les precaucions i adoptant les disfresses a què l'inclinaven la seva personalitat, les seves idees i el món cultural en què li agradava de submergir-se, que és el de les perruques, les màscares i les pólvores setcentistes. No eren, però, precaucions i disfresses de gaire gruix, sinó més aviat elementals, ingènues, artificioses. No tenien la consistència d'una cuirassa, sinó d'una màscara de paper, que distreu però no enganya. Eren com un joc proposat al lector, el joc de la veritat i de la mentida, com en l'escenari d'un teatre de titelles. Al cap i a la fi a la introducció llegim, que "allò que s'acostuma a dir veritat objectiva tampoc no existeix" (pàg. 229) (1), i tot seguit podem sospitar que l'avís de falsedat que encapçala tot el llibre el va inspirar Heine, ja que "als qui escrivim memòries, se'ns acusarà sempre, com diu Heine a les seves, de falsejar la realitat." (pàg. 229).

La primera de totes les disfresses era el subtítol de *Novel·la* amb què es va publicar l'edició de 1967 de les *Falses memòries*... Abans de començar el

text, doncs, ja s'iniciava la cerimònia de la mistificació. A diverses bandes, val a dir. Memòries o novel·la? És evident que, entre els dos termes, si se segueix la lògica canònica dels gèneres, hi ha una oposició, si fa no fa paral·lela a la que existeix entre no ficció i ficció, per utilitzar dos termes que ara són en voga. En els últims decennis, aquestes distincions retòriques han esdevingut molt relatives i gairebé hi deu haver tantes excepcions com confirmacions de la regla, però, d'entrada, la novel·la és ficció i les memòries, no. Què passa, però, si s'aplica l'adjectiu *falses* al substantiu *memòries*? Entrem ja, aleshores, en els dominis de la ficció i de la novel·la? Evidentment s'estableix un curtcircuit perquè unes memòries falses són, per força, quelcom molt proper a una novel·la. Era aquest el joc que feia Villalonga mitjançant la seva voluntat de barrejar realitat, ficció i fantasia des del títol mateix del llibre? Si novel·la i memòries són dominis diferents, entre novel·la i falses memòries ja hi ha més avinença... Amb tot, no es pot descartar un fet molt més trivial, com ara que el subtítol de "*Novel·la*" fos fruit d'un acord estratègic entre autor i editor, des del moment que el contracte que vinculava Villalonga amb Sales era per a la publicació de novel·les i no pas d'altra mena de llibres i, al 1966-67, Villalonga ja era molt sol·licitat per diverses editorials, notòriament per Edicions 62, que havia tornat a publicar –sota versions diferents– algunes novel·les seves, entre les quals *Bearn* i *Mort de dama* valent-se de l'estratègia que formaven part d'una col·lecció d'Obres Completes.

En aquest joc de disfresses, el detall més sorprenent i a la vegada més interessant venia a la segona part del títol del llibre, amb l'aparició d'aquest Salvador Orlan. Qui és Salvador Orlan? Hi ha diverses respostes que sorgeixen gairebé espontànies, elementals i lògiques, per bé que de vegades siguin

fins i tot de signe oposat. Una primera resposta seria: Salvador Orlan és el protagonista de la novel·la. O de les falses memòries. És una resposta sòlida, gairebé irrefutable. Una segona seria: Salvador Orlan és Llorenç Villalonga i aquí, sense allunyar-nos gaire de l'evidència, ja entrem en un territori força més relliscadís i ambigu.

El text s'inicia amb una "Carta de l'autor a l'editor", tota ella alambinada, plena d'insinuacions, de dissimulacions i de ziga-zagues. És un text subtil, murri, falsament convencional i de compromís, carregat amb bala sota una aparença innòcua, a la manera de les "Quatre paraules" amb què Josep Pla obria sovint els seus llibres. Villalonga adopta la disfressa, engega el joc de mans entre veritat i mentida –que l'apassionava– i ho fa des del primer paràgraf, referint-se precisament a la qüestió del nom. Tot adreçant-se a Sales, Villalonga escriu: "El supòs retornat de les seves muntanyes de Siurana i li adjunt a la fi el manuscrit de les meves *Falses memòries* (o, més ben dit, de Salvador Orlan). Fou vostè qui em suggerí la idea d'escriure aquestes confessions que, al revés de les de Rousseau, aspiren a ser tingudes per falses." (pàg. 223). Així, doncs, meves o de Salvador Orlan? Aspiren a ser tingudes per falses, però fins a quin punt ho són? És el joc de l'ambigüitat, dels matisos, que es desenvolupa en un territori fronterer i incert entre veritat i mentida, un *no man's land* frondós i ple de possibilitats, que, per a Villalonga, és extensíssim i és allà on gaudia i on desitjava habitar.

Tot seguit de la carta a l'editor ve la introducció del llibre, a la primera línia de la qual s'avisava que al germà de Villalonga, Miquel, se l'anomenarà en aquesta obra Biel, i, després d'unes consideracions iròniques i desmitificadores sobre els avantpassants nobles i heràldics, l'autor torna a la qüestió del nom: "M'anticipo a consignar que les meves memòries, que atribueixo a Salvador Orlan, seran, com totes, capritxoses." (pàg. 229). Som, doncs, davant d'una altra giragonsa, d'una altra volta del filaberquí. Es tracta de les memòries de l'autor atribuïdes a un tercer, a un personatge de novel·la, que s'anomena Salvador Orlan. Es tracta, doncs, d'una atribució, d'una mena de cessió de la personalitat i la història pròpies.

Com si Villalonga volgués rematar un assumpte que intueix important –tot i la seva insistència, almenys aparent, a voler eliminar de la vida en general el concepte d'importància– el paràgraf final de la introducció està dedicat a insistir un cop més en la qüestió del nom. Aquí Villalonga,

tot i mantenir-se en el fum de la incertesa que tant el complau, és més concloent: "A fi de no embullar-m'hi, i perquè el lector no s'embulli dins aquesta nebulosa que és sempre la persona humana, he cregut convenient canviar-me el nom. Jo som i no som En Salvador Orlan. Desig que això quedi ben entès. Sàpiga el lector, per començar, que En Salvador Orlan, protagonista d'aquestes *Memòries* falsejades i compostes, sols és en Llorenç Villalonga en el sentit en què Flaubert era Madame Bovary." (pàg. 230).

Aquest és un paràgraf essencial, que conté, probablement, la clau de tota l'obra, que insinua el punt de vista sota el qual hem de llegir-la. Consta, fonamentalment, de tres parts. A la primera s'estableix una distància. Villalonga creu convenient canviar-se el nom per no confondre protagonista i autor. Tornem, doncs, a la lògica de la novel·la, en què, generalment, existeix una distinció clara entre l'un i l'altre. Quan el jo pren un altre nom, permet obrir una perspectiva, es pot mirar el jo com si fos un altre i la pròpia vida com la novel·la viscuda per aquell personatge de nom aliè. El joc és, doncs, subtil i interessant. I ambigu, principalment ambigu, tal com indica la frase que és el centre del paràgraf: "Jo som i no som En Salvador Orlan." L'autor afirmava que pretenia evitar els embulls. Aquesta frase paradoxal, tan simple com contradictòria, basada en la incertesa, no sembla pas que hi contribueixi gaire. Ara, faríem bé de prendre'ns-la al peu de la lletra, perquè probablement sigui una de les frases més sinceres i reveladores de tot el text. L'autor és i no és Salvador Orlan. Aquesta mescla de ser i no ser, aquesta coincidència del cos i l'ombra, aquesta superposició de memòria i fantasia és la clau del llibre i del joc literari que Villalonga hi proposa. No és una simple excusa per oblidar fàcilment allò que no agrada de la pròpia biografia, no és un recurs elemental i lleuger per dissimular fets incòmodes traspasant-ho tot a un personatge de ficció, sinó que és una decisió cabdal de l'autor pel que fa al punt de vista que vol adoptar en el llibre que tot just enceta. Ser i no ser, perquè tot depèn del punt d'observació, perquè Llorenç Villalonga, el 1966, no està en condicions d'escriure unes memòries en què el jo sigui ferm, segur, històric, constituït només amb el marge habitual i tolerable de dubtes. Ni la biografia ni la ideologia no li ho permeten. La biografia, perquè ha estat massa atzarosa, contradictòria, governada per les circumstàncies fins a l'extrem d'esdevenir una biografia que, al cap dels anys, és una mena de mapa d'ironies. La ideologia, perquè, qui sap fins a quin punt per influència d'aquella trajectòria biogràfica, a Villa-

longa, tot el món li sembla un joc d'aparences, flotant, fluctuant, que inclou els altres, però sobretot el mateix jo; el present, però encara més intensament el passat. La matèria de la memòria, és a dir el passat, està encara més sotmesa que el present a la confusió entre realitat i somni, perquè hi projectem la substància dels records i la boira dels oblitats, un joc laberíntic, però interessat, en què la ment sana juga a favor del subjecte i la ment malalta, en contra, tal com el psiquiatra Villalonga sap prou bé. És per tot això que necessita Salvador Orlan, per situar-se en una posició més còmoda. "Jo som i no som En Salvador Orlan." Si allò que afirma va passar més o menys com s'explica, no hi ha conflicte, però si la distància entre relat i realitat augmenta fins a la tergiversació i la mentida, aleshores l'autor sempre pot emparar-se darrera d'aquesta mena d'alter ego, Salvador Orlan. "Desig que això quedi ben entès.", recalca Villalonga. Però el lector farà bé de no oblidar que la proposta no és innocent, sinó governada per la intenció i la voluntat de l'autor. En definitiva, que és i no és Salvador Orlan perquè aquesta fluctuació li convé.

El fragment acaba amb la invocació a una cèlebre sentència atribuïda a Flaubert. Villalonga remata el paràgraf amb una citació esdevinguda llegendària, que ha suscitat tantes interpretacions. Estableix una mena d'equació, però a la inversa. Salvador Orlan sols és Llorenç Villalonga en el sentit en què Flaubert era Madame Bovary. No hauria de ser formulat a l'inrevés, això? No hauria de dir que Llorenç Villalonga és Salvador Orlan solament en el sentit en què Flaubert era Madame Bovary? No hi ha aquí una confusió entre autor i personatge, entre Flaubert i Orlan, Villalonga i Bovary? Qui crea qui, Llorenç Villalonga Salvador Orlan o viceversa, en un alambinat desdoblament? És deliberada o accidental la confusió? És voluntària o producte d'una distracció? No podem saber-ho, però, en tot cas, és bo tornar enrera i retenir aquella frase central del paràgraf que, tot i la seva naturalesa enigmàtica, és la més conclouent: "Jo som i no som En Salvador Orlan."

Veritat i mentida

Mes endavant, al llarg del text, Villalonga insistirà en la qüestió de la veritat i de la mentida que se superposen, de la nebulosa que constitueix la persona humana. A la pàgina 255 hi llegim: "Escriu mentides una darrera l'altra –si em volem tractar millor, digau-ne fantasies– perquè som un convençut que la realitat objectiva no existeix. Ho he dit ja: entre els in-

numerables (per a nosaltres, infinits) factors que componen el fet més senzill, cadascú tria els que li agraden i en compon el que en deim realitat o veritat. Això és aplicable no sols a la creació poètica sinó també a allò que en deim ciència experimental i ho he exposat a *Andrea Víctrix*." (Un llibre, val a dir, que, en aquell moment, encara era inèdit. No es publicarà fins al 1973, quan guanyi el Premi Josep Pla.)

Aquest és un altre paràgraf essencial per entendre els dominis en què es mouen les *Falses memòries*... A criteri de Villalonga, la mentida, o el seu succedani més poètic, la fantasia, són i no són perquè no existeix un punt de referència segur i immutable. Allò que considerem la realitat objectiva no existeix sinó com a creació particular, és a dir, subjectiva. I no solament en l'àmbit de la poesia, també en el de la ciència, cosa que constitueix un relativisme molt accentuat i de conseqüències morals molt allunyades d'allò que constituïa la figura pública del Villalonga conservador i catòlic.

Més endavant, a la pàgina 308, l'autor matisa aquest punt de vista tot i, en definitiva, insistir-hi. Escriu: "Si en aquest llibre d'ara he cuidat més la cronologia i àdhuc l'exactitud de certes anècdotes, haurà estat, potser, més que res per la rutina que unes *Memòries* han de ser fetes tenint memòria i per comoditat, ja que, particularment, en allò que en diuen veritat objectiva no hi crec des de l'adveniment de Descartes. *Oh Brahma!*, *toute chose est le rêve d'un rêve*... –digué Leconte de Lisle. La realitat no és més que un somni: la matèria de Condillac, que es tocava amb les mans, se'ns ha volatilitzat i convertit en vibració."

De quina naturalesa és, de quina mena la perspectiva de la memòria que adopta Llorenç Villalonga a l'hora de plantejar-se el llibre? Diríem que és com una porta que s'obre a mitges i amb força cura. Si es coneix la biografia de l'autor, fàcilment s'observa que és una memòria parcial, esbiaixada, amb clapes d'intensa dissimulació i d'altres d'opacitat total. (2) Però, és clar, en definitiva, és Salvador Orlan el subjecte dels records... En un llibre de presumptes memòries, el to de la memòria, la nota amb què sigui composta la simfonia no és pas una qüestió secundària ni tangencial, sinó bàsica. No podríem pas dir que les *Falses memòries de Salvador Orlan* siguin una rememoració nostàlgica, ni reivindicativa, ni heroica, ni una justificació dels actes comesos per l'autor o de les decisions preses, que aquests són alguns dels registres més habituals en el gènere en la seva versió canònica. Hi ha memòries que semblen destinades a recrear el suposat paradís

de la infantesa; d'altres són la narració d'epopeies bèl·liques, ja sigui des de la perspectiva del perdedor o del guanyador; d'altres encara, semblen que siguin una ocasió per saldar comptes pendents, amb més o menys mala bava; d'altres practiquen, sobretot un exercici d'introspecció, mentre que, per contra, algunes són com una bella passejada per una època de la mà de l'autor. A *Falses memòries...* el to de l'evocació que adopta Villalonga és lleuger, fluid, procura evitar la gravetat i tot pren un to de tragicomèdia. Un parell de vegades al llarg del text (pàgs. 278-279 i 425) l'autor esmenta un detall d'un personatge de Molière que el fascinava. Parla d'"el somriure de Célimène", en referència a la protagonista d'*El Misanthrop*, un títol, val a dir, que ell també va adoptar per a una de les seves novel·les cabdals, publicada el 1972. Doncs bé, és el to molieresca de tragicomèdia el que governa en les *Falses memòries...* Quan l'evocació hauria de ser massa dolorosa, l'autor simplement en prescindeix, com passa amb la mort de la mare, en relació a la qual escriu, a l'inici del capítol VI de la segona part: "En retornar a Mallorca, morí ma mare quasi sobtadament i sense agonia. Com que és la tristesa més gran de la meua vida, trob preferible no parlar-ne." (pàg. 327). Això, en un llibre de memòries constitueix tota una declaració de principis i defineix quin és el to que s'hi vol donar. El mateix podríem dir, encara que en un altre sentit, en relació al relat que ofereix Villalonga dels anys de la Guerra Civil. De tot el gavadal de literatura memorialística que ha generat la guerra de 1936-1939, *Falses memòries...* deu ser una de les obres en què aquesta tragèdia és tractada d'una manera més olímpica, com si hagués estat gairebé només una anècdota que potser va tenir el mal gust de durar massa. Una mena de broma pesada. Hi insistirem més endavant. En general, *Falses memòries...* és un llibre que està impregnat tot ell d'un to d'estoïcisme elegant, immutable. Sembla que res no hi passa que no es pugui resoldre amb una frase ocurrent, amb el somriure cortesà i *salonnière* de Célimène. O, en últim extrem, recurrent a l'oblit, com en l'episodi de la mort de la mare. Villalonga va viure un segle convuls, agitat, pugnaç, de grans canvis, d'enfrontaments ideològics extrems, de guerres, i després de tot això, el 1966, escriu les seves memòries amb el mateix gest de qui s'espolsa una mica el borro que té a l'espatlla de l'americana, com insinuant que la vida té un rerefons de broma, de disbarat, que val més no prendre's gaire seriosament ni en les situacions més tràgiques.

La líbido i l'angoixa

Falses memòries de Salvador Orlan està dividit cronològicament, en tres parts: 1897-1917, 1917-1936 i 1936-1966. La primera correspon a la infantesa, adolescència i primers anys de joventut de l'autor. Tot va precedit d'una introducció dedicada als ancestrals orígens familiars en què la ironia dissimula i aigualia l'orgull aristocràtic. El paràgraf inicial d'aquesta primera part és intens, significatiu i impregnat de freudisme. Sembla un d'aquells paràgrafs que l'autor ha meditat i mesurat acuradament. "Vaig néixer el 1897. No és senzill concretar els primers sentiments d'una existència humana. Supòs que en mi, Salvador Orlan, foren, com en tothom, la líbido i l'angoixa. L'odi i la nàusea degueren arribar un poc més tard." (pàg. 233). La líbido està relacionada amb la figura materna; l'angoixa, amb la paterna. Així s'estableixen ja unes grans línies directrius que governaran tot aquest període d'infantesa i d'adolescència, perquè la proximitat positiva de la figura materna, tractada sempre des d'un punt de vista sensual i d'una afectivitat intensa, contrasta amb la projecció més llunyana de la figura paterna, que no és ben bé negativa, però que és contemplada des del rigor, des de la distància i, en efecte, des de l'angoixa. Amb la mare, l'abraçada és constant i el narrador se'n declara enamorat; amb el pare existeix una relació marcada per la potestat patriarcal, més tibant i més freda, que no exclou un cert menyspreu: "Mon pare, teòric del principi d'autoritat, era un abúlic i després de proclamar-se dictador, no dictava res, conformant-se amb l'acatament." (pàg. 275).

Tota aquesta primera part conté la descripció d'una infantesa benestant durant els primers anys del segle XX, en una família en què el pare és militar de professió i en què la mare, "natural de Port-Mahon, ciutat d'una illa que havia experimentat dues dominacions estrangeres, i filla d'una senyora quasi anglesa, representava les *lumières*." (pàg. 268). No cal dir que Villalonga refusarà entrar en la carrera militar a què l'empenyia son pare –i que van seguir els seus dos germans– així com en la carrera eclesiàstica, per la qual no sentia gens de vocació, i que, havent triat la professió de metge, per guanyar-se la vida, abraçarà per sempre, com a actitud vital, les *lumières* maternes i el que signifiquen en la història de la cultura. La tradició francesa, París, els segles XVII i XVIII van constituir el món, l'època, l'ambient escollit per Villalonga, per habitar-hi en l'ideal i en el somni.

Aquestes pàgines de la primera part ofereixen un panorama de jocs infantils, no sempre inno-

cents, de malalties benignes, una infantesa amb una certa itinerància, que, a banda de Mallorca, transcorre a la Corunya i a Barcelona, amb minyones i professora particular de francès. És una formació que desembocarà en el precari ensenyament acadèmic de l'època, que tanta literatura d'anècdotes ha suscitat i a la qual Llorenç Villalonga fa també la seva aportació.

En aquestes memòries que, a més de tràgicòmiques, són salpebrades sovint amb elements i símbols de la psicoanàlisi, s'evoca l'obsessió que Salvador Orlan tenia a la primera infantesa envers la pell de les dones. És una prolongació tàctil del contacte matern, de "la mà setinada de ma mare" (pàg. 238) i també d'una amiga d'ella, Marieta Fons, que encara l'acariciava amb més dolcesa. Així, de la novel·lista Emilia Pardo Bazán, a qui el narrador va conèixer, de nen, a Galícia, en recorda, més que cap altra cosa, la textura i l'olor de la pell. "Encara que d'enfora m'hagués semblat lletja, en el contacte de la seva pell turgent, que tenia tonalitats fruitoses i rosades de melicotó, vaig retrobar l'encís experimentat amb les besades de Dona Marieta Fons, la casada verge, unida en adulteri amb un galant que no havia mudat encara les primeres dents." (pàg. 245) El galant és, naturalment, el nen Salvador Orlan. Força anys després, en iniciar la seva vida d'estudiant universitari, el narrador arriba a un hotel de Múrcia anomenat Reina Victoria i escriu: "Al hall hi havia quatre bustos de celebritats. Un era el de la Pardo Bazán, grassa, saludable, plena de vida. Vaig recordar el seu contacte de pell turgent de fruita fresca experimentat anys enrera." (pàg. 292).

Així com evoca l'atracció envers la pell de les dones, el narrador no amaga unes inclinacions homofíliques, expressades en textos de sentit diàfan. És el cas, per exemple, d'una escena típica de platja, evocada pels volts dels set anys. Escriu: "Els nedadors experimenten greus perills i els admir en silenci, intentant dissimular, per massa intensos, els meus sentiments. Els nedadors són forts i van nus, o quasi. Les jovenetes que no es mouen de la platja, amb bruses llargues fins en els peus, em semblen insignificants i lletges." (pàg. 241).

La mateixa admiració que experimenta envers els nedadors també la hi susciten els trapezistes. L'atracció envers el cos masculí és un sentiment habitual en l'obra de Villalonga, així com l'elogi de l'esforç per donar-li força i bellesa mitjançant els exercicis gimnàstics. A *El Misanthrop* és un dels temes centrals i és, de tota l'obra villalonguiana, on apareix més desenvolupat, per bé que en podem trobar re-

ferències sovintejades en altres novel·les, inclosa *Bearn* mateix (3). A *Falses memòries...*, la impressió que causen els trapezistes en el nen i el contrast entre la masculinitat vigorosa que admira i la feminitat esllanguida que detesta és netament evocada. "El vespre anterior, al circ, havia vist un acròbata que es gronxava sostengut sols per un peu. Era bell i ardit. Les dones són nines de roba. A més, són monstres: tenen dos pits. Diuen mentides. Són covardes. El trapezista, allà dalt, dins el raig de sol, era valent de debò, no feia postisseries. (...) Era un heroi. Era un home. Si queia, no pegaria ni un crit. Les dones, en canvi, s'espantaven d'un borinot. Jo, quan fos gran..." (pàg. 272). A la pàgina següent, son pare proposa al narrador que deixi el batxillerat i es prepari per ingressar a l'Acadèmia Militar, cosa a la qual Salvador Orlan no està disposat. Tot recordant aquesta conversa, explica: "Malgrat el respecte que sentia pel meu pare, li vaig exposar alguna de les meves idees, callant la meva passió pels trapezistes, tan íntima que havia de ser secreta." (pàg. 273).

La cinquantena de pàgines que formen aquesta primera part de les *Falses memòries...* tenen un to de novel·la d'iniciació, que es perllonga en els quatre primers capítols de la segona part, tot culminant amb el viatge a París, que es relata en el quart. Així, doncs, s'observa que en l'obra hi ha una doble periodització que no coincideix. D'una banda hi ha la divisió temporal en tres parts ben marcades per anys concrets, tal com hem indicat, mentre que, internament, hi ha una altra divisió, més ajustada a la intimitat del narrador. Com correspon als paràmetres del relat d'iniciació, es refereixen alguns ritus de pas, un dels quals és la primera visita al bordell, que en aquest cas es tracta pràcticament d'això, d'una visita gairebé de cortesia, molt avinent amb el to aristocràtic que, sovint, l'autor vol imprimir a les *Falses memòries...* En l'episodi es barregen l'aristocratism, la psicoanàlisi i la crítica de costums, de manera que recull i resumeix molt bé l'aire general que es respira al llibre. Res no hi ha de les experiències atrafegades i frustrants que solen ser habituals en aquesta circumstància i que hem llegit en d'altres memorialistes. A les pàgines centrals del capítol VII de la primera part es relata l'episodi, que té com a protagonista una *madame* que es diu Elena Palacios, molt coneguda i considerada a Palma, que "féu com si conegués Anatole France i el *Télémaque*", segons recorda el narrador, i amb qui Salvador Orlan té una conversa sobre cavalls mentre prenen un vermut. Quan la *madame* li presenta una de les noies de la casa per tal que el visitant compleixi la comesa que

l'ha dut allà, el narrador s'afanya a excusar-se i marxa. És un fet significatiu, però, tal vegada, no pas el més important. En tot l'episodi hi ha un detall cabdal: el narrador se sorprèn molt que Elena Palacios dugui el mateix perfum que sa mare. Remarca el fet, l'esmenta dues vegades i es declara "contorbat" per aquella coincidència. Per al jove que, per primera vegada posa els peus en un prostíbul –al qual hi ha anat sol– aquella identitat de perfums és una revelació revulsiva des d'un punt de vista íntim i una lliçó de relativisme moral. Si una senyora de bona família, si la mare amb la qual l'uneix l'amor i l'admiració i de la qual depèn tant afectivament, usa el mateix perfum que la *madame* d'un prostíbul, per refinada que sigui, deu ser que les categories són més difuses que no pas allò que ha après al llarg de la seva formació burgesa. És un detall estètic, anècdòtic, que produeix, això no obstant, un trasbals interior al narrador i que el condueix a un descobriment sorprenent, a una deducció moral que refuta els principis socials i conservadors en què ha estat educat. A Villalonga l'obsedia la idea del lluç que es mossega la cua. És una figura de la circularitat que esmenta a diverses obres seves, una mena d'emblema que fins i tot va fer estampar a la portada de *L'àngel rebel*. Trobar aquell perfum que havia conegut en la intimitat familiar, que identificava proustianament amb l'abraçada de la mare, en una persona amb un significat tan oposat al matern i en un indret tan diferent del clos familiar el *contorba* perquè li obre encara més dubtes dels que ja té per raó de l'edat, li revela fragilitats i li ensenya que la realitat i les relacions humanes potser són, de fet, força diferents de com les hi han explicat. Tot és més complex, relatiu i irònic. Una lliçó que no oblidarà.

El viatge a París, per suggeriment de la mare –i el detall no és casual–, suposa la culminació del relat d'iniciació. Acabada la carrera i mort el pare –un fet amb el qual desapareix una figura ambigua, conflictiva, problemàtica de tots aquests anys d'iniciació, d'infantesa, adolescència i primera joventut– el narrador viatja a París, per estudiar-hi i per conèixer món. El capítol del viatge a París és dels millors del llibre, pel que fa a l'escriptura. "La meva estada a París em produí un enlluernament sols comparable a les primeres lectures d'Anatole France –el Sòcrates que em descobrí la raó– als porxos de Fontnova. Havent passat ja devers quaranta anys d'ençà d'aquell viatge, pens que ara no tenc dret a embrutar-lo contant fets anecdòtics i fonedissos, sinó deixant volar la imaginació. Escric a les quatre d'un matí de juny, any 1966. La claror és encara indecisa, però

comença a encendre uns geranis vermells que veig a través de la meva finestra. D'aquí a tres hores la calor serà forta, tancaré la finestra i em tornaré a dormir." (pàg. 319). A partir d'aquí comencen tres pàgines d'evocació de llocs, moments, personatges, d'aquell París dels anys vint. Boulevard Capucines, Place Vendôme, Quai Voltaire. Són tres pàgines que culminen amb un paràgraf que constitueix un dels moments d'intimitat d'aquestes *Falses memòries...*, un d'aquells que retraten amb un breu apunt, aquest cop sense màscares, el memorialista, un home a prop de setanta anys que evoca el somni de la joventut: "M'he adormit. El llapis em cau de les mans. Prou. París s'ha desfet en la boira." (pàg. 321).

Això no obstant, tot i alguns moments d'aquesta mena, no és exagerat dir que *Falses memòries...* és més generós a mostrar l'origen, el substrat i l'ambient d'on sorgiren alguns personatges i novel·les de Llorenç Villalonga que no pas la biografia mateixa de l'autor, de la qual n'obtenim més una projecció deformada, com una ombra, que no pas una confessió o una reflexió. Com a biografia, l'autor no s'esforça a dissimular el maquillatge, ans el contrari, l'aplica declaradament i amb un somriure irònic, com qui es pinta un bigoti postís davant del mirall. Fet i fet, i tot seguint el joc, no hem d'oblidar mai que són unes falses memòries i que el memorialista es diu Salvador Orlan. Però pel que fa a les fabulacions literàries de Llorenç Villalonga, les notícies són menys velades i metafòriques i algunes són aclaridores i tot. Per als lectors que apreciïn l'obra de Villalonga, aquest és un dels aspectes sens dubte més interessants de les *Falses memòries...* Veure la cuina de l'obra, tal com se sol dir amb una expressió convencional. Així, a la primera part del llibre, per exemple, tenim valuoses notícies sobre els orígens reals del personatge de dona Obdúlia, que és una de les millors creacions villalonguianes. S'explica amb gràcia i extensament qui la va inspirar –una tia de Villalonga, pintoresca i estrofolària, tota ella un gran personatge–, quines dites pronunciava, quins costums tenia i quins embolics provocava. A l'entorn seu, Villalonga va bastir la primera de les novel·les que va escriure, *Mort de dama*. De fet, algun dels ambients que configuren aquella sàtira són ben presents a tota la primera part de les *Falses memòries...* Llegint-les, el lector hi és traslladat amb freqüència i no és casualitat perquè els vasos comunicants flueixen netament d'un llibre a l'altre i la personalitat de dona Obdúlia és prou poderosa per fer una paper sòlid a tots dos.

El mateix podríem dir, encara que el personatge és més discret que l'expansiva dona Obdúlia, de l'oncle Palou de Comasema com a model de don Toni de Bearn. N'informa l'autor en dos paràgrafs de les *Falses memòries...* i en tots dos s'explica que el va prendre com a font d'inspiració del que esdevindria el més cèlebre dels seus personatges. Escriu Villalonga: "He de consignar que, si bé he posat bastant de mi en la figura de don Toni de Bearn, part dels seus acudits me foren inspirats per l'oncle octogenari, un senyor amable, més aviat escèptic, que quasi tot s'ho prenia a broma. Havia sabut encaixar una catàstrofe econòmica i vist desaparèixer serenament les vint-i-una possessions dels seus avantpassats." (pàg. 364).

Al llarg de les *Falses memòries...* hi ha diverses al·lusions a fets i circumstàncies que donaren lloc a episodis que formen part de *Bearn o la sala de les nines*. Així, per exemple, l'obsessió del rector de Bearn perquè don Toni cremi els llibres prohibits de la seva biblioteca té, probablement, l'origen en un incident que s'explica a les *Falses memòries...* en relació amb el germà escriptor de Llorenç Villalonga, Miquel –anomenat aquí Biel. A la seva mort, el 1946 –"a la casa de Bunyola, que jo de vegades anomeno Bearn, de vegades Fontnova i de vegades fins i tot Robines" (pàg. 405)– el rector del poble va indicar a Llorenç Villalonga "la conveniència d'expurgar la biblioteca del difunt" (pàg. 406), a la qual ell s'oposà. És un episodi calcat del que es repeteix més d'un cop a *Bearn*. En canvi, res no sabem a través de les *Falses memòries...* de la llarga gestació d'aquesta novel·la, de les versions que en va fer Villalonga, de tota la complicada i enravessada història de l'escriptura i publicació, en català i en castellà, d'aquesta obra cabdal. L'autor declara, això sí, que *Bearn* va sorgir en els anys de la guerra. "Un cop avortada l'aventura del capità Bayo, vaig concebre *Bearn*, obra escrita més tard d'una sola tirada però viscuda i congriada lentíssimament dins aquella pau de Robines (...)" "A la novel·la *Bearn* vaig intentar fer-hi el retrat moral de l'illa, ja que a *Mort de dama* n'havia feta la caricatura." (pàg. 364). És interessant l'al·lusió inicial a "l'aventura del capità Bayo" i el fet que a partir d'aquí sorgeixi *Bearn* perquè, a les *Falses memòries...* Villalonga, amb un idealisme conservador, presenta aquell intent d'invasió republicana com un atemptat a les essències de l'illa, al seu caràcter ancestral, una provocació a l'orgull mallorquí i als déus tutel·lars illencs que, per això, va generar una reacció ardida i victoriosa. D'alguna manera, i si es té present el subratllat posterior segons el

qual *Bearn* és l'intent de fer un retrat moral de Mallorca, es dedueix que el revifament de la personalitat tradicional i tradicionalista insular que va excitar la invasió i que Villalonga, enmig dels fets, va contemplar, hauria estat l'estímul i l'ambient que van originar la idea germinal de *Bearn*. Amb tot, de les peripècies que va viure la novel·la al llarg dels anys 50, que és el període vertaderament decisiu per a la configuració d'aquesta obra, aquí no en tenim notícia. A Villalonga –o a Salvador Orlan– no els devia plaure massa recordar-ho.

En canvi, sí que és força més diàfan pel que fa als motius i als orígens d'*El misantrop*, aquesta altra novel·la cabdal del corpus villalonguà, una obra també amb onomàstica i topònims inventats, que corresponen, però, a uns de reals. Així, per exemple, Saragossa, on se situa l'acció, esdevé Lerma Real del Ebro, i un company d'estudis i de residència, que s'anomenava Fernando, és el model del personatge de Cèsar, el protagonista de l'obra. A l'ambient i als fets concrets que van donar origen a *El misantrop*, Villalonga hi dedica bona part del capítol tercer de la segona part de *Falses memòries...* El narrador confessa que "els dos anys a Lerma Real són els que més fondes arrels han deixat a la meua vida." (pàg. 304). En relació a la intrahistòria de la novel·la, Villalonga és bastant explícit. Relata el breu diàleg –una frase de fet– que en va ser l'origen, tot i que després tardaria quaranta anys a escriure-la (pàg. 312). Fa una definició de les intencions, del que pretenia: "En *El misantrop*, he tractat de descriure un petit món, alcaloide de les Espanyes, on s'agitaven tants de destins juvenívols." (pàg. 305). Recorda personatges, escenaris, anècdotes, amb delectança. Es percep, en aquestes pàgines, que els records de l'ambient estudiantil, de les experiències de joventut i de metge novell que relaten formen part d'un territori que el memorialista evoca amb plaer, un estímul que, probablement, el va dur també a atorgar-li aquella altra forma novel·lesca.

Ni parlar-ne ni oblidar-ho

Evocar els anys de fi de carrera satisfà un narrador que, en canvi, prefereix eludir la llarga peripècia a l'entorn de *Bearn* experimentada per l'escriptor madur, de cinquanta anys, o deformat amb la ironia o amb el recurs a la intranscendència allò que no podria esquivar sense justificar-se, com és el record del temps de la guerra. Dedicava a aquell període i a aquells fets els tres primers capítols de la tercera part i l'inici del quart i els culmina amb una frase que podria haver escrit al principi de tot i que resumeix,

condensa i retrata l'actitud que pren l'autor de *Falses memòries...* a l'hora d'evocar la Guerra Civil: "Crec millor no parlar d'aquestes coses, encara que potser fóra pitjor oblidar-les." Una frase subtil i paradoxal, gens trivial. Com s'ho fa Villalonga per "no parlar d'aquestes coses" i alhora "no oblidar-les"? Doncs recorrent a l'anècdota, a la ironia, a la *nonchalance*, a la dissimulació, a l'humor lleuger. Dedica una vintena de planes a parlar dels anys de la guerra, de Bernanos i dels falangistes, de la vida retirada que duïen ell i la seva esposa, Maria Antònia, casats de poc, en aquest lloc que de vegades anomena Bearn, de vegades Fontnova i de vegades fins i tot Robines, fa referència a "l'avió" que bombardejava Mallorca d'una manera bastant inofensiva i a la invasió del capità Bayo, aviat derrotada; a la guerra llunyana, aquesta de veritat, que es desenvolupa a la península. A Mallorca, tot l'episodi bèl·lic sembla menor, gairebé irrellevant pel que fa a les accions militars pròpiament dites, només remarcable per les conseqüències econòmiques que va tenir, per la pobresa i l'escassetat d'aliments que va provocar. En aquesta precarietat, sota la perspectiva del narrador de les *Falses memòries...* sembla que l'illa recobri una mena de primitivisme arcàdic "abundant i pobre", en què els senyors tornen a ser senyors; els pagesos, pagesos; i en què els fruits de la terra, en comptes de posseir un valor comercial, recuperen una mena de valor simbòlic. "Els petits arrendataris que no ens podien pagar, perquè les ametles no tenien preu i el vi tampoc no s'exportava, ens pagaven amb dolces cançons, però també amb blat, llet i cistells de fruita. (...) Record que un matí seia sota els pins de canostra, quan pel portal de la cotxeria comparegué un minyó que no tenia deu anys, amb una somera vella i filosòfica que portava dues cistelles d'albercocs. Procedien de Can Coll, una finca que, per esser de secà, produïa la més olorosa fruita que he conegut. L'atmosfera calorosa quedà impregnada d'aquell perfum, superior als de Chanel." (pàg. 362). És a dir, aquell qui, als primers anys trenta, en contacte amb les elits d'artistes i d'aristòcrates internacionals que passaven per Mallorca, havia après a apreciar la fragància de Chanel, retrobava, en la precarietat dels anys de la guerra, el perfum dels albercocs de l'illa. Aquesta recessió envers els elements arcaics en la natura i en les relacions socials és el tret cabdal del relat dels anys de la guerra que es fa a *Falses memòries...* i és, alhora, el cultiu psicològic del qual sorgeix *Bearn o la sala de les nines*, que, més tard, quan, a la postguerra, l'escrigui de veritat, acabarà –i

no és gens casual, sinó plenament coherent– convertint-se en elegia.

El narrador de *Falses memòries...* no amaga que anava "rejoventit per l'uniforme sense graduació" –de falangista naturalment– que va vestir Villalonga aquells dies, però, tal com ho explica, no sembla pas que aquest abillament sigui gaire res més que una disfressa ocasional. És en tot aquest aspecte de la militància política que, al 1966, quan redacta les *Falses memòries...* en català, llengua en la qual Villalonga ja era en camí de convertir-se en un clàssic, l'oblit pesa més que la memòria. De la guerra en rememora aquell retorn al primitivisme, a les olors i als sabors dels fruits de Mallorca, la restauració d'unes relacions patriarcalcs entre senyors i pagesos. Això és el que no oblidia; en canvi, de la realitat dolorosa de la guerra i de la repressió a les Illes, que fou desaforada, dels afusellaments que sentia mentre feia guàrdia nocturna al psiquiàtric i que li van inspirar alguns versos, no en parla ni tan solament amb precaucions o eufemismes, cosa que hauria estat comprensible el 1966. Això no obstant, sí que és molt propi de l'ambient que es començava a respirar a l'Estat espanyol en aquells anys que constituïen la darrera dècada del franquisme que Villalonga, tot i situar-se inequívocament de part del Movimiento, faci constar aquest pietós eclecticisme de Maria Antònia: "Na Maria Antònia cosia molts d'escapularis i els enviava als fronts de combat, al de Franco per conducte dels meus germans, i al dels rojos per un honorat contrabandista d'Andratx." (pàg. 363). Per raó biològica, el franquisme anava acabant-se i començava a ser oportú fer saber que na Maria Antònia també cosia escapularis per preservar de les bales els combatents republicans.

Colors vius, traç imprecís

Falses memòries... no és pas un llibre escrit amb cura. En realitat, amb cura, Villalonga no hi va escriure mai. Villalonga és un escriptor descurat, desordenat, que té molt per dir, però que no es preocupa gaire de com ho diu, almenys en una perspectiva de conjunt. El problema de la llengua en Villalonga –de la llengua catalana, s'entén, i de l'harmonització en el text literari de la llengua comuna, fabriana, i del dialecte mallorquí– és important. Va donar molta feina a Joan Sales i n'ha donat als editors posteriors dels textos villalonguans, com Josep A. Grimalt, i no sembla pas un problema resolt del tot. Va fer patir a Villalonga i li va provocar disputes amb els editors, sobretot amb Sales. Però, a més, del desori lingüístic, Villalonga no és pas un escriptor polític pel que fa

a la construcció del text. Al costat de frases subtils i impecables –Villalonga és sobretot un gran escriptor de frases, més que de paràgrafs– hi ha repeticions, dissonàncies, tota una varietat de figures negatives de la retòrica. Aquesta descurança encara s'accentua a *Falses memòries...*, que és un llibre escrit a tocar la setantena. A estones sembla que l'autor es despreocupi completament de la forma i que obeeixi només una fluència de la memòria, de la ment, no gaire ordenada, sense brida. Això passa, sobretot, quan la remembrança del passat és interrompuda per reflexions sobre el present, completament extemporànies. Insisteix tant en aquest efecte que, a la fi, es converteix en una de les característiques del llibre.

Al 1966, Llorenç Villalonga estava escandalitzat per moltes coses que anaven esdevenint-se: els canvis en l'església catòlica, l'aparició del consumisme, la multiplicació d'automòbils pels carrers, els nous hàbits alimentaris, la revolta juvenil dels cabells llargs i les modes informals, la literatura realista –que ell anomenava “excrementícia”–, que tant l'indignava i que encara persistia, etc. Enmig de les *Falses memòries...* Villalonga va intercalant iròniques diatribes contra tots aquests fenòmens, contra la revolució dels costums que s'estava produint, i ho fa des dels primers capítols, des d'aquells en què parla de la seva llunyana infantesa, anterior a la Primera Guerra Mundial. Això crea un contrast violent que sorprèn i desorienta el lector fins que accepta que el to del text és exactament –o inevitablement– aquest, la barrija-barreja que Villalonga ha volgut donar-li. És un tractament que defuig les memòries canòniques i aquest joc entre passat i present, entre record i immediatesa, que no es dissimula sinó que es proclama i s'anota –el fet que està escrivint el 1966 es remarca en diversos moments del text– acaba convertint-se en un dels trets del llibre.

Falses memòries... és una obra de senectud. És freqüent que les obres dels grans pintors elaborades en aquest període de la vida siguin de colors vius, que són els que l'ull cansat percep més fàcilment; de traç essencial i no gaire precís; de factura informal, com apressada i poc atenta al detall. Al pintor ja no li interessa el quadre perfecte, que resta fora de l'abast de la mà tremolosa, sinó expressar-se de dret, escampar, d'una manera directa, per la tela, colors i línies, vistos o evocats, que s'entenguin a primer cop d'ull i que no requereixin una elaboració minuciosa, que ell ja no pot oferir i que potser tampoc ja no aprecia. Aquest és, si fa no fa, contemplat amb perspectiva, el quadre de la seva vida –o de

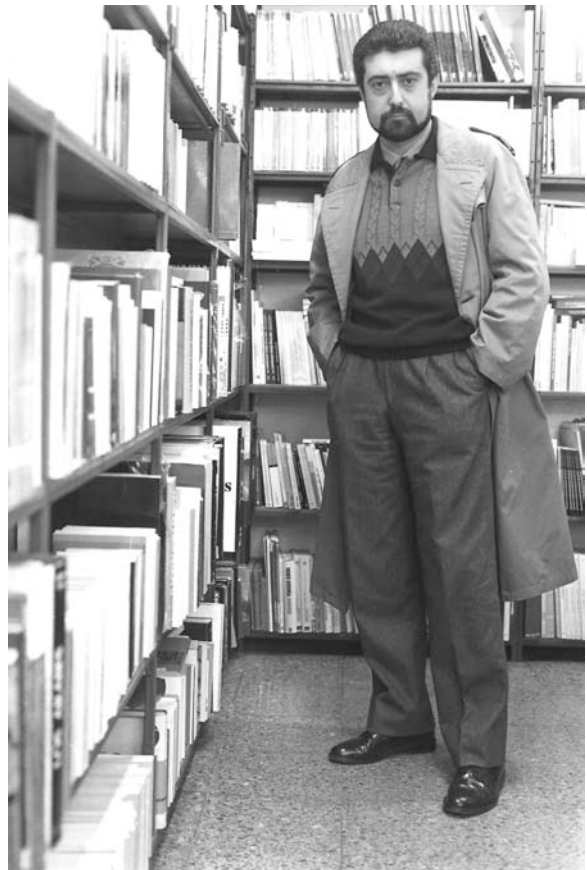
Salvador Orlan– que ofereix Llorenç Villalonga a *Falses memòries...*

NOTES

(1) Citem el text a partir de l'edició següent: Llorenç Villalonga, *Obres Completes / 3*, Edicions 62, Barcelona, 1998. L'edició és a cura de Josep A. Grimalt.

(2) Pel que fa als treballs biogràfics sobre Llorenç Villalonga destaquen els que ha elaborat Jaume Pomar, en especial el seu llibre *La raó i el meu dret*, Editorial Moll, Palma de Mallorca, 1995.

(3) Al capítol 6 de la primera part.

l'escaire | MIQUEL PAIROLÍ

Sempre, Camus

Mentre escric, sovint faig un cop d'ull a la foto d'Albert Camus que tinc, a prop, emmarcada i em pregunto: què hauria pensat, què hauria dit Camus d'aquest assumpte? És una foto de Cartier Bresson, d'aire hivernal. Camus du un abric de solapes amples, amb el coll aixecat. Amb la cigarreta als llavis, es tomba lleument cap a l'esquerra, per mirar la càmera. Què hauria pensat Camus de la invasió de l'Iraq, per exemple? Si es coneixen una mica les seves idees, no és difícil imaginar la indignació que li hauria produït. O la confusió que li causaria l'islamisme violent, a ell, que havia nascut a Algèria i que va escriure *La pesta*. Costa més sospitar com hauria valorat les aspiracions sobiranistes dels catalans. Potser ens hauria sorprès. En fi, són especulacions, jocs... El dia d'avui, cinquanta anys enrere, va ser el darrer que Camus va viure sencer. El 4 de gener de 1960 va morir, quan tornava cap a París, després de les vacances de Nadal. El cotxe que conduïa l'editor Gallimard es va estavellar contra dos arbres, en una recta, a Vi-

lleblevin, sense motiu aparent. A la butxaca, Camus encara hi duïa el bitllet de tren que havia comprat però al qual va renunciar per tornar amb cotxe. Aquelles coses... Camus no va envellir. Tenia 46 anys. I la seva obra, ha envellit? Diríem que sí, és clar, però d'una manera peculiar. La pell, en alguns indrets, presenta arrugues, però, a l'interior, el cos es conserva intacte, atlètic, provocatiu, jove. La rebel·lia de Calígula, la seva desesperació fa emmudir les platees i contorba el públic. Ho vam poder comprovar fa pocs anys al TNC, i això que la versió no era pas gaire encertada. Igual com la buidor de Meursault, la seva indiferència. Els textos més filosòfics, com *El mite de Sísif*, potser paguen més alt el tribut del temps. Després de l'accident, la policia va recuperar enmig del fang, entre el fang, la cartera de Camus. Contenia, entre altres papers, el manuscrit d'*El primer home*, en què aleshores treballava. Allà, Camus defineix la misèria com l'absència de llenguatge, de passat i de moral. És justament això. Podem aplicar-ho al present. Sempre, Camus.

Quin és el territori de la meva obra.

Una frase cèlebre assegura que la pàtria d'un escriptor és la seva llengua. En correspondència, el territori més íntim d'un escriptor és, potser, el seu estil. De tota manera, escric en català i sobre Catalunya; de la transformació del món rural a *El camp de l'Ombra*; de la Guerra Civil, a *El convit*; de paisatges mariners i urbans del anys 30 a *El manuscrit de Virgili*.

Miquel Pairoli

Biblioteca de Salt, 6.V.04

Miquel Pairoli

Il·lustracions dietari *Octubre*

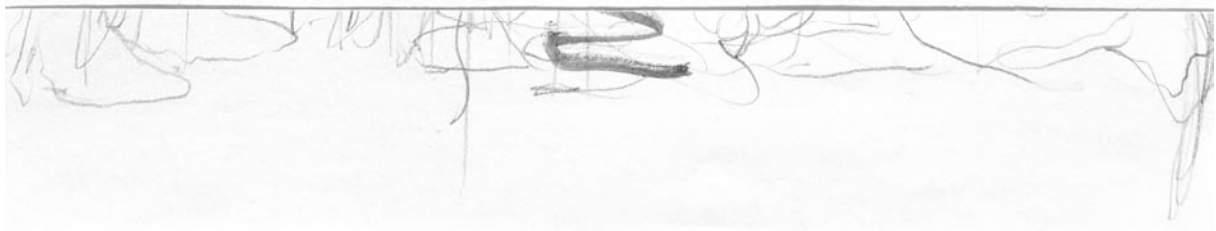
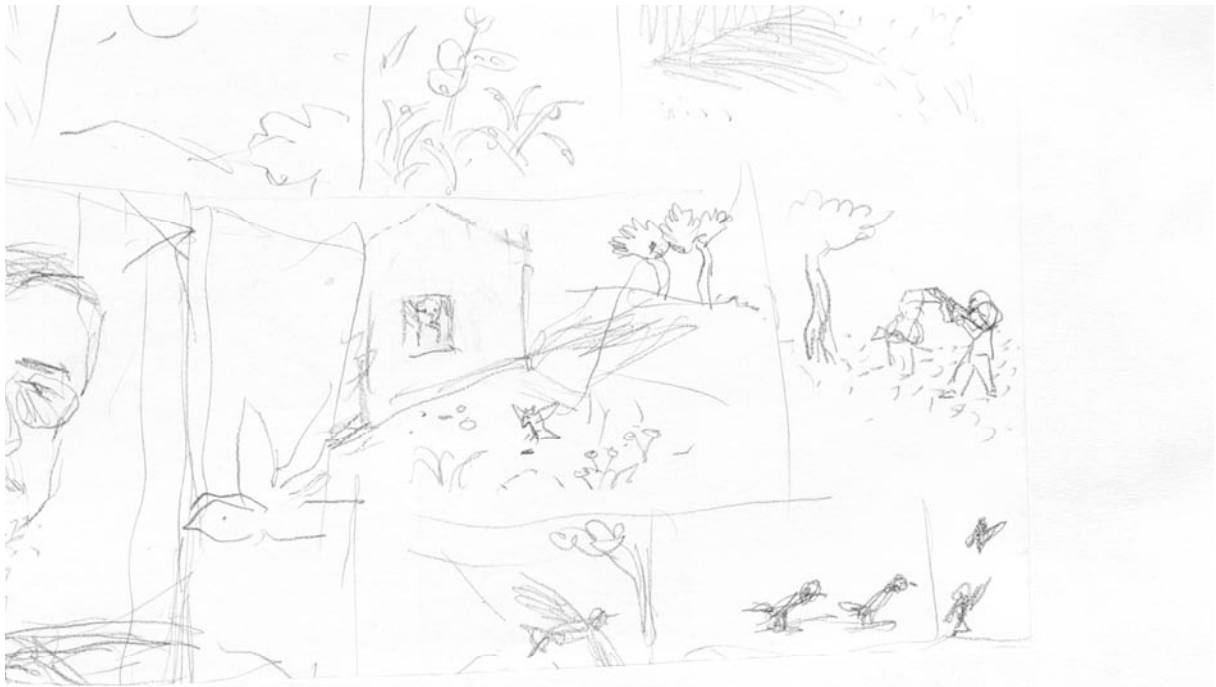
Primer, per la distància que em separa del sobri imaginari de Miquel Pairoli, he optat per una fórmula que no dóna massa opcions de fuga: Anotar el que es diu a mesura que avança la lectura, línia a línia, com si es tractés d'una traducció. Després ha estat per les ganes de pensar a la seva manera que he intentat no separar-me'n.

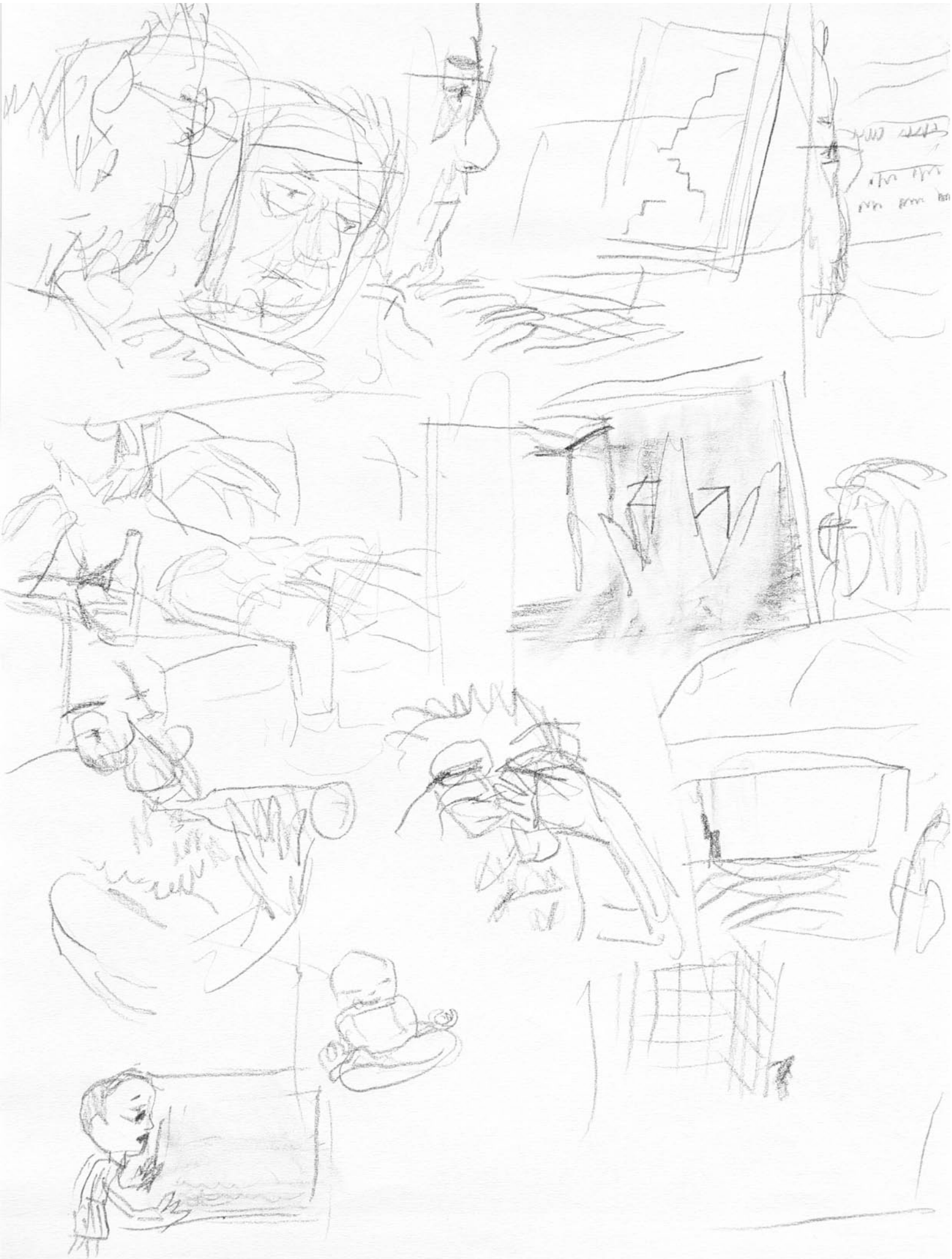
Hotel al port. - El dia es lleva boiros i gris, sobre el port, un dia brut,
en que les aigües, lleument ondulades, encara semblen més olioses.

El crit del mussol. - Cap al Tard, el mussol surt del bosc i apareix, planejant, obscur, als esteses, fins que s'atura sobre el pal del telèfon.

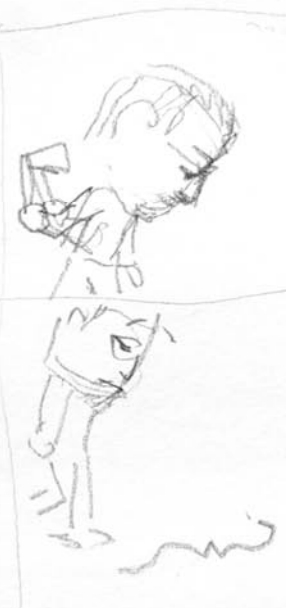
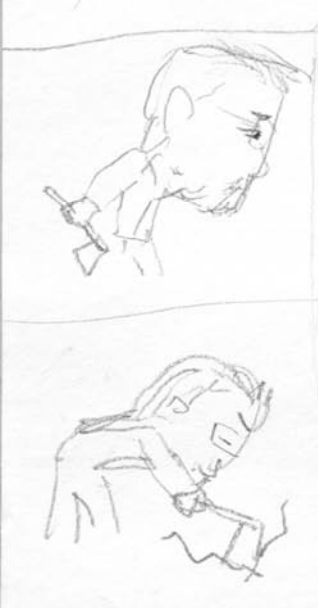
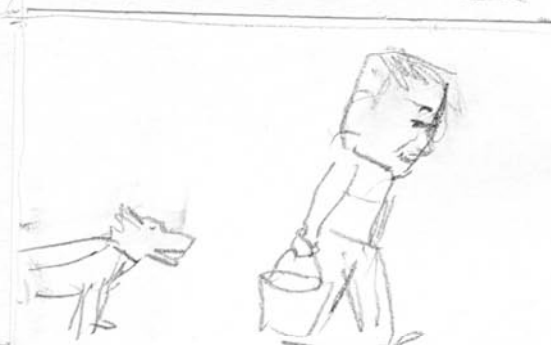
gel en el gel. - No soc pas jo aquell bromes certament, però el
correl. Som contemporanis i compartim, per tant, més d'una
complicitat i alguns signes profunds d'identificació.

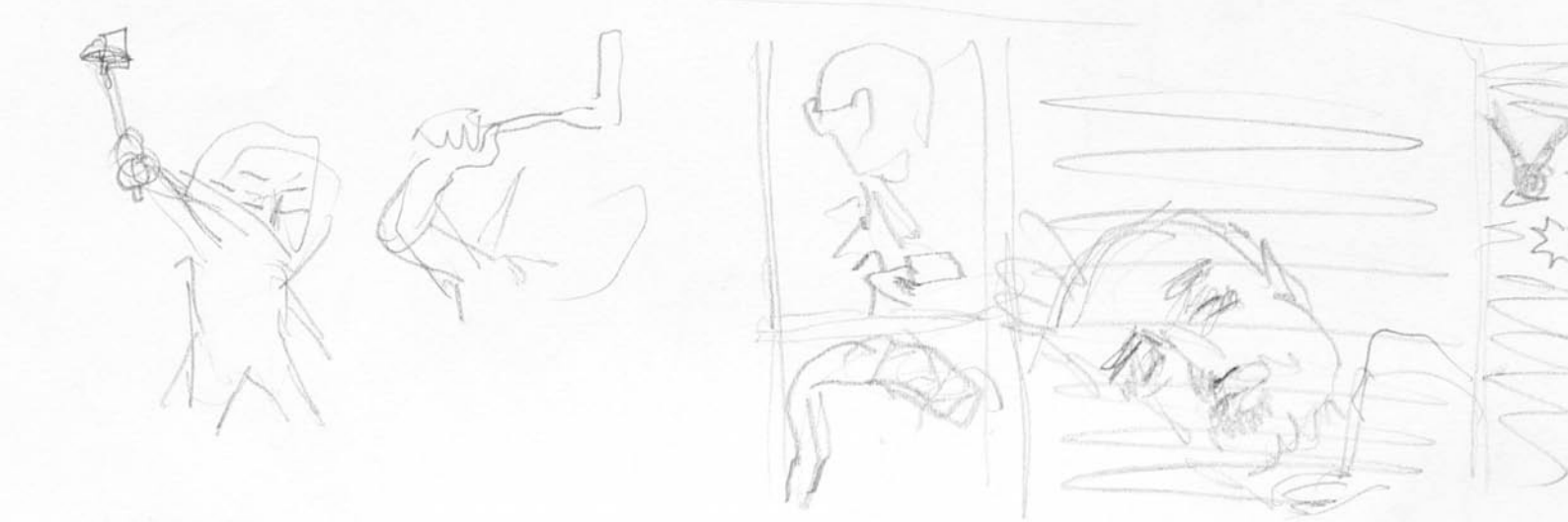
una ala. - Sobre les rajoles de la terrassa, una ala de papallona. Sola, sense la resta del cos, perduda, qui sap si ensofida per algun ocell.

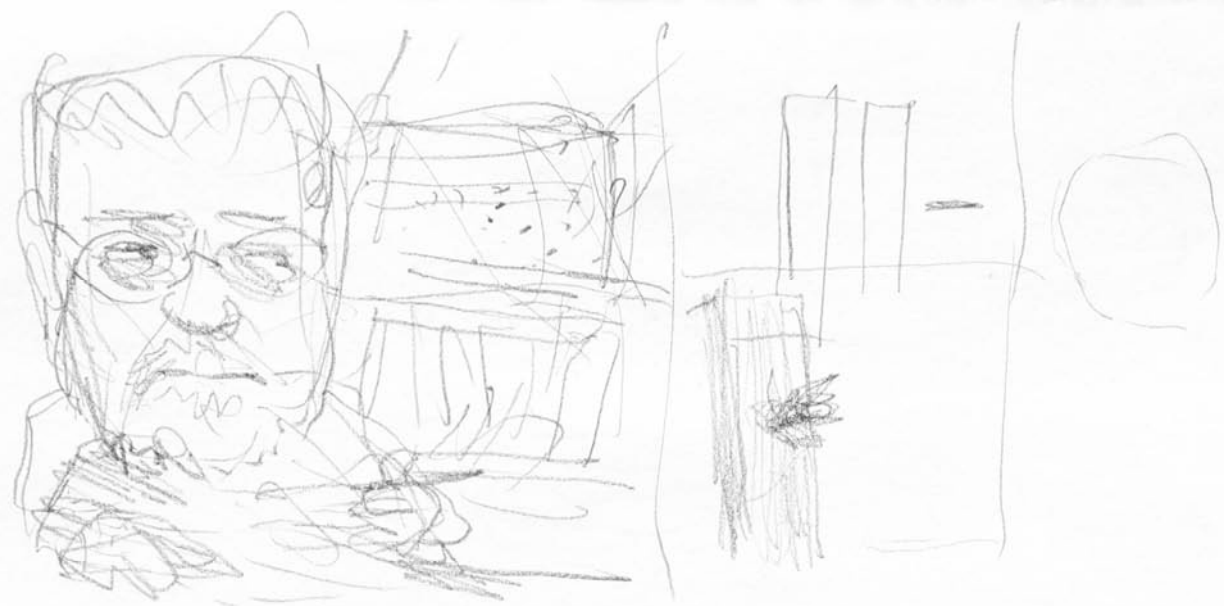

Hotel Borges. - Entre les pàgines d'un llibre d'Herberto Helder, trobo una antiga factura de l'Hotel Borges, de Lisboa. És d'octubre de 1989. Vaig pagar 23.420 escudos. Hotel Borges, al Chiado, Rua Garrett, 108.

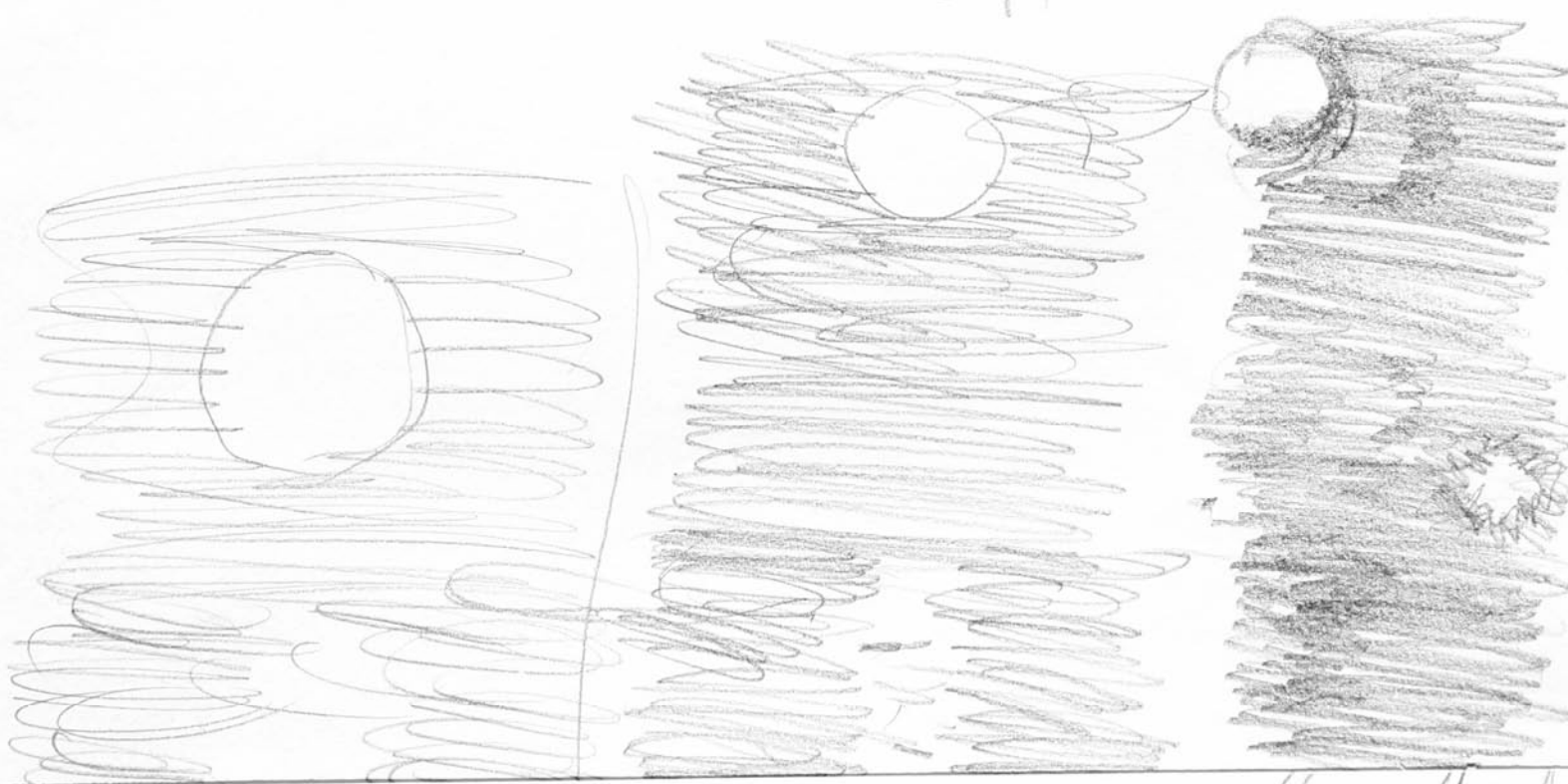

Serp - En tornar de passeig, cap al tard, Klein, la gossa, ha descobert la serp enemig de l'herba. Una serp petita de gruix i de cap, però llarga, d'una pell grisosa com un peix, d'ull negre, intens, cap viva.

gel en el gel
241

El Procés VII

teatre

poemes

intervencions artístiques

articles

narrativa

IN ADEBITIU
ALFLOTE

INVAS COMADINA

Carner, Pla, Rodoreda. Un aperitiu al Flore

Narcís Comadira

Una indicació

Aquest text teatral és el resultat d'un encàrrec. Me'l va demanar Joaquim Armengol per formar part de la sèrie d'*Encontres* que munta cada any, i ja en portem tres. Ell vol que el darrer text de cada temporada, sigui escrit per un català. El primer el va escriure Josep Maria Benet i Jornet. Per raó de la seva destinació, el text obeeix l'estructura i les dimensions dels cèlebres *Encontres* del dramaturg portuguès Helder Costa. Va ser ell qui va tenir la idea de fer trobar tres personatges i fer-los parlar. Els seus, de personatges, no es podien haver trobat mai. Jo això ho he canviat, com és evident. Perquè, tot i que els meus personatges mai no es van trobar tots tres junts, bé podien haver-ho fet. Carner i Rodoreda, s'havien trobat diverses vegades. Carner i Pla, també. Pla i Rodoreda, mai. I, esclar, mai tots tres junts.

Aquest és un text de ficció. La situació és inventada i gairebé tot el que diuen els personatges també. Només unes poques frases són tretes dels seus escrits o entrevistes. Els anacronismes no han estat esquivats, perquè, de fet, som fora del temps.

Personatges: **Josep Carner, Josep Pla, Mercè Rodoreda** i una **periodista**.

L'acció té lloc al Cafè de Flore, al boulevard saint Germain, de París. Cal dir que al Flore no hi ha cap piano, com ens recordarà la Periodista, però n'hi hem posat un per a l'ocasió. I cal afegir que la traducció dels fragments de la Divina Comèdia és de Josep M. De Sagarra.

Periodista

Jo volia que aquesta trobada, aquestencontre, tingué lloc a la tarda, però com que el senyor Pla vol anar a dinar aquí davant mateix, Chez Lipp, m'ha demanat de trobar-nos al migdia, per fer l'aperitiu. Els altres convidats hi han estat d'acord. Fins i tot els ha semblat millor, perquè com que el senyor Pla vol menjar una choucroute, al vespre és massa pesant, han dit. Ara som, doncs, al Flore, el cafè dels existencialistes, on regnaven Sartre i Simone de Beauvoir, al boulevard Saint Germain, relativament a prop de la rue du Cherche Midi, on viu la senyora Rodoreda. Suposo que serà la primera d'arribar. Per raons de proximitat.

Efectivament. Ja és aquí.

(Entra Mercè Rodoreda, porta un vestit jaqueta, amb una brusa blanca, com en la mítica fotografia.)

No cal presentar Mercè Rodoreda. Tothom sap qui és. Benvinguda. Li dono les gràcies per haver acceptat formar part d'aquesta mena de conxorxa.

Rodoreda

I ara! No faltaria més. Si em fa molta il·lusió veure en Carner, que fa tant de temps que no veig i que adoro. I m'agradarà parlar una estona amb en Pla, que, com vostè ja sap o hauria de saber, jo admiro de tot cor. Fins i tot en tenia ganes, per desfer malentesos, perquè algú ha dit que jo estava ressentida amb ell... I no, de cap manera. O sigui que, gràcies.

Periodista

Segui, sisplau. Tots dos arribaran d'un moment a l'altre. A aquesta hora hi ha molt de trànsit... Miri, aquí arriben.

(Entren Carner i Pla. Carner vesteix una americana de tweed de quadrets i una armilla de pota de gall, com en la fotografia, també mítica, feta a Brussel·les en la seva maduresa. Camisa i corbata. Porta el seu gros anell. Pla, sota una gavadina clara, que es traurà, porta un vestit negre de pana i una camisa blanca, amb una corbata fosca, esprimatxada i vella.)

(Rodoreda, en veure'ls, s'aixeca.)

Periodista

Tampoc no cal presentar cap d'aquests dos personatges. Ho són de debò. I tothom ho sap. Gràcies per haver vingut.

(Carner saluda Rodoreda fent-li dos petons, un a cada galta, com fan els francesos. Pla li fa un petó a la mà.)
(Tots tres seuen.)

Carner

Estimada Mercè, quant de temps! Estic molt content! De debò.

Pla

Senyora Rodoreda, per mi és un honor que hagi acceptat que ens trobéssim. La veritat és que tenia ganes de parlar una estona amb vostè. De fet, no ho hem fet mai. Amb en Carner ja sé que són vells amics. Ara, mentre veníem, m'ho ha dit.

Carner

Sí, fa molt de temps que ens coneixem. La nostra, és una amistat d'exili. I l'exili crea lligams molt fondos entre els que el comparteixen. I tot i que jo vivia a Brussel·les i ella aquí, a París, vam tenir una relació sovintejada. Sobretot per carta. Però també en persona, quan jo venia a París, de tant en tant. Ella o l'Obiols s'encarregaven de fer-nos la reserva de l'hotel. I si no, de comprar els llibres que jo o la meua muller, l'Émilie, els demanàvem i d'enviar-los a Brussel·les...

Pla

Sí, ja ho veig, ja ho veig... Això no m'ho havíeu dit. És a dir que us feia de minyona...

Rodoreda

Ja comenceu a desbarrar? Si tothom ho sap, que sou un home impossible!

Pla

Perdoneu, no us volia pas ofendre. Què us sembla si prenem alguna cosa. Vostè, senyora Rodoreda, vol una copa de xampany? Li recomano. El xampany posa les senyores al punt... Vós Carner i jo, fent memòria d'aquells dies de Gènova, podríem afrontar un negroni. Recordeu aquell cocktail que es va posar de moda llavors? Què us sembla?

Rodoreda

M'estimaria més una copa de vi blanc. Un pouilly-fumé, per exemple.

Carner

D'acord. Un negroni. Homenatgem el vell comte florentí, que el va inventar i li va donar nom. I tot i que els vermuts no m'agraden, els trobo massa amargants, del negroni n'aprecio el toc anglès que té. La presència de la ginebra. Amb el Campari i el Martini sols, mescla que de fet es prenia de feia temps, el resultat era excessivament medicinal. La

presència anglesa li dóna energia i distinció... Fem memòria, doncs, d'aquells dies feliços.

Pla

Sí, homenatgem el vell comte Negroni, amb el seu cocktail trinitari. I homenatgem la nostra joventut irremissiblement perduda.

Periodista

Aquí els tenim, ja instal·lats, amb el vi blanc i els negroni al davant, disposats a entretenir-se i a entretenir-nos una estona. A fora, fa un dia esplèndid. Aviat arribarà la primavera i els plàtans del bulevard s'ompliran de fulles tendres. L'aire està carregat de bons presagis.

Pla

Senyora Rodoreda, ja ho sé que vostè em té mania per allò de la *Colometa*. Si vol que li sigui sincer, jo mai no vaig llegir la seva novel·la, tot i que era membre del jurat del Sant Jordi, aquell any. Cosa que vaig acceptar, ara l'hi puc confiar, per deure patriòtic, diguem-ho així, encara que la paraula no m'agrada. Sóc incapaç de llegir novel·les. Només amb el títol de la vostra, ja en vaig tenir prou... *Colometa*, *Colometa*... Valga'm Déu! Sort que després el va canviar. *La plaça del Diamant* està força més bé... però *Colometa*! Amb el títol ja en vaig tenir prou, ja li he dit, i després, només la vaig fullejar, quin inacabable pessigolleig llagrimós... Hi vaig votar en contra! Només faltaria! Em sembla que només en Fuster hi va votar a favor. No sé què hi degué veure... En Fuster tenia el seu costat femení, esclar.

Carner

A mi no em sembla tan malament, això de *Colometa*. Home, Pla, heu d'entendre el context... I el títol d'ara és esplèndid... Molt millor que no pas *El carrer estret*... que sembla el títol d'una cosa miserabilista o bé didàctica: "només si passeu pel carrer estret de la renúncia i la privació podreu accedir a les vastes planures de la felicitat en un més enllà... sense termes ni afegidura". Home, Pla, si el vostre títol sembla tret del Kempis! *Nihil sum et pro nihilo reputari*...

Periodista

Que traduït vol dir més o menys això: *No sóc res i no m'he de tenir per res.*
(*Rodoreda riu satisfeta.*)

Pla

No m'enfado perquè sé que tot això ho dieu per coquetejar amb la senyora Rodoreda. Mireu que és molt perillosa...

Rodoreda

Jo, perillosa? Pobra de mi.
(*Riu estrepitosament.*)

Pla

No em feu parlar, no em feu parlar...

Rodoreda

Per mi, podeu dir el que vulgueu.

Pla

Potser després. Ara vull dir una cosa a n'en Carner. Mireu, Carner, a vós, el que us passa, és que de novel·la no hi enteneu un borrall. Ben res. Sou qui millor ha manejat la nostra llengua: un prodigi! Però novel·la? Absolutament incapaç de fer-ne cap, en tota la vida. Perquè allò de *La malvestat d'Oriana* no em direu que és una novel·la... és un autèntic brunyol!

Carner

Per mi, la poesia és el centre. La poesia és el llenguatge d'un estat superior d'emoció. La prosa és el llenguatge de la vida corrent. I vós, Pla, d'això en sou un mestre. I la Mercè s'ha posat en un difícil entremig: fer un brodat poètic sobre un canemàs de prosa.

Rodoreda

No sé si és que he intentat això. He fet el que m'ha sortit. Vós, Carner, sabeu que la poesia m'atreia. I vàreu ser molt generós amb mi. Em corregíeu paternalment i em fèieu remarques valuoses. Però jo, en el fons, veia que el que us enviava no us entusiasitava gens...

Carner

Dona, Mercè, no ho diguis això.

Rodoreda

Sé que és veritat. Potser per això em vaig decantar cap a la prosa.

Carner

Els teus sonets eren molt ben fets i hi deies coses importants...

Pla

Però...

Rodoreda

Però...

Carner

Bé, ja que som a París i som feliços aquest migdia, aquí al Flore, amb el teu pouilly i els nostres negroni, ens ho podem dir tot. Als teus versos hi faltava flexibilitat formal. El fil invisible que uneix les perles i en fa un collaret que s'adapta a les formes del cos. És a dir, a les de l'ànima...

Pla

Potser sí. Jo conec poc la seva poesia, però en la poca prosa seva que he llegit, per sobre, allò de *Quanta guerra*, m'ha semblat veure que aquesta flexibilitat formal hi és. I li diré una cosa: ho sosté tot.

Rodoreda

Venint de Vós, això és un elogi...

Carner

Mireu, Pla, que afirmeu que no heu llegit versos de la Mercè... permeteu-me que us digui que són incomparablement millors que no pas els vostres: aquelles miccions revellides del *retour d'age*...

De vegades, la llum del dia s'allarga.

És la primavera.

De vegades la llum del dia s'escurça.

És la tardor.

Rodoreda

Sou cruel, Carner...

Pla

Sí que en sou, jo mateix vaig dir que eren versos horribles... però jo també ho puc ser, de cruel... Vejam, només per venjar-me, us faré una pregunta que potser us incomodarà. Hi ha una cosa que sempre m'ha intrigat. ¿Vau estar realment enamorat de Jaume Bofill, que vós vau ajudar a batejar com a Guerau de Liost?

Rodoreda

Pla! Si hem d'entrar en aquest territori tan personal, entrem-hi. Voleu que parlem de la Rosetta i de l'Adi? Voleu que parlem de l'Aurora? Voleu parlar d'en Nin, en Trabal i l'Obiols? Jo estic disposada a parlar de tot.

Carner

La vostra pregunta és insidiosa, certament. Què voleu dir? Què enteneu per estar enamorat? Que l'estimava és clar. Els meus poemes ho mostren. Però, ja que us interessa tant el tema, bé deveu recordar els versos que li vaig dedicar i espero que en recordeu especialment un: "sense que mai ho sàpiga el sentit".

Mon esperit amb tu mateix confongui's sense que mai ho sàpiga el sentit.

Rodoreda

Sense els sentits, pot haver-hi amor?

Pla

L'amor només és l'exacerbació dels sentits.

Rodoreda

Només? I la tendresa? No, Pla, no. L'amor és la més universal, la més formidable, la més misteriosa de les energies còsmiques...

Pla

Això són collonades, senyora Rodoreda, i perdoni.

Carner

(*Una mica com somiós.*)

De Bofill m'agradava tot. Que era prim, elegant, que tenia els ulls blaus, que era advocat i caçador i tenia una família pairal, que sabia el nom dels arbres, les plantes i els ocells. I que tenia el do d'escriure amb una precisió admirable. I era més gran que jo, tenia set anys més. Era el germà que no vaig tenir...

I jo era un nen de pis, fill únic d'una família una mica resclosida. Un fill únic ple de talent, no ho nego. Però era lleig, grassonet, cara-rodó... Vós mateix vau escriure que la meua cara tenia un no sé què d'inacabat.

Pla

Vinga, home, no us tireu terra a sobre. Si fèieu tronar i ploure. Les senyores i les senyoretetes us adoren.

Carner

Emmascarava amb el talent les meves mancances físiques. Tot eren focs d'artifici per tenir-les distretes i que no em miressin...

Rodoreda

Jo sempre us he trobat adorable.

Carner

Sou jove. Teniu gairebé un quart de segle menys que jo i veieu en mi, potser, un pare bondadós...

Pla

Això. Parlem del vostre pare, de la vostra família. Del vostre oncle i marit...

Rodoreda

Deixem-los estar, sisplau. Deixem estar la família. M'estimo més parlar dels meus amants! Els pares no te'ls tries, els amants, sí!
(Riu estrepitosament.)

Pla

Ja us ho deia que la senyora era perillosa.
(Fa una pausa, buscant per on començar.)
A veure, amb en Nin, us hi vauc ficar al llit?

Rodoreda

Amb en Nin, no. Mai. La nostra va ser una relació especial. Va ser una fusió intel·lectual... sense que mai ho sapigués el sentit.
(Es mira Carner.)

Pla

I el sentit d'ell, per dir-ho d'alguna manera, mai no en va saber res d'aquesta fusió, com vostè en diu? Ni un petit moviment?

Rodoreda

Això li hauríeu de preguntar a ell...

Carner

Alguna cosa n'havia sentit dir d'aquesta relació platònica d'en Nin. Potser alguna carta... Jo vivia al Líban i, veureu, tot això eren coses de joves...

Rodoreda

Amb en Trabal sí que vam ser amants. Vam anar a Praga, a un congrés internacional del PEN Club. Representàvem el PEN català... i ens hi vam fer amants.

Periodista

El PEN? I què és això del PEN?

Pla

Senyoreta! És que vostès, els joves, no saben res de res. Senyora Rodoreda, expliqui-li a aquesta senyoreta què és això del PEN.

Rodoreda

És una associació internacional d'escriptors. PEN és una paraula, que en anglès vol dir "ploma", formada per les inicials de "poetes", "assagistes", en anglès, esclar, i "narradors". A Catalunya es va fundar el 1922, només un any després que a Anglaterra. Durant la guerra civil va ajudar molt els escriptors catalans... I cada any hi ha un congrés internacional, que canvia de seu. Com he dit, en Trabal i jo vam anar al de Praga. Hi hagués pogut anar en Riba o en Foix, però hi vam anar nosaltres dos i...

Pla

Sí, per això serveixen els congressos i aquestes coses... delegats tots sols...el mateix hotel...avorriment...la nit, l'ocasió...

Carner

Això d'en Trabal em penso que no ho sabia. O ja ho he oblidat... Després vàreu acabar renyits del tot, no?

Rodoreda

Aquesta és una altra història, com se sol dir. Això va ser a l'exili. A Roissy-en-Brie.

Pla

Aquell castell ple de refugiats amb corredisses pels *couloirs*. D'això tothom en parlava. Més que un castell era un bordell.

Rodoreda

No tant, home. Vós només penseu en els bordells... sobretot en una *putain* anomenada Aurora...

Pla

Touché!
(Pausa, una mica com absent.)

Mentre moria Aurora,

sortia un sol radiant.

Tot em semblà fictici.

La inflor blava del vespre,

els records del passat i els records

de la imminència del plaer –tan incerts!

Mentre moria Aurora,

sortia un sol radiant.

Però Aurora no era res –que jo penso.

Era un fantasma de la vida. Què es pot demanar més?

Carner

Us va agafar fort això de l'Aurora, Pla. Però un poema mai no pot parlar de "la imminència del plaer" i coses així. La poesia vol un filtre que trasmudi les particularitats en un sentiment universal.

(Fa una pausa. Dirigint-se a Rodoreda.)

Què va passar, exactament, a Roissy?

Rodoreda

Que em vaig lligar, ara es diu així, no?, amb en Joan. Vull dir en Joan Prat. Armand Obiols, de nom de ploma. En Joan, l'Obiols, l'Obi, com jo li deia, estava casat amb la germana d'en Trabal, que s'havia quedat a Barcelona, amb la nena. I en Trabal vigilava el cunyat...

Tot plegat va ser un desastre.

Carner

Va ser un amor seriós o només un flirteig ocasional?

Rodoreda

El vaig estimar tota la vida. I quan em van avisar que es moria, a Viena, hi vaig córrer. Però vaig fer tard. I m'hi vaig trobar l'altra...

Al meu testament li deixava tot. Però es va morir abans que jo. Després en vaig fer un altre, de testament, esclar. Ho vaig deixar tot al meu fill i el pis de Balmes al meu nét. Els drets d'autor a l'Institut d'Estudis Catalans.

Em sembla que a mi mai no em va estimar de debò...

Pla

Vinga, dona, no es posi melancòlica. Vol una altra copa de pouilly?, que veig que ja se l'ha acabat. I vós, Carner, voleu un altre negroni? Jo me'n demanaré un altre.

Carner

Jo proposo que deixem aquests temes tan vidriosos i que tornem al nostre: la literatura.

Rodoreda

Sí, tornem a la literatura, però no del tot. Mireu Pla, vaig llegir en un article vostre, em sembla que a *Destino*, o potser a *Notes per a Silvia*, uns paràgrafs que em van impressionar. Tractaven d'un xicot àrab adolescent... em sembla que us el va trobar a Kuwait... en fèieu una descripció tan vívida, tan exacta, que allò era alguna cosa més que un exercici literari... Us vull fer una pregunta: us va commoure eròticament el cos d'aquell xicot? O només afectivament, fins i

tot amb tendresa, però sense que ho sapigués el sentit?

Pla

Encara el recordo, aquell xicot: la morenor clara de la pell, la perfecció de l'ossada entrevista i plausiblement establerta. L'esquena i el pit, sense petulància vital, però turgent, la cuixa i les cames llargues i esveltes, el peu, encara no deformat per la misèria, els llavis, d'una prodigiosa carnositat normal, l'anca dibuixada sota la gel·laba, tot el cos ple de joventut i de força, potser ja naturalment viciós, les faccions reposades, deliberades, intel·ligents... quin xicot més elegant! Quin misteri! Una de les més belles criatures que hagi vist en la vida. Els ulls, la boca, l'orella petita, l'ossada, fugitiva i gràcil...

Rodoreda

No cal que digueu res més. No em cal cap resposta.

Carner

Sabeu quina és la resposta? Una resposta literària? És que vós sou un poeta!

Pla

Aquesta sí que és bona! Però si m'heu dit que els meus versos eren tan dolents...

Carner

Dolents no, espantosos.

Jo, el que vull dir és que teniu una ànima de poeta vergonyant. Us fa por de fer el ridícul. Quan aconseguíu una pàgina que us sembla massa lírica, com en aquest fragment que ens heu recitat i que recordeu tan bé, poseu el fre, i amb una sotragada desvieu l'atenció, trenqueu allò que us fa posar vermell per dins. I després vénen quatre pàgines de banalitats, de citacions de guies i *baedekers*, això sí, assaonades amb adjectius atrevits, vibrants, plàstics, a vegades d'ordre moral... Ara bé, aquella pàgina que vos heu considerat massa lírica és sublim, magistral, i això us salva de l'infern dels grafòmans.

Rodoreda

En Carner té raó. Quan us deixeu anar una mica, per mi sou un mestre. Aquest fragment que ens heu recordat és prodigiós, però, esclar, us hi veieu massa retratat. Us fa vergonya. I a mi m'emociona. M'emociona el fragment i també la vostra vergonya. Quan sou, en canvi, i perdoneu, quan sou massa irrellevant, que també sabeu ser-ne, em resulteu del tot negligible.

Pla

Mireu, accepto els vostres elogis de les pàgines que en dieu líriques. Gràcies. Però jo a l'infern dels grafòmans m'hi trobo molt bé. Tota la vida no he fet altra cosa que escriure. En la meua llengua. Sí. Tot el que he escrit en castellà és negligible. Un *gagne-pain*. Un simple afer de subsistència. Això ja ho sabeu. A Catalunya, a la postguerra, la vida era impossible. Regnava la misèria, de tot ordre. Vós, Carner, a Brussel·les, i vostè, senyora Rodoreda, a París o a Ginebra, no ho podíeu, no ho podia saber prou bé. Pa blanc, bona mantega, bona xocolata... Vins francesos...

Carner

Sí, que ho sabíem. Potser no ho patíem d'una manera tan directa, però ho sabíem. I allò que no patíem per les privacions, ho patíem per la llunyania, per l'absència. Ens enyoràvem, Pla, ens enyoràvem infinitament. Eh, Mercè?

Rodoreda

Hi ha moltes menes de dolor i l'exili no és pas el més petit. L'exili és com sentir-te sense país. L'exili et canvia la vida, has d'adaptar-te a una altra forma de viure, a d'altres costums. I això és dolorós.

Carner

Els vostres coqueteigs amb el castellà i amb aquests burgesos franquistes de *Destino* mai no me'ls vaig creure, Pla. I quan vàreu prendre la decisió de tancar-vos al mas, i escriure i escriure sense parar, vaig saber que havíeu escollit allò que calia. Escriure en la nostra parla natural era, tot ben comptat i debatut, l'afer més important. La virtut emotiva del verb era la garantia més segura de la reconstrucció del país, un dia o un altre. No calia sinó una minoria que no cedís, i em va plaure que vós hi pertanyéssiu. Escriure en una altra llengua, per més bé que es conegui, sempre aboca a la destrucció de la autèntica literatura. Que és la que surt de l'ànima per necessitat. I l'ànima la configura la llengua.

Pla

No sé si *Destino* va fer una feina positiva. Vull creure que sí. A mi em van venir a buscar i hi vaig escriure molt. Però allò que jo hi escrivia em sonava a fals. Jo no hi era mai del tot, en aquells articles. Sempre he cregut que el bilingüisme era maligne. Que era letal.

Rodoreda

I tant que sí! La literatura de debò surt de l'ànima, com heu dit, Carner. I la llengua és l'ànima d'un país. Ningú no en té dues, d'ànimes. Em disgusta que dins del cap dels catalans hi hagi tanta peresa mental, tan parlar malament, tan deixar-se influir per una altra llengua, esplèndida, però forastera. Voldria que cada català, com el teniu vós, Carner, i com el teniu vós també, Pla, tingués l'orgull de parlar i d'escriure bé el seu idioma.

Pla

La meua dèria ha estat ser llegit. Escriure planer. Mireu, us explicaré una anècdota. Què seria d'una tertúlia com la nostra sense una anècdota?

Una tarda, ja fa molts anys, va venir al mas una senyoreta. Alta, ben formada, amb unes cames prodigioses que una faldilla molt curta evidenciava. La senyoreta tenia estudis. Havia vingut altres vegades a veure'm i ara venia a despedir-se***. Se n'anava a Londres a fer no sé què a la universitat. Ah, Londres, una gran ciutat!... I què hi ha d'anar a fer, a Londres, amb unes cames com aquestes? Per què no es queda aquí, amb mi, i em fa de secretària?... Per què no hi ve?... Què vol que hi faci, a Londres, ja sóc vell, senyoreta... Vell? Què ha de ser vell... Miri, si vol ser amiga d'en Pla, senyoreta, no em colloni. Sóc vell! I així vam anar parlant. De Londres, del color del vi de casa, que la senyoreta en qüestió trobava molt bonic... En fi. Vam parlar de mi, de si em passava la vida escrivint (tenia la taula plena de papers, em sembla que estava fent aquell volum dels *Homenots* que hi surt el vostre retrat...)

Carner

Sí, aquell que només parla d'en Bofill. I quina obsessió amb la nostra fusió en l'amistat i la nostàlgia com a raó d'aquella amistat. I no, home, Pla, jo m'estimava enormement en Bofill ja d'abans de marxar a Gènova...

Rodoreda

Jo he tingut amigues, i me les he estimades amb una forta càrrega d'afecte. L'Anna, la Susina, la Carme... És que Vós, Pla, segurament mai no heu tingut cap amic...

Pla

D'aquests que en diuen de l'ànima, no. Però tornem allà on érem. Quan aquella senyoreta em va dir que em devia passar tot el sant dia escrivint, jo li vaig contestar: i doncs, què vol que faci? I

vostè no escriu? No, em va dir, poc en sé pas ben gens (la senyoreta era de Girona). I jo li vaig dir: si és molt fàcil, dona: subjecte, verb i predicat. I ja està. O és que potser vol escriure preciós, com en Quevedo? Aquí volia arribar. Jo mai no he volgut escriure preciós. De vós, Carner, i de vostè, senyora Rodoreda, no es podria pas dir el mateix...

Carner

Jo només he volgut desentrellar i posar en marxa tots els recursos de la llengua. I si m'he inventat paraules, sempre han estat ben generades, això sí. I n'he volgut tornar a posar en circulació d'antigues... Alguns neologismes han passat a la llengua comuna... com ara "desdesig", que he vist que un poeta jove ha posat de títol a un seu llibre... I la sintaxi? És clar que l'he forçada! La poesia és això: mots escollits en un ordre convenient. I aquest ordre és la sintaxi. I si l'ordre que ens cal ha de subvertir l'establert per l'Acadèmia, doncs es fa. Sempre, però, dins la genuïnitat de la llengua.

Rodoreda

Em sembla que aquesta és la teoria de Jacobson.

Pla

Senyora Rodoreda! A més, també és una sàvia?

Carner

Sí que ho és, encara que es faci la floreta boscana i la desmenjada. La convivència amb l'Obiols l'ha ajudada molt, en aquest aspecte.

Rodoreda

Doncs sí, no m'agrada fer-me la sàvia, però si ho voleu saber, Pla, la teoria de Jacobson m'ha estat molt útil en l'establiment de la meua textura literària. Allò de la projecció de l'eix de la selecció dels mots sobre l'eix de la seva combinació il·lustra perfectament el que faig.

Pla

Jo, quan he dit que vós, Carner, a vegades escrivíeu preciós només he volgut dir una cosa. Vós us ho podeu permetre tot. Us passa el mateix que a Leopardi, que quan érem a Gènova vós traduïeu. Leopardi podia parlar de flors i violes, de la lluna que es pon i de l'ocellet desvalgut i solitari al cim d'una torre del seu poble, és a dir, de Recanati. I això per què ho podia fer? Doncs perquè manejava una gramàtica d'acer. Vós també. Ell tenia el grec i el llatí al darrere. A vós no sé d'on us ve...

Hi ha un poemeta vostre, admirable, em sembla que es diu "Canticel", que és un prodigi de construcció gramatical...

Carner

Allò us agrada? Si és una nimietat. Hi va posar música en Toldrà. Amb la música es pot salvar.

Rodoreda

Vinga, Carner, ara no us el feu vós, el desmenjat. És un poema preciós i la cançó també.

(A Carner.)

Si voleu us la canto.

Carner

Res no em faria més feliç...

Periodista

Cal dir que al Flore no hi ha cap piano, però tractant-se d'una reunió imaginària com aquesta, n'hi hem posat un.

(Rodoreda s'aixeca i va al piano. Canta Canticel.)

Pla

M'ha emocionat. No sabia que cantés tan bé. I ara que he recordat el poema, permeteu-me, Carner, que us digui una cosa que sempre he pensat: jo li canviaria l'ordre de les estrofes...

Carner

Voleu dir?

Pla

Mireu. Primerament, per la bellesa natural, diguem-ho així, d'una vela en el mar blau, donaríeu el poder: el ceptre i el palau. Elogi implícit de la felicitat de la vida senzilla. *Beatus ille*, i tot allò... Aquesta estrofa està ben posada. És un bon inici. Són les altres dues, que jo canviaria d'ordre...

Rodoreda

¿Voleu dir que posaríeu com a segona estrofa la que fa referència a l'amor? ¿I acabaríeu amb la que fa referència a la virtut? No, Pla, no, l'amor ho és tot. Aquesta ha de ser l'estrofa final!

(Carner somriu atent.)

Pla

Per vostè potser sí. Però miraré d'explicar-me. Per mi, la virtut és més important que l'amor i per això aquesta estrofa ha d'anar al final. L'amor és individual. La virtut ateny la col·lectivitat.

Carner

Ara us heu tornat comunista?

Pla

Fugiu, home, fugiu! Mireu, primer, l'estrofa de la vida senzilla. Després, la de l'amor. Per acabar, la de la virtut. I així el poema acabaria d'una manera més potent i tràgica:

i el tros que em resta, mig romput,
de joventut.

I no pas amb aquell ridícul i tronat, i perdoneu:
per una flor de romaní,
l'amor doní...

És una proposta que us faig.

(A Rodoreda.)

Per què no la torna a cantar, amb el meu ordre? Ja veurà com la cançó guanya incontestablement.

Rodoreda

Què us sembla, Carner?

Carner

(Escèptic.)

Provem-ho.

(Rodoreda torna a cantar Canticel, ara amb les dues estrofes finals canviades d'ordre.)

Pla

I doncs, què me'n dieu?

Carner

És una qüestió conceptual, no d'estètica musical. La cançó és la mateixa. Potser equiparar una vela en el mar blau i una flor de romaní amb l'ala lleu d'una virtut és el que no està prou bé. Però jo crec que la renúncia de l'amor per una flor de romaní és el sacrifici més gran... És clar que s'ha d'entendre que la flor de romaní és al·legòrica. Es tracta de la renúncia a l'amor en abstracte, als amors, per l'amor a una sola persona, la flor... No ho sé, ja no ho recordo.

Pla

A mi m'agrada més amb les estrofes canviades. I no em traureu pas d'aquí.

(A Rodoreda, una mica insinuant.)

I ara, com que ho ha fet tan bé, perquè no ens regala l'òida, i fins i tot una mica el sentit, amb una cosa més picant. Un cuplet. Un d'aquells que cantava la senyoreta Pilar Alonso, per exemple. En sap algun?

Rodoreda

I tant!

(Es mira Carner buscant la seva aprovació. Aquest li fa que sí amb el cap, divertit. Canta Remena, Nena, per exemple.)

Pla

(Amb malícia. Potser acusant una mica el segon negroni.)

Això és molt millor, no us sembla, Carner? (Murri) I fins i tot m'atreveria a dir que és millor que el vostre... Nabí..

Rodoreda

Ara no us poseu a criticar Nabí. Ja sé que això s'ha portat molt a Barcelona, que és un poble ple de genteta d'intel·ligència gandula... Nabí és un poema per caure de culs.

Pla

(A Carner.)

Ja sabeu com va ser rebut, Nabí, a Barcelona?

Carner

Va arribar tard i es va difondre lentament. Eren temps molt difícils, com vós mateix heu dit.

Pla

Vull dir entre els quatre gats que saben gramàtica... Llavors, el mandarinet de la cultura catalana l'exercia Riba, que era savi, baixet i lleig.
(Rodoredariu.)

Rodoreda

Savi ho era. I baixet i lleig també. Però amb això no s'hi pot fer res.

Pla

Sabeu què va dir Riba quan va haver llegit Nabí?

Carner

En el nostre país hi ha molta enveja i maledicència, per tant, sí que ho sé, aquestes coses corren.

Rodoreda

Doncs jo no ho sé. Què va dir?

Pla

Es va empenyar com una mona, que diuen ara.

Rodoreda

Què va dir?

Carner

"En aquest país, la poesia seriosa la faig jo", va dir. I al cap d'un temps, es va despenjar no amb un poema bíblic, sinó amb tres! *Esbós de tres oratoris*.

Rodoreda

Que tots tres junts no arriben a la sola de la sabata de *Nabi!*

Pla

Potser per això es va curar en salut i els va titular "esbós". Un títol mal posat, d'altra banda. Hauria estat millor *Tres esbossos d'oratori...* Però matem-ho! Ja n'hi ha prou!

Vós en sabeu força, de posar títols, Carner.

Rodoreda

Sí que en sabeu. Molt més que no pas jo. *Els fruits saborosos* és preciós.

Pla

És de Baudelaire.

Rodoreda

L'oreig entre les canyes també és molt bonic.

Pla

És copiat de Yeats.

Carner

Sou un trapella!

Pla

Bella terra, bella gent és cursi. No m'agrada. En canvi, *La inútil ofrena*, em sembla un gran títol.

Rodoreda

El cor quiet, és, per mi, el vostre millor títol i el vostre millor llibre... I també m'agrada molt *Verger de les galanies*, d'on, potser us semblarà estrany, m'agrada molt aquell sonet de la noia que juga al tennis. Em sembla un poema deliciosament elegíac.

Carner

Elegíac? Bé, no va pas ser escrit amb aquesta intenció. De fet, llavors, era una proposta del desig. Després, les circumstàncies el van convertir en elegia. Allò desitjat, una Catalunya civilitzada, era un projecte. Hi vaig esbossar un quadre idíl·lic d'una Catalunya tan educada com Anglaterra. Però no ha estat possible. Què us n'he de dir?

Anaves damunt l'herba de la prada i volava el teu braç adolescent, i pel filat de la raqueta alçada travessava la llum del sol ponent.

La pau dominical tan desesmada i ta faç d'angeleta i el rabent joc seriós m'encisen la diada. D'un rector reformat, pàl·lidament,

et veia filla; entorn del presbiteri collies roses; contes de misteri amaves i el blancatge i els infants.

Jo, oficial, de Singapur venia. Alt, vermellenc, et feia cortesia... Carros de fenc passaven odorants.

Rodoreda

Una preciositat. Sembla talment una pàgina de Jane Austen.

Carner

L'origen és molt més pròxim. Un diumenge tot desesma, vaig veure, a Vilassar, una noieta que jugava al tennis. Em va semblar un bon averany. I en la calma dominical vaig començar a somiejar. I vaig trasmutar aquella noia, pàl·lidament, ja que es tractava d'un somni, en la filla d'un rector reformat que, com diu el poema, estimava les roses, els infants, els contes de misteri... Ja sabeu que Anglaterra és per mi la màxima civilització. Són els reis del psicologisme opac, com m'agrada dir-ne. D'allò que vós, Pla, en dieu la naturalitat. Però que no és exactament el mateix. Perquè el psicologisme opac anglès, és alhora consirós. Aquí hi ha la diferència. La naturalitat sola, sense pensament, tendeix a esbravar la passió. Parlo de la passió col·lectiva. Els anglesos, en canvi, que són apassionats, segurament el poble més apassionat del món, han aconseguit de viure en un perfecte psicologisme opac. La combinació és extremament interessant. Per això hi ha tan bona literatura, tan bon teatre, tan bona política.

Pla

Sou tan anglòfil que vós mateix us vau transformar en un oficial caravermell per la ginebra, que tornava de Singapur... Això sí, l'últim vers és d'una sobirana bellesa. Sembla sortit d'una pintura de Constable...

Rodoreda

Sí:

Carros de fenc passaven odorants.

Pla

A mi, de tots els títols vostres, els que m'agraden més són *Llunyania* i *Absència*, on hi ha aquell poema magistral, perfecte, clàssic. I tràgic! "Si cal que encara us vegi..."

Carner

(Com si mirés cap endins seu, diu:)

Si cal que encara us vegi, lloc meu i fe primera, que sigui un dia de tardor i a seny d'estels i el llaurador fet ombra hagi deixat enrera la plana ben escrita de versos paral·lels.

Pla

Imatge prodigiosa...

Carner

I en l'agombol del vespre, que alguna veu molt pura desgrani la tonada que el meu bressol oí, abans que sense termes i sense afegidura no em negui les parpelles la nit d'on vaig eixir.

Pla

¿Voleu dir que aquest final se'l pot permetre un catòlic com vós? És un final del tot nihilista...

Rodoreda

Sempre l'he trobat preciós. Jo estic convençuda que després de tot això, després d'aquestes meravelles del món, el cel, les estrelles, els núvols, els arbres i les flors, hi haurà alguna cosa. És incompreensible que tanta bellesa es perdi per sempre...

Jo no sóc catòlica, com Carner, però sóc creient d'una manera molt personal i profunda. Endeveno manifestacions més enllà dels sentits, diguem-ne possibles manifestacions sobrenaturals...

Carner

Sóc creient, sí, però tinc dret, em sembla, a tenir els meus dubtes. Si naixem del no-res, ¿per què no pot la vida eterna tenir lloc en aquest no-res? Coses més enrevessades i impossibles ens fan creure, als catòlics.

Pla

Així vós postuleu una vida eterna en l'absència absoluta...

Carner

En l'absència absoluta de la dimensió del que coneixem i del que sentim. La llum en la foscor. La claror absoluta en la tenebra. Dant ho va entreveure, però no ho va poder explicar.

Rodoreda

Potser aquest poema que ens heu recitat és tan bo perquè hi ressona Dant.

Pla

És possible. Hi ha la nostàlgia de Catalunya/Florència. Hi ha la llengua materna, la tonada, que una veu molt pura desgrana... la tonada és la llengua. I hi ha la llum, per absència... Un poema dantesco!

Carner

No crec que quan el vaig escriure tingués tot això al cap. Al cor, potser sí. La nostàlgia produeix a vegades aquests miracles, rescata d'aquest pou que en diem oblit les coses més impensades. I ens surt un mot. És l'ham poètic, com m'agrada dir-ne. Una paraula, una imatge, un record, una sensació... i es produeix el miracle. I neix el poema. Qualla en un magma antic, en el magma de la llengua i d'aquest magma en fa un cristall verbal d'emoció.

Rodoreda

Com m'agrada sentir-vos parlar així. I sí, teniu raó pel que fa a la poesia. Però en la prosa cal una energia sostinguda per mantenir la tensió pàgina darrere pàgina i anar travant els sentits parcials en el sentit global...

Pla

Sempre he dit que és més difícil escriure en prosa que no pas en vers...

Carner

Voleu dir? Recordeu quan recitàvem Dant, a Gènova, mentre passejàvem via XX Settembre amunt, o per la galeria que hi ha darrere del teatre Carlo Felice?

*O luce eterna che sola in te sidi,
sola t'intendi, e da te intelletta
e intendente te ami e arridi.*

Periodista

*Oh llum eterna que en tu sola vius,
sola t'entens, i de tu coneguda
i entenent-te t'estimes i somrius!*

Pla

Quina meravella! Teniu raó. Això sí que fa plorar... El més difícil és escriure en versos perfectes i del tot planers. Continueu, sisplau, no pareu...

Carner

*Tal era io a quella vista nova:
veder voleva come si convenne*

.....
(Fa el gest de no recordar-ne més)

Periodista

*Jo era davant d'aquella vista nova
i volia comprendre com s'unia...*

Pla

No pareu, ara, sisplau... que ve lo millor...

Carner

(Fent un esforç)
*All'alta fantasia qui mancò possa;
ma già volgeva il mio disio e'l velle,
sì come rota ch'igualmente è mossa,*

Periodista

*Mancà la fantasia en tal moment;
però a desig i a voluntat, novelles
rutes marcà, fent-los rodar igualment...*

Carner, Pla i Rodoreda

l'amor che move il sole e l'altre stelle.

Periodista

*l'amor que mou el sol i les estrelles.
(Es fa un llarg silenci.)*

Rodoreda

Després d'això, què més podem dir?

Carner

Després d'això, només el silenci.

Pla

*I una bona choucroute garnie!
(S'aixequen pausadament i fan per anar-se'n.)*

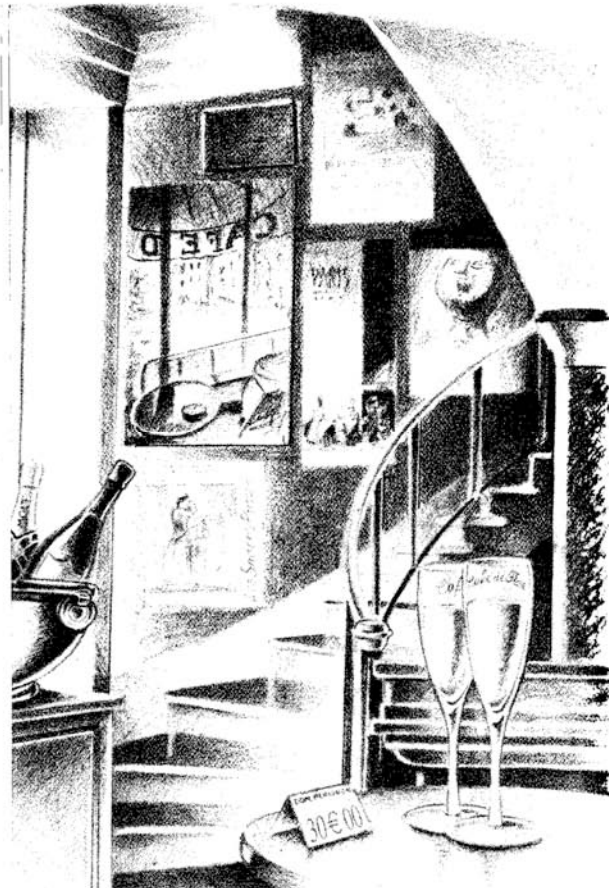
CODA

Periodista

No crec que puguem marxar així, tan seriosos. Em sembla que per afrontar una bona choucroute garnie ens cal un ànim una mica més dinàmic... Senyora Rodoreda, per què no ens canta un altre cuplet? *(Ho fa.)*

FI

Barcelona-Sant Feliu de Guíxols, març-agost de 2015

PRIX DE FLORE

Un bref rappel historique...

Le Prix de Flore fut fondé le 10 mai 1994, dans le but de transformer la littérature mondiale en général et la grammaire française en particulier. Il est doté de 6100 Euros ainsi que d'un verre de Pouilly Fumé millésimé offert pendant 1 an, et gravé au nom du lauréat.

Le Jury est composé de :

Frédéric Beigbeder, Jacques Braunstein, Manuel Carcassonne, Carole Chrétiennot, Michèle Fitoussi, Jean-René van der Plaetsen, François Reynaert, Jean-Pierre Saccani, Bertrand de Saint Vincent, Christophe Tison, Philippe Vandael, Arnaud Viviant.

PRIX DE FLORE 1995 : "Le Pas du Loup" J. A. BERTRAND, JULLIARD	PRIX DE FLORE 1996 : "Le Sens du Combat" M. HOUELLEBECQ, FLAMMARION
PRIX DE FLORE 1997 : "Le chameau sauvage" P. JAENADA, JULLIARD	PRIX DE FLORE 1998 : "Les jolies choses" V. DESPENTES, GRASSET
PRIX DE FLORE 1999 : "Nicolas Pages" G. DUSTAN, BALLAND	PRIX DE FLORE 2000 : "Mémoire courte" N. REY, AU DAUBLE VERT
PRIX DE FLORE 2001 : "l'Empire de la morale" C. DONNER, GRASSET	PRIX DE FLORE 2002 : "Rapport sur moi" G. BOUILLIER, AELIA
PRIX DE FLORE 2003 : "Mammifères" P. MÉROT, FLAMMARION	PRIX DE FLORE 2004 : "Autobiographie érotique" B. BENDERSON, BIVAGES
PRIX DE FLORE 2005 : "Boys, Boys, Boys" J. SORMAN, GALLIMARD	PRIX DE FLORE 2006 : "Rendez-vous" C. ANGOT, FLAMMARION
PRIX DE FLORE 2007 : "Ni d'Eve ni d'Adam" A. Nothomb, ALBIN Michel	PRIX DE FLORE 2008 : "La meilleure part des hommes" T. GARCIA, GALLIMARD
PRIX DE FLORE 2009 : "L'hyper Justine" S. LIBÉRATI, FLAMMARION	PRIX DE FLORE 2010 : "Le jour du Roi" A. TARR, SEUIL
PRIX DE FLORE 2011 : "Du temps qu'on existait" Marien Defalvard, GRASSET	PRIX DE FLORE 2012 : "Zénith-Hôtel" Oscar COOP-PHANE, FINSTUDE
PRIX DE FLORE 2013 : "Tout cela n'a rien à voir avec moi" M. SABOLO, LAYTÉ	

Cases, caixes de recluta i equilibris

Fuó la "evista militar anual"
de Diciembre de 1937

BOLETIN NACIONAL N.º 41

EL Excmo. Sr. Don José Navarrete
y en su nombre el Sr. Don José Navarrete
Número número 33, Don José Navarrete
COMANDO EN JEFE LA FUERZA ARMADA
AGENCIA ABSOLUTA, por haber presentado

Centro de movilización militar
Nombre de movilización militar
Que reside en Madrid
Emprendedor en un
Incorporarse al punto de reunión
Seguir el siguiente itinerario:
En dicho punto de reunión se recibirá a su familia, condonando
y si de no estar en el punto de reunión, continuará la marcha hasta su destino,
siguiendo el siguiente itinerario:
Tiene el punto de reunión en
A la salida del punto de reunión se
Tendrá en cuenta a la movilización
solo en el momento de la salida del punto

1937
HOJA DE MOVILIZACION MILITAR
Categoría militar: Capitán
Grado militar: Capitán
Nombre de movilización militar: Don José Navarrete
Que reside en: Madrid
Emprendedor en un: Don José Navarrete
Incorporarse al punto de reunión: Madrid
Seguir el siguiente itinerario: Madrid

CERTIFICO: Que la Junta de Clasificación y Promoción de la misma en vista de los antecedentes del interesado en relación con el Glorioso Movimiento del 18 de Julio, lo ha conceptuado como *Indefinido* de 1940.
Gerona 4 de Julio de 1940.
El Comandante Jefe de la Caja,

Juanach. Boner

23 de Agosto de 1940
Batallón de Artillería
Sr. Alcaide

se le concede la...
plazo el compromiso...
idad, se remite...
lección número...
la Instrucción núm...
si. Excepcio de fecha 21 de Septiembre de 1940.
Jefe del C. M. H. firmado. Antonio Barra...
chua Garde. - Eubrilago. - Hay un sello en tinta que se lee Regi...
stado de Indiferencia Alcantara número 33 C. M. H.

... a los dos meses de esta...
esta gran causa ya recibes...
... me animada de siempre...

Reivindicació de Carles Fages de Climent

Narcís Garolera

Carles Fages de Climent es va fer soci de l'Ateneu l'any 1920 i se'n va donar de baixa el 1960, quan va fixar la residència a Castelló d'Empúries. Durant quaranta anys, doncs, va freqüentar aquesta casa i, fins i tot, va formar part de la primera junta directiva després de la Guerra Civil.

El 27 de gener del 39 –l'endemà de l'entrada dels "nacionals" a Barcelona– Fages va ocupar l'Ateneu, amb un altre soci i uns quants militars (no pas falangistes), i en va salvar la biblioteca, que els soldats començaven a buidar per cremar els llibres al jardí de l'entitat.

Mentre Fages, a Barcelona, entrava a l'Ateneu amb representants de les forces d'ocupació, a Castelló d'Empúries un tinent de l'exèrcit "nacional" escrivia, amb lletres grosses, a la façana de casa seva: "Aquí vive un rojo separatista". Fages, propietari rural, havia sigut regidor municipal de la vila per la Lliga Regionalista, i havia publicat llibres en català...

Fages i la Guerra Civil

Durant la guerra, Fages no va ser falangista (no ho podia ser, pel seu ideari "antimodern"), ni requetè (que és el que hauria sigut, en cas d'haver anat al front, com Martí de Riquer). Per raó d'edat –tenia més de trenta anys– no va ser cridat a files, i va passar la major part de la guerra a Barcelona, on vivia regularment. En parla a les *Memòries* que presentem.

El 18 de juliol del 1936 (i això és molt pertinent per entendre el Fages de la postguerra) va estar a punt de perdre la vida en mans dels anarquistes, a Castelló d'Empúries (com Pla a Palafrugell, o Sagarra a Barcelona). Va tenir la sort que l'alcalde de la vila –Bordas de la Cuesta, d'ERC– el va tancar a la presó, i més tard el va confinar a casa seva, custodiat per dos milicians, que van acabar dinant i sopant amb el reclus i la seva dona, una excel·lent cui-

nera. Els "guardians del poble" es barallaven per anar a 'vigilar' el propietari i escriptor...

Ventura Gassol –amic de Fages– l'allibera del seu arrest domiciliari i el fa tornar a Barcelona, on el poeta és novament detingut. Aquesta vegada ingressa en una *txeca* (la del carrer de Vallmajor) on va conèixer les 'delícies' d'aquesta mena d'establiments inhumans. Joan Casanovas, president del Parlament, aconsegueix alliberar-lo després d'entrevistar-se amb el dirigent anarquista Aurelio Fernández.

Després d'aquesta segona experiència carcerària, el poeta ingressa, com a voluntari, en l'exèrcit republicà, i és destinat al campament de reservistes d'Arenys de Munt per fer-hi tasques d'alfabetització.

Escriptor marginat

Després de la guerra, Fages es queda a viure a Barcelona, i, amb dificultat, mira de reprendre la carrera d'escriptor. Però la seva condició de "franquista" (a França l'haurien considerat "col·laboracionista") privava que la seva obra poètica tornés a tenir la consideració que havia tingut uns anys abans.

L'any 1951, un dels crítics més influents del catalanisme de postguerra (Joan Triadú) va excloure Fages d'una antologia poètica que consagrava els autors "canònics", i el poeta empordanès es va sentir marginat del món literari català. La seva amistat amb Eugeni d'Ors (que, el 1954, li va prologar *La balada del Sabater d'Ordis*); la participació en uns Jocs Florals tolerats pel franquisme i organitzats per uns quants poetes, amics seus (Octavi Saltor...), i la concessió, l'any 1958, d'un premi de poesia catalana atorgat per l'Ajuntament de Barcelona, van fer que Fages fos mal vist pels lletraferits catalanistes. El ressentiment li va fer escriure més d'un epigrama –gènere literari que dominava a la perfecció– contra algun dels crítics que l'excloïen del cànon poètic per raons extraliteràries.

Les memòries

Fages de Climent va deixar inèdites –amb una vintena més d’obres– unes *Memòries*, que fa poc han vist la llum, amb el subtítol *A la recerca de mi mateix* (Figuera, Brau Edicions, 2014).

Aquestes memòries tenen un gran valor històric i literari, i ens fan conèixer la biografia de l’escriptor. Format en el noucentisme, la seva primera obra poètica –*Les bruixes de Llers* (1924)–, amb pròleg de Ventura Gassol, causa sorpresa en els medis literaris del moment, sobretot pel tema, però també pel domini de la forma, rigorosa i treballada. Fins i tot Sagarra (més tard, amic del poeta) va reaccionar amb displicència davant l’autor novell, que tractava uns temes coincidents amb els que a ell l’interessaven (llavors treballava en *El Comte Arnau*). El següent poemari –*Tamarius i roses* (1925)– el confirma com un dels poetes més destacats de la seva generació. L’any 1933 publica *Climent*, un llibre en prosa sobre la seva família materna, i, en plena guerra civil escriu i publica una altra magnífica obra en vers: *Sonets a Maria Clara* (1938).

Després del conflicte, l’obra més destacada de la seva producció poètica és, sens dubte, la *Balada del Sabater d’Ordís* (1954), amb pròleg d’Eugeni d’Ors, i epíleg i il·lustracions de Salvador Dalí, però el poeta és més conegut pels seus epigrames, que passaven de mà en mà, en còpies mecanoscrites, i li donaven molta popularitat, sobretot a l’Empordà.

Les *Memòries* ens fan conèixer, en pàgines comparables a les del millor Sagarra –també, com Fages, de llinatge senyorial–, la seva infantesa, la seva formació i, sobretot, la seva irrenunciable vocació literària.

Sorprendran el lector els capítols en què Fages evoca la política dels anys de la Dictadura i de la República, i, sobretot, els seus records de l’època del conflicte civil. Tenen molt d’interès, també, els capítols dedicats als anys de la postguerra, viscuts finalment al casal dels Climent, a Castelló d’Empúries, on escriurà la part més considerable d’aquests records.

Temes destacats

L’autor concebia les *Memòries* com una “confessió general”. Hi destaquen uns quants temes:

a) la mare: Fages sempre es va sentir un “Climent” i estava molt unit a la mare, per qui sentia una devoció sense reserves, que es fa evident en un capítol titulat “La gran amor”, i amb les deu pàgines que li dedica, amb motiu del seu traspàs (en

contrast amb la pàgina i mitja que dedica a la mort del pare, uns anys més tard)...

b) els avantpassats: Fages-Climent (una tradició doblement assumida);

c) la formació: batxillerat amb els jesuïtes (com Sagarra), i estudis de Dret i Lletres a la Universitat de Barcelona; doctorat, a Madrid, en filologia clàssica, amb una tesi (que no va arribar a defensar) sobre el paisatge en Homer;

d) la literatura: irrenunciable vocació literària, sobretot poètica;

e) la importància dels somnis: estreta relació amb Dalí (amb qui va publicar una *Auca i rodolí de la Gala i en Dalí* (1961); capítol oníric, clarament dali-nià, etc.

f) la política i la guerra civil: crític amb el “catalanisme negatiu” (Sis d’Octubre, Companys); creu en una política d’unitat, i es mostra escèptic en unes extenses “Siluetes de la revolució” (records del camp d’instrucció a Arenys de Munt, el 1937).

g) la postguerra: reflexions sobre l’afer Galin-soga (1959) i els Fets del Palau (1960), amb crítiques al paper dels clergues en la política (“La contrarevolució dels *arajais*”); la vida solitària, a Castelló d’Empúries (1960-68): lectura i relectura (Montaigne, Proust); reflexions sobre la soledat; redacció de les *Memòries*; composició de centenars d’epigrames i altres obres literàries, que va deixar inèdites (novel·la, teatre, poesia culta, articles).

Fages va ser un escriptor obsessiu, fins al final. A l’Hospital Clínic, poc abans de morir, redacta el “Dietari d’un moribund” (incorporat, en apèndix, a les *Memòries*).

Potser és hora de tornar a incloure Carles Fages de Climent en el cànon literari català, d’on no havia d’haver estat exclòs per motius extraliteraris.

Historial d'una lectura

Joan Todó

Em temo que aquesta explicació haurà d'adoptar una incòmoda perspectiva personal, autobiogràfica. Tot va així: a la tardor de 2014, Josep Lluç Puig, editor de Proa, va proposar-me de traduir al català el primer volum de les memòries de Sebastià Juan Arbó, *Los hombres de la tierra y el mar*. No sé si dit així sona tan absurd com és. La qüestió és que el llibre va aparèixer el 1961 a l'editorial Argos (dirigida aleshores per Ignasi Agustí; tots dos es coneixien de trenta anys enrere, de la "penya de l'Euzkadi"²), però feia dècades que havia desaparegut de la circulació, instal·lat en el límbid d'aquells llibres que no són literatura catalana però tampoc acaben de ser acceptats dins la castellana.

¿Per què van pensar en mi? Pel que sembla, va pesar força la meua procedència geogràfica, el fet de ser de les Terres de l'Ebre (a banda de ser escriptor, naturalment). Perquè el que Lluç aleshores no sabia és que jo ja l'havia llegit, *Los hombres...*, just un any abans de la nostra trobada. Tot va arrencar d'una invitació a participar en una revista local, *Lo Senienc*, amb un article sobre la qüestió que més em vingués de gust, sempre que tingués a veure amb el meu poble. I va ser així que, farà dos anys, vaig començar a investigar si Arbó havia estat mai a La Sénia, i si hi havia situat alguns capítols de *Camins de nit*. A hores d'ara encara no he sabut treure'n l'entrellat³, però la qüestió va acarar-me a un problema fatal: jo no havia llegit la major part de l'obra d'Arbó, i tenia mil dificultats per fer-ho.

Podem convenir que, en aquest país, un clàssic literari és un autor que fa bonic al prestatge però que no es llegeix. Que, com a molt, se cita. En el cas d'Arbó això (fer bonic al prestatge) és cert sobretot pel que fa a l'obra anterior al franquisme, és a dir, el cicle format per *L'inútil combat*, *Terres de l'Ebre*, *Camins de nit*, *Notes d'un estudiant que va morir boig* i *Tino Costa* (que es va publicar el 1947

però que ja estava acabada el 1939). Cal indicar, de tota manera, que cap d'aquestes obres circula en la seva versió primitiva: *Terres de l'Ebre* i *Camins de nit* s'editen, generalment, en la versió publicada el 1966 en el primer volum de l'obra catalana completa (un projecte que no va passar d'aquí), *Tino Costa* en la que va aparèixer el 1968 a Club Editor, *L'inútil combat* en la de 1969 i *Notes d'un estudiant...* en la de 1935, que duia per títol *Hores en blanc*³.

Arbó reescribia els seus llibres; a cada edició, hi canviava tot de coses. I també, durant la postguerra, els traduïa al castellà, i aprofitava per seguir canviant-hi tot de coses; modificacions que després incorporava a la nova versió en català. No cal dir que, en general, va millorar-los; l'Arbó madur era molt millor *redactor* que l'escriptor jove de classe baixa i formació una mica accidentada. La cosa, però, genera foraviaments, com per exemple l'assumpte del dialecte; durant molts anys, jo estava convençut que a *Camins de nit* els pagesos d'Amposta parlen, si fa no fa, com les burgeses de Sarrià⁴. I això m'indignava: no només per la manca de versemblança (que no deixa de ser una convenció), sinó també per una mena d'orgull lingüístic ferit molt d'aquella època. En un cert moment de la meua vida, quan encara buscava el meu propi llenguatge entre variants dialectals, el fet que l'Arbó hagués renunciat a escriure "lo", "este", "mano" i tot això per fer dir als seus personatges "sembla un enze" em semblava inadmissible.

I bé, el fet és cert pel que fa a l'edició definitiva. Però fa dos anys, acarar a la necessitat d'examinar *Camins de nit* a fons, vaig haver de buscar-ne la primera edició, de 1935, no fos cas que allà el poble anomenat Cenira tingués un altre nom. Per a això va caldre anar a una biblioteca de capital, demanar el llibre al taulell, que el busquessin al magatzem, que me'l deixessin consultar allà mateix, sense poder treure'l... I durant aquella lectura

apressada (compartida, a més, amb el llibre de memòries que un any després em tocaria traduir), vaig descobrir diàlegs com aquest: "Te moriries de riure de vore'ls. Tots detràs com gossos, i ella sense adonar-se de dingú". Vet aquí, doncs, que el 1935 Arbó feia parlar els ampostins com parlen els ampostins; va ser després que ho va canviar, qui sap per què. Perquè encara hi ha un giravolt més: a *L'espera*, una novel·la publicada el 1967, els escassos diàlegs tornen a emprar el dialecte.

Vaig llegir *L'espera* durant aquesta mateixa investigació, però de forma una mica més reposada: la tenen a la biblioteca del meu poble. Ara bé: és l'única novel·la tardana de l'Arbó que he pogut llegir. Perquè tota l'obra d'Arbó posterior a la Guerra, a excepció potser del llibre sobre Verdaguier (ressorgit durant el centenari de la mort del poeta) i naturalment d'*Els homes de la terra i el mar*, és introbable, especialment l'obra en castellà. És a dir: cal anar a la biblioteca d'Amposta, o a la de Tortosa, o a la de Sant Carles de la Ràpita, o a llocs més estranys encara, demanar al taulell, que te la busquin, consultar-la allà mateix... Un llibre en concret, *Narracions del Delta*, per exemple, només el trobareu a Girona i Tarragona⁵. Hi ha, naturalment, l'edició de l'obra catalana completa que, a càrrec d'Emili Rosales, va aparèixer a l'Editorial Columna el 1992; però cal admetre que, avui dia, 23 anys fan d'un llibre una antigalla. Tot plegat, doncs, ha caigut en l'oblit.

Tampoc no sé si ara valdria la pena començar una batalla per recuperar-ho. Segons Gerard Vergés, "*Terres de l'Ebre* i *Tino Costa* foren novel·les molt importants. Més endavant l'Arbó es perdé en un idioma que no era el seu, i la seva obra se'n va ressentir. I és que, la llengua bífida, només la tenen les serps". És el problema del bilingüisme. L'Arbó, abans de la guerra, havia treballat a la Generalitat⁶; òbviament, en esclatar el conflicte va haver de deixar la feina. Durant la primera postguerra, es va dedicar a fer traduccions; concretament, a traduir les seves novel·les al castellà: *Tierras del Ebro* el 1940, *La luz escondida* (que és *L'inútil combat* traduït i revisat) el 1943. I el 1945 va editar una biografia, *Cervantes*, que va ser un èxit. Va fer articles (a *La Vanguardia Española*), va fer més biografies (d'Oscar Wilde, de Baroja), va guanyar el premi Nadal, va ser traduït al francès (a partir del castellà). I l'Arbó, que havia començat sent una mena de Louis-Ferdinand Céline català⁷, va acabar esdevenint una mena de Stefan Zweig castellà. I al final, als seixanta, va tornar al català. Tampoc tenia gaires sortides més;

tal com ho va explicar Joan Fuster en un article de 1970, "La qüestió del bilingüisme":

Per a l'escriptor, el recurs al castellà sol anar lligat a les peripècies de la professionalització. Això, no cal explicar-ho: prou que és conegut de tothom. L'alternativa purista demanava i demana sacrificis i renúncies singularment penosos. Hi ha qui els ha acceptats sense reserves: pels qui ho han fet, no cal dir-ho, jo sento la més incondicional de les admiracions. Els altres, els qui hem intentat de guanyar-nos el magre salari de la tinta, no hem tingut més remei que resignar-nos a les opcions del mercat de treball.

Arbó volia ser escriptor, volia viure escrivint, al preu que fos, igual que Pla, Fuster o, suposo, Ignasi Agustí. I durant els anys quaranta i cinquanta això volia dir escriure en castellà. Per molt que l'obra en castellà sigui considerada qualitativament inferior (tot i que el *Martín de Caretas* té els seus defensors), en aquell moment era una forma de seguir sent escriptor i alhora mantenir una família, fos quin fos el veredict de la posteritat. Al cap i a la fi, Fuster acaba afirmant, en l'article citat, que "en última instància, l'"escriptor bilingüe" no existeix. O és un espècimen molt rar". El resultat, a la llarga, és una mena de terra de ningú (una expressió, per cert, que Rosales ha fet servir per explicar la posició de l'Arbó dins la literatura catalana de la segona meitat del segle passat). Per a una editorial que publica llibres en català, avui dia els llibres castellans d'Arbó són una cosa aliena, estrangera, quelcom que no els pertoca a ells (en el pitjor dels casos, es fa com amb *Contra Unamuno y los demás*, de Fuster, que s'edita traduït al català per algú altre; una operació, ho puc ben assegurar, arriscada). I per a les editorials en castellà, sigui pel que sigui, no pesen prou; menys i tot que el *Viaje en autobús* de Josep Pla, per entendre'ns. Són llibres que no paga la pena reeditar, sigui per mediocres, sigui perquè tampoc ningú els compraria. Un mal negoci, vaja.

Però hi ha l'obra tardana en català, on l'Arbó abandona la "llengua bífida" i, per tant, el problema seria un altre. Com és públic i notori, el fet que l'autor de *Camins de nit* sigui el primer que tracta les Terres de l'Ebre com un escenari literari amb cara i ulls, fent-ne pràcticament una xifra de l'univers, té la seva importància. Perquè encara avui una de les principals qualitats d'*Els homes de la terra i el mar* és la possibilitat de conèixer com era la ribera fa cent anys (i estem parlant d'un territori que no és gaire més antic); una qualitat compartida sobretot amb

Terres de l'Ebre. No sabia dir, però, en quina mesura no és Arbó qui crea aquest paisatge, igual que segons Oscar Wilde van ser els pintors i els poetes els qui van crear la boira de Londres. Ell seria així el nostre Verdaguer, o el nostre Cervantes (i, curiosament, va escriure la biografia de tots dos). I, quan dic "nostre", em refereixo al col·lectiu que s'encavalca al nord del País Valencià i al sud del Principat.

Hi ha, doncs, una utilització possible d'Arbó com a emblema (com a monument) d'una identitat ebrenc, si és que tal cosa existeix. Això ha estat prou reconegut, de fa molt de temps; tal com ho va resumir Josep Maria Balaguer (un dels qui millor han escrit sobre l'escriptor): "Des d'aquesta perspectiva, el mèrit d'Arbó se situava, per tant, en el fet de recordar que el Baix Ebre també és de Déu, o de Catalunya". Cosa que també vol dir que, si l'Arbó a principi dels anys trenta va ser reconegut pel centre, va ser sobretot per la seva condició perifèrica; a canvi de ser considerat un "rudimentari, un pur instintiu", "una mena de pastor poeta" (tal com ho resumiria el propi Arbó uns anys després), ell feia entrar el Delta en la literatura catalana. I malgrat això, la millor part de la seva obra és en realitat una crònica (un document) de la lluita de l'individu contra la comunitat; un individu anomenat Joanet, o Mercè, o Tino, o fins i tot mossèn Cinto. Un individu que hi és des de *L'inútil combat*, on

entreveia la veritat: la diferència entre la vida com era i la vida com jo l'havia somniada, i em venia un esborronament. Era l'esborronament de l'infant que es pren la Vida com una festa, i la Vida venia cruel, incomprensible, inesperada.

És un personatge que ens explica la seva història, igual que farà el protagonista de *Notes d'un estudiant que va morir boig*. En tota aquesta primera època hi ha una alternança entre novel·les en primera persona (les dues tot just citades) i novel·les en tercera (*Terres de l'Ebre* i *Camins de nit*), en les quals el conflicte és vist des de fora i l'individu potser no té tant de pes (seria difícil decidir qui n'és el protagonista, de fet); són, en realitat, cròniques familiars. Ambdues vies se sintetitzen en una obra mestra: *Tino Costa*. És una novel·la en tercera persona, però el seu personatge central, un marginat, insistirà en la visió donada al primer llibre:

la vida la veia sempre (...) com la història d'una guerra inacabable, un sacrifici perenne, un ininterromput vessament de sang, perdent-se

en el fons remot de la història; i la víctima era sempre l'home, nu i abandonat a les fosques forces del mal sobre la terra, i enlloc la Naturalesa no havia desplegat una tan esfereïdora, tan implacable ferocitat

Albert Roig va dir-ne "el tipus de l'heroi idealista, més ingenu que absurd, incapaç d'acceptar l'engany" (la cursiva és seva). Ell és el protagonista de la millor època de l'autor, aquella que arriba a anticipar la novel·la existencialista; es tracta sempre, al capdavant, d'algué que pren consciència del món, que descobreix la diferència entre la vida com una festa i la vida com un escenari de crueltat. Per això els seus millors personatges són, habitualment, joves. Per això mateix, el primer Arbó és un d'aquells escriptors que fascinen els adolescents: escriptors enrabats amb el món, que escriuen per esbravar-se, un llinatge que va des de Baudelaire fins a Bukowski, passant, com dèiem, per Louis-Ferdinand Céline. Però potser serà quan l'escriptor comenci a sospitar que potser el conflicte inicial, aquest jo contra el món, era massa simple, que potser tot és més equilibrat, quan doni les seves millors obres: *Tino Costa*, sobretot, o també el seu *Verdaguer*.

És un moment d'equilibri que dura molt poc: després vindrà l'acceptació de *L'espera*. El protagonista d'aquesta novel·la, Andreu de la Canda, pateix totes les calamitats habituals en les obres del rapitenc (se li moren tres dones i un fill, un altre se'n va a la guerra del Marroc...), però aprèn a resignar-s'hi: a esperar. I això, evidentment, li treu al llibre aquella tensió emotiva tan particular de les primeres novel·les, que des del primer moment s'encaminen, tibants, cap a un acte de violència final constantment anunciat⁸. Però això tampoc diferencia *L'espera* de, per exemple, *El vent de la nit*; en ambdós casos, es tracta de novel·les de vençuts, instal·lades en la resignació, en la paciència. Potser el problema és un altre. La trama de *L'espera* es dilueix en històries secundàries, en tot d'explicacions sobre la vida i costums del poble; com si la col·lectivitat, finalment, hagués vençut un individu que ja no té forces per plantar-li cara. No és un problema nou: ja a *Camins de nit* la proliferació de relats tangencials, gairebé petits contes (i algun d'ells recuperat com a tal a *Narracions del Delta*) feia sotsobrar la unitat del llibre; però a *L'espera* el recurs acaba devorant tot l'interès que el lector pugui sentir per les penes d'Andreu de la Canda, mentre Arbó l'abandona tot seguint el fil d'una anècdota, d'una descripció. És, tal com advertia Walter

Benjamin, una tensió entre el novel·lista que fa un llibre en solitud i el narrador que participa d'una conversa. "L'experiència que passa de boca en boca és la font de la qual han puat tots els narradors", segons Benjamin; Arbó mateix, a les seves memòries, considera que la seva gran influència, al costat d'Eurípides, és una veïna d'Amposta que de nit els contava històries:

Crec fermament que aquella atmosfera tèrbola i de tragèdia que forma el rerefons d'alguns dels meus llibres té en molta mesura l'origen en les històries de l'anciana, en els crims relatats a les nits de vent o de tempesta, quan jo me l'escoltava contenint l'alè.

L'espera, doncs, viu en una tensió irresolta entre la novel·la clàssica que pretén ser i el fet que el seu autor és més aviat un narrador que se somnia novel·lista (i entengueu aquesta oposició ben bé en els termes en què la planteja Benjamin). Caldrà esperar, potser, l'aparició del Jesús Moncada de *Camí de sirga* i *Calaveres atònites*, llibres bastits com un mosaic col·lectiu, per veure com aquesta mateixa tensió es resol en una forma satisfactòria, en una solució que l'Arbó no va saber trobar. Perquè, tot i influït per les històries de la veïna i pels tràgics grecs, ell aspirava a ser Pío Baroja, o Tolstoi, o Stendhal. Hauria pogut ser un gran contista, però volia fer novel·la.

Aquest era l'Arbó que acabava d'escriure el seu primer llibre de memòries: un bon prosista, serè, resignat, autor de diverses biografies, una mena de Stefan Zweig, insisteixo, igualment superat pels esdeveniments, tot i que de manera menys tràgica. Si estiréssim el paral·lelisme amb Zweig, una mica arriscat, admetem-ho, potser podríem concloure que el seu millor llibre possible en aquell moment també havien de ser les seves memòries, que va tenir la mala pensada (o la mala sort) d'escriure en castellà, condemnant-les a la terra de ningú dels escriptors que ja no formen part de la seva literatura ni acaben de ser acceptats per aquella en què intenten sobreviure. I, per cert: es tracta d'un llibre on, un cop més, el protagonista és algú ben jove que veu el món per primer cop.

1 O sigui, un grup de joves escriptors que, a principis dels anys 30, es reunien a l'establiment d'aquest nom. Hi havia Joan Teixidor, Xavier Benguerel, Martí de Riquer, Joan Vinyoli o Ramon Xuriguera. I, mirant-s'ho de lluny, Salvador Espriu.

2 La resposta provisional, anomenada "L'enigmàtica Cenira de Sebastià Juan Arbó", va aparèixer al número 11 de *Lo Senienc*, i pot ser trobada fàcilment per la xarxa.

3 Aquest és un cas curiós, perquè la versió que en circula no és, a diferència de la resta de casos, la més tardana; hi ha una versió de 1961, titulada *Hora negra*, i encara una altra de 1983. I encara cal afegir-hi que, quan Club Editor fa quatre anys va publicar el llibre, amb el títol *Notes d'un estudiant que va morir boig*, el text era el de 1935 (el d'*Hores en blanc*); la versió, vaja, que hi ha un cert consens a considerar la millor d'aquesta obra.

4 Tampoc era l'únic a pensar-ho. Albert Roig, a *I pelava la taronja amb les dents* diu: "¿I per què el rapitenc no escriu ni deixa parlar mai la gent de la ribera amb lo seu parlar característic –dels taus, dels samarucs i de les llunades de sol, dels lligallos i les raberes? Tenia l'exemple de Joaquim Ruyra. Potser per rebuig al feliç, i fal·laç, documentalisme dels patricis tortosins. I també pels ineptes correctors d'estil i editors i escriptors del nou-cents. I perquè no semblés, als ulls de les periodistes de Barcelona, més rudimentari i més primitiu encara."

5 El cas de *Narracions del Delta*, per altra banda, em cou especialment, perquè algunes d'aquestes narracions són fragments de *Los hombres de la tierra y del mar* traduïts al català per l'autor. I jo no ho vaig saber fins que la meua traducció d'aquests textos ja era al carrer. I per això quan l'Arbó explica que, de nit, sentia els corns marins, jo he escrit, a la pàgina 147, que sentia "caragols de mar". I el més trist és que ho vaig fer mentre vivia a vint minuts de Tarragona, i que en aquest cas sí que pots agafar el llibre en préstec...

6 Hi ha una carta de recomanació de Pere Coromines, adreçada a Josep Tarradellas, per tal que aquest últim contractés l'Arbó, amb un passatge ben divertit, tot i l'embolic sintàctic: "Vull dir que si podeu el feu entrar a la Generalitat. Si no retenim aquest noi aquí, en Marcel·lí Domingo se l'endurà a Madrid i correm el perill de perdre per la llengua catalana un escriptor que a mans vessades li resoldria allí els problemes de la seva vida".

7 Això pot semblar una exageració, però el cas és que aquest va ser l'efecte de *L'inútil combat*, la seva primera novel·la publicada. Manuel de Montoliu, per exemple, hi veia una "encarnació de tota la barbàrie condensada en l'instint d'odi i destrucció del comunisme".

8 *Tino Costa*, per exemple, és una d'aquelles novel·les que comencen explicant el desenllaç: la mort de Sileta i la de Tino Costa. Només en deixa una per explicar.

Tots els llibres que estimem semblen escrits en llengua estrangera

Andrea Valdés

En esclatar la guerra civil espanyola, Sebastià Joan Arbó va interrompre la seva carrera literària. Més tard es va dedicar a autotraduir-se i encara que aquesta decisió va venir determinada per les restriccions del franquisme, hi ha una certa ambigüitat en com la personalitza i la transforma en mètode d'escriptura. És més, es diria que Arbó va anar corregint-se cada vegada que el sistema li va permetre fer-ho. La literatura, després de tot, és també una indústria: hi ha primeres edicions, traduccions pròpies i alienes, reimpressions que circulen o cauen en l'oblit o també són recuperades, com succeeix en aquesta instal·lació, en què no es valora tant la qualitat del que escrivia Arbó sinó la seva relació amb allò que anava produint.

Sabent que els modes d'emprendre el text són infinits, així com les circumstàncies en les quals es crea i es rep, fins on té sentit ser perfeccionista? Potser la literatura estigui sempre en estat crític i és aquesta fragilitat la que garanteix la seva pròpia supervivència.

En el recorregut que proposo a continuació, presento variacions d'alguns conceptes que tenen a veure amb l'autor citat (el de la traducció, les correccions o l'ajornament), per a referir-me a una escriptura en etern conflicte.

Aquest recorregut no és complet ni cronològic, com tampoc ho són les nostres lectures. És més, com deia Mario Libertella citant Aira de memòria, no existeixen dues persones en el món que hagin llegit exactament els mateixos llibres. A la qual cosa l'escriptora Guadalupe Nettel afegeix:

No només no existeixen dos lectors que hagin llegit exactament el mateix nombre de llibres i els mateixos títols, sinó que no existeixen dos lectors que hagin llegit ni tan sols el mateix llibre. Fins i tot amb el text davant, cadascú interpreta, oblida o reté un llibre distint.

Ho tindria Arbó en compte?

1. El gran quadern

“Per decidir si quelcom està «bé» o «malament» tenim una regla molt senzilla: la redacció ha de ser vertadera. Cal escriure el que és, el que veiem, el que escoltem, el que fem. Per exemple, està prohibit escriure: «la iaia s'assembla a una bruixa». Però sí que està permès escriure: «la gent anomena a la iaia “la Bruixa”». Està prohibit escriure: «el poble és bonic», perquè el poble pot ser bonic per nosaltres i lleig per unes altres persones. De la mateixa manera, si escrivim: «l'ordenança és bo», no és veritat, perquè l'ordenança pot ser capaç de cometre maldats que nosaltres ignorem. Escrivim, senzillament: «l'ordenança ens ha donat unes mantes». Escrivem: «mengem moltes nous», i no: «ens agraden les nous», perquè la paraula «agradar» no és una paraula segura, manca de precisió i d'objectivitat. «Ens agraden les nous» i «ens agrada la nostra mare» no poden voler dir el mateix. La primera fórmula designa un gust agradable a la boca, i la segona, un sentiment. Les paraules que defineixen els sentiments són molt vagues; és millor evitar usar-les i atènyer-se a la descripció dels objectes, dels éssers humans i d'un mateix, és a dir, a la descripció fidel dels fets”. Claus i Lucas

He escollit obrir recorregut amb aquest fragment d'Agota Kristof que per a mi és molt significatiu, perquè en fixar unes regles d'escriptura ja està descrivint una manera d'estar en el món i és una manera estranya, despersonalitzada, com si el narrador, que sempre és un “nosaltres” (Claus i Lucas) volgués minimitzar el seu punt de vista i expulsar-se del propi text. Aquesta despulla té molt a veure amb les vivències de la pròpia autora. Als 21 anys, Kristof es va exiliar d'Hongria a Suïssa i després de treballar cinc anys en una fàbrica de rellotges sense entendre ni patata del que escoltava o llegia, va decidir deixar-ho tot, fins i tot el seu marit, per començar a escriure, cosa que va fer en una llengua

estrangera de la qual hagué de conquistar, una a una, totes les paraules.

És curiós que aquesta llengua fos el francès, perquè és un idioma que tendeix a la retòrica i del qual es coneixen manuals impossibles. Penso en De quina manera vaig escriure alguns dels meus llibres de Raymond Roussel, els Exercicis d'estil de Queneau o la perequiana La vida instruccions d'ús. A diferència de Kristof, a qui imagino enganxada a un diccionari i suant tinta per treure quelcom de l'estret perímetre del seu vocabulari, aquests tres autors no van forjar el seu estil partint d'una dificultat real. Ells se la van imposar deliberadament. Amb els seus "contraintes" aconseguiren excitar la seva imaginació i deixar-nos igualment perplexos.

2. El disbarat estilístic

Com et pot agradar aquesta traducció de borratxos? Això m'ho va dir l'encarregada de la primera llibreria on vaig treballar. Parlàvem de Ferdydurke, novel·la-provocació en què un home de trenta anys amb fluixera existencial es veu obligat a tornar al col·legi i integrar-se en una classe. Entre els pupitres, esbarjos i raptos serà testimoni del trampós empenyament de diversos adolescents per atrapar l'edat adulta.

Encara que Gombrowicz la va escriure originalment en polonès, una vegada a l'exili es va animar a autotraduir-la al castellà. L'empresa no fou fàcil. Segons explica en el pròleg, per vèncer la seva paràlisi idiomàtica, ell, que amb prou feines dominava l'espanyol i no tenia un diccionari al qual acudir, es citava puntualment amb una desena d'escriptors i amics a la sala d'escacs d'una confiteria. El procés era el següent: Gombrowicz llegia el llibre en polonès (idioma que els presents desconeixien) i l'anava passant oralment al francès. Aquells qui l'enteniaven contaven a la resta què deia en cada frase. Entre tots discutien en espanyol quina era la millor traducció, que després passaven al francès per tal que ell no se'n perdés ni un detall. I així amb cada paràgraf. A això s'afegia que, en ocasions, Gombrowicz prenia un gran afecte a una paraula espanyola el sentit de la qual no entenia, però la imposava de totes formes, perquè li semblava que sonava bé o era més divertida. No en va, Ferdydurke fou l'excusa que va permetre donar forma a la immadura o el que és el mateix: deixar el text en un estat amorf i transitori com és l'adolescència i acceptar que s'inflami o recorri a altres paraules allà on el vocabulari no arriba, tot i ser reclamat amb força.

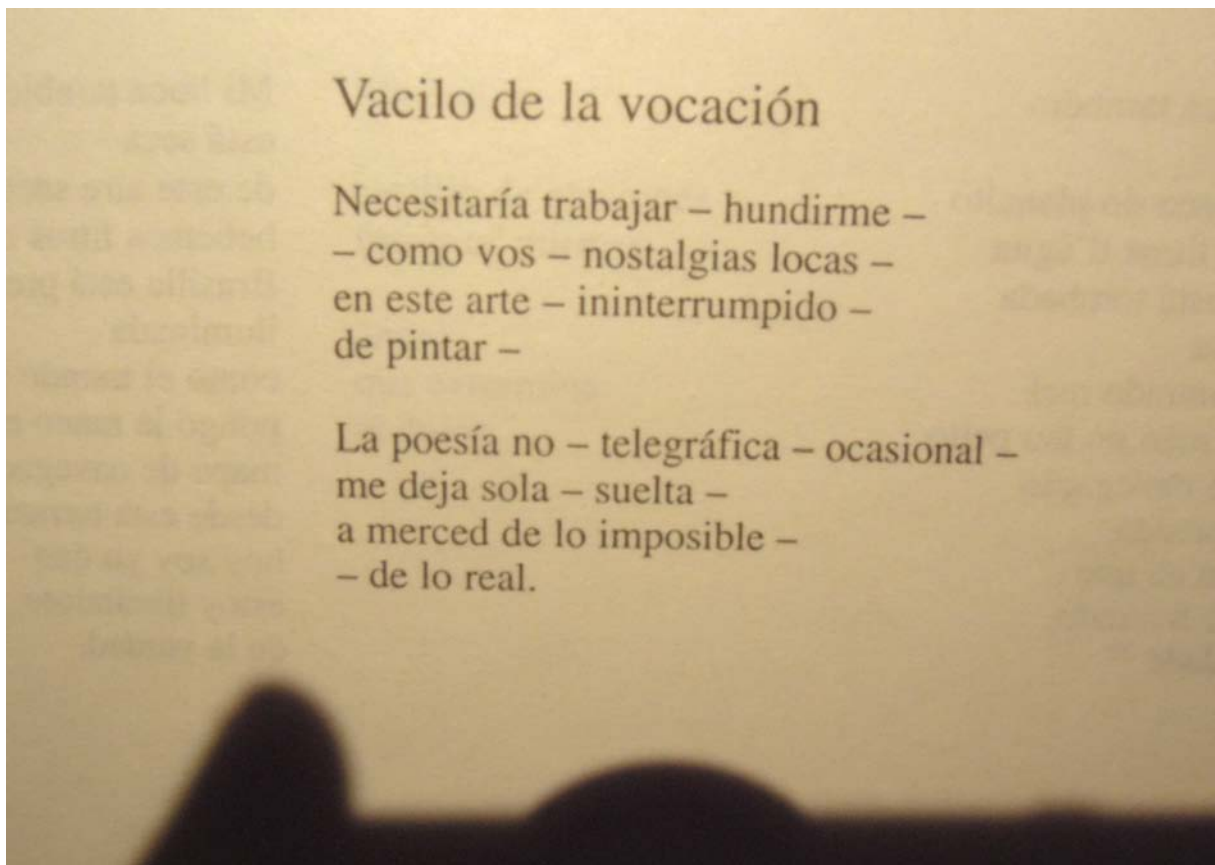
Curiosament, poc abans de la seva publicació, Gombrowicz va convèncer els lectors de no dir res o, en el seu defecte, de transmetre la seva opinió amb un codi gestual. En Ferdydurke, al capdavant, la ganyota està molt present. "Si voleu expressar que us va agradar, en veure'm, toqueu senzillament la vostra orella dreta. Si us aferreu a l'orella esquerra sabré que no us va agradar, i el nas significaria que el vostre judici està al mig". Penso que qui va replicar aquest últim gest devia estar constipat...

3. Performances

Imagino que Arbó, com tots nosaltres, va experimentar el fet de tenir aquesta paraula a la punta de la llengua i veure que no surt, que no arriba... Tantejar, esperar. La necessitat de trobar-la de vegades és molt urgent. De fet, hi ha textos que en lluitar amb aquesta classe d'urgència es tornen performàtics. Més que escriptura són vivència. Penso en Aigua Viva on Clarice Lispector es construeix literàriament des de la cerca d'allò neutre o l'it, paraula senzilla que sintetitza un univers bastant complex, sobretot si se'l relaciona amb aquest altre que viu de l'ocurrència més que de la literatura. Em refereixo al de Kenneth Goldsmith. En Inquiet, el pare de l'escriptura no creativa relata amb pols obsessiu tots els moviments que realitza el seu cos un 16 de juny entre les 10 del matí i les 11 de la nit. L'escriptura es torna registre fisiològic encara que a mesura que avança el dia, aquesta paraula en moviment comença a incorporar el punt de vista fins que s'emborratxa i va tancant les parpelles.

A les 22: .narapes es eicidní le y ahcered onam al de raglup IE .ahcered allirrotmap al acsar ahcered onam aL .opreuc led sárted oñup IE .ohcered nózaroc oded le odneiugis laripse ne eveum es adreiuzi onam aL

Però potser no fa falta complicar-se tant. M'agrada quan Fabián Casas diu que no s'ha de deixar la puntuació en mans dels correctors, perquè és una qüestió ètica que té a veure amb la respiració de l'escriptor. Llegint Osvaldo Lamborghini en l'esmentada clau una entén perquè no arriba ni als cinquanta. La seva tendència a dinamitar les frases i afegir putadetes -encavalcaments, jocs de paraules, ratllades- em remet a una escriptura plàstica, que s'està dessagnant. No en va el seu debut (El Fiord) fou literalment un part que acaba en manifestació política i no admet cap tipus de correcció.

Fotografía del text d'Ana Cristina César: *Otro cuerpo malogrado escribiendo entre líneas*

4. L'escola dinàmica d'escriptors

Com amb Arbó, el meu interès per Mario Bellatin no està tan vinculat a allò que escriu sinó a la seva relació amb la literatura, que és una relació un pèl tarada. Em refereixo a publicar diversos dels seus llibres en una edició mínima per poder intercanviar-los per un paquet de cigarretes o organitzar una conferència d'escriptors duplicats. En una entrevista esmenta com de malament ho va passar al principi, quan podia arribar a escriure el mateix, el mateix, el mateix durant 20 hores seguides. "Havia escrit 2.500 pàgines d'una novel·la i m'adonava que per acabar-la en necessitava almenys 2.500 més. No vull ponderar la lògica de la causa i l'efecte però va coincidir amb el fet que vaig trobar una teràpia i em vaig il·luminar en un estat de consciència durant dies i em vaig posar a tallar el que tenia escrit. Vaig descobrir que la novel·la estava acabada feia un parell d'anys, però l'obsessió de l'escriptura feia que això es sepultés i es convertís finalment en un no-res".

Curiosament, de la teràpia que esmenta va sorgir un altre llibre. Com que Bellatin no tenia els cent dòlars que costava cada sessió, va començar a pagar a la seva lacaniana amb textos. Aquests textos són els que hi ha a *La condició de les flors*. Quan es van recuperar per a la seva publicació, l'editorial va voler enviar-li una còpia del llibre però ell els va demanar que no ho fessin, de tal manera que hi ha un

llibre seu que ni ha llegit i del qual tot just recorda algun fragment.

Com que creu que l'escriptura no es pot ensenyar, va muntar una escola l'única condició de la qual era precisament no escriure. Si ho menciono no és per recuperar *Bartleby*, (això ja ho han fet altres, massa!) sinó perquè comparteixo la seva idea que convé experimentar un altre tipus de creació -que és la segona condició de l'escola: A aixecar el cul de la cadira. Sortir fora i col·laborar amb els realitzadors, els artistes plàstics... per forçar l'entrada al text per una altra banda perquè en la literatura, com en tot, hi ha moltes idees preconcebudes sobre el que està bé o malament i de vegades costa arriscar-se.

5. Traçant contínuums

No és que César Aira publiqui molt, és que ho publica tot, indiscriminadament, ja sigui en editorials grans o petites, consolidades o destinades al fracàs. Això em recorda la falta de pudor amb què Arbó segueix corregint-se, fins i tot després d'haver publicat, com si el llibre fos una circumstància col·lateral a l'escriptura i no l'objecte final. Però a diferència d'Arbó, Aira mai tornaria enrere perquè ell sempre escriu cap endavant, mogut per un impuls. És més, la seva supervivència com a narrador no depèn tant de la qualitat del que ja ha escrit sinó del fet de mantenir viu aquest mateix impuls. Aquesta necessitat d'actualització el porta a fer girs radicals, adoptar

solucions rocambolesques (com en certs guions d'Almodóvar, on tot es resol posant una perruca). És més, Aira és capaç de modificar les escales o convertir una errada en oportunitat literària i segueix i segueix, en una espècie de contínuum narratiu que podria relacionar-se amb El Manifest Correalista, on l'espai (arquitectura) i el temps (literatura) formen un tot, un "sens fi".

6. Bulímia literària

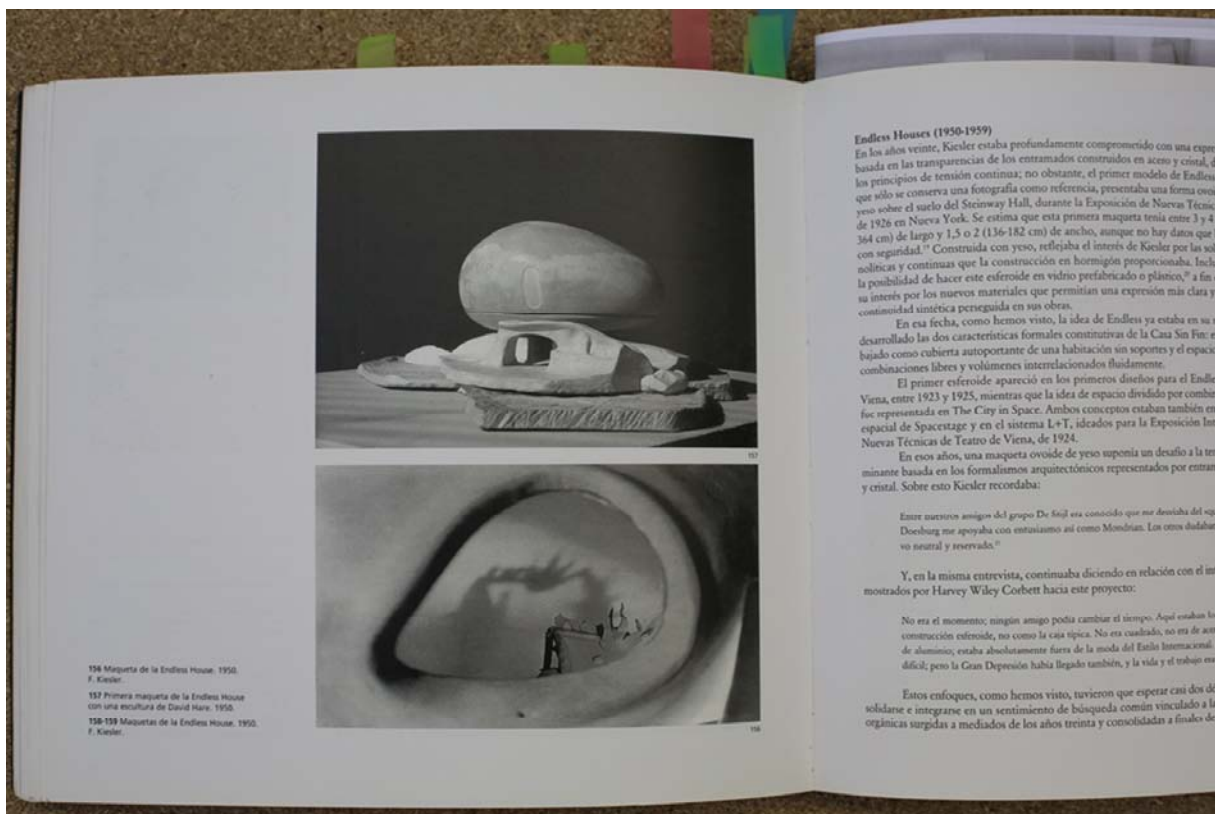
Ignoro si Arbó creia en la paraula justa, la que faria dir a Pla: "Fumo per trobar l'adjectiu". L'esmentada exigència també la va tenir Borges i, tanmateix, als dos se'ls coneix més d'un abús. A Pla li succeïa amb "indefectible" (en el seu Quadern gris no sé quantes vegades la menciona) i a Borges li agradava la paraula "unànime". Amb tot, no va renunciar mai a la possibilitat d'enunciar el món sencer, de la mateixa manera que un tal Carlos Argentino es va proposar versificar l'arrodoniment del planeta. Ho suggereix a L'Aleph, conte que fa referència a "un dels punts de l'espai que conté tots els punts". Sabent-ho, Katchadjian va extreure el joc que ja s'insinua a la versió original, insertant cinc mil sis-cents paraules a les quatre mil de partença. Entre "la tarda" i "la gentada d'Amèrica" ens va colar un xerrac. Més enda-

vant una corbata, mosquits, rom, una pàgina del tractat de fisonomia de Della Porta, un gasòmetre, una parella barallant-se, un mecanoscrit de Petrarca, extraterrestres, dones i homes nus, el naixement de cinc gossos salsitxa i coses per l'estil... com si en reproduir la mecànica de L'Aleph en el propi conte, repliqués el gest del cartògraf els mapes del qual acaben cobrint el territori que es proposava representar.

7. Destruir un text

Hi ha moltes maneres de matar un text i una de molt freqüent és reescriure'l fins a desfigurar-lo o aniquillar la seva essència, com aquests rostres que després de sotmetre's a vàries intervencions quirúrgiques han perdut la seva personalitat. L'altra, és desvetllar els seus engranatges, no deixar res a l'ombra i aquí em ve a la memòria una anècdota relacionada amb l'adaptació al cinema de Moby Dick. Un dels fragments més celebrats és l'octau:

Perquè el púlpit és sempre la part més avançada de la Terra, el púlpit guia el món i tot ve darrera d'ell. Des del púlpit comença a entreveure's la tempesta de la colera divina i és la proa que suporta la primera envestida. Des del púlpit s'invoca per primera vegada el déu dels vents

Fotografia del catàleg on apareix la maqueta de *La casa sin fin* de Kiesler

favorables o contraris per suplicar-li una brisa propícia. Sí, el món és una nau en un viatge sense retorn. I el púlpit és la seva proa.

En Moby Dick hi ha alguna cosa molt bíblica, el llenguatge tendeix a l'al·legoria, però en portar-la al cinema el director John Huston es va prendre al peu de la lletra alguna de les seves imatges i en construir una còpia de la capella quàquera, va decidir que el gran púlpit tenia efectivament forma de proa.

Poc després d'estrenar-se la pel·lícula, la capella del New Bedford real va començar a rebre més i més visitants i la decepció va ser gran en comprovar que el seu famós púlpit no s'assemblava gens a un vaixell. Davant de les queixes dels visitants, els quàquers van retirar l'original i el van reemplaçar per un altre de provisional, ja en forma de proa, per iniciar una col·lecta amb la qual construir el definitiu, és a dir, un com el que apareixia a la pel·lícula, però fins i tot la maqueta va agradar tant que la deixaren tal qual.

A mi, en canvi, em va semblar un d'aquests aparadors que munten per Nadal al Corte Inglés i vaig pensar en el disgust que s'enduria Melville si hagués sabut que aquell fragment, escrit en un to exaltat i profètic, s'havia reproduït en sentit literal.

8. Escriure sobre les runes d'un text anterior

En diverses de les seves correccions, Arbó sacrifica una dada o una paraula per aconseguir més fluïdesa de manera que el text guanya en bellesa però perd en precisió. Això em porta a pensar en aquestes obres (mal anomenades) de no-ficció que es reprenen al llarg del temps. En encarar-les de nou sorgeix el dubte perquè la memòria, al capdavant, també edita. Fixa unes coses, en descarta unes altres o bé les recorda modificades per una altra variable de la qual no sempre som conscients. El text d'altra banda, té un temps intern. De vegades, cal deixar-lo descansar per poder "veure'l".

En Memòries d'una jove catòlica que és una novel·la autobiogràfica, Mary McCarthy finalitza cada capítol amb anotacions en les quals matisa la veracitat d'allò que explica o les contrasta amb altres membres de la seva família, per tal de deixar constància de les trampes de l'escriptura que són també les del seu cap.

Un cas similar seria el del fotoperiodista Gilles Saussier, que va cobrir la revolució romanesa a Timisoara. El seu treball va ser publicat en diverses revistes i li va valdre el World Press Photo, malgrat que algunes de les seves instantànies, inclosa la més famosa,

es van malinterpretar. Anys després, Saussier retornà al seu país on va ser consagrat com a fotoperiodista per sotmetre a examen les seves velles imatges i reconstruir els fets des del seu angle mort.

Le tableau de chasse és un assaig sobre la fotografia que reivindica els racons oblidats o maltractats per la Història i qüestiona aquells que han transcendit el temps, gràcies als seus monuments i trofeus. El títol ve d'una cacera en què foren convidats ell i altres fotoperiodistes. En retratar-los, la majoria tanca els ulls en disparar i així és com es sent Saussier, per això acompanya el seu assaig amb un relat. Ja ho deia Cixous: "La meua escriptura mira. Amb els ulls tancats".

D'aquesta impossibilitat de plasmar la realitat tal com és ja se n'adonava Macedonio Fernández a Museu de la novel·la eterna. M'agradaria tancar el recorregut esmentant-lo perquè si Arbó ajornà el tancament de Terres de l'Ebre i Notes d'un estudiant que va morir boig fent-ne successives versions, Macedonio va posposar l'inici de l'Eterna amb una cinquantena de pròlegs. Arribats a aquest punt he de dir que del primer només en vaig llegir els fragments que anà corregint; del segon, l'índex que en si ja és una peça literària. De vegades passa.

9. Museo de la novela eterna

Índice

Dedicatoria a mi Personaje la Eterna Prólogos

Lo que nace y lo que muere

Prólogo a la eternidad

Perspectiva

Prólogo a mi persona de autor

Andando

El autor también habla

A los críticos

Carta a los críticos

Presentación para la Eterna

Hogar de la no existencia

Somos un soñar sin límite

A los lectores que padecerían si ignorasen lo que la novela cuenta

Nuevo prólogo a mi persona de autor Prólogo que cree saber algo Novela de los personajes

Prólogo a lo nunca visto

Salutación

Otro deseo de saludar

Cómo ha sido posible, al fin, la novela perfecta

Deunamor

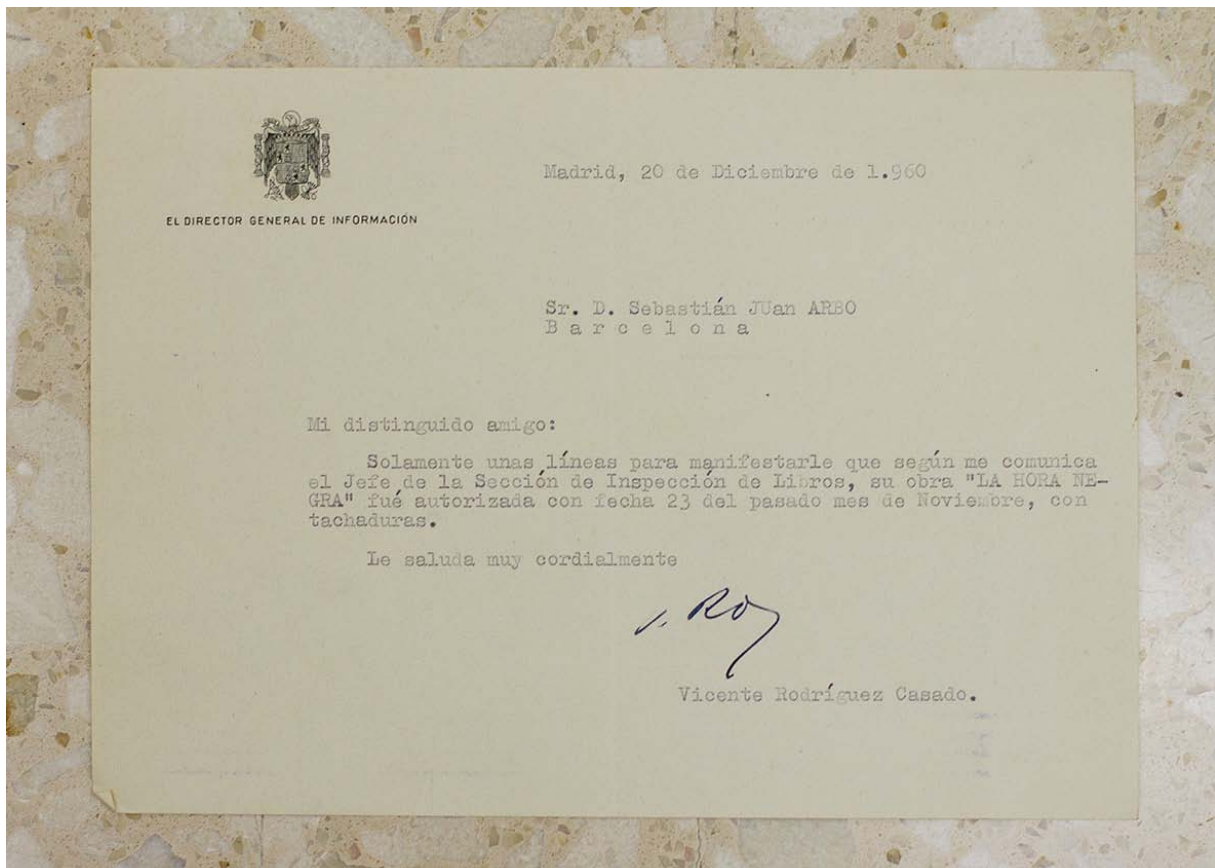
Un personaje, antes de estrenarse Prólogo, también

Prólogo metafísico

El hombre que fingía vivir

Guía a los Prólogos (prólogo indicador) A las puertas de la novela
Entrada en prólogo de Federico
Al lector de vidriera
Dos personajes desechados
Prólogo primero de la novela
A los no peritos en Metafísica Descripción de la Eterna
El fantasma esencial del Mundo Prólogo de indecisión
Eterna y Dulce-Persona
Prólogo del personaje prestado
Ésta es la novela que principió
Novela de las cosas clausuradas
Otro prólogo
Al autor (de la novela) ¿No le sucede nada?
Prólogo de desesperanza de autor Quizagenio se lamenta de su nombre A los personajes de mi novela
Prólogo al que se debe lectura
Qué queréis: debo seguir prólogos
Lo que me sucede
Prólogo que se siente novela

Prólogo de la pavita y el roperito Carta genial
¿Basta con "ir antes" para ser prólogo? El prólogo modelo
¿Prólogo cuádruple?
El Presidente y la Muerte
Al Lector salteado
Imprecación para el lector seguido Prólogo que entre prólogos se empina Nota de posprólogo
Estos ¿Fueron Prólogos? y esta ¿Sera Novela?
Despierta Comienza el Tiempo de la Novela
Muévase
Capítulo I Capítulo II Capítulo III Capítulo IV Capítulo V Capítulo VI Capítulo VII Capítulo VIII Capítulo IX Capítulo X Capítulo XI Capítulo XII Capítulo XIII Capítulo XIV Capítulo XV Capítulo XVI Capítulo XVII Capítulo XVIII Capítulo XIX Capítulo XX
Intento de Sedación de una Herida que se Tiene en Cuenta
La Novela en Estados
Al que Quiera Escribir esta Novela
Montaje original y textos: Andrea Valdés Barcelona, agosto de 2015

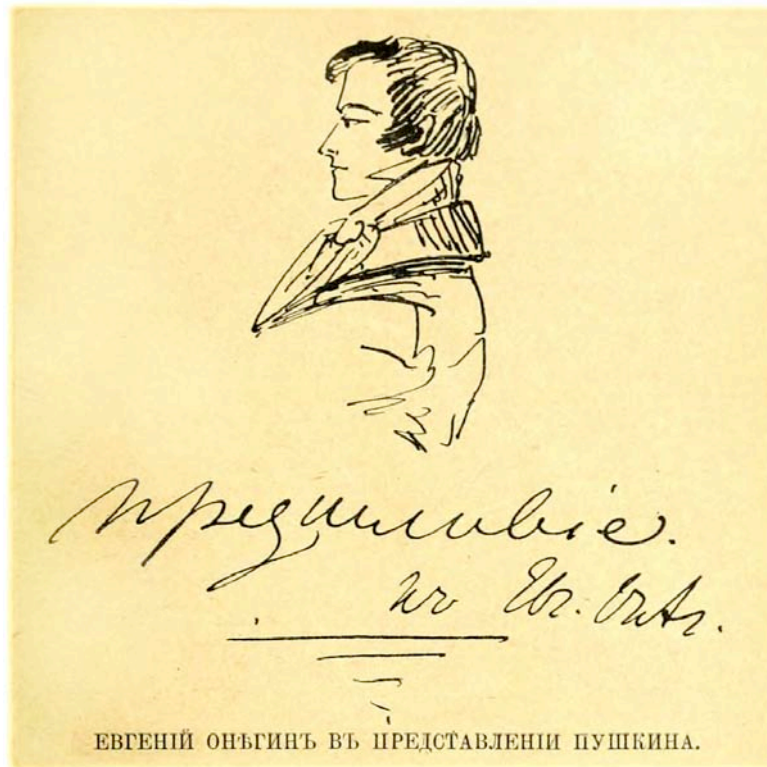
Eugeni Oneguín

Aleksandr Puixkin

Text i traducció d'Arnau Barios

Presento les trenta-cinc estrofes inicials del primer capítol de la novel·la en vers *Eugeni Oneguín*, d'Aleksandr Puixkin. Ell les va escriure durant el seu exili al sud de l'Imperi Rus, al maig de 1823, i hi va crear expressament una forma estròfica que la traducció només conserva a mitges. L'estrofa oneguiniana original consisteix en catorze octosíl·labs iàmbics amb un esquema de rimes masculines-femenines fix. La millor opció (i, per a Nabokov, "*mathematically impossible*") seria conservar l'estrofa de l'original, ingràvida i elegant. Algunes bones traduccions angleses i la francesa d'André Markowicz han aconseguit conservar-la, però ho han aconseguit a costa ja no d'infidelitats (infidels ho som tots), sinó d'afegits, invencions i alteracions de sentit. El lector, en aquestes traduccions excel·lents, sent sempre la música original però en perd de vegades el sentit. Per encabir en català tota la informació del rus, cal allargar l'octosíl·lab. En italià, Ettore Lo Gattova decidir passar-ho tot a decasíl·labs, i li va sortir bonic però una mica pesant. Jo barrejo octosíl·labs i decasíl·labs, tot mantenint el iambe. Tampoc no conservo l'alternança fixa de rimes masculines i femenines: faig el que puc. Renunciar a la rima? Perd brillantor. Fer-la assonant? En un obra en vers llarga, seria condemnar-se a la monotonia. L'estrofa triada (i, en el fons, inventada), amb tota la recança per l'estrofa original, em sembla el millor equilibri entre renúncies de la forma i obligacions del sentit.

Puixkin juga. Elimina estrofes que va escriure i hi deixa uns punts suspensius, d'altres vegades hi ha punts suspensius d'estrofes que no va escriure mai. Posa notes al peu en prosa, introdueix coneguts a la narració, parla amb amics seus directament des del text, entra i surt de la novel·la com un personatge. El primer capítol és digressiu, paròdic, i, al retall que proposo aquí, podríem marcar-hi aquestes orientacions: Oneguín anant a casa d'un oncle moribund – Presentació d'Oneguín (coneixements, amors) – Dia a dia d'Oneguín (matí, dinar, teatre) – Excurs sobre el teatre – Dia a dia d'Oneguín (toaleta, ball) – Excurs sobre els peus femenins – Dia a dia d'Oneguín (tornada del ball a la matinada). Per aclarir alguns aspectes, he improvisat unes notes que no pretenen ser exhaustives.

I

"L'oncle, senyor de moral recta,
ha emmalaltit de veritat
i s'ha guanyat tot el respecte,
millor no s'ho podia haver pensat.
L'exemple marca un precedent
però, Déu meu, l'avorriment
d'estar-se amb un malalt de dia i nit
i no allunyar-se mai del llit!
Que n'és, d'hipòcrita i mesquí,
distraure un infeliç que fina,
donar-li mentrestant la medecina,
tot trist, posar-li bé el coixí,
sospirar i dir-se, quan no ho sent ningú:
ja veure si el diable se t'endú!"

II

Així rumiaun jove poca-solta
que vola en cotxe de correus
entre la polseguera que l'envolta,
fet hereu únic pel voler de Zeus.
Amics de la Liudmila i d'en Ruslan!¹,
deixeu que us mostri en un instant,
ara mateix, sense cautela,
el nostre heroi, l'heroi de la novel·la:
Onegin, un amic molt estimat,
va néixer a prop del Neva, allà on pot ser,

lector, que hi hagi nascut tu, també,
o bé que hi hagi destacat.
Jo abans rondava per allí,
però em fa mal, el nord, a mi².

III

Servint de funcionari amb molt d'afany,
son pare s'endeutava més i més;
solia fer tres balls cada any;
s'entèn que, en fi, s'arruïnés.
L'Eugeni queda a bon resguard:
primer el cuida *Madame*; més tard,
*Monsieur*serà qui en prendrà cura.
Si bé es feia estimar, la criatura,
era argent viu. Per treure-li neguits,
Monsieur l'Abbé, trist franceset,
en comptes de moralitzar el vailet,
en tot l'alliçonava entre acudits,
renyava les maleeses sense aplom
i el duia al Parc d'Estiu a fer-hi un tomb.

IV

Quan joventut i rebel·lia
arriben a l'Eugeni, anys de somieig,
anys d'esperança i melangia;
a aquest *Monsieur* l'engeguen a passeig.
Ja en llibertat Oneguïn roda:
amb un tall de cabells d'última moda,
igual que un *dandy* londinenc mudat,
entra per fi dins l'alta societat.
Se sap comunicar en llengua francesa
perfectament, l'escriu amb eficàcia,
fent reverències, hi té gràcia,
balla masurques amb destresa.
Què més us cal? A tots resulta
un noi que es fa estimar i, a més, prou culte.

V

Tots hem après alguna cosa
de la manera que millor hem pogut
i així tothom que s'ho proposa,
gràcies a Déu, pot fer-se el saberut.
Oneguïn és, en veredicte
de molts (judici dur i estricte!),
força instruït; pedant, però.
Tenia el felicíssim do
de conversar i no prendre mai partit,
tocar qualsevol tema com qui res
en un debat, amb l'aire entès,
guardar silenci en coses d'erudit
i desvetllar el somriure de les dames
amb flames d'imprevistos epigrames.

VI

No està de moda, ja, el llatí.
Ell en va aprendre, a dir-vos veritat,
la mica que en solia fer servir:
d'inscripcions fàcils, treure'n l'entrellat,
enraonar de Juvenal,
posar *vale* a les cartes, al final,
i de l'*Eneida*, amb desencerts,
dir-ne poc gaire més d'un vers.
Entre la pols de les cronologies,
furgant les cròniques del món sencer,
no hi trobaria cap plaer.
De Ròmul, tanmateix, als nostres dies,
tenia apreses de memòria
moltes anècdotes d'història.

VII

Privat d'amor per l'alta poesia,
no s'entregava a la sonoritat
i un iambe d'un troqueu no distingia,
tot i que alguns ho haguéssim intentat.
Maldeia de Teòcrit i d'Homer
i a Adam Smith es dedicava enter.
Era un profund economista:
tenia el propi punt de vista
sobre l'erari nacional,
com se sosté un estat, com creix,
com prescindeix de l'or mateix
si té *matèria natural*.
Son pare això no ho entenia bé
i hipotecava més terror.

VIII

De tot el que sabia a més l'Eugeni
no puc pas fer-ne l'enfilall.
Però on sí que era un veritable geni,
allò que se sabia amb més detall,
allò que des de jove li seria
dificultat, tortura i alegria,
que li ocupava en tota la jornada
la seva mandra atribolada,
era, doncs, l'art de la passió suau,
que Ovidi va cantar, pagant-ho car:
tan lluny d'Itàlia, de la llar,
enmig d'un erm indret moldau,
culminaria en un calvari
un viure esplendorós i temerari.

IX

.....

X

Que aviat que va saber fer el paperot,
estar gelós, guardar-se una il·lusió,
fingir-se ombrívol i capcot,
desenganyar per enganyar millor,
mostrar-se vanitós o obedient,
considerat o indiferent!
No deia res, que esmorteït!,
Parlava, que fogós i ardit!,
Tot escrivint, que desimbolt!
D'un sol amor, d'una única alenada,
s'abandonava a l'estimada.
I com mirava, intrèpid o irresolt,
ràpid o tendre, i com, de tant en tant,
feia acudir una llàgrima brillant!

XI

Com simulava no tenir experiència,
atemoria amb penes preparades,
torbava amb bromes la innocència,
cantava lloes delicades;
vingut l'instant entendiror,
sabia derrotar amb seny i passió
les pors d'uns anys sense malícia,
rebia el gest reflex d'una carícia,
pregava alguna confessió discreta,
sentia ja el primer batec,
l'amor a prop, i quan, en sec,
pactava una reunió secreta...
amb ella a soles al davant,
feia una classe edificant!

XII

Que aviat que va causar desfici
als cors de les coquetes oficials!
Si li venia aquell caprici
de carregar-se els seus rivals,
en deia fàstics ple de mala bava.
I quines trampes els parava!
Però vosaltres, benaurats marits,
amb ell quedàveu ben units:
es feia amb l'home picardiós
(deixeble de Faublas i del seu art),
amb el desconfiat vellard
i amb el cornut majestuós
i satisfet, que tot ho troba bé:
tant el dinar com la muller.

XIII - XIV

.....

XV

Com sempre, encara s'està al llit
 quan li han dut notes i correu.
 Què són? L'inviten? Sí, a la nit,
 l'inviten a tres llocs, es veu.
 Primer una festa, una altra més tardana...
 A on anirà, el meu tarambana?
 Per on comença? Li és igual:
 a tot arreu arriba puntual.
 Es muda i surt, si dura el titubeig,
 cofat amb un barret bolivarià
 i ja tenim l'Oneguín a rondar
 a l'aire lliure, pel passeig,
 fins que adverteix l'atent Breguet
 que arribarà a sopar justet.

XVI

Ja és fosc. Dins el trineu s'aclofa,
 tothom s'aparta al crit: "Feu pas, us dic!".
 El gebre li ha argentat l'estofa
 del coll, fet de castor, a l'abric.
 Cap al *Talon*³ s'embala: que l'esperin,
 segur que allí ja hi ha en Kaverin⁴.
 Hi ha entrat, el suro salta en línia dreta,
 raja el xampany, el del cometa⁵.
 Té enfront un *roast-beef* ensagnat,
 tòfones (luxa de la juvenesa,
 la flor de la restauració francesa),
 amb pinya de color daurat,
 formatge tendre de Limburg
 i *foie* en conserva d'Estrasburg.

XVII

La set vol copes per posar en remull
 la carn greixosa, ardent; però el Breguet
 ressona enmig del batibull:
 tot just estrenen un ballet.
 Legislador implacable del teatre,
 algú que xiula i idolatra
 belles actrius a l'escenari,
 dels bastidors un ciutadà honorari,
 Oneguín vola a l'esdeveniment,
 a punt per a xiular-hi l'heroïna,
 Fedra o Cleòpatra, aplaudir Moïna
 o un *entrechat*, dins d'un ambient
 d'esperit crític (l'únic fi
 de tot això és fer-se sentir).

XVIII⁶

País de màgia! En temps passats,
 Fonvizinhi brillà sovint,
 còmic audaç i amic de llibertats;

també l'adaptador Kniajinín.
Ózerov va partir-s'hi el tribut noble
que són els plors i aplaudiments del poble
amb la Semiónova, l'actriu.
Allà el nostre Katenin tornà viu
el geni majestàtic de Corneille,
el murri Xakhovskoi va fer l'estrena
dels seus sainets, punyents de mena,
i Didelot va coronar-s'hi rei.
Allà, entre bastidors entretingut,
van córrer els dies de ma joventut.

XIX

Què se n'ha fet, deesses, de vosaltres?
On heu anat? Oïu ma trista veu:
sou les d'abans?, sou unes altres
que, rellevant-les, no les reemplaceu?
Escoltaré aquells cors un altre cop?
Ingràvida, ¿em volarà a prop
una Terpsícore del país rus?
No trobaré, amb l'ull trist, difús,
cap rostre conegut sobre l'escena
repetitiva i, dirigits
al públic els binocles avorrits,
espia fred de l'emoció aliena,
hauré de badallar, callat,
i recordar aquell temps passat?

XX

És ple, el teatre. Brillen llotges,
butaques i platea, tot hi bull,
al galliner piquen de mans, ferotges,
i fa remor el teló mentre es recull.
Brillant, etèria, el gest acorda
als arquets màgics de la corda,
prop seu un munt de nimfes s'aglutina,
és ella, Istómina, la ballarina.
Tocant a terra amb un peu sol,
fa amb l'altre un cercle, punt per punt.
De sobte un salt, de sobte vola amunt,
com Èol bufaria un borrissol,
es descabdella, s'embolica
i amb un peuet veloç en l'altre es pica.

XXI

Tot és aplaudiment. Oneguin entra,
se'n va al seient entretopant amb cames;
guerxeja i els binocles centra
en llotges de desconegudes dames.
Ja ha repassat les galeries,
ho té tot vist: vestits i fesomies
el deixen molt insatisfet.

A banda i banda, als homes els ha fet
salutacions i, amb gran desinterès,
després, ha contemplat l'escena
i ha badallat i ha dit, girat d'esquena:
"Al pas del temps, tot hi és sotmès.
Abans veia els ballets sense fer figa
però ara en Didelot també em fatiga."

XXII

Encara amors, dimonis i serpents
salten i s'esvaloten allà dalt.
Encara guarden els abrics servents
que dormen al vestíbul principal?
Piquen de peus; ningú no para
de protestar, mocar-se, fer gatzara.
Encara es veuen, dins i fora,
els fanalets brillant alhora.
Es cansen els cavalls del fred
i dels arnesos, i els cotxers fan lloc
per escalfar les mans al foc,
tot renegant del senyoret.
Però l'Eugeni ja se'n va,
a casa: el noi s'ha de mudar.

XXIII

Me'n sortiré, de fer un retrat fidel
d'aquella cambra resguardada
on de la moda l'aprenent model
es muda i es desmuda altra vegada?
Amb tot allò que sol difondre's
per al capritx des del mercantil Londres,
que pel mar Bàltic cap aquí mateix
ve per canviar-se amb fusta i greix;
amb tot el que el gust àvid de París
- el van endevinar, el negoci-
s'empesca d'exquisit per l'oci,
el luxe i el plaer més mudadís;
amb tot això no deixa racó buit,
aquest filòsof als divuit.

XXIV

Ambre en les pipes de Bizanci,
bronze a la taula, porcellana;
perfum (l'olfacte malcriant-s'hi⁸)
dins de cristall en filigrana;
limes d'acer i pintes, tisorettes,
les unes tortes, d'altres dretes,
i tretze gèneres de raspallets,
aquells per ungles, per les dents aquests.
Rousseau⁹ trobà un atreviment
(ho dic de pas) que Grimm, tan important,
se li esbrossés les ungles al davant,

davant d'aquell llunàtic eloqüent.
Tant defensar la llibertat,
i aquí va estar del tot desencertat.

XXV

Hom pot ser un home molt com cal
sense la cura d'ungles descuidar:
per què rebatre l'època actual?
L'hàbit per tots és un tirà.
L'Eugeni meu, com un Txadàiev¹⁰ dos,
tement dels altres un rebuig gelós,
de ser un pedant en roba es va permetre:
era el que es deia un petimetre.
Passava, entre miralls i coses fines,
tres hores, pel cap baix, cuidant la imatge.
Semblava, quan sortia de l'estatge,
que, disfressada amb robes masculines,
Venus mateixa, esbojarrada,
anés a alguna mascarada.

XXVI

He dirigit la vostra cura
en una toaleta estrofolària
i ara podria, per al món de la cultura,
descriure aquí la seva indumentària.
Això potser ja fóra massa.
Em toca de descriure amb traça,
però, *gilet, frac, pardessus...*
cap d'aquests mots no hi és, en rus.
I ja ho veig prou (m'inculparé):
caldria que el meu pobre estil
deixés d'empastifar-se amb mil
paraules d'àmbit foraster.
De poc em va servir, si, al *Diccionari
de l'Acadèmia*, vaig guaitar-hi¹¹.

XXVII

Això no ens interessa gens;
ens acitem al ball, més val,
que el meu Oneguín ja hi fa cap, corrents,
i a un cotxe de lloguer ha pujat d'un salt.
Els fars frontals dels carruatges,
damunt de foscos habitatges
i pels dorments carrers en successió,
treuen, alegre, una claror
que fa en la neu tot d'arcs de Sant Martí.
A la mansió, posen llanternes
a les cornises més externes.
Pels finestrals, d'allà i d'aquí,
s'hi veuen córrer siluetes
de caps de presumits i de dametes.

XXVIII

El nostre heroi arriba al hall;
com una fletxa vora del porter,
pels esgraons de marbre ha emprès el vol,
d'un cop de mà, s'ha clenxat bé,
i ha entrat. El lloc és ple de gom a gom,
la ja cansada música prorrump,
tots dansen la masurca, al ball,
arreu hi ha gent, terrabastall,
dringuen els esperons dels militars,
volen els peus de les senyores,
entre les seves passes seductores
volen, fogosos, els esguards,
i el recelós xiu-xiu d'uns figurins
s'ofega amb el rugit dels violins.

XXIX

En temps d'anhels i aspiracions,
dels balls vaig ser-ne un gran apassionat:
per lliurar cartes o declaracions
no hi ha un indret de més seguretat.
Vostès, marits amb tant d'honor!
Voldria fer-los un favor,
al que els diré tinguin l'oida oberta:
més els valdria d'estar alerta.
Vostès, mamàs, amb ull més vigilant,
tinguinles filles controlades,
estiguin als binocles aferrades!
Déu les empari, si no ho fan!
Jo puc escriure això amb raó:
no sóc, fa temps, cap pecador.

XXX

Ai las, he malversat mitja existència
cercant-hi l'entreteniment!
El ball, però, no fos per la decència,
m'agradaria encara actualment.
A mi m'agrada el jovent boig
i la gentada, l'espurneig i el goig,
les dames, amb vestits tan meditats,
i els seus peuetes. Però amb dificultats
podreu trobar, a Rússia sencera,
que n'hi hagi, de bonics, ni tres.
Ah!, no he oblidat, i ho he pretès,
uns peus... Tristoi, sense delera,
encara hi penso tot el dia,
dormint, el cor se'm desficiava.

XXXI

Quan, doncs, i en quin racó de món
pots oblidar, cap de pardals?
Ah, peus, peuetes! On sou, ai, on?

On petgeu flors primaverals?
Criats entre plaers d'Orient,
la neu del nord, tan depriment,
no heu marcat mai d'unes petjades:
en grans catifes aflonjades,
gaudíeu luxes i textura.
De quan feu perdre'm la memòria
de set d'elogis i de glòria,
del lloc patern, de la clausura?
La joventut alegre s'ha esborrat
com, lleus, les vostres petges en un prat.

XXXII

De Flora el rostre, de Diana el bust
i tant que ho són, de bells, amics!
Però els peus de Terpsícore, al meu gust,
no sé per què, són més bonics.
En contemplar-los, l'ull preveu
alguna recompensa sense preu
i llur bellesa afigurada mou
desitjos solts en enrenou.
M'agraden els peuet, Elvina amada,
a taula, sota llargues estovalles,
al ball, per un parquet on t'emmiralles,
de primavera, a l'herba d'una prada,
d'hivern, als ferros de la llar,
en penyes de granit, al mar.

XXXIII

Recordo el mar abans d'una tempesta:
com van engelosir-me les onades
que als seus peuet, corrua agresta,
corrien a ajaçar-se, enamorades!
Llavors, com vaig voler amb l'oneig
tocar aquells peus d'un petoneig!
No, mai un tal fervor, cap dia
de juvenesa que em bullia,
em va fer desitjar amb dolor
besar la boca d'una Armida,
la galta com de roses, enrogida,
les sines plenes de llangor,
no, mai, amb una empenta així
cap sofriment no em va afligir.

XXXIV

Tinc el record d'uns altres dies:
en somnis íntims, per instants,
sostinc l'estrep de moltes alegries...
sento el peuet entre les mans.
De nou la fantasia em bull a l'acte,
de nou la sang s'inflama amb aquell tacte,
sento que al cor pansit s'emmena,

l'amor de nou, de nou la pena!..
 Prou, no diguem més meravelles
 de les altives amb xerraire lira;
 ni els sentiments ni els versos que ens inspira
 el seu encant no se'ls mereixen, elles:
 els dons d'aquestes magues són replets
 d'engany: els mots, els ulls...i els seus peüets.

XXXV

I el meu Oneguin, què? Mig adormit,
 fa cap al jaç, deixa la dansa,
 quan els tambors ja han deixondit
 l'urbs, Petersburg mai no descansa.
 Un tender es lleva, l'altre és al carrer,
 va a la parada un carreter,
 del barri d'Okhta¹² una lletera amb pressa
 porta una gerra i la neu verge fressa.
 Creix el xivarri matinal.
 Obren persianes, la fumera arrenca
 i puja en espiral blavenca,
 i el pastisser alemany, tan puntual,
 molts cops, en gorra de cotó,
 ja ha obert el vasisdàs (o porticó).

1 *Ruslan i Liudmila*, poema de Puixkin (1820).

2 Escrit a Bessaràbia. (Nota de Puixkin)

3 Un restaurant que hi ha haver a Petersburg un temps (abans que Puixkin acabés la novel·la ja havia tancat).

4 Piotr Pàvlovitx Kaverin, un amic de joventut de Puixkin.

5 El xampany de l'any 1811, any d'un cometa, tenia fama.

6 En aquesta estrofa hi apareixen noms relacionats amb el teatre de l'època. Puixkin admirava Denísl vànovitx Fonvizin, autor teatral. Iàkov Kniajnín li semblava un mer adaptador d'obres franceses. Creia que Vladislav Ózerov devia l'èxit a una actriu molt talentosa, Iekaterina Semiónova. Pàvel Katenin era traductor de Corneille i un futur revolucionari decabrista. Aleksandr Xakhovskoi era autor de comèdies d'actualitat. Charles Didelot era coreògraf.

7 Als teatres de l'època no hi havia guarda-roba i els criats esperaven amb els abrics al vestíbul.

8 Els perfums masculins eren novetat.

9 Puixkin introdueix una nota amb un passatge de les Confessions: "*Tout le monde sut qu'il mettait du blanc; et moi, quin'encroyais rien, je commençai de le croire, non seulement par l'embellissement de son teint et pour avoir trouvé des tasses de blanc sur sa toilette, mais sur ce qu'entrant un matin dans sa chambre, je le trouvai brossant se son gles avec une petite vergette faite exprès, ou vrage qu'il continua fièrement devant moi. Je jugeai qu'un homme qui passe deux heures tous les matins à brosser se songles, peut bien passer quelques instants à remplir de blanc les creux de sapeau.*"

La continuació, que Puixkin no cita, a nosaltres encara ens pot fer més gràcia: "*Le bon homme Gauffecourt, quin'était passac-à-diable, l'avait assez plaisamment sur nom mé Tiran-le-Blanc.*"

10 Piotr Txaadàiev, intel·lectual i dandi famós de l'època.

11 Polèmica lingüística: Puixkin era partidari d'un rus *que llavors es parlava*, a diferència d'altres homes de lletres russos, detractors dels gal·licismes i partidaris de les paraules d'arrel eslava.

12 Barri de Sant Petersburg.

Cinc poemes de *Quan escampi*

Borís Pasternak

Textos i traducció d'Esteve Miralles Ricard San Vicente

Retrat de Borís Pasternak d'I.V. Annenkov

Presentem cinc poemes de l'últim llibre de versos de Borís Pasternak (1890-1960), traduïts per Ricard San Vicente i Esteve Miralles. Quan escampi aplega poesia escrita amb posterioritat als "Versos de Givago", que Pasternak va acabar cap al 1953. Entre la primavera i l'estiu de 1957 treballa ja en la preparació del nou recull: l'any anterior, els editors soviètics han rebutjat la publicació d'El doctor Givago. La novel·la apareix finalment en italià el novembre de 1957, i esdevé un best-seller internacional, i al cap d'un any, l'octubre de 1958, es concedeix el premi Nobel de literatura a Pasternak, que es veu forçat a rebutjar-lo per les pressions i les amenaces de la Unió d'Escriptors i dels líders del partit comunista (PCUS). Encara afegirà alguns poemes nous a Quan escampi, i tancarà el volum el gener de 1959. Tot i haver renunciat al Nobel, l'Estat continuarà vigilant-lo i encalçant-lo (a ell i la seva família; sobretot, pels contactes amb l'estranger) fins a la seva mort el 30 de maig de 1960, i també després. Recordem que El doctor Givago no es va poder publicar a Rússia fins al 1988.

Una darrera alenada

La impressió que domina tota l'obra de Pasternak és la de vida, un homenatge a la vida i a la Natura, i en aquest sentit es pot parlar de *Quan escampi* com d'una obra panteista, on el poeta "anima", dóna ànima a tots els seus herois, els elements de la Natura (siguin els arbres, el vent, un animal del bosc o l'alba) i els homes.

En sintonia amb la tradició cultural russa, Pasternak fa participar en la seva obra totes les forces que "animen" el món. Sembla que el desig de l'autor sigui ressuscitar el temps, reviure, immortalitzar la vida amb l'art de la literatura.

Però a diferència del panteisme rus, d'arrels animistes encara presents en la cultura i en la literatura russes actuals, el panteisme poètic de Pasternak poua més en el pensament occidental i en les arrels cristianes: la vida és expressió d'una voluntat superior de la qual els homes ignorants, errats i, de vegades, simplement innocents, se n'allunyen. De fet, totes les idees religioses de Pasternak són molt personals, alienes a qualsevol ortodòxia i fruit de la seva intuïció poètica, però s'inscriuen en una visió d'arrels cristianes.

Quan escampi és potser el més panteista, alhora espiritual i material, dels seus cicles, i on el poeta, en un intent d'allunyar-se del soroll del temps –sigui la veu de l'èxit o de la condemna–, exalta més que mai l'etern univers natural que l'envolta, tot fonent-s'hi en una darrera alenada.

Passeig de til·lers

Aquella portalada amb arc de volta.
Civada i boscos, i turons i prats.
Parc fred i fosc, i la barrera closa.
La casa més bonica que has vist mai.

I aquells til·lers que no els abraçaries,
en la foscúria del passeig arbrat,
celebren dos-cents anys de llarga vida
i es tapen l'un a l'altre els poms de dalt.

Les cúpules es tanquen a l'altura.
I a sota acull la prada i el jardí,
que travessa pel dret una corrua
dels més correctes i endreçats camins.

Sota els til·lers, com a una cova oculta,
no hi toca el terra ni un esqueix de llum.
Que com si fos la del final d'un túnel,
sols s'hi obre una claror, que brilla lluny.

Però quan arriba el temps de la florida,
l'estesa dels til·lers closos com punys
estén, a més de l'ombra amb què es combina,
un arrabassador i intens perfum.

Els que hi passen amb barrets de palla
inspiren, uns i altres, tal com ve
aquesta olor d'aroma inexplicable,
que entenen les abelles solament.

I són aquests instants incomprensibles
que el cor és transportat sense raons,
pel contingut i els propòsits d'un llibre
que es fa amb parterres l'enquadernació.

Al dalt d'un arbre vell, un arbre enorme
que fa a la casa un alt revestiment,
com si fossin de cera, gota a gota,
les flors cremen: la pluja les hi encén.

Quan escampi

Un llac immens com una plata immensa.
I al seu darrere, l'alta nuvolada,
com un piló de blanc que s'amuntega
a les glaceres ertes de muntanya.

A mida que la llum evoluciona
tot el color del bosc també transmuta.
Ara s'encén, ara és una negra ombra
recoberta pel sutge que acumula.

Quan, entre els núvols, s'hi obri el blau del dia
i acabin ja les jornades plujoses,
quanta alegria omplirà les cruïlles
amb l'herba plena que s'hi alça i que hi triomfa!

S'encalma el vent; net, l'horitzó despunta.
Damunt dels camps, el sol s'hi deixa caure,
i travessant la verdor de les fulles,
com un vidre tintat, refà el paisatge.

És com amb els vitralls de les esglésies,
que hi copses, des de dins, l'eternitat,
amb corones lluents d'insomnes testes
de reis, i d'eremites, i de sants.

És com si fos al ventre d'algun temple
que fos l'espai del món, i com si jo
pogués sentir a través d'una finestra
el so del bategar, llunyà, d'un cor.

Natura, món on l'Univers s'amaga,
celebraré el teu ofici solemne
endut per una tremolor sagrada,
amb llàgrimes d'una alegria plena.

El blat

I treus conclusions d'un mig segle;
les guardes, però no les anotes.
Si no ets un negat, ho has d'entendre,
comprendre a la fi alguna cosa.

Ja saps com gaudir d'un ofici,
i l'èxit, la vida secreta;
que l'oci val més que el maldiguis,
que res no és feliç sense gesta.

Que altars i llegats ens esperen,
i herois, cavallers –sers fantàstics–,
i el món vegetal dels ancestres,
i un regne animal majestàtic.

I saps que el llegat primigeni
perdura trenat als destins,
per generacions, com d'obsequi:
que el gra ve dels segles antics.

Que un camp ple de blat o ple d'ordi,
a més del molí, t'omple un full
que els avantpassats, perquè el trobis,
fa temps que hi escriuen per tu.

I el gra porta aquestes paraules,
i mentre aquest món va girant,
basteix un projecte incansable
de morts, de naixences, de planys.

El canvi

M'atreien, aleshores, els captaires,
no pas perquè abracés valors suprems,
sinó perquè tan sols amb ells passava
la vida nua, sense compliments.

No m'era estrany el món dels rics, les gales
d'un públic àvid de delicadeses,
però era enemic dels que viuen dels altres
i amic dels enfonsats en la misèria.

Sí, jo buscava l'amistat sincera
de gent del món d'aquells que s'escarrassen,
i m'acollien com un d'ells, i em veien
també com un company en la desgràcia.

I no calia dir pas cap paraula:
tan pesada i matèrica i corpòria
la vida en golfes sense cortinatges,
la vida en soterranis sense borles.

M'he fet malbé amb el temps des d'aleshores,
que el temps tot ho podreix i ho contamina.
S'eleven les desgràcies: són vergonyes,
tremoleigs de burgesos optimistes.

I ja no els sóc fidel, des de fa temps,
a aquells que vaig buscar per estar junts:
l'he perdut, aquell home que vaig ser,
vaig perdre'l jo, i tothom l'ha perdut.

L'ànima

Tu, Ànima, la meva ploramiques
i la dels meus companys,
que t'has tornat la cripta
de tots els turmentats.

Els has anat embalsamant els cossos,
dictant-los versos nous,
sanglots de lira, esforços
que els fan plorar la mort,

tu que, en aquest temps nostre miserable,
t'aixeques sense por
com l'urna funerària
amb les restes de tots.

Totes les seves penes i desgràcies
t'han fet acotar el cap.
Fas olor de cadàver,
de tombes, de fossars.

Fossa comuna, tu, Ànima meva,
ets tot el que ara tinc,
pastada a la pastera,
i mòlta en el molí.

Continuaré passant-ho per la mola,
la meua vida, tot,
quaranta anyades bones
per fer-ne en el sepulcre un bon adob.

Coses per traduir i altres poemes

Piotr Sommer

Text i traducció de Xènia Dyakonova

Piotr Sommer va néixer el 1948 a Walbrzych, Polònia. Llicenciat en filologia anglesa per la Universitat de Varsòvia, ha publicat nou llibres de poemes i dos reculls d'assajos. En anglès ha publicat *Things to translate and other poems* (Dufour Editions, 1992), una antologia il·lustrada amb fotografies de l'autor, que recull traduccions dels seus poemes polonesos fetes per altres autors, i una selecció de poemes escrits originalment en anglès. També ha traduït al polonès obres de Seamus Heaney, John Ashbery, John Berryman, Allen Ginsberg i Robert Lowell i altres poetes anglesos i nord-americans, així com la poesia completa de Frank O'Hara. Ha estat guardonat amb diversos premis prestigiosos del seu país, entre els quals destaquen el premi de la fundació Koscielskich (1988) i el Silesius (2010). Actualment dirigeix la revista *Literatura na Swiecie*.

El zoo com a text

Una de les actituds més divertidament ingènues respecte a la traducció –sobretot la traducció de poesia– és voler afegir paraules o frases explicatives a allò que s'està traduint, un intent d'incorporar notes a peu de pàgina dins la integritat del text original. Això es fa tot sovint amb la convicció implícita que no s'ha comès cap violació. Al cap i a la fi, que potser no es fa amb bones intencions, pel benefici del lector, perquè el lector ho entengui millor? Perquè d'altra manera, el lector no tindria, esclar, ni idea de què pensar-ne. Així que qualsevol fragment del text que exigeixi, per part del lector, un petit esforç, una lectura més activa, o que l'obligui a fer una mica de deures a casa, serà aplanada o suplantada per una nota a peu de pàgina. Per què vols aguantar els dolors del part, amor meu, si et poden fer una cesària?

D'exemples d'aquesta mena de sobre traduccions, n'hi ha pertot arreu. N'he trobat un en una enumeració curiosa, en una placa sobre la gàbia del cercopitec de bigotis, al zoo de San Diego. Feia així, amb les quatre primeres paraules en majúscules: "Si us plau, no molesteu, tortureu, importuneu, perseguiu, assetgeu, feriu, provoqueu, pegueu, enerveu, irriteu, fustigueu, atabaleu, desconcerteu, espanteu, intimideu, pertorbeu els animals." De cop i volta, tota la meua capacitat de jutjar i distingir entre allò que se'n diu el bé i el mal, gairebé tot el meu sentit del gust quedava sota interrogant. I em vaig sentir com si m'haguessin traduït molt barroerament per als animals.

Creu-me

No trobaràs un lloc millor
pels teus cosmètics, fins i tot
si col·loquem un nou prestatge
al bany, i deixes
de fer-los caure amb un cop de tovallola:
ens quedaran encara tantes coses
per aclarir, i tantes queixes,
i mil bocins de vidre a terra,
i encara haurem de matinar.

No dormis, apunta

A les quatre de la matinada
la lletera picava a la porta,
amb vestit de carrer,
i em deia –m'amenaçava–
que no deixaria res,
que tot s'ho emportaria
si jo no trobava el rebut.

Dec haver-lo guardat en una
butxaca de la jaqueta,
però de totes maneres
sé molt bé com acabarà:
s'endurà la quallada,
s'endurà els ous i el formatge,
s'endurà la nostra casa,
s'endurà el nostre fill i tot.

Si no trobo el rebut, si no el trobo,
si no el trobo i no l'hi dono,
la lletera ens degollarà.

Dos gestos

Una dona s'arrenca del llit, s'arrossega:
hauré de fer-me una mica de dinar.
Però no hi és a temps, i mor
entre dos gestos:
el de la mare i el del fill,
sense saber qui era ella
ni a qui li pertanyia més.

Voto per la tradició

Dante Maffia

Traducció de Teresa Guiluz

Va ser un esdeveniment força estrany: els escriptors i els poetes, tant els infernals com els paradisiacs, van fer un congrés on van decidir baixar a la terra per purificar-la. S'estava exagerant, els sentiments i les coses havien perdut la seva essència i s'havia arribat al punt que una poma podia ser una espelma o una butaca tant podia ser una cantina com una bicicleta.

El costat divertit de la situació era que el gran exèrcit de Belzebú s'erigia gairebé com a moralista: des de les files una mica desmanegades, tot i que ben armades, se sentien recriminacions difícils de creure, com ara: "Cal redreçar l'esquena a aquells imbècils que no saben ni tan sols ser dolents de debò i han confós el mal amb el servilisme."

Certament, sentir de la boca del diable aquesta mena de discursos feia un cert efecte, però ja se sap, quan hom s'embarca en una croada, les perspectives es capgiren i sovint el vermell es torna groc i viceversa.

Finalment, en una vasta planúria de núvols es van reunir els dos exèrcits. D'entrada, calia designar el comandant en cap i, evidentment, van néixer discussions interminables. La majoria es decantava per Alighieri, en part també per les seves incursions militars, però d'altres invocaven Foscolo, uns altres Torquato Tasso, uns altres Puskin o Byron. Algú va apostar per Parini i per Milton, d'altres per Francesc d'Assís o Villon, Rilke o Esenin. En definitiva, un galimaties, perquè, deien, que no es podia desestimar l'experiència de Goethe, de Shakespeare, o la de Baudelaire i la de Rimbaud.

"No poseu junts aquests dos perquè seran un perill."

"Aquí no es tracta d'establir qui és l'escriptor més gran, sinó de veure qui se'n surt millor amb les armes i sap portar una autèntica batalla."

"Caldrà cremar les seus de les editorials, reduir-les a zero i començar de cap i de nou".

"Han violentat la poesia, caldrà restablir normes impecables."

Era, com es pot veure, un encavalcament d'opinions, un abús de projectes que contrastaven entre si i evidenciaven, si és que calia, la individualitat d'aquell exèrcit impossible de gestionar.

L'escena que més va atreure l'atenció de tothom va ser veure Sant Francesc i Rimbaud discutir animadament i després abraçar-se, i sentir el sant que deia: "A la teva edat jo també era així."

Es podrien escriure novel·les sobre tot el que va passar aquell dia a l'esplanada dels núvols. En un moment determinat hi va haver fins i tot una divisió per ètnies i després per països i es va veure, encara, Giambattista Marino fer-se l'amo d'un grup de carques.

Les divisions nacionalistes van ser ben aviat reprimides: Safo, amb el seu somriure i amb bones maneres, ajudada de Plath, Cvetaeva i Achmatova, va fer per manera de pacificar els contendents, però no s'arribava a un veritable acord: semblava l'armada Brancaleone, sempre faltava algú a l'hora de passar revista, hi havia qui es preocupava per l'amic, qui empenyia fora de la fila el que trobava antipàtic, qui es venjava dels torts soferts en vida.

Aleshores, de darrere una bardissa de llum, va aparèixer Cicco, seguit de Racine i d'Alfieri, devots i obsequiosos. N'hi va haver més d'un que va burlar-se d'Alfieri dient-li bergant; Pindemonte va queixar-se molt, Monti va restar en silenci.

Homer va dir: "Feu desaparèixer les armes. Potser n'hi ha molts que no saben que porten massa lluites, que destrueixen els cors, fins i tot d'aquells que no participen a les batalles. Molts de vosaltres han combatut i han estat ferits o morts i per això saben que no serveix de res utilitzar punyals i espases, o aquella maleïda pols per disparar que ha causat tants danys, o tota la resta que ha arribat després al món. Les úniques guerres guanyades de debò són les que s'han fet amb les armes de l'amor. No rigueu, sobretot vosaltres els del grup dels romàntics, vosaltres heu baratat l'amor amb moltes

exageracions i per això no en sabeu l'abast revolucionari, fulminant.

Virgili, Lucreci, Càtul, fins i tot Càtul!, i amb ell Carducci i Verlaine sacsejaven el cap. Caldria lliurar una batalla intensa i costosa i Homer, després d'haver explicat les gestes dels herois grecs i troians, arengava la multitud fanàtica i la invitava a combatre amb l'amor. Quina mena d'utopia se'ls havia ficat al cap? Probablement l'ara ja llarga amistat amb Campanella l'havia estovat. Com si Campanella no hagués empanyat les armes quan es va tractar de fotre fora els espanyols de la seva Calàbria.

En un moment concret va prendre la paraula Virgili, imitant la manera de parlar de Ciceró: "No ens perdem en revenges i recriminacions, no siguem donetes..."

No va poder continuar perquè Safo, Dickinson, Achmatova, Cvetaeva i Deledda van aixecar les espases i li van assestar cops rotunds sobre el cap. Homer va reprendre el seu discurs: "No veig diferència entre la gent normal i nosaltres. Cap militar no es comportaria així. Què volem combatre si no sabem organitzar-nos, fer un programa comú, especificar els objectius principals?"

Ningú no sabia d'on havia tret aquell llenguatge polític però el cert és que Homer tenia les idees clares i les expressava: "Per primer cop tenim la possibilitat de demostrar alguna cosa en concret. Ens hem aplegat aquí, no per barallar-nos, sinó per baixar a la terra i eradicar l'escassedat, la mediocritat, l'arrogància dels necis."

"No és feina nostra", van objectar Sèneca, Marc Aureli, Montaigne, Pascal i Maquiavel.

"Doncs de qui?"

"Dels polítics."

"Si és així, tornem cap a casa. La pobresa no farà créixer mai res. Però potser per no crear suspicàcies estaria bé que aquest insòlit exèrcit fos encapçalat per un foraster, un que la poesia sempre l'ha menyspreada: Ulisses."

Es féu, immediatament, un silenci absolut. La marea de caps va onejar per l'estupor i la perplexitat. Per què cridar els escriptors a la lluita contra la vulgaritat i la poquesa, contra la pèrdua de valors, contra la insensibilitat i acabar confiant el comandament a un personatge, que d'acord, és llegendari, però en el fons és murri, sense valors i, fins i tot, una mica sospitós moralment parlant?

Arribats en aquest punt van demanar la paraula Poliziano, Ariosto i Boiardo i, en comptes d'Ulisses, van proposar com a capdavanters Orlando, o Tancredi o, per què no, el Rei Artús.

Molts van pensar que es tractava d'una proposta irònica i va tornar a començar la baralla, però

Homer va aconseguir asserenar els ànims i convèncer tothom que Ulisses estava a l'alçada de les circumstàncies.

Pel camí, van trobar Plató que en veure'ls va riure grollerament i els va assenyalar amb el dit davant d'una colla de beverris entre els quals destacava Cervantes.

"Ara digueu, quina tropa!", deia Cervantes, "i pensar que m'hi volien! Per què en comptes d'aquest coi d'Ulisses no donen el ceptre al meu Don Quixot?"

Va arribar la nit acompanyada d'una pluja violenta. La marxa de la formació d'escriptors es féu feixuga. Alguns començaven a sentir cansament, dolors, avorriment, però, finalment, a la desembocadura del gran riu, Ulisses va donar l'ordre de reposar fins a l'alba.

Al so matinal de les trompetes, petits grups van baixar sobre la terra encara mig adormida. Es van adonar de seguida que havia canviat molt, s'havia encongit, com ressecat. Havien estat destruïts centenars de boscos ufanosos, s'havien construït ciutats lletges com monstres, s'havien enverinat rius, llacs i mars. Amb prou feines es podia respirar i pertot regnava la maldat, la violència, l'astúcia, la gelosia, la mesquinesa i la mediocritat. Era una empresa difícil, però s'havien embarcat en aquella missió i calia arribar fins al fons.

Així, els poetes morts van envair les cases dels vius que, sense adonar-se'n, van perdre la seva identitat insignificant i incoherent, mancada d'escalfor i indiferent als problemes de l'home, per adquirir-ne una de nova i genuïna. Tota l'escòria purulenta i fètida de les ànimes, dels cors i dels cervells va ser lligada en bosses de plàstic i llençada als cubells de les escombraries.

Al cap de pocs dies, les revistes literàries van començar a publicar versos extraordinaris i les editorials, llibres com feia temps que no es llegien. S'havien acabat la verbositat i la filologia, però hi havia vida, vida de debò que saltava i cantava entre les paraules que creava un flux de profunda bellesa.

La poesia i l'amor van dur a terme aquella revolució tan esperada. Ningú no es va adonar de res, però la humanitat va reprendre el camí de la recuperació.

A la meva mare li agradava una verdura que es diu “Catalogna”

Dante Maffia

Traducció de Teresa Guiluz

A la meva mare li agradava una verdura que es diu “catalogna”. La cuinava sempre que podia, l’amania amb sal i oli abundant i jo hi sucava el pa fet a casa, fragant. Una llepolia.

Després a l’escola vaig aprendre que existeix un país que es diu Catalunya, amb una història extraordinària, una cultura, una sensibilitat, una identitat.

El 1977 vaig fer un llarg viatge amb cotxe per Espanya, (m’havia fet la il·lusió que hi trobaria fins i tot els aires de Cervantes, d’Unamuno, de Lorca, de Rubén Darío). Em vaig aturar una mica per tot arreu i en un bar a Barcelona vaig ser acollit casualment per un grup d’artistes, poetes, pintors, escultors i músics catalans, dels quals fins i tot vaig rebre un petit esmalt pintat com a regal.

La impressió va ser extraordinària, aquella experiència em va acompanyar durant molt de temps. Després, amb els diversos canvis de residència, he traspaperat adreces i apunts i no he pogut reprendre mai més la relació amb aquell món entrelucat que em va semblar encès d’una energia extraordinària i disposada a entrar en escena fins i tot políticament.

Rebre una invitació de la Teresa Guiluz demanant-me que escrigui alguna cosa sobre mi per presentar-me al públic català és, al mateix temps, apassionant i incòmode. De mi mateix no en voldria dir mai res, voldria que parlessin els meus llibres, les obres poètiques, la narrativa, l’assaig. A través de les meves pàgines, mai posades en mans de l’abstracció, intento escodrinyar els meandres de la vida, els misteris, l’invisible, per treure’n allò que jo anomeno el llevat necessari per a la consciència.

Per fer-ho no obeeixo cap codi, cap fórmula, cap escola, sinó que segueixo l’instint que he intentat envigorir amb molta cultura. Actuant d’aquesta manera protegeixo la meva llibertat i, com ha dit Carlo Bo, puc “consumar fins al fons la meva desolació” desconcertant i creant estupor i, d’alguna ma-

nera, trobant plaer a dissoldre el sentit i la revelació, l’èxit i les certeses. No és casual que l’any passat tingués en premsa un llibre titulat *Io, poema totale della dissolvenza* (*Jo, poema total de la dissolució*), milers i milers de versos que (heus ací que retorna el joc subtil entre natura i cultura) porten un prefaci de Dante Alighieri i escrits de Ludovico Ariosto, J. L. Borges, Dino Campana, Elias Canetti, Benedetto Croce, Marina Cvetaeva, Emily Dickinson, Safo di Lesbo, T. S. Eliot, Esenin, Goethe, Kavafis, Leopardi, Lorca, Montale, Petrarca, Rilke, Shakespeare, Tasso, Valery, Villon. Aquests escrits volen refermar el present perenne de la poesia, esborrar la successió del temps.

El professor Carmine Chiodo, de l’Universitat de Tor Vergata de Roma, ha escrit a la contraportada de *Sette donne per fare un uomo intero – Racconti di donne e sulle donne* (Reggio Calabria, Città del Sole Edizioni) que “Dante Maffia, ha esdevingut una opinió arrelada i difosa entre els historiadors i els crítics de la literatura, és el més gran dels poetes italians actuals. Aquesta és una afirmació que sostenen, entre altres, Bellezza, Sciascia, Marcone, Manacorda, Magris... El que pocs saben però és que Maffia és un mestre absolut de la narració.” Marco Onofrio ha anat encara més enllà en un magnífic i documentadíssim volum titulat *Come dentro un sogno – La narrativa di Dante Maffia tra realtà e surrealismo mediterraneo*, aparegut fa pocs mesos. Reconeixements com aquest m’enorgulleixen i m’incomoden i tanmateix em fan estar segur que vaig bé, que hi ha alguna cosa de la meva ànima que arriba al lector. Espero que pugui ser així també en el cas del lector català que crec que està preparat per entrar en sintonia amb algunes de les meves obres, com per exemple *Il Romanzo di Tommaso Campanella*, *Milano non esiste*, *I racconti del Ciuto*, *La Biblioteca d’Alessandria* i *Il poeta e la farfalla*. El temps ho dirà...

?

Aquest matí l'han declarat català il·lustre. Està bé: ell de totes maneres dóna forma, circumstancial, al teatre català. En català escrivia sempre, però no era un regionalista acèrrim. En ell hi havia la tendència i la conveniència, que es batien. O sia que quan no es creia arribar a ésser un lletrat de primera, parodiava; quan no es creia arribar a ésser un dramaturg, feia sainets; quan no pensava en ésser líric, es reia dels lirismes; quan no pensava en ésser acadèmic, escrivia en català del que ara es parla; i quan veia lluny ésser un mestre en *Gai Saber*, feia mofa dels *Jocs Florals*... Després féu drames, escrigué escenes carregades de lirisme, imità els qui creaven tragèdies i volgué compondre poemes. Deixà el sànet, i en les portades dels seus llibres no es descuidava mai de posar-hi *Mestre en Gai Saber* i *Acadèmic de la Llengua Catalana*: del que no es resava era del pseudònim, com si li tingués odi.

El perdé el voler fugir de la seva esfera; el menysprear les seves prodigioses facultats de sàneter i autor còmic, per emplear només les molt limitades disposicions que tenia d'autor dramàtic. L'enterró ha estat cosa seriosa, i al mateix temps pomposa. Per allà on passava els carrers es feien intransitables. De Sagraments a l'altra vida se n'ha emportat l'Extremunció. No era un anticatòlic, però de religiós ho era poquet. Déu l'haja perdonat i perdoni els qui el rodejaven.

La fortuna va proporcionar-nos una capsa de cartró antiga plena de documents i textos inclassificables, anònims i estranys, que anirem publicant els propers números de la revista, fins que l'autor aparegui.

Singularity: la llum de l'art del futur

Gabriel Ventura

Les transicions, pròpiament, ja són fetes, fins i tot abans que jo les faci per escrit, oralment o de pensament. I semblava com si, d'una manera singular, estiguessin predeterminades, anticipades —tal com només la donació de sentit pot anticipar la realitat.

Investigacions filosòfiques, Wittgenstein

La singularitat única del personatge ha fet que m'estengués sobre ella.

Memòries, Duc de Saint-Simon

A la porta d'entrada hi ha un pintallavis gegant. Està forrat amb un paper de plàstic vermell i daurat, molt brillant. Té rastres de purpurina i en algunes parts s'hi ha llevat el plàstic deixant a la vista la superfície blanca de sota. Amb la sala tan buida, i en plena nit, causa certa impressió. Sembla un animal indefens. S'està allà parat, tranquil·lament, com un pingüí esperant algú que vinguis a donar-li conversa, a menjar o simplement a fer-li fotos. La llum esblaimada d'una aranya que penja del sostre l'ungeix d'un aire encara més irreal. M'estic una bona estona contemplant el moble en silenci. Va ser idea d'en Sebastian Vogler, llogar-lo. Sebastian Vogler és probablement la persona més divertida de l'univers. Cada frase que pronuncia amb el seu indesxifrabable accent català és una obra mestra —en més d'una ocasió he arribat a pensar que té una cadència eslava, fet que no seria del tot impossible, tenint en compte que en Sebastian va néixer a Argentina. O potser es tracta d'una elucubració motivada pel caràcter calamitosament prussià del seu bigoti. En tot cas, l'Albert Serra, aquest cop, no només l'ha fixat com a director d'art sinó també com a actor. Ara mateix, en Sebastian Vogler es troba estirat en un sofà a l'habitació del costat, el saló de la casa, parlant amb la Rosa, la Montse, en Mike i l'Eliseu. Fa un minut jo mateix estava amb ells, però quan a través del finestral he vist que començaven a col·locar els focus per rodar a l'exterior me n'hi he anat de

seguida. Aquests últims dies hi ha hagut força moviment al rodatge. Ahir, aprofitant que era diumenge i que Balaguer no cau tan lluny com Irlanda —on es va gravar la primera part de Singularity— van venir a visitar-nos col·laboradors i amics d'alguns dels membres de l'equip. Entre ells, el director Lluís Miñarro, amb qui vaig estar parlant una bona estona de literatura —ens va explicar, a l'Imma Merino i a mi, que de jove havia coincidit alguna vegada amb Jaime Gil de Biedma, un home encantador però molt pesat amb els nois, ens va dir, sempre t'anava al darrere— o en Jordi, que avui encara és amb nosaltres i ha vingut des de Barcelona amb un porsche SC del 81 i un vi de Borgonya exquisit. Immediatament, en veure el cotxe, l'Albert Serra va tenir claríssim que havia de sortir a la pel·lícula. Quan arribo a la zona il·luminada, una mica més enllà de la capella, em trobo els maestros, Lluís Carbó i Lluís Serrat, Gigi i Sanxini respectivament, dintre del Porsche. Són més de les dues de la nit i fa força fred. Les seves cares llegendàries es retallen contra la tapisseria vermella. Els vidres estan entelats però puc distingir amb claredat la samarreta blanca i la boina beix d'en Sanxini. Mouen les mans i parlen, sobretot en Gigi, però com que les portes estan tancades no els sento. Al voltant del cotxe l'ambient és alegre i distès. L'Artur Tort i l'Àngel acaben de preparar les càmeres. En Joan Pons, un dels tècnics de so —en Jordi Ribas ha hagut de marxar a Barcelona, tornarà demà—

juga concentrat amb l'aparell d'àudio. El propietari del cotxe, en Jordi, és al meu costat, amb bombí. L'Albert Serra es troba just davant del Porsche, de cara als maestros. Sembla que hi ha problemes de so. Hi ha alguna cosa al cotxe que provoca interferències, un brunzit dèbil que s'hauria d'aturar. Potser és la calefacció, diu en Jordi. S'apropa al cotxe, toca alguns botons, es fa enrere. En Joan Pons, l'únic que pot escoltar el que passa a l'interior de l'automòbil, comunica que el soroll continua. L'Albert Serra pregunta si es poden treure les etiquetes de la ITV. Ho intenten però no ho aconsegueixen. Tant se val, seguim, crida el director, i tothom calla. Mentrestant, jo ja he tingut temps d'enretirar-me de l'escena, i ara els veig a tots de lluny, a uns deu metres, completament immerss en l'obscuritat. La llum blanquíssima dels focus els dibuixa una mena d'aurèoles al cap i tinc la impressió que són àngels o ninots. Darrere del Porsche s'intueixen les contorsions dramàtiques de dues oliveres. Els claroscurs són perfectes, penso, com en un quadre de Rembrandt, però la llum és d'un altre segle. No és, per descomptat, la llum cremosa i taronja de les espelmes del XVII ni tampoc la rectíssima llum burocràtica del XX. És la llum misteriosa del segle XXI, una llum que encara ningú ha estat capaç de modelar amb suficient serenitat. Segueixo observant l'escena en silenci —hi ha algú que es mogui, realment? No detecto activitat fora del cotxe. En Gigi ha deixat d'agitar les mans. En Sanxini, en canvi, és sempre un exemple de quietud: el seu cap reposa amb calma impertorbable contra el seient del conductor. Des d'aquesta distància —el fred em gela els dits, sota les vambes noto l'herba humida— em dic a mi mateix que només hem meditat autènticament sobre les causes i les conseqüències de la llum del segle XX, que penetra i subjuga, amb totes i cadascuna de les seves ombres imperials, l'esperit amnèsic del segle present. Però la llum pròpia del nostre temps, quina és? S'ha format ja, l'hem descoberta? Tenim proves fidedignes de la seva persistència en els nostres gestos? Hi ha una llum per a cada segle, per a cada temps de la humanitat? I si fos així, hi ha algun creador de la nostra època que l'hagi detectada amb tanta precisió que ara mateix sigui capaç de treballar-la amb habilitat d'artesà? Totes aquestes qüestions em sobrevenen de cop. Crec que, en el fons, la gran pregunta que m'estic fent i per a la qual no trobo resposta, la que es clava més endins del cor glaçat de la nit, és: com deu ser una obra mestra de l'art del segle XXI? És precisament aquesta la llum que emanarà de l'art de demà? Miro en direcció a la

casa. Només hi ha encesos els llums del saló, dos grans finestrals que projecten una intensíssima claror vermella. En un dels finestrals hi albiro una calaixera coronada amb l'estàtua d'una antiga divinitat grega —diria que és Afrodita. A l'altre hi veig la Montse Triola i la Rosa Tharrats que juguen al sofà. La Montse li està intentant lligar un collaret al voltant del cabell. Encara van vestides de prostitutes, d'una escena que s'ha rodat tres o quatre hores enrere, poc abans de sopar —l'escena on en Gigi i en Sanxini celebraven el seu casament. És com si la pel·lícula continués a l'interior de la casa sense necessitat de càmeres. Just en el moment que les noies s'aixequen del sofà, apareix l'Eliseu Huertas. Travessa el saló a tota velocitat amb una revista enganxada a la cara, davant dels nassos. Sembla que camina i llegeix en veu alta. Busco la silueta d'en Mike Landscape però no la trobo. Quan els he deixat estava assegut en una cadira prop de la finestra. Ara la cadira és buida. El gran pati fosc s'allarga una vintena de metres enllà fins que dona pas a una fondalada de bardisses. Al límit del pati hi ha una piscina abandonada. M'hi encamino, una mica enterbolit pel fred, mentre de lluny encara veig brillar les aurèoles que encerclen els caps de tots els membres de l'equip, com si respiressin en un altre món, en un temps diferent, un nou temps.

Agraïments:

A tots els col·laboradors, en especial a la família Pairoli. També a la Teresa Guiluz, per la seva fidel, intel·ligent i constant aportació.

Tots els documents manuscrits i fotografies de Miquel Pairoli han estat cedits per la família. Part de la correspondència amb Miquel Àngel Riera ha estat cedida per la seva família. Tenen tots els drets reservats.

Tot el contingut d'aquesta revista està subjecte a la llicència creative commons CC: BY / NC / ND, si no s'indica el contrari.

Les obres de Jordi Armengol, Joaquim Cantalozella, Mim Juncà, Marta Negre, Jordi Ribes, Xavier Ristol i Àngels Viladomiu tenen tots els drets reservats.

AJUNTAMENT DE QUART

Consell
Comarcal
del Gironès

Ajuntament de
Santa Coloma de Farners

Premi Lluís Carulla

2015

d'estímul a un projecte cultural

Dotat amb fins a 100.000 euros.

terra-nova.cat

Vicenç Altaió

Ignasi López

Sergi Opisso

Román Yñán

Premi destinat a impulsar un projecte cultural en els diversos àmbits de la llengua catalana, les arts i el pensament que constitueixi una aportació innovadora que contribueixi a l'enfortiment i la modernització de la cultura i la societat catalanes.

Premis d'Actuació Cívica 2015

Dotats amb 5.000 euros cadascun.

Montserrat Cadevall i Vigués Terrassa

Miquel Costa i Costa Santa Agnès de Corona

Mireia Montané i Tuca Barcelona

Vicent Olmos i Tamarit Catarroja

Artur Quintana i Font Barcelona

Ferran Rella i Foro Esterri d'Àneu

Premis destinats a fer conèixer i distingir la tasca de persones que han actuat i actuen al servei de la identitat nacional en els diversos àmbits de la vida i de la relació humana.

 **Fundació
Carulla**

www.fundaciocarulla.cat

MUSEU DE LA TERRISSA DE QUART

Horaris:

Dissabtes de 10:30 h a 14:00 h i de 16:30 a 20:00 h i diumenges de 10 a 14 h

Visites guiades per grups en hores convingudes

Direcció:

c/ del Tren, 58. 17242 Quart

Tel 972 469 370 / 972 469 171

e-mail: museu@terrisa.cat

www.museuterrissa.cat

Cursos D'ANGLÈS

AMB EL MÈTODE DE CONVERSA

MÉS INNOVADOR DE LONDRES

Stop studying,
start speaking

callan
SCHOOL OF ENGLISH

Seu 1
Via Augusta 6 Bxs.
(Cant. Avda. Diagonal)
08006 Barcelona

Seu 2
Sèneca 33 Bxs.
(Cant. Via Augusta)
08006 Barcelona

Ofícines Centrals
Avda. Diagonal 472-476,
1r 1a 08006 Barcelona
Edifici Windsor,
entre Via Augusta
i Rambla Catalunya

Tel., 934 155 452
Tel., 933 686 148
Tel., 934 150 387
info@callanschool.info

POT SEGUIR-NOS A:

Callan School of English - Barcelona

@CallanBarcelona

www.callan.es - www.callanschool.info - www.metodocallan.info

LA PLAZA DEL DIAMANTE — DONA NO REEDUCABLE — NEUS CATALÀ, UN CEL DE PLOM
ABSURDS I SINGULARS — ALLEGRO — ESPERANÇA DINAMITA
ELS MOTS I LA COSA — BRODAS BROS.... I FINS A 20 PROPOSTES ESCÈNIQUES!

**teatre
salt**

www.teatredesalt.net

**TEMPORADA
GENER — JULIOL
2016**

ELS
GRANS NOMS
DE L'ESCENA,
A PROP TEU

Compra les entrades a
www.teatredesalt.net

A la venda també a Girona:
Llibreria 22 (horari comercial)
Per telèfon: 972 40 20 04
(laborables, de 10 a 14 h)

Ajuntament de Salt

 DITO
PRODUCCIONS

Obra Social "la Caixa"

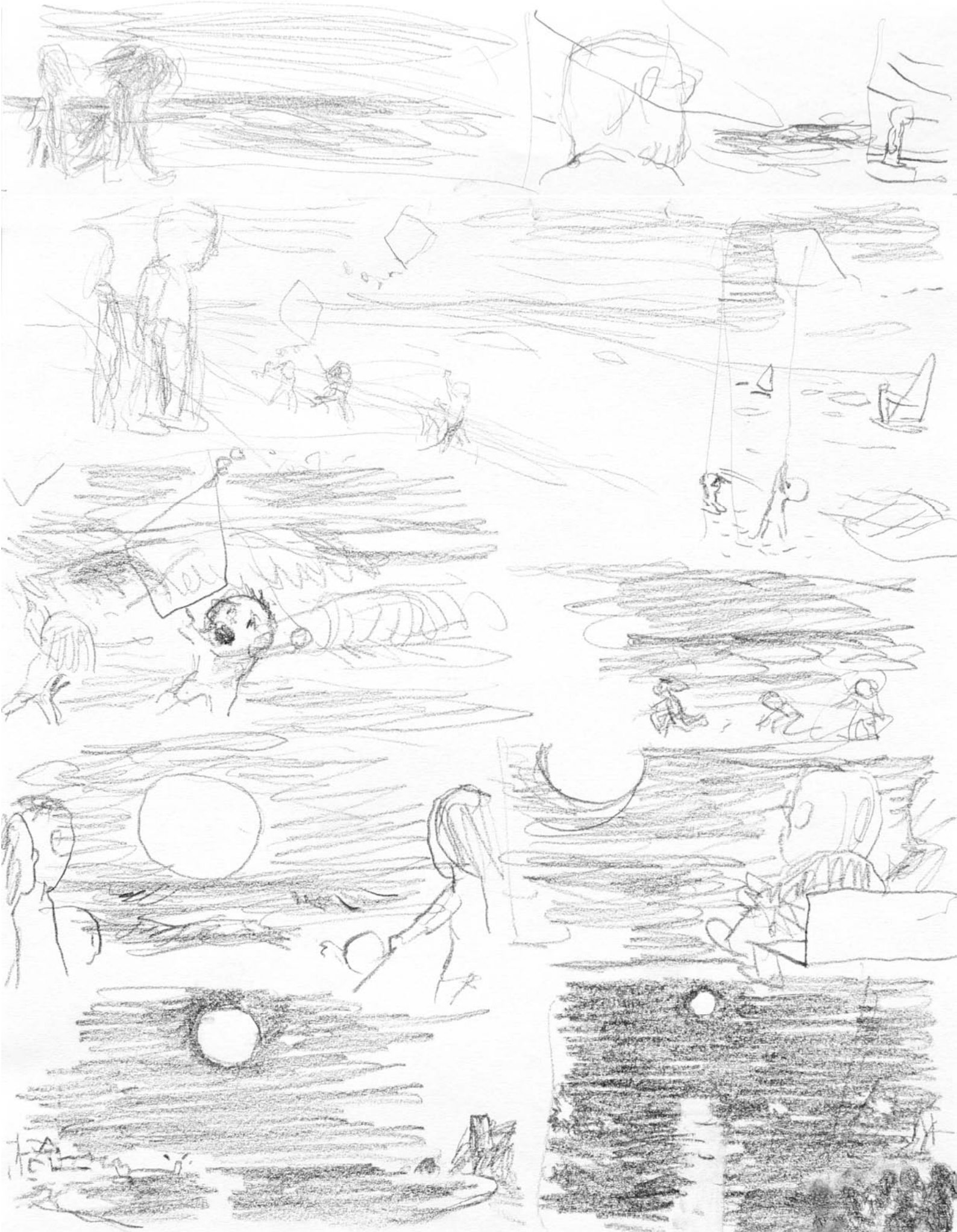
 B&B
HOTELS

 BTM
SOUND

EL PUNT AVUI+

 G
Girona

 Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

lluna a la badia. - A finals d'agost, tocades les nou del vespre ja fosqueja. La caiguda de la tarda arrien de mar ha estat fresca, airejada.